

Über dieses Buch

Dies ist ein digitales Exemplar eines Buches, das seit Generationen in den Regalen der Bibliotheken aufbewahrt wurde, bevor es von Google im Rahmen eines Projekts, mit dem die Bücher dieser Welt online verfügbar gemacht werden sollen, sorgfältig gescannt wurde.

Das Buch hat das Urheberrecht überdauert und kann nun öffentlich zugänglich gemacht werden. Ein öffentlich zugängliches Buch ist ein Buch, das niemals Urheberrechten unterlag oder bei dem die Schutzfrist des Urheberrechts abgelaufen ist. Ob ein Buch öffentlich zugänglich ist, kann von Land zu Land unterschiedlich sein. Öffentlich zugängliche Bücher sind unser Tor zur Vergangenheit und stellen ein geschichtliches, kulturelles und wissenschaftliches Vermögen dar, das häufig nur schwierig zu entdecken ist.

Gebrauchsspuren, Anmerkungen und andere Randbemerkungen, die im Originalband enthalten sind, finden sich auch in dieser Datei – eine Erinnerung an die lange Reise, die das Buch vom Verleger zu einer Bibliothek und weiter zu Ihnen hinter sich gebracht hat.

Nutzungsrichtlinien

Google ist stolz, mit Bibliotheken in partnerschaftlicher Zusammenarbeit öffentlich zugängliches Material zu digitalisieren und einer breiten Masse zugänglich zu machen. Öffentlich zugängliche Bücher gehören der Öffentlichkeit, und wir sind nur ihre Hüter. Nichtsdestotrotz ist diese Arbeit kostspielig. Um diese Ressource weiterhin zur Verfügung stellen zu können, haben wir Schritte unternommen, um den Missbrauch durch kommerzielle Parteien zu verhindern. Dazu gehören technische Einschränkungen für automatisierte Abfragen.

Wir bitten Sie um Einhaltung folgender Richtlinien:

- + *Nutzung der Dateien zu nichtkommerziellen Zwecken* Wir haben Google Buchsuche für Endanwender konzipiert und möchten, dass Sie diese Dateien nur für persönliche, nichtkommerzielle Zwecke verwenden.
- + *Keine automatisierten Abfragen* Senden Sie keine automatisierten Abfragen irgendwelcher Art an das Google-System. Wenn Sie Recherchen über maschinelle Übersetzung, optische Zeichenerkennung oder andere Bereiche durchführen, in denen der Zugang zu Text in großen Mengen nützlich ist, wenden Sie sich bitte an uns. Wir fördern die Nutzung des öffentlich zugänglichen Materials für diese Zwecke und können Ihnen unter Umständen helfen.
- + *Beibehaltung von Google-Markenelementen* Das "Wasserzeichen" von Google, das Sie in jeder Datei finden, ist wichtig zur Information über dieses Projekt und hilft den Anwendern weiteres Material über Google Buchsuche zu finden. Bitte entfernen Sie das Wasserzeichen nicht.
- + *Bewegen Sie sich innerhalb der Legalität* Unabhängig von Ihrem Verwendungszweck müssen Sie sich Ihrer Verantwortung bewusst sein, sicherzustellen, dass Ihre Nutzung legal ist. Gehen Sie nicht davon aus, dass ein Buch, das nach unserem Dafürhalten für Nutzer in den USA öffentlich zugänglich ist, auch für Nutzer in anderen Ländern öffentlich zugänglich ist. Ob ein Buch noch dem Urheberrecht unterliegt, ist von Land zu Land verschieden. Wir können keine Beratung leisten, ob eine bestimmte Nutzung eines bestimmten Buches gesetzlich zulässig ist. Gehen Sie nicht davon aus, dass das Erscheinen eines Buchs in Google Buchsuche bedeutet, dass es in jeder Form und überall auf der Welt verwendet werden kann. Eine Urheberrechtsverletzung kann schwerwiegende Folgen haben.

Über Google Buchsuche

Das Ziel von Google besteht darin, die weltweiten Informationen zu organisieren und allgemein nutzbar und zugänglich zu machen. Google Buchsuche hilft Lesern dabei, die Bücher dieser Welt zu entdecken, und unterstützt Autoren und Verleger dabei, neue Zielgruppen zu erreichen. Den gesamten Buchtext können Sie im Internet unter <http://books.google.com> durchsuchen.

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

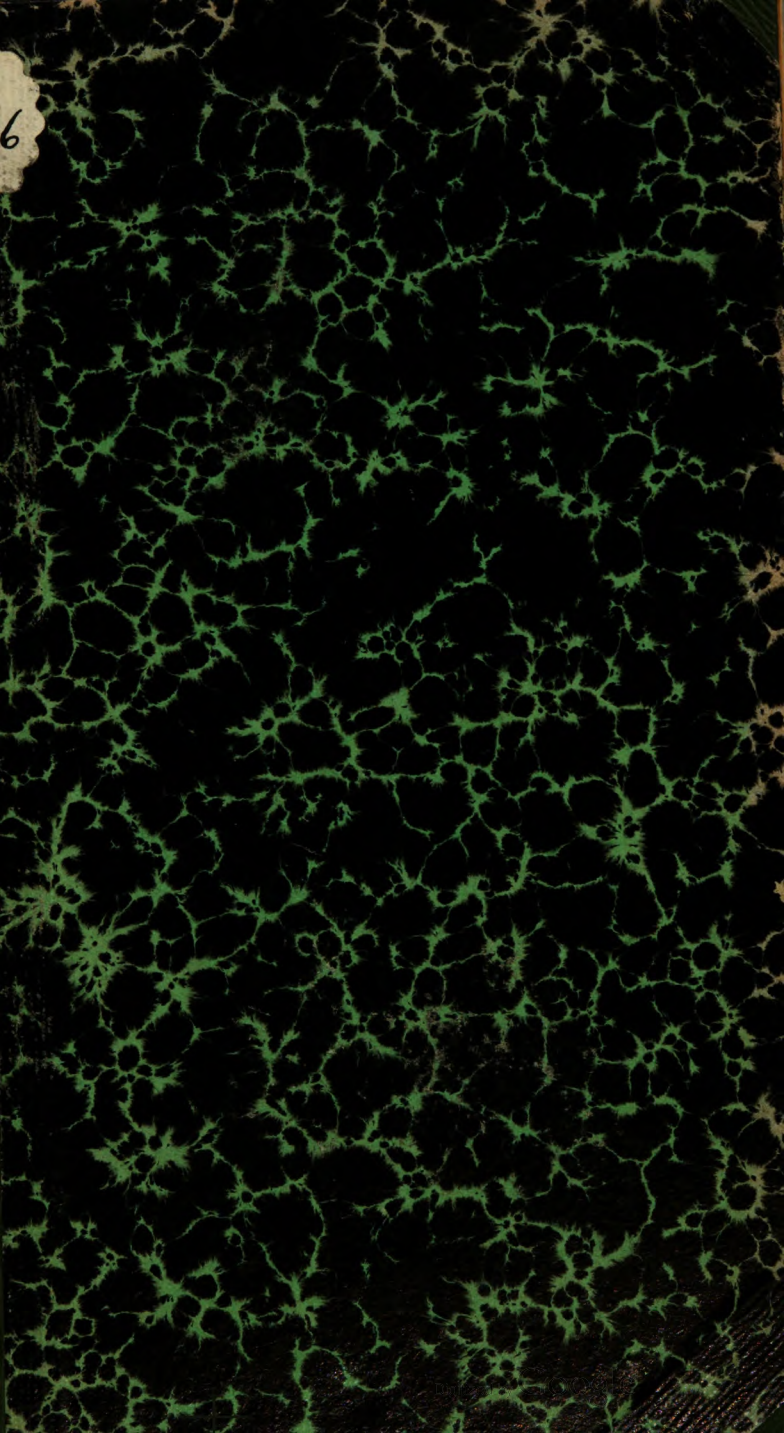
Verder vragen we u het volgende:

- + *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.
- + *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.
- + *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.
- + *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via <http://books.google.com>

6

50
E
36

Stadsbibliotheek Maastricht

34312004985692

FRITS REUTER'S

KOMPLEETE PROZA- EN DICHTWERKEN.

Bewerkt door en onder toezicht van

E. LAURILLARD.

HERINNERINGEN

UIT MIJNE LEERJAREN OP HET LAND.

Naar den zesden druk

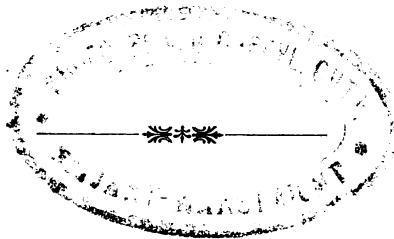
uit de Mekkenburgsche volkstaal vrij vertaald door A. G.

Bewerkt door en onder toezicht van E. LAURILLARD.

~~~~~  
EERSTE DEEL.  
~~~~~

Zevende verbeterde druk

GEÏLLUSTREERD.

1891

ARNHEM—NIJMEGEN,
GEBR. E. & M. COHEN.

CENTR. BIBL.
BRS. BEYART.
MAASTRICHT

Andreas
rek. on
eils-ins
eden on
iel. Rec
erde de
die netje
nuber.
and -ni
hand-n.
ppen.
nwill-
in een.
terhev
tart e
de aan
Fr
gebor
lat
niem
vorn
dan
dien
wee
om
ge
hij
de
T

VOORREDE.

Aangezocht, en door de vertaalster, en door den uitgever van dit werk, om het van eene voorrede te voorzien, en het daardoor eenigszins in te leiden bij ons vaderlandsch publiek, vond ik geen reden om op dat verzoek een weigerend antwoord te geven. Integendeel. Reeds bij oppervlakkige kennismaking met Reuter's geschrift gevoelde ik neiging, om aan het genoemde verzoek te voldoen, en die neiging werd bij het meer gezet en verder voortgezet lezen niet minder. Reuter schrijft hier luimig en vermakelijk, daar ernstig en aandoenlijk, overal natuurlijk en boeiend. Hij weet beelden en toestanden voor u te teekenen, waarbij gij, of met een lach om de lippen, of met een traan, zoo niet op de wang, dan toch in de ziel, onwillekeurig tot u zelve zegt: ja, waarlijk, zoo is 't. En hij weet, nu eens in snaaksche en schertsende vormen, dan weer met eenvoudig verhevene en diep weemoedige trekken, waarheden uit het menschenhart en uit het menschenleven onder uwe oogen te brengen, waarvan de aanschouwing nog lang niet overbodig of nutteloos is. —

Frits Reuter werd te Stavenhagen, in Mekkenburg-Schwerin, geboren, den 7 November 1810. Zijn vader was burgemeester van dat stadje. Het platduitsch is zijne moedertaal. Hoogduitsch sprak niemand in zijn kring, ook niet de huisonderwijzer, aan wien zijne vorming tot zijn 14de jaar, was opgedragen. In het platduitsch zijn dan ook zijne schriften geschreven. En wel pleit het voor den inhoud dier schriften, dat ze in heel Duitschland bekend en gevierd zijn, in weerwil van die voor de verspreiding altijd eenigszins belemmerende omstandigheid, dat ze zijn opgesteld in eene slechts voor een gedeelte van Duitschland geldige en gangbare taal. In 1824 werd hij naar 't gymnasium van Friendland, in Mekkenburg-Strelitz, gezonden; vier jaar later naar dat van Parchim, in Mekkenburg-Schwerin. Tot verdriet van zijn vader, die bepaald verlangde, dat hij zich aan

de studie der rechtsgeleerdheid zou wijden, openbaarde hij veel meer lust voor teekenen en schilderen. Om echter aan den zin zijns vaders te voldoen, ging hij in 1831 naar de universiteit te Rostock, maar het volgende jaar naar die te Jena. Daar werd hij lid van eene onder de studenten bestaande politieke club, en schijnt zich in die hoedanigheid nog al geroerd te hebben. Althans, op een tocht naar huis, in 1833, werd hij op Pruisisch gebied gevangengenomen, en na drie jaren werd hij om staatkundige redenen ter dood veroordeeld. De doodstraf werd evenwel veranderd in dertigjarige vestingstraf. Doch de amnestie, door Friedrich Wilhelm IV uitgevaardigd bij diens komst op den troon, in 1840, gaf hem de vrijheid terug, die hij zeven jaren gemist had. Nooit had intusschen in die zeven jaren zijn luim, nooit had zijne vroolijkheid hem begeven, en door allerlei aardigheden en zetten had hij zijn medegevangenen weten te vermaken en zijne bewakers weten te stemmen tot zachtheid. Nog steeds wenschte zijn vader, dat hij rechtsgeleerde zou worden, en hij ging dan ook naar de Hoogeschool te Heidelberg. Maar zijn afkeer van de genoemde studie kwam hoe langer hoe meer aan het licht, en eindelijk liet hij haar varen voor goed, en werd Strom, dat is, hij wendde zich tot de landhuishoudkunde. (Strom heet in Mekkenburg iemand, die op een buitengoed in betrekking is, om er de landhuishoudkunde te beoefenen). In 1850 trok hij zich ook daarvan terug, verhuisde naar Treptow, in Pommeren, huwde daar met Louise Kuntze, dochter van een Mekkenburgschen predikant, en maakte — gelegenhedenverzen. In 1853 kwam daar een bundel van uit, onder den titel van „Läuschen und Rimels,” — zooveel als: „kwinkslagen en rijmpjes.” Deze zijne pennevruchten onderscheiden zich minder door oorspronkelijkheid of genialiteit, dan wel door gezonden, frisschen, ongekunstelden en puntigen stijl, en ook door 't komisch element, dat er in ligt. Reuter zelf noemde zijne liederen „een troep kleine straatjongens.” In Mekkenburg en Pommeren werden ze zeer populair.

Zóó begon hij zijne loopbaan als schrijver, en nu kwam het eene na het andere geschrift van hem uit. „De Reis' nah Bellingen.” (De reis naar België), „Kein Hüsung.” (Zonder huisvesting), „Schurr-Murr.” (Rommelzoo), enz. enz.

Maar zijne voornaamste kracht als auteur ontwikkelde hij in zijne vertellingen in proza, die in 't licht verschenen onder den titel van Olle Kamellen. Die vertellingen munten uit door levendigheid van voorstelling, diepte van gevoel, natuurlijkheid van toon, waarheid van karakterschildering, en schier door alles, wat aan vertellingen

eigen moet zijn. 't Zijn, zooals reeds gezegd is, prozastukken in vorm, maar wat inhoud en gedachten betreft, dan is 't menigmaal poëzie, — die natuurlijke, levenslustige en toch zoo diepgevoelende poëzie, die ingrijpt in het hart des volks, omdat zij ingrijpt in het leven des volks, en uit dat volksleven de groepen en beelden vat, waardoor zij afkeer zoekt te wekken van wat onrein is en laag, en liefde voor het ware en goede.

Reuters Muze lacht en springt met een rozentuil op de borst, en Reuters Muze zit en zucht met een doortak in de hand, maar het volk ziet en voelt: „dat zijn mijne rozen, en dat zijn mijne doornen.”

Het werk Olle Kamellen bevat één deel: „Ut de Franzosentid,” met nog eene afzonderlijke vertelling: „Woans ick mine Fru kamm” (hoe ik aan een vrouw kwam); voorts één deel: „Ut mine Festungstid” (dat ziet dus op den tijd, dien hij als gevangene in onderscheidene vestingen doorbracht), en eindelijk drie deelen: „Ut mine Stromtid.”

Olle Kamellen wil zeggen: „Oude Kamillen.” 't Komt mij voor, dat de vertaalster geen ongelukkige keuze gedaan heeft door daaraan de vertolking te geven: Gedroogde kruiden. Zoo iets zal de schrijver zelf wel hebben bedoeld: doorleefde gebeurtenissen, maar, als ik het zoo noemen mag, geconserveerd door de herinnering en aangewend tot een nuttig gebruik; — kruiden, die hun bloeitijd op het veld lang reeds hebben gehad, maar nog bewaard zijn en nog geuren, en in sommige gevallen nog met vrucht uit de doos kunnen worden gehaald. De drie laatste deelen nu van het werk, dat dien algemeenen titel draagt van Olle Kamellen, zijn, onder den bijzonderen titel „Ut mine Stromtid”, een op zich zelf staand geheel. Die uitdrukking: „Ut mine Stromtid” is in onze taal niet gemakkelijk weder te geven. Met inachtneming van hetgeen boven reeds over de beteekenis van 't woord Strom is gezegd, scheen de omschrijving „Herinneringen uit mijne leerjaren op het land” nog maar de beste.

Wat nu deze herinneringen bevatten, dat zeg ik u natuurlijk niet, — want dat gaat gij lezen. Maar wel zeg ik u, dat gij in de vele lachverwekkende en in de vele aandoenlijke tooneelen, die gij voor u geopend zult zien, vele ware en schoone gedachten zult vinden. Ook dit, dat de personen, allen zoo natuurlijk en zoo naar 't leven geteekend, op u een meer dan vluchtigen indruk zullen maken. De brave Hawermann en de lage Pomuchelskopp, de goed-

hartige dominé'svrouw en de boosaardige Slusubr, de — — maar, wat ga ik beginnen? Gij moet zelf maar eens zien. Maar in 't bijzonder moet gij ook letten op Bräsig. Veel bijvoeglijke naamwoorden zou ik noodig hebben om die ten deele zoo koddige en ten deele zoo ernstige figuur te beschrijven. Om hem groepeerd zich eigenlijk alles. Daarom heb ik onverstandig gedaan, met te zeggen, dat gij vooral op hem moet letten. 't Kan immers niet anders, of van zelf trekt hij gedurig uwen opmerkzamen blik, hij, zoo ongepolijst, maar zoo goed, — zoo potsierlijk, maar zoo hartelijk, — zoo zonderling, maar zoo edel, — zoo eenvoudig, maar zoo groot! In zijn hart en in zijn taal vindt gij vele ruwe diamanten.

Maar genoeg: Reuter, en niet ik, moet vertellen. Wat de vertaling betreft, die hierbij onder de oogen komt van ons publiek, ik geloof, dat die verdienstelijk mag heeten. Zij is niet slaafsch aan het oorspronkelijke gebonden, hier en daar liet zij zelfs enkele brokken wegvallen, maar dan toch altijd zulke brokken, waarvan het gemis niet kon schaden; hier en daar veroorloofde zij zich ook eenige wijziging, om den wille van de kieschheid of om andere redenen — maar zij geeft, voor zoover ik kan zien, met juistheid de gedachten van den schrijver terug, in een stijl, die zich over 't algemeen gemakkelijk en plezierig laat lezen.

In Duitschland heeft „Ut mine Stromtid,” zoowel als Reuter's andere werken reeds verscheidene uitgaven beleefd. Ook is er op 't laatst van 1865 eene prachtuitgave van aangekondigd, die een zestigtal illustraties zal bevatten. Toen Reuter, niet lang geleden, Mekkenburg nog eens bezocht, — (hij woont tegenwoordig te Eisenach) *) — werd hij daar overal uitermate toegejuicht en gevierd. Vroeger was hij reeds door de Universiteit te Rostock eershalve met den Academischen graad van Doctor begiftigd. Zoo werden door hoog en laag zijn verdiensten erkend. Maar vooral bij het volk is hij geacht en geliefd, hij, die immers bepaaldelijk zoo uit en zoo voor het hart van het volk heeft geschreven, die den volkstoorn ook zoo juist weet te treffen, en die altijd dáár in het volksleven grijpt, waar het interessant is, en tevens dáár het volksleven interessant maakt, waar hij er in grijpt.

Nu zal natuurlijk een groot deel van den opgang, door Reuter in Duitschland gemaakt, op rekening van deze omstandigheid moeten

---

*) Dit schreef ik in 1866. Reuter overleed op zijne villa Solitude, bij Eisenach, den 12 Juli 1874.

worden gesteld, dat men zich daar aan hem verwant gevoelt, met betrekking tot taal, gedachte, vormen, zeden, gewoonten, enz. Onder ons daarentegen treedt Reuter als een vreemdeling op. Maar toch, in weêrwil van nationaliteits-verscheidenheden zijn er nog altijd genoeg punten van aanraking tusschen een hart, dat klopt aan de oevers der Peene, en een hart, dat klopt aan de boorden van Amstel en Maas, — een hart, waar de Oostzee, en een hart, waar de Noordzee een frissche lucht doorhenen doet stroomen. Als het eene en het andere maar een menschelijk hart is, want Reuter heeft bepaald het algemeen menschelijke in het menschenhart fijn bespied en beluisterd.

En nu leg ik de pen uit de hand. Ik heb den gast uit het Mekkenburger land aan u voorgesteld. Ik laat u thans met hem alleen. Mij roepen andere zaken naar elders. Ik hoop, dat gij menige aangename en goede ure met hem doorbrengen moogt.

Amsterdam, 1866.

E. LAURILLARD.

Dat ook hier te lande de gast uit het Mekkenburgerland een goed onthaal heeft gevonden, blijkt uit de omstandigheid, dat thans reeds een vierde druk verschijnt van zijn: „Herinneringen uit mijne leerjaren op het land.” Ik mag hier wel bijvoegen, dat de Uitgever steeds voor eene nette uitvoering heeft gezorgd. En, dat hij elk wat wils aanbieden wil, toont hij door nu ook eene editie in groot octavo met zestig platen te geven.

Bij vernieuwing brenge Reuter veel genot, veel goed genot in vele huizen en harten.

Amsterdam, 1877.

E. LAURILLARD.

Nu wij door aankoop eigenaars geworden zijn van Frits Reuter's Werken en daarvan een goedkoope nieuwe druk uitgeven, die naar wij meenen niet anders dan welkom zijn kan, hebben wij ook geene moeite gespaard om eene volledige uitgave zijner proza- en dichtwerken het Nederlandsch publiek aan te bieden en zijn er in geslaagd verschillende stukken, die in geen andere en vorige edities voorkomen, bij onze uitgave te kunnen opnemen. Bovendien mogen wij er op wijzen, dat deze editie met talrijke en fraaie platen van teekenaars van naam is geïllustreerd.

De Uitgevers,
GEBRS. E. & M. COHEN.

ARNHEM — NIJMEGEN, 1891.

AAN MIJNE LIEVE LANDSLIEDEN,

DE LANDBOUWERS IN MECKLENBURG EN POMMEREN.

Ziet, als door u, trouw en met alle krachten,
Het land voor 't zaad is omgeploegd,
Maar 't zaad blijft steeds vergeefs op regen wachten,
Dan hebt gij vruchteloos gezwogd; —
Dan hebt gij spijt, dan voelt gij wee,
Maar, — 't wordt daar toch niet beter meê.

En als gij fokt, met hoop op later jaren,
Een veulen, dan nog klein en ruig,
En naderhand zich spatten openbaren,
En 't wil niet trekken in het tuig; —
Dan hebt gij spijt, dan voelt gij wee,
Maar, — 't wordt daar toch niet beter meê.

En zóó is 't ook met boeken, mijne vrienden!
Al doe ik alles, wat ik kan, —
Als 't boek er is, en 't kan geen lezers vinden,
Dan heeft geen schepsel nut er van; —
Dan heb ik spijt, dan voel ik wee,
Maar, — 't wordt er toch niet beter meê.

En als nu juist dit laatste van mijn werken,
Dat ook allengs is opgekweekt,
Niet trekken wil, en 'k ga dat onheil merken,
't Is duid'lijk dat mijn hoop dan breekt; —
Dan heb ik spijt, dan voel ik wee,
Maar, — 't wordt daar toch niet beter meê.

En als den een of d'ander in mocht vallen,
Dat ik juist hem voor oogen had,
— Terwijl 'k geen mensch bedoeld heb, — en toch allen, —
Dan heeft hij mij verkeerd gevat; —
Dan heb ik spijt, dan voel ik wee,
Maar, — 't wordt daar toch niet beter meê.

7 November, 1862.

F R I T Z R E U T E R .

UIT MIJNE LEERJAREN. ¹⁾

EERSTE DEEL.

INLEIDING.

Ja, ja! — Zoo was 't niet altijd. — Wie heden ten dage met witte leidsels naar de stad rijdt en zijn paar flesschen champagne drinkt, diens vader zat wellicht op een kleine boerderij, en zijn dunne teugel was door moeder met een kouseband aaneengebonden. Toen het schepel tarwe, groote maat, in vierde gedeelten op den landweg voor zestien groschen ²⁾ aan de daglooners tot zwijvenvoeder in 't klein werd uitverkocht, en een geheel voer haver te Rostock tegen een suikerbrood verruild werd, — ach, — toen zag het er slim uit in 't land van Mecklenburg.

Mecklenburg is een schoon land, 't is een rijk land, en bovenal kan 't den landman wel behagen; maar toenmaals ging de nood het gansche land door, en de deurwaarder klopte aan de deuren om de pacht te halen, en wie ze nog geven kon, die gaf zijn laatste geld; en wie niet meer geven kon, die werd, nadat hij geheel uitgemergeld was, op straat gezet.

---

¹⁾ In het oorspronkelijke staat: Ut mine Stromtid; wat moeielijk kan overgebracht worden. Strom noemt men in die streken een jong mensch, die op de eene of andere uitgestrekte bezitting de landbuischouderkunde leert.

²⁾ Dat is zes en negentig cent.

Maar daarom behoeft niemand te meenen, dat in dien tijd onze landlieden als dunne telhouten in 't land hebben rondgewaggeld, en dat men hun het „Onze Vader” door de wangen heen had kunnen lezen, — neen, 't waren juist zulke stevige knapen als thans; ze moesten slechts andersom rekenen. — Nu heet het: „het pond boter kost tien groschen, dat maakt op een centenaar zóó en zóóveel, dan kan ik me alleen uit pure boter een glazen koets aanschaffen, met vier paarden, alle van dezelfde kleur, er voor.” Toen heette het: „Wat, moeder? de boter kost twee groschen? Daarvoor kunnen wij ze alleen opeten. — Wat, moeder? de slachter wil vijf daalders voor 't vette varken geven? Snijd het den hals af, moeder, smijt het in onze eigen pekkel.” En daarbij waren de oude knapen recht gezond, en wat de dikke buiken betreft, die heden ten dage al schuddende over den dijk zich bewegen, die waren toenmaals, tusschen 1820 en 1830, evenzoo algemeen als nu. Slechts met schoenmakers- en kleërmakersrekeningen zag 't er minder goed uit, en wat constant geld beteekende, werden de oude jongens eerst gewaar, als zij pacht moesten betalen.

Ja, 't is beter geworden in de wereld, en al zeggen de geestelijken ook duizendmaal, dat de wereld slechter werd, in de wereld werd het toch beter.

„Goeden morgen, heer ambtman Wilbrandt!” — „Goeden morgen, oude vriend, kom hier, we willen wat tot ontbijt nemen samen.” — „Goeden morgen, vader Hellwig!” — „Ach, blijf me van 't lijf! ik ben verdrietig.” — „Nu, wat scheelt er aan?” — „Wat mij scheelt? Veel scheelt mij. Ik zit met twintigduizend daalders, en weet niet waar ik ze moet beleggen. De Rostocker bank neemt geen geld meer aan, en wat nu? — Neen Wilbrandt, de wereld is al te slecht!” —

„Ja, ze is slecht,” zegt de ambtman, en ik zeg ook, „ja, slecht is ze,” en denk daarbij nog niet eens aan

het vele geld, dat ik bij den volgenden termijn moet beleggen." — „Ja," zegt Wilbrandt, „geld uitzetten en geld krijgen, 't is alles verslimmerd: wie duivel dacht voorheen aan hypotheken?" „Niet waar, broeder?" zegt vader Hellwig, „daaraan dacht geen mensch. — Zie eens, als ik met mijn aangezicht bij den ouden Salomon in Stemhagen kwam en geld wou hebben, dan zei hij tot mij: „Hellwigje, gij hebt een eerlijk gezicht, gij hebt een pokdalig gezicht. — dat doet er niets toe, — geld zult ge toch hebben. En dan moest ik den nacht bij hem blijven en bij hem in dezelfde kamer slapen, en daar ik de slechte gewoonte had, mij in slaap te rooken en met eene versch aangestoken pijp naar bed te gaan, en hij een grooten angst voor brand had, riep hij altijd van tijd tot tijd: „Hellwigje, rookt ge nog? — Ja! dat was een kostelijke tijd!"

„Ja", zegt de ambtman, „en wat was 't een lust, als wij zoo'n klein postje onzer schulden konden afbetalen! — Mijn beste tijd is eigenlijk met mijne laatste schulden gaan fluiten. — Ja, 't was toch een schoone tijd." „Neen", zeg ik, „de tijd was slecht. — Gij hebt u door dien tijd heengeholpen en daarvoor komt u alle eer en respect toe; maar menigeen heeft dat niet kunnen doen, die toch ook een brave kerel was." — Toen kwam mijnheer de grondeigenaar, mijnheer XYZ, bij de tafel en sloeg er met de harde, dikke kneukels op, dat de flesschen op de tafel stonden te dansen, en hij zeide: „die zich dáár toen niet doorgeholpen hebben, dat zijn lompe honden geweest." — „Wat?" zeide de ambtman, „hebt gij hier wat te zeggen?" — En de oude vader Hellwig stond op en keek hem met zijn oud, eerlijk, vergrijsd gelaat aan. „Gij zijt een jongeling, gij hebt het schoone goed van uwe ouders geërfd, en hoe het in dien tijd geweest is, daarvan kunt gij niet meepraten." „Gij weet het, oude vriend," zei hij tot mij, „en nu, vertel gij 't." — „Ja", sprak ik, „vertellen wil ik het."

EERSTE HOOFDSTUK.

Hoe een sterk man door eene verkooping en eene begrafenis bijna te gronde kan gaan, en dat de honden over eene lage heg springen¹⁾. Dat een eerlijk man het laatste wat hij bezit, weggeeft en niet wanhoopt, als hij zijn kind op den arm neemt en met een bedelstaf de wereld ingaat.

Het was in het jaar 1829, op Sint-Jansdag, toen zat er een man in de diepste droefheid verzonken, onder een treuresch, in een geheel verwaarloosden tuin. Het goed, waartoe de tuin behoorde, was een pachthoeve en lag aan de Peen, tusschen Anclam en Demmin, en de man, die in de verkwikkende, koele schaduw van het priëel zat, was de pachter, — dat wil zeggen, hij was 't tot heden geweest; want nu was hij tot het laatste toe uitgezogen, en op zijne hofsteê was heden verkooping, en zijne have en goed werd naar alle vier de winden verstrooid.

Hij was een groot, breedgeschouderd, vier-en-veertigjarig man, met zwaar blond haar, en wat arbeidzaamheid uit een mensch kan maken, dat had zij uit dit hout gesneden, en een beter soort zou ze mogelijk nergens anders gevonden hebben. „Arbeid”, zeide zijn eerwaardig aangezicht, — „arbeid”, zeiden zijne trouwe handen, die nu werkeloos in zijn schoot lagen en saâmgevouwen waren als om te bidden.

---

1) Spreekwoord, waarin de bedoeling ligt, dat wie eenmaal in 't ongeluk is, door onwaardigen bovendien nog wordt beschimpt.

Ja, om te bidden! En in geheel het lieve Pommerenland had wel niemand zooveel grond en oorzaak om tot zijnen God te spreken als deze man. — 't Is een hard geval voor iedereen, als hij zijn huisraad, dat hij zich met moeite en zweet stuk voor stukaangeschaft heeft, links en rechts verstrooid ziet. 't Is een hard geval voor een landman, wanneer hij dat vee, dat hij voor zich in nood en zorgen heeft grootgebracht, in andere handen moet laten overgaan, die niets van het harde werk weten, dat zijne handen vereelt heeft. Maar dat was 't niet, wat hem zoo zwaar op de ziel lag: 't was nog een ander, zwaarder leed, dat hem de moede handen deed vouwen, dat hem de moede oogen naar boven deed richten. Sedert gisteren was hij weduwnaar; zijne vrouw lag op haar laatste leger. — Zijne vrouw! — Tien jaar had hij naar hare hand gedongen, tien jaar had hij gewerkt en gezwoegd, wat menschelijke krachten konden uithouden, opdat hij met haar vereenigd zou kunnen worden, en de vurige, innige liefde zou mogen aan den dag leggen, die golfde en ruischte door zijn ziel, zacht en zoet als het Pinkster-klokgelui over boomgaard en weide.

Vier jaren geleden was 't hem mogelijk geworden; hij had alles te zamen geschraapt, wat hij kon; een bekende van hem, die van zijne ouders twee pachthoeven geërfd had, had hem de eene verpacht — hoog, zeer hoog, — hij wist dat zelf het best, maar de liefde geeft moed, frisschen moed, die er zich weet door te helpen.

O, 't zou ook gegaan zijn, heel goed gegaan zijn, wanneer het ongeluk niet over hem gekomen was, wanneer zijne kleine, lieve vrouw niet 's morgens voor dag en dauw was opgestaan, omdat ze toch ook hare bezigheden verrichten wilde, en wanneer zij die brandende roode plek niet op de wangen had gekregen. — O, 't zou ook gegaan zijn, heel goed gegaan zijn, wanneer zijn verpachter niet slechts een bekende, wanneer hij

een vriend geweest was; — hij was 't niet; heden liet hij zijn inventaris op de verkooping brengen.

Vrienden? — Zoo'n man, als hij, die onder den treuresch zat, zou die geene vrienden hebben? — Ach, hij had vrienden, en hij had ook vriendschap; maar zij konden hem niet helpen, zij hadden niets te geven en niets te borgen. Waar hij heenzag, daar was 't als schoof zich een duistere wand voor zijne oogen; het benauwde en beknelde hem, zoodat hij luidkeels tot onzen lieven Heer had willen roepen, dat die hem uit zijne nooden mocht redden. En boven zijn hoofd in de eschtakken zong putter en vink, en hunne bonte veëren schitterden in de zon, en de bloemen in den verwaarloosden tuin verspreidden haren geur voor niet, en de esch schonk zijne koele schaduw voor niet, en het schoonste bruidspaar op de wereld had zich er onder kunnen neêrzetten en had die plek en dien dag zijn leven lang niet vergeten.

En had hij ook niet onder dezen lommerijken boom gezeten met eene zachte hand tusschen zijn harde vingers? Hadden de vogels niet gezongen? Hadden de bloemen niet gegeurd? Had hij onder den esch niet gedroomd van de verkwikkende schaduw voor zijn ouderdom? En wie was 't dan geweest, die hem een lavenden dronk na een zwaar dagwerk bracht? Wie was 't, die zijne moeite en zorgen getrouw met hem deelde en hem troostte?

't Was weg — alles weg! — De vruchten van zijne moeiten en zorgen waren op de verkooping, en de zachte, warme hand was koud en stijf. En dan kan 't den mensch wel zoo te moede worden, alsof de vogels niet meer voor hem zingen, de bloemen niet meer geuren, en de lieve zon niet meer voor hem schijnt; en als toch zijn arm hart nog blijft kloppen, dan strekt hij zijne hand wel boven vogels en bloemen en boven de gouden zon, hooger uit naar een Trooster, die de aard-

Toen kwam een klein meisje naar hem toelopen en legde een madeliefje op zijn schoot; hij deed zijne biddende handen uit elkander en sloeg ze om het kind, — dat was zijn kind — en hij stond op van de bank en nam zijn kind op den arm, en uit zijne oogen viel traan op traan, en het madeliefje had hij in de hand, en hij ging met zijn kind het pad langs, den tuin op en neder.

Bladz. 17

sche genietingen kan doen voorbijgaan, maar evenwel gevoel blijft houden voor het menschelijk hart.

Zoo zat Hawermann voor zijnen God; zijne handen waren gevouwen, zijne eerlijke, blauwe oogen keken naar boven en daarin spiegelde zich nog een schoonere glans af dan die van Gods lieve zon. — Toen kwam een klein meisje naar hem toelooopen en legde een madeliefje op zijn schoot; hij deed zijne biddende handen uit elkander en sloeg ze om het kind, — dat was zijn kind — en hij stond op van de bank en nam zijn kind op den arm, en uit zijne oogen viel traan op traan, en het madeliefje had hij in de hand, en hij ging met zijn kind het pad langs, den tuin op en neder.

Hij kwam aan een jongen boom, dien hij zelf had geplant; het stroovlechtsel, waarmede die aan zijn steunsel was vastgebonden, was losgeraakt en de jonge boom liet zijne kruin naar beneden hangen. Hij richtte hem weêr op en bond hem vast, zonder daar verder wat bij te denken, want zijne gedachten waren ver van daar, en zorgen en helpen lag in zijnen aard.

Maar wanneer de gedachten van den mensch zoo in 't wilde afdwalen, al was 't ook naar den blauwen hemel, — dan roept zijn dagelijksch bedrijf, als 't hem in het oog valt, of een gewoon werk, waarmee hij placht bezig te zijn, die gedachten uit de verte terug en wijst hem op datgene, wat hem nabij is en noodig is. En dat dit zoo is, dat is een groot geschenk van onzen goeden God.

Hij ging den tuin op en neder, en ziju oog zag wat om hem henen was, en zijne gedachten keerden weder tot de aarde terug, en toch, wanneer zij als zwarte en sombere wolken aan den hemel zijner toekomst voorbijtrokken, een klein stuk helderen hemel konden zij niet voor hem verduisteren: dat was zijn klein dochttertje, dat hij op den arm droeg, en dat met hare zachte kinderhand in zijn haar zat te woelen. Hij had

zijn toestand overdacht; vast en ernstig had hij de duistere wolken onder het oog gezien; hij moest zorgen, dat de storm hem en zijn kind niet vernielde.

Hij ging uit den tuin op het plein voor het huis. — Goede God, hoe werd hij te moede! — Gevoelloos en op hun nietig voordeel bedacht, drongen zich de menschen om de tafel, waar de vendumeester de goederen veilde. Wat zijne veeljarige moeiten verzameld hadden, werd achtereenvolgens aan den meestbiedende toegeslagen, zijn noodzakelijk huisraad bij opbod verkocht en datgeen, wat hij onder nood en zorgen, stuk voor stuk in 't huis zich had aangeschaft, ging nu onder lachen en schertsen naar alle kanten heen, — ook stuk voor stuk. — Die kast was nog van zijne oude moeder afkomstig; die lâtafel had zijne vrouw meê ten huwelijk gebracht; de kleine naaitafel had hij haar eens ten geschenke gegeven, toen ze nog zijne bruid was. — Zijn vee stond op eene rij aan een staketsel gebonden en loeide naar de weide toe; de bruine vaars met de witte plek aan den kop, die zijne arme vrouw zelve had opgekweekt, haar lieveling, stond vooraan; hij ging naar haar toe en streek haar met de hand langs den rug. — „Heerschap,” zei de eerste knecht, Niemann, „'t is bitter jammer; maar wat helpt dat alles?” zei hij, en hij keerde zich om en ging naar de menschen, die zich om de verkooptafel drongen.

Toen de lieden merkten, dat hij bij de tafel wilde komen, maakten zij hem beleefd en vriendelijk plaats, en hij wendde zich tot den vendumeester met de vraag, of hij hem wel een paar woorden mocht zeggen. — „Dadelijk, mijnheer Hawermann,” zeide de man. „Dadelijk, op 't oogenblik! Ik ben terstond met den inventaris van het huisraad gereed, van . . . — een lâtafel! Twee daalders, vier schellingen! Zes schellingen! Twee daalders, acht schellingen! — Eenmaal! Andermaal! twee daalders, twaalf schellingen! — Niemand meer?

Eenmaal, andermaal, en ten derden male! — Wie heeft ze?" — „Snijder Brand," was het antwoord. Juist op dit oogenblik kwam er een gezelschap van landlieden den hof oprijden, wie het mogelijk om het vee te doen was, dat nu aan de beurt moest komen. Vooraan reed een dik man met roode wangen, op wiens vet gelaat de overmoed ruim plaats had om zich te vertoonen. Deze soort van menschen is zeer algemeen; maar wat hem van zijne gewone broeders onderscheidde, dat waren de kleine, listige oogen, die over de dikke wangen heenkeken, als wilden ze zeggen: „gij zijt hier mooi in de weer, maar gij hebt het ons dank te weten; wij weten ieder voordeel waar te nemen." De eigenaar van die oogen was ook de eigenaar van het goed, dat Hawermann in pacht had gehad; hij reed dicht op het menschengedrang aan, en toen hij zijn ongelukkigen pachter daartusschen zag staan, viel hem de mogelijkheid in, dat hij niet tot zijn geheele pacht zou kunnen komen, en de listige oogen, die hun voordeel zoo goed wisten waar te nemen, zeiden tot den overmoed, die uit den mond en de gelaatstrekken sprak: „broeder, nu is 't tijd, hier kunt ge u eens laten gelden, hier kost het geen geld." En zijn paard dichter naar Hawermann toedringend, riep hij, zoodat alle lieden het hooren moesten: „Ja, dat zijn die wijze Mecklenburgers, die ons willen leeren huishouden! Wat hebben ze ons geleerd? Rooden wijn drinken en kaartspelen, dat hebben ze ons geleerd; maar huishouden? — Bankroet maken kunnen ze ons leeren!"

Alles was stil geworden bij deze harde woorden en men zag nu eens hem aan, die ze had uitgestooten, en dan weder hem, tot wien ze gericht waren. — Hawermann was eerst bij 't hooren van die stem en die woorden ineengekrompen, als werd hem een mes in 't hart gedreven; nu stond hij daar onbeweeglijk en zag sprakeloos voor zich, alsof hij alles verduren wilde; doch onder het volk brak een gemor los: „Foei, foei! —

schaam u wat! De man heeft geen rooden wijn gedronken en geen kaart gespeeld. De man heeft gewerkt als een kerel!" — „Wat is dat voor een grootspreker, die zoo wat zeggen kan?" vroeg de oude boer Drenkhahn uit Liepen en drong zich met zijn knoestigen doornstok wat meer naar voren. — „Dat is die kerel, vader", riep de Stolper smid, „wiens lieden mijlen in 't rond loopen bedelen." — „Die geen kleeren aan 't lijf hebben", riep de snijder Brand uit Jarmen, „en die bij hun werk allen hun nachtmaalsrok moeten dragen." „Ja," zeide de smid lachende, „dat is die kerel, die zich zoo verheugde, dat zijne lieden altijd zoo'n mooien lakenschen rok dragen bij hun werk, omdat zij niet zoo veel hebben, dat ze zich een kiel kunnen aanschaffen."

De vendumeester was opgesprongen en dichter naar den verpachter toe gegaan, die met de onbeschaamdeste plompheid deze redeneeringen aanhoorde: „om Gods wil, mijnheer Pomuchelskopp, hoe kunt gij zoo iets zeggen!" — „Ja," zeide iemand van het gezelschap, dat met hem was komen aanrijden, „de menschen hebben gelijk! Gij moest u schamen, foei! Gij wilt dien man, die alles wat hij heeft gewillig afstaat, omdat hij aan zijne verplichtingen jegens u wil voldoen, en die morgen met den bedelstaf loopen zal, nog verder ten onder brengen?" — „Ach!" sprak de vendumeester, „als 't alléén dat was! Maar gisteren is ook zijne vrouw gestorven en die ligt op haar laatste leger, en nu zit hij daar met zijn klein wurm en wat vooruitzicht heeft die man?" Nu sloeg het gemor van het volk over in het eigen gezelschap van mijnheer den verpachter, en het duurde niet lang of hij stond op die plek alleen met zijn paard: die met hem gekomen waren, waren op zijde gereden. — „Heb ik dat geweten?" bromde hij bedremmeld en gemelijk en reed den hof af, en de kleine, listige oogen zeiden tot den breeden overmoed: „broeder, ditmaal hebben we er ons danig ingewerkt."

De vendumeester ging naar Hawermann toe: „Mijnheer Hawermann,” vroeg hij, „gij wildet mij iets zeggen?” — „Ja, — ja,” — antwoordde de pachter, als een gemarteld mensch, die na een gruwelijk lijden weder tot bezinning komt: „ja, ik wilde u verzoeken, of gij de zaken, die voor mij van gerechtswege terzijde gesteld zijn, het bed en het andere, ook maar op de verkoop zoudt willen brengen.” — „Van harte gaarne; maar het huisraad is slecht betaald, de menschen hebben geen geld, en als gij wat verkoopen wilt, doet gij beter dat gij 't uit de hand verkoopt.” — „Daartoe heb ik den tijd niet en ik heb dat weinige geld noodig.” — „Nu, als gij 't verlangt, zal ik het in opbod brengen,” en de vendumeester ging aan zijn werk.

„Hawermann,” zeide de pachter Grot, die met het gezelschap te paard was gekomen, „gij zijt hier zoo alleen met uw ongeluk; kom met uw dochttertje naar mij toe en blijf eenigen tijd bij mij, mijne vrouw zal zich verheugen...” „Ik dank u zeer voor uwen goeden wil, ik kan niet, ik heb hier nog wat te bezorgen.”

„Hawermann,” sprak de pachter Hartmann, „gij meent de begrafenis van uwe lieve vrouw. Wanneer wilt gij haar doen begraven? Wij willen haar toch allen te zamen gaarne de laatste eer bewijzen.” — „Ook daarvoor moet ik bedanken; ik kan u niet ontvangen, gelijk het behoort, en van lieverlede heb ik geleerd, dat men de tering naar de nering moet zetten.” — „Mijn oude vriend, mijn lieve, oude buurman en landsman,” zei de opzichter Wienk, en klopte hem op den schouder, „geef u niet aan zoo'n stille vertwijfeling over! 't Wordt alles weër beter in de wereld.”

„Vertwijfeling, Wienk?” sprak Hawermann op ernstigen toon, drukte zijn kind vaster aan zijn hart en zag den opzichter bedaard met zijne eerlijke, blauwe oogen aan. „Is dat vertwijfeling, als een mensch kalm zijne toekomst tegemoet gaat, en 't meest er op bedacht

is, om zijn lot te verbeteren? Maar hier moet ik niet blijven; voor die plek wacht zich iemand, waar zijn schip eenmaal aan den grond geraakt is; ik moet een huis verder gaan, en moet weder daar beginnen, waarmee ik eens heb opgehouden, ik moet weder voor 't brood dienen en mijne voeten onder eens anderen mans tafel steken. En nu, vaart allen wel! Gij zijt altijd goede bureu en vrienden voor mij geweest. — Adjuus, — adjuus! — Geef een handje, Wiesje. — Adjuus! — En groet ze t' huis allen van mij; mijne vrouw...” Hij wilde nog wat zeggen, maar 't was alsof hem dat te zwaar viel, en hij keerde zich schielijk om en ging zijn weg.

„Niemann,” zeide hij tot zijn eersten knecht, toen hij aan 't andere einde van den hof kwam, „zeg het ook aan de overige lieden: morgen vroeg, om vier uren, wil ik mijne vrouw doen begraven.”

Daarop ging hij het huis in, naar zijne slaapkamer. — Alles was weggeruimd, ook zijn bed en het weinigje rommel, wat ze hem hadden laten behouden; niets was over dan de vier naakte muren! Alleen stond in den hoek bij 't venster een oude kist en daarop zat eene jonge dagloonersvrouw met rood geschreide oogen, en in 't midden stond een zwarte doodkist, en daarin lag een bleek, kalm, rustig gelaat; en de dagloonersvrouw had een groenen struik in de hand en joeg de vliegen van dat stille aangezicht weg. — „Stina,” zei Hawermann, „ga naar huis, ik blijf nu hier.” — „Och, heerschap, laat mij blijven.” — „Nee, Stina, ik blijf hier van nacht.” — „Zal ik dan de kleine meid niet meenemen?” — „Nee, laat dat maar, ze zal wel inslapen.” — De jonge vrouw ging; de vendumeester kwam tot hem en overhandigde hem het geld, dat hij voor zijne meubelen had ontvangen; de lieden op den hof vertrokken; 't werd buiten even zoo stil als binnen. Hij zette het kind neêr en telde het geld op de

... sprak toen in haar kinderlijke taal: „Moedertje . . . hu!” — „Ja.” sprak Ilawermann, „moedertje is koud,” en de tranen stroomden hem uit de oogen en hij zette zich op de kist, nam zijn dochtertje op den schoot en weende bitterlijk. En de kleine begon ook te schreien en schreide zich zachtkens in slaap. Hij legde haar teeder aan zijn hart en sloeg zijn jas, om haar te verwarmen, om haar heen, en zoo zat hij daar dien geheelen nacht tegenover twee dooden: zijne vrouw en zijn geluk.

Bladz. 25.

vensterbank. „Dat krijgt de timmerman voor de doodkist. — Dat voor een kruis op 't graf. — Dat is voor de begrafenis. — Dat zal Stina hebben, en hiermee kan ik goed uitkomen, tot bij mijn zuster.” — De avond kwam, de jonge dagloonersvrouw bracht een licht binnen, ging naar de doodkist en staarde lang op dat bleeke gelaat; toen droogde ze hare oogen af met haar voorschoot, zeide: „goeden nacht dan!” en Hawermann was weder alleen met het lijk en zijn kind.

Hij maakte het venster open en zag in de duisternis rond; 't was een donkere nacht voor dit jaargetijde, geen ster was er aan den hemel zichtbaar, overal trokken zwarte wolken te zamen en warm en zoel kwam er een zacht koeltje, als een zucht uit de verte het venster in. Over het veld sloeg de kwartel zijn slag en de wachtelkoning liet zijn regengeroep hooren, en zachtkens vielen de eerste druppelen op de dorstige aarde, die tot dank voor die gave de heerlijke geuren liet opstijgen, welke de landman zoo goed kent, uitwaseming van den zegen Gods, die op den arbeid des menschen gedaald is. — Hoe dikwijls had dit hem de ziel verfrischt en de zorgen verjaagd en in zijn hart de hoop op een gezegend jaar doen herleven. — Nu was hij van zorgen vrij, maar ook de vreugd had hem verlaten: ééne groote vreugde was voor hem verdwenen en had al de kleinere medegesleept. Hij sloot het venster weder, en toen hij zich omkeerde stond zijn klein dochtertje bij de doodkist en reikte tevergeefs naar dat stille aangezicht, als wilde ze 't streelen. Hij tilde het kind op, zoodat ze er bij komen kon, en het kleine meisje streelde en lietkoosde met haar warme handjes en haar warmeliefdewoorden haar stilmoedertje, dat beeld van den ijskouden dood, en keek haar vader toen met groote oogen aan, als wilde ze naar iets onbegrijpelijks vragen, en sprak toen in haar kinderlijke taal: „Moedertje . . . hu!” — „Ja,” sprak Hawermann,

„moedertje is koud,” en de tranen stroomden hem uit de oogen en hij zette zich op de kist, nam zijn dochtertje op den schoot en weende bitterlijk. En de kleine begon ook te schreien en schreide zich zachtken in slaap. Hij legde haar teeder aan zijn hart en sloeg zijn jas, om haar te verwarmen, om haar heen, en zoo zat hij daar dien geheelen nacht tegenover twee dooden: zijne vrouw en zijn geluk. Den anderen morgen vroeg, te vier uren, kwam de eerste knecht met de andere daglooners; de doodkist werd toegeschroefd; de stoet ging langzaam naar het kleine kerkhof; het eenige gevolg was hij en zijn klein dochtertje. De kist werd in het graf nedergelaten, — een stil Onze Vader, — een handvol ~~sterke~~ ^{sterke}, — en het beeld van datgene, wat hem sinds jaren verkwikt en vertroost, verheugd en bezield had, was voor zijne oogen verborgen, en als hij het wederzien wilde, moest hij zijn hart openleggen, als een boek, blad voor blad, totdat ook dit eenmaal toegesloten werd, en dan? — Ja, dan zou hem dat liefelijk beeld eenmaal weder zeer schoon en heerlijk voor oogen staan.

Hij ging naar zijne lieden toe, gaf hun ieder de hand en bedankte hen voor den laatsten dienst, dien ze hem bewezen hadden, en zeide hun vaarwel; toen gaf hij den eersten knecht het geld voor doodkist, kruis en begrafenis en sloeg, diep in gedachten, zijn eigen weg, de donkere toekomst in.

Toen hij aan 't laatste huis van het kleine dorp kwam, stond de jonge dagloonervrouw met een kind op den arm voor de deur; hij naderde haar en zeide: „Stina, gij hebt mijne arme vrouw zoo trouw opgepast in hare laatste ziekte — hier, Stina!” en hij wilde haar een paar daalders in de hand drukken. — „Och heerschap!” zeide de jonge vrouw, „doe mij dat leed niet aan! Wat hebt gij niet in goede dagen aan ons gedaan, waarom zouden wij in kwade dagen dat niet

„Stina, gij hebt mijne arme vrouw zoo trouw opgepast in hare laatste ziekte -- hier, Stina!” en hij wilde haar een paar daalders in de hand drukken. — „Och, heerschap!” zeide de jonge vrouw, „doe mij dat leed niet aan! Wat hebt gij niet in goede dagen aan ons gedaan, waarom zouden wij in kwade dagen dat niet weër vergelden? — Ach, heer, ik heb een verzoek aan u; laat mij het kind hier. Ik zal ’t verzorgen en koesteren, alsof ’t mijn eigen was. Ik heb het immers aan de borst gehad, toen de vrouw zoo zwak was. Laat mij het kind hier!”

Bladz. 26.

weêr vergelden? — Ach, heer, ik heb een verzoek aan u; laat mij het kind hier. Ik zal 't verzorgen en koesteren, alsof 't mijn eigen was. Ik heb het immers aan de borst gehad, toen de vrouw zoo zwak was. Laat mij het kind hier!" — Hawermann stond in gedachten verzonken. „Heerschap!" zeide de vrouw weder, „als ik wel oordeel, zult gij op 't laatst toch van het kleine schaap moeten scheiden en, — zie, daar komt Jochem, die zal u hetzelfde zeggen." De daglooner kwam nader en toen hij hoorde, waar het gesprek over liep, zeide hij: „Ja heerschap, zij zal behandeld worden als eene prinses; wij zijn gezond en flink, en wat gij aan ons gedaan hebt, dat zal haar rijkelijk vergolden worden." — „Neen," zeide Hawermann, zijne ziel opwekkende uit haar gepeins, „dat gaat niet, ik kan 't niet doen! 't mag verkeerd zijn, dat ik het kind in 't onzekere met mij neem, maar ik heb zoo veel hier gelaten, dit laatste kan ik niet missen. — Neen, neen, — ik kan 't niet," riep hij haastig uit en keerde zich om, om henen te gaan; „mijn kind moet blijven, waar ik ben. — Adjuus, Stina; adjuus, Rassow!" — „Als gij het kind niet bij ons wilt laten, heerschap," zei de daglooner, „dan wil ik ten minste meêgaan, en het voor u dragen." — „Neen, neen!" riep Hawermann, hem afwerende, „dat is geen last voor mij." — Maar dat kon hij niet beletten, dat de jonge vrouw zijn dochtertje liefkoosde en kustte, en nogmaals kustte, en dat de beide trouwe lieden, toen hij zijn weg ging, hem lang bleven nakijken. Zij, met tranen in de oogen, dacht aan het kind; hij, in ernstige gedachten, meer aan den man. — „Stina," zeide hij, „zoo'n meester krijgen we niet weêr." — „Dat weet de goede God," was haar antwoord, en beiden gingen treurig aan hun dagelijkschen arbeid.

TWEEDE HOOFDSTUK.

Eén kind, geen kind; twee kinderen, speelkinderen; drie kinderen, veel kinderen. — Het jonge en het oude tweelingpaar. — Hoeveel moeite de heer inspektor 1) Bräsig zich met grootmoeders muts geeft, en waarom de oude grootmoeder de kleine Louise met de muts om de ooren wilde slaan. — Waar de beide oude Jezuiten elkander hunne geheimen vertellen, en wat juffrouw Nuzzler haren broeder Karel mededeelde.

Ongeveer acht mijlen van de plaats, waar Hawermann zijne vrouw in de stille groeve had gelegd, lag in Mecklenburg een landgoed van niet zeer grooten omvang, hetwelk zijn zwager Jochem Nuszler in pacht had. De plaats was slecht bebouwd en nog al erg vervallen, en 't zag er daar allesbehalve smakelijk uit. Hier een kleine mesthoop en daar een kleine mesthoop, en het wagen- en akkergereedschap stond hier en daar, kris en kras door elkander, zooals de menschen op de kermis, en de mestkar scheen tot den reiswagen te zeggen: „Broertje, hoe komt gij hier?” en de ploeg omvatte de egge en vroeg: „Kom, meisje, willen we samen eens dansen?” Maar de muziek ontbrak eraan, want 't was alles stil op de plaats, heel stil. Alles was bij dit schoone weder naar buiten, naar 't veld, om te hooien, en zelfs uit de kleine, geopende vensters van de lange, lage, met een stroodak gedekte pachthoeve kwam geen geluid, want het was in den namiddag, en de keukenmeid was met haar keuken gereed en de werkmeid met opvegen, en beiden waren naar het veld gegaan; ook de pachtersvrouw, die anders toch wel een woordje wist te praten, liet zich niet hooren, want ook zij was met een rijf naar het land gegaan; het hooi moest immers, eer de dauw begon te vallen, in groote hoop en opgezet worden.

---

1) Opzichter over een landgoed.

Maar er was toch leven in het huis, al was 't ook maar een klein stil leven. In de kamer ter rechterzijde van de deel, in de woonkamer, waar de blauw geverfde hoekkast stond, — de schenkkast zooals 't genoemd werd — en de rustbank met zwart wasdoek, die elken Zaterdag met schoensmeer frisch werd opgepoetst, en de groote eikenhouten kist met het koperen beslag, — zaten twee kleine meisjes van drie jaar met ronde vlaskopjes en ronde roode wangen; zij speelden in een hoop zand en maakten kaas met moeders vingerhoed en vulden met het vochtige zand een paar kleine aarden potten, die zij dan weêr omkeerden, en ze lachten en verheugden zich, als de zandklomp in zijn geheel bleef staan.

Dat waren Lina en Mina Nuszler, die er met hare roode wangen en geelblond haar sprekend zoo uitzagen als een paar kleine appels, aan denzelfden tak gegroeid; en dat waren ze ook, want het was een tweelingpaar, en wie niet wist dat Lina niet Mina was, en Mina niet Lina, die kon er van zijn leven niet uit wijs worden, want op haar gezichtjes stonden de namen niet geschreven, en als moeder ze niet door een gekleurd lint op den arm had onderscheiden, dan zou er groote verwarring ontstaan zijn. Vader Jochem Nuszler liet het zich ook nu nog niet tegenspreken, dat Lina eigenlijk Mina, en Mina eigenlijk Lina was, en zij reeds bij den aanvang van haar teeder leven verwisseld waren. Op dit oogenblik was daar nu geen nood voor, want nu had moeder bij Lina een blauw lint in de kleine vlokjes der haarvlechten gebonden en bij Mina een rood; en wanneer iemand er maar goed acht op slaan wilde, kon hij duidelijk zien, dat Jochem Nuszler ongelijk had, want Lina was een half uur ouder dan Mina; en ofschoon het verschil maar gering was, de eerstgeboorte openbaarde zich toch, en Lina wist al heel deftig over Mina den baas te spelen, doch zij troostte haar zusje ook, als die verdriet had.

Behalve dit kleine, onbedorven tweelingpaar was er nog een ander tweelingpaar in de kamer, maar een oud, bezadigd, deftig paar; het keek van de groote eikenhouten kist naar beneden op de kinderen en schudde door het windje, dat de open vensters inkwam, altijd met het hoofd heen en weêr: het was grootvaders pruik en grootmoeders statiemuts, die op twee mutsebollen gereed stonden, omdat zij morgen, als wanneer 't Zondag was, zich daarmee in vollen glans vertoonen wilden. „Kijk, Lina!” zei Mina, „daar staat grootvaders puuk.” Ze kon met de R nog niet goed terecht komen. — „Je zegt altijd „puuk,” je moet zeggen „puik,” zei Lina, — want zij kon ook nog niet met de R klaarkomen, maar zij was toch de oudste en moest haar zusje een beetje op den weg helpen.

Bij deze woorden was het kleine tweelingpaar opgestaan en stond voor de kist en keek het oude paar op de mutsebollen aan; en Mina, die nog zeer onbezonnen was, reikte naar den pruikebol en haalde grootvaders pruik naar beneden; zij zette zich de pruik, gelijk wij 't zouden doen, op het hoofd, ging voor den spiegel staan en deed alles juist zooals grootvader deed, wanneer 't Zondag was. Nu had Lina haar verstand moeten gebruiken, maar Lina begon te lachen en liet zich door de pret aansteken en nam grootmoeders mooie muts van den anderen bol en deed toen in alles juist zooals grootmoeder deed, als 't Zondag was; daarop lachte Mina, en nu lachten zij beiden en gaven elkander de hand en dansten Kringelkrans-Rozendans, en dan lieten ze elkaâr weêr los en lachten weêr en gaven elkaâr weêr de hand en dansten verder.

Mina was echter nog al te onbedachtzaam, zij had haar aarden pot in de hand gehouden, en toen zij in het dolst van de pret was, liet zij — klets! . . . den pot op den grond vallen, en de pot was aan stukken, en nu was 't ook uit met de pret. Mina begon erbarmelijk te huilen om

haren pot en Lina huilde ook meê als een kleine wolf; maar toen dat een poosje geduurd had, begon Lina haar zusje te troosten, zeggende: „Wees maar stil, Mina, de wagenmaker zal hem weêr heel maken.” — „Ja,” zeide Mina bedaarder, „de wagenmaker zal hem weêr heel maken.” Dus sprekende, gingen de beide kleinen treurende de deur uit en vergaten geheel en al, dat zij nog op het hoofd hadden, wat des Zondags om het hoofd van grootvader en grootmoeder, als de straalkrans om het hoofd van heiligen, prijkte. Nu zal menigeen wellicht meenen, dat Lina, met aan den wagenmaker te denken, een dwazen inval had, maar wie ooit een echten wagenmaker op het land heeft gekend, die moet weten, dat zoo'n man alles kan. Moet er een schaap geslacht worden, dan is 't: „Roep den wagenmaker eens!” Is er een vensterruit stuk geslagen, dan moet de wagenmaker er een plank vòr spijkeren, opdat wind en weêr geen nadeel kunnen doen; heeft een oude stoel zijn been verzwikt, dan is hij de geneesheer; moet er voor een stuk vee een pleister gesmeerd worden, dan is hij de apotheker, — kortom, alles moet hij weêr heel maken, en daarom kwam Lina, als een schrander meisje, bij den gebroken pot, ook op de gedachte aan den wagenmaker.

Toen de meisjes op de plaats kwamen, kwam er een kleine man het hek in, met een roodachtig gelaat en een heel deftigen, rooden neus, dien hij eenigszins omhoog stak; op het hoofd had hij een vierpuntige muts, van voren met een kwast, maar eene eigenlijke kleur had ze niet; hij droeg een grijzen linnen kiel met lange panden, en zijne korte beenen, die vreeselijk buitenwaarts stonden en er uitzagen, alsof zij verkeerd in het lange bovenlijf waren ingeschroefd, staken in eene korte, blauwgestreepte broek en hooge laarzen met gele kappen. Hij was juist niet zwaarlijvig, maar mager was hij ook niet, en men kon zien, dat hij er

behagen in schepte te bemerken, hoezeer zijn buik al in omvang begon toe te nemen.

De kleine kinderen moesten hem op hun weg tegenkomen, en toen zij dicht genoeg bij hem waren, om mijnheer den inspektor — want die post vervulde de man met de korte beenen, — in staat te stellen haren opschik te ontdekken, stond hij stil en trok zijne geelachtige, borstelige wenkbrauwen in de hoogte, dat ze geheel in de schaduw van de puntige muts kwamen te zitten, alsof deze oogfranjes het schoonste in zijn geheele gelaat waren en vóór alle dingen, bij zulk eene bedenkelijke zaak, als hij hier te zien kreeg, in veiligheid gebracht moesten worden. „De hemel beware ons!” riep hij, „wat ziet ge er uit! — Wat maakt ge voor mo v e m a n g s ? ¹⁾ — Wat? — Ge hebt daar den geheelen Zondags-opschik van de beide grootouders op het hoofd?” — De kleinen lieten zich heel geduldig de pronkstukken afnemen en toonden hem de scherven van den gebroken pot, zeggende, dat de wagenmaker hem weêr zou maken. „Hoe?” zeide de heer inspektor Bräsig, — want zoo heette hij — „hoe kan zoo'n domheid in de wereld assisteeren! — Lina, ge zijt toch de oudste, ik had je voor verstandiger getaxeerd; en Mina, houd maar op met schreien, ge zijt mijn petekindje, ik geef je met de zomerkermis een nieuwen pot. Maar nu, allons met jelui, in de kamer.” En zoo dreef hij de kinderen voor zich henen en volgde haar, met de pruik in de eene, en de muts in de andere hand.

Toen hij de kamer inkwam en daar niemand vond, zeide hij bij zich zelve: „Ze zijn zeker allen aan 't hooien. — Ja, ik moest eigenlijk ook naar mijn hooi zien, maar dat kleine goed heeft hier die twee dingen zoo toegetakeld, dat ze in ongelegenheid zullen komen,

---

1) Bräsig gebruikt, zooals de lezer bemerken zal, allerlei stadshuiswoorden, maar op zijn manier. Hier bedoelt hij *mouvements*.

Wat? — Ge hebt daar den geheelen Zondags-opschik van de beide groot-ouders op het hoofd?" — De kleinen lieten zich heel geduldig de pronkstukken afnemen en toonden hem de scherven van den gebroken pot, zeggende, dat de wagenmaker hem weér zou maken. „Hoe?" zeide de heer inspektor Bräsig, — want zoo heette hij — „hoe kan zoo'n domheid in de wereld assisteeeren!

Bladz. 34.

als de oude grootjes de omstandigheid te zien krijgen; ik moet die beide creaturen maar een beetje op prepareren." Daarop haalde hij een klein zakkammetje te voorschijn; hij had dit altijd bij zich, omdat zijn haar ook al wat dun werd, en hij het uit den nek naar voren moest kammen; — en nu begon hij de pruik te bewerken. Dat ging ook heel goed; maar nu kwam de muts! „Heere, bewaar me, Lina! wat heb je ze toegetakeld! — Een behoorlijk fatsoen kan er met geen menschenmogelijkheid meer aan gegeven worden. — Nu, ik moet mij eens bedenken hoe de oude er Zondags-namiddags uitziet. Van voren heeft ze aan iederen kant een vreeselijken hoop zijden krullen, en daar hangt het voorste gedeelte van de oude muts zoo'n duim of drie over, dus moet het ding meer naar voren gebracht worden. Bovenop heeft zij geen bijzondere strikken of kwikken, daar kijkt haar kale kruin altijd door, maar van achteren, daar heeft ze altijd een pof, die vult ze op met een wiek vlas, en dat heeft de kleine deugniet heelemaal verrinuweerd, dat moet in beteren staat gebracht worden," en dit zeggende, stak hij zijne vuist in de muts en verwijdde den pof weder wat. Maar achter in dien pof was een schuif, en toen hij zijne zaak eens heel goed wilde doen, brak de band in de schuif, en de geheele pof schoot uiteen. — „Zoo, nu is 't mis!" riep hij uit, en zijne wenkbrauwen gingen in ééns weer naar de hoogte. — „Wat is dat ook knoeierig vastgemaakt, — met een dun koordje! En aan elkaâr knopen laat het zich ook niet. Och! Waarom laat ik me ook met mutsen-histories in! — Maar wacht. We zullen je wel krijgen." En daarop haalde hij een handvol bindtouw uit den zak — dat moet een degelijk inspektor altijd bij zich hebben en maakte het uit de war. — „Zakkentouw is te dik; maar dit hier, dat zal wel passen," en nu begon hij een stevig eind bindtouw door de schuif te trekken. Het werk ging maar lang-

zaam voort en toen hij er nauwelijks half meê klaar was, werd er aan de deur geklopt. Hij gooide zijn handwerk op den naastbijstaanden stoel, want hij schaamde er zich een weinig over en riep toen: „Binnen!”

De deur werd geopend en Hawermann kwam binnen met zijn dochtertje op den arm. — Inspektor Bräsig sprong overeind! „Heere, bewaar me! Karel Hawermann, waar komt gij vandaan?” — „Goeden dag, Bräsig!” sprak Hawermann en zette het kind neder. — „Karel Hawermann,” riep Bräsig nogmaals, „waar komt gij vandaan?” — „Van een plek, Bräsig, waar ik nu niets meer te zoeken heb,” antwoordde zijn vriend. „Is mijne zuster niet te huis?” — „Allen zijn aan 't hooien; maar hoe moet ik je woorden verstaan?” — „Dat het met mij gedaan is; eergisteren hebben ze alles van mij op de verkoopning verkocht, en gisterenmorgen” — — hier keerde hij zich om naar het venster — „gisterenmorgen heb ik mijne vrouw begraven.” „Wat? Wat? Goede God!” riep de oude, goedgehartige inspektor uit. „Uwe vrouw? Uwe kleine, lieve vrouw?” — en de tranen liepen langs zijn oud, rood gelaat, — „vriend, oude vriend, zeg, hoe is dat toch gekomen?” — „Ja, hoe is 't gekomen!” zei Hawermann, en hij ging zitten en deed in weinige woorden een verhaal van zijn ongeluk.

Intusschen waren Lina en Mina naar het vreemde kind toegegaan, en langzaam en beschroomd, zonder wat te zeggen, kwamen ze telkens een weinigje dichterbij, totdat Lina moed greep en de mouw van haar kleedje bevoelde, en Mina haar de scherven van haren pot wees, zeggende: „Kijk, die is kapot!” Maar de kleine vreemde keek met hare groote kijkers verlegen in 't rond, en hield ten laatste slechts haren vader in 't oog.

„Ja,” zoo besloot Hawermann zijn verhaal, „met mij is 't slecht gegaan, Bräsig; en gij krijgt ook nog tweehonderd daalders van me; maar dring er niet op aan,

„Wat? Wat? Goede God!” riep de oude, goedhartige inspektor uit. „Uwe vrouw? Uwe kleine, lieve vrouw?” — en de tranen liepen langs zijn oud, rood gelaat, — „vriend, oude vriend, zeg, hoe is dat toch gekomen?” — „Ja, hoe is 't gekomen!” zei Hawermann, en hij ging zitten en deed in weinige woorden een verhaal van zijn ongeluk.

Bladz. 83.

wanneer God mij 't leven laat, zult gij ze eerlijk terughebben." „Karel Hawermann, — Karel Hawermann," zeide Bräsig en wischte zijne oogen af en snoot zijn deftigen neus, „waar praat ge nog van? ge zijt — — — ge zijt een schaapskop. Ja!" ging hij voort, terwijl hij zijn zakdoek met deftigheid in den zak stak en zijn neus vrijpostiger ophief, „gij zijt nog juist zoo'n schaapskop, als ge voorheen waart!" En alsof 't hem inviel, dat zijn oude vriend op andere gedachten moest gebracht worden, vatte hij Lina en Mina bij haar kleedje en zette ze beiden op Hawermanns knieën, zeggende: „Daar, kleine dreumesen, dat 's je oom!" — 't Was juist, alsof Lina en Mina stukken speelgoed waren en Hawermann een klein kind, 't welk daarmee in zijn leed moest getroost worden: hij zelf nam Hawermanns kleine Louise op den arm en danste met haar door de kamer, en daarbij liepen hem de tranen weêr tappelings langs de wangen, en tot een mooi besluit zette hij het kleine meisje op een stoel en trof daarbij juist dien, waarop hij zijn half afgemaakt mutsewerk had neêrgelegd.

Middelerwijl kwamen nu ook de huislieden van 't hooien terug, en buiten was eene heldere, luide vrouwenstem te hooren, die de dienstmeiden aandreef, dat zij zich zouden spoeden. „Maakt voort, dat gij met de emmers en de jukken wegkomt, de zon gaat haast onder, we zullen vandaag nog in 't donker moeten melken. Deern, waar heb je toch je zitbankje? Loop dadelijk heen om er een te halen! — — — Gaat maar gauw heen, ik moet eerst naar mijn kleinen zien." Daarop kwam eene knappe vrouw van vijf-en-twintig jaar de kamer in, vol leven en lust in aangezicht en gestalte, met wangen rood van gezondheid en arbeid en zomerzon. Zij had licht haar en lichte oogen, en het voorhoofd was zoo wit als sneeuw, zoo ver als de tuinhoed den zonnegloed had afgeweerd. Reeds bij den eersten blik kon

men de gelijkenis tusschen haar en Hawermann bespeuren, maar de gelaatsuitdrukking en oogopslag, die bij hem meer op het inwendige gericht waren, keken bij haar frisch de wereld in, en haar geheele wezen duidde aan, dat zij even zoo ijverig was, uit kracht van haar natuurlijken aanleg, als hij uit gevoel van eer en plicht. Haren broeder te zien en naar hem toe te vliegen, was één. „Karel, mijn broeder Karel, mijn tweede vader!” riep zij uit en hing aan zijn hals, maar toen ze hem nauwkeuriger in de oogen zag, schoof ze hem van zich af, zeggende: „Er is je wat gebeurd, er is je wat ongelukkig overkomen! — Wat is 't?”

Eer hij nog antwoord kon geven, kwam haar man, Jochem Nuszler, de deur in en ging naar Hawermann toe, gaf hem de hand en zeide langzaam, als zuchtte hij over den duren tijd: „Goèn dag, zwager; ga een beetje zitten.” — „Laat hem toch vertellen wat hem overkomen is,” riep zijne vrouw ongeduldig. — „Ja,” sprak Jochem, „ga zitten en vertel 't ons dan. — Goèn dag, Bräsig; ga ook zitten, Bräsig.” En daarop ging Jochem Nuszler, of zooals hij doorgaans genoemd werd, Jong' Jochem, zitten in een hoek bij de kachel, die hij op zijn goed nog afzonderlijk voor zich zelve gepacht scheen te hebben, want hij zat nooit ergens anders. — Hij was een mager, lang man, hij liep echter wat voorover, en 't was, alsof zijne ledematen altijd allerlei tegenwerpingen te maken hadden zoodra hij ze tot hunne gewone bestemming wilde gebruiken. Hij liep naar de veertig, zijn gelaat was bleek en even zoo lang uitgerekt als zijne spraak, en zijn sluk, donkerblond haar hing voor en achter even lang over 't voorhoofd en den kraag van zijn jas; aan de mode van eene scheiding en lokken had het van zijn leven niet meêgedaan.

Moeder had hem van jongsaf het haar in 't gezicht gekamd en zoo was 't gebleven, en als 't er een beetje verward uitzag, had moeder gezegd: „dat kan geen

kwaad, Jochem, de ruigste veulens worden de gladste paarden." Kwam 't nu, dewijl zijn oogen altijd door dat lange haar moesten gluren, of lag het in zijn aard, althans zijn blik had iets schuws, alsof hij van zijn leven niets goed aanschouwen en in niets tot een besluit kon komen, en ofschoon hij met de hand ook rechts was, met den mond was hij links. Dat kwam van 't rooken, want dit was de eenige bezigheid, die hij met volharding uitoefende, en daar hij de pijp bestendig in den linkerhoek hield, had die zich een beetje links naar beneden getrokken; en van den rechterkant bezien, zag zijn mond er uit, alsof hij geen „sip" kon zeggen, van de linkerzijde echter, alsof hij kinderen wou opeten.

Nu zat hij daar in den hem toebehoorenden kachelhoek en rookte uit den hem eigenen mondhoek, en terwijl zijne levendige vrouw, door droefheid en medelijden bij Hawermanns woorden, te werk ging, als wilde ze zich van kant maken, en nu eens haar broeder en dan weër zijn dochtertje kuste en troostte, zat hij daar en keek, voorbij de hoofdpersonen heen, van ter zijde Bräsig aan, en tegelijk met den tabaksrook kwamen er af en toe een paar afgebroken woorden links uit: „ja, 't is al zoo, als 't is; wat zal een mensch daaraan doen?"

De heer inspektor Bräsig was geheel het tegenbeeld van Jong' Jochem; nu eens liep hij in de kamer rond, dan weder zat hij op een stoel, dan op den rand van de tafel en maakte met zijne korte beenen door aandoening en onrust eene beweging als een liunenwever. Kuste en streelde juffrouw Nuszler haren broeder, dan kuste en streelde hij hem ook, en nam zij het kleine kind op den arm en liefkoosde zij het, dan nam hij 't haar weër af en droeg het de kamer rond en zette 't weer op een stoel, maar altijd weër juist op grootmoeders muts.

„Goede hemel!” riep de huisvrouw uit, „ik vergeet toch ook alles! Bräsig, daar hadt gij ook aan kunnen denken. Gij hebt zeker nat noch droog gehad!”

Met deze woorden liep zij naar de blauwe hoekkast en haalde daaruit kostelijk wit boerenbrood en versche boter en ging de deur uit en bracht metworst, ham en kaas en een paar kruiken van het krachtige bier, dat altijd voor grootvader afzonderlijk gebrouwen werd, en een pot met melk voor de kinderen. Toen alles nu op een schoon, sneeuw wit tafellaken stond, trok zij haren broeder naar de tafel en nam den stoel met het kleine meisje en droeg dien er ook heen en sneed brood en schonk in, en flink was bij dat alles de hand en de voet, en flink was de mond en de taal, en blinkend en blank was het mes en de vork, en blinkend en blank was 't gelaat en de blik, en rein en zuiver was voorschoot en tafelgoed, en rein en zuiver was het vriendelijke hart van de gastvrouw. „Ge krijgt straks ook wat,” zeide zij tot hare kleine, roode appeltjes en streek over de beide vlaskopjes, „maar eerst komt het kleine zusje. — Bräsig, ga toch zitten. — Jochem, kom toch ook aan tafel.” „Ja, daar helpt dan niet aan,” zei Jochem, deed een langen, laatsten haal uit zijne pijp en schoof zijn stoel met zich zelve naderbij. „Karel,” sprak Bräsig, „ik kan je deze metworst a a n r e k o m m a n d e e r e n, je zuster Nuszler heeft daarvan weergaasch goed slag, en ik heb onze huishoudster altijd gezegd, dat ze om 't recept moest vragen, want dat oude vrouwmensch klungelt me daar altijd allerlei onnatuurlijke dingen bij elkaar, die volstrekt niet samen passen; kortom, er is geen overeenstemming, noch verhouding in, ofschoon de bestanddeelen zoo goed zijn, als een regelrecht met erwten gemest varken ze leveren kau.”

„Moeder, schenk Bräsig toch eens in,” zeide Jochem. — „Ik dank u, juffrouw Nuszler, maar ik verzoek u om

mijn gewoon borreltje. — Karel, sinds dien tijd, toen ik met u en dien schurk, dien Pomuchelskopp, bij den ouden Knirkstädt in konditsjie was, heb ik me bij 't ontbijt en bij 't avondeten een borreltje tot gewoonte gemaakt, en 't bekomt mij goed. Maar, Karel, hoe kondt ge u met zoo'n schurk als Pomuchelskopp toch inlaten? Ik zei 't je toen al, die bengel deugt niet, hij is zoo'n oude, venijnige, zoo'n listige hond, kortom, hij is een jezuiteter." „Och, Bräsig," antwoordde Hawermann, „daar willen wij niet van praten. 't Is mogelijk, dat hij anders jegens mij had kunnen handelen, maar 't was toch mijn schuld, waarom nam ik zijn voorslag aan? — Ik heb nu heel wat anders in 't hoofd: had ik maar eerst weêr eene plaats."

„Natuurlijk moet ge weer eene betrekking hebben. — Mijn genadige heer de Graaf zoekt wel voor zijn voornaamste bezitting een flinken entspekter, maar, Karel, neem me niet kwalijk, je deugt daar niet voor. Zie je, daar moet je alle morgen met glimmende laarzen en een gekleeden jas apport doen en je moet hoogduitsch met hem spreken, want platduitsch houdt hij voor onbeschaafdheid, en dan heb je al de vrouwlui aan den hals, want die regeeren allen meê. En al kunt ge nu ook met de laarzen en de jas en 't hoogduitsch wel terecht, want dat heb je te voren wel gekend en zijt het nu maar een beetje afgeleerd, — met die vrouwlui krijgt ge 't toch niet klaar; de genadige gravin kijkt je in den koestal en in den varkensstal, — kortom, 't is daar een leven als — nu, wat zal 'k zeggen? — als in Sodom en Gomorrha." — — „Heere Jemine!" riep de vrouw van den huize, „daar valt mij in, dat de entspekter van Pumpelhagen met Sint-Jan zou weggaan, dat zou een plaats voor je wezen, Karelkje." — „Juffrouw Nuszler heeft altijd gelijk!" sprak Bräsig. — „Wat mijnheer de Kamer raad op Pumpelhagen is" — (want hij legde den klemtoon bij 's mans titel altijd op raad

't geen juist zoo klonk, alsof hij en de heer Kamerraad te zamen eens in dienst geweest waren, of ten minste met een en denzelfden lepel uit denzelfden schotel gegeten hadden) — „wat mijnheer de Kamerraad op Pempelhagen is? die houdt zijne lieden goed in orde en geeft ook een goed loon en is nog geheel en al een man van den ouden stijl. En hij kent je immers ook nog van vroeger, Karel. Dat zou juist eene plaats voor je zijn, en morgen ga ik er met je heen. — Wat zegt ge er van, Jong' Jochem?” — „Ja,” zei sinjeur Nuszler, „'t is al zooals het is.” — „Goede hemel,” riep de jonge vrouw, en een zekere uitdrukking van angst vertoonde zich op haar lief gelaat, „ik vergeet dan vandaag toch ook alles. — Als grootvader en grootmoeder het te weten krijgen, dat we hier in gezelschap ons avondeten gebruiken en zij zijn niet daarbij, dan worden zij van mijn levensdagen niet weêr goed op me. — Kindertjes, schuift wat op! Gij hadt daar toch ook wel eens aan kunnen denken, Jochem!” — „Ja, wat zal ik daaraan doen?” zei Jochem, toen zij de kamer al uit was.

Het duurde ook niet lang, of de beide oudjes sloften op lederen pantoffels de kamer met hunne schoondochter binnen. Op beider aangezicht lag zoo'n glupende spanning, en zoo'n zwerfende opmerkzaamheid, zooals zij, die zeer doof zijn, meestal aannemen en die al heel licht in eene uitdrukking van domheid en wantrouwen overgaat. — Men zegt terecht, dat echtgenooten, die lang met elkander geleefd en altijd in dezelfde richting gedacht en gezorgd en gewerkt hebben, ten laatste gelijkenis op elkander krijgen, en zoo zulks ook niet altijd van de gelaatstrekken geldt, dan toch van de zielsuitdrukking op het aangezicht wel. Beiden zagen er zuur uit, als lieden die zich nooit eenige vreugde of eenig genoegen gegund hadden, indien 't wat kosten moest; in hunne kleeding waren ze beiden poovertjes en groezelig, alsof ze nog steeds sparen en óverleggen

Hawermann was opgestaan en gaf aan de beide oude lieden de hand. Bladz 49.

moesten, en alsof 't water geld kostte. Geene verge-
noegdheid in de oude dagen, geene vreugde blonk er
nu en dan uit hunne oogen, want ze hadden hun leven
lang slechts ééne vreugde gekend, dat was hun Jochem-
pje in zijn voordeel. Nu waren ze afgeleefd, en de ver-
veling lag op hun gelaat gelijk op hunne eenigste
vreugde, want hun Jochempje was maar al te verve-
lend; maar voor zijn voordeel zorgden en zwoegden
ze nog: dat was het laatste doel van hun ouden dag!
— De oude man was al wat kindsch geworden, maar
de oude vrouw was nog bij haar volle vermogens, en
hare oogen gluurden in alle hoeken rond, als een paar
spitsboeven, die de gelegenheid zoo eens op komen
nemen.

Hawermann was opgestaan en gaf aan de beide oude
lieden de hand, en zijne zuster stond er bij en zag hun
angstig naar de oogen, als om te ontdekken wat ze
wel zeggen zouden van het bezoek. De oorzaak van
haars broeders aankomst had ze hun al voorloopig
medegedeeld, en daardoor kwam het waarschijnlijk,
dat de oude gezichten er nog zuurder uitzagen dan
gewoonlijk; 't kon echter ook van het rijkelijke avond-
eten zijn, dat ze opgedischt zagen. — De ouden zett'en
zich aan tafel. — De oude vrouw kreeg Hawermanns
dochtertje in het oog. „Is dat het zijne?” vroeg ze. —
De jonge vrouw knikte. — „Blijft dat hier?” vroeg ze
verder. — De jonge vrouw knikte weder. — „Zoo!”
zeide de oude en rekte dat woord zoo lang, als wilde
ze daarmee al de schade toedekken, die haar Jochem
daardoor zou kunnen lijden. „Ja, 't zijn slechte tijden,”
voegde zij er bij, als moest ze bijtijds alarm slaan, „en
een mensch heeft tegenwoordig genoeg te doen, om
zelf door de wereld te komen.” De oude man had
intusschen steeds naar de bierkruik en naar Bräsigs
glas gekeken. „Is dat van mijn bier?” vroeg hij. —
„Ja,” brulde Bräsig hem in de ooren, „en 't is koste-

lijk bier, wat juffrouw Nuszler gebrouwen heeft, een ware rekkreatie voor een zwakke maag." — „Alte ruw, al te ruw!" bromde de oude man in zich zelf. — De grootmoeder at, maar ze keek altijd over de tafel henen naar de groote eikenhouten kist tegenover haar.

De jonge vrouw, die de manieren der oude nauwkeurig bestudeerd moest hebben, zag haar na en werd tot haren schrik gewaar, dat de muts van den mutsebol af was. Hemel, waar was de muts gebleven? Zij had die dezen morgen zelve gestreken en op den bol gehangen. — „Waar is mijn muts voor morgen?" vroeg de oude vrouw ten laatste. — „Wees maar gerust, moeder," riep de schoondochter, zich naar haar henen wendende, „ik breng ze u straks." — „Is ze al gestreken?" — De jonge vrouw knikte en dacht al, dat grootje nu tevreden zou wezen, maar grootjes' oogen flankerden vuriger de kamer rond, dan ze 't vóór vijftig jaar naar 't jonge manvolk gedaan hadden. Den heer en t s p e k t e r Bräsig vielen al zijne zonden in, toen er van de muts werd gepraat, en hij had al een paar malen haastig omgekeken, waar dat ding toch gebleven mocht zijn, maar het duurde niet lang, of er vertoonde zich op 't gezicht van de oude vrouw zulk een bitterzoet, venijnig grijnzen, dat het veel had van een oudbakken wittebroodje, dat in vergiftigde stroop gedoopt is, om er de vliegen meê te vergeven. — „Die zal ze nou nog wel verder strijken," zei ze, op Hawermanns kleine Louise wijzende. — „Heere mijn, wat is dat?" riep de jonge vrouw en sprong op en zag dan ook terstond het eene lint van de muts onder het kleedje van het kind voor den dag komen. Zij lichtte het kind op en wilde de oude muts wegnemen, maar grootje was haar te vlug af. Driftig rukte zij haren geruïneerden opschik weg, en toen ze den losgeschoten pof en Bräsigs half doorgeschoven bindtouw te zien kreeg, brak de gal bij haar los, en zij hield hare

muts in de hoogte. „Ondeugend nest!” riep zij uit, terwijl zij eene beweging maakte alsof ze 't kind met de muts om de ooren wilde slaan. Doch Bräsig hield haren arm tegen en riep: „Wat kan het kind dat helpen?” en bij zich zelf bromde hij: „Oude draak!” En achter grootmoeders stoel begon een bitter geschrei, en Mina snikte: „Niet weêr doen, niet weêr doen!” en Lina schreide meê: „Niet weêr doen, niet weêr doen!” — „Lieve hemel!” zeide de jonge vrouw, „dat hebben de twee stouterds uitgericht? Moeder, dat hebben de onze gedaan!” — Maar de oude had voor haar leven lang haar voordeel te goed weten waar te nemen, zoodat ze ook in hare oude dagen van hare doofheid gebruik wist te maken; wat zij niet hooren wilde, hoorde ze niet, en dit wilde ze niet hooren. Zij wenkte haren man toe en riep: „Kom!” — „Moeder, moeder!” verzocht de jonge vrouw; „geef mij de muts, ik wil ze weêr op orde maken.” — „Wie is bij de melkerij op 't land?” vroeg de oude en ging met ouden Jochem de deur uit. Jong' Jochem stak zijn pijp weder aan. — „'t Is waar,” zeide de jonge vrouw, „ze heeft gelijk, ik moet naar 't melken gaan zien. Nu, grootmoeder wordt in de eerste vier weken niet weêr goed op mij.” „Moriaan,” sprak Bräsig, „was een oude hond, en Moriaan heeft zich eindelijk ook moeten schikken.” — „Houdt nu maar op met dat geschrei, jelui kleine wurmen,” zeide de moeder en droogde haren dochttertjes de tranen af, „jelui kunt het ook niet helpen, ge zijt nog te dom. En weest nu ook zoet en speelt met het kleine zusje; ik moet weg. Jochem, zie eens naar de kinderen.” Dit zeggende, zette zij haren tuinhoed op en ging naar 't melken zien.

„Schoonmoeders,” sprak Bräsig, „is duivelstuig. — Maar gij, Jong' Jochem,” zeide hij tot hem, die daar zat alsof hem de moeder, noch de vrouw in 't minst aangingen, „gij moest u toch schamen, dat ge uwe vrouw zoo door

de oude laat mishandelen.” — „Ja, wat zal ik als zoon daaraan doen?” vroeg Jong’ Jochem. — „Afranselen behoeft ge haar juist niet,” antwoordde Bräsig, „omdat het uwe van God aangeboren ouders zijn, maar een kinderlijke waarschuwing kunt ge haar nu en dan geven, als gehoorzame zoon, dat er de drommel meê spelen zal, als ze geen vrede in huis willen houden. — En gij, Karel Hawermann, trek je zoo’n kleine schermutseling niet aan, want je lieve zuster heeft een goeden aard en een vroolijk hart; zij komt dat spoedig te boven; en de oude sakkermenters moeten zich eindelijk toch wel schikken, want ze kunnen haar niet missen, daar de jonge vrouw alles in huis is. — Maar,” — en hij trok een verbazend horloge, in drie kassen sluitend, uit den zak, zoo’n ding dat ze een warm bierklok noemen, — „t is waarlijk dicht bij zeven. Ik moet maken, dat ik naar mijn volkje kom!” — „Wacht,” sprak Hawermann, „ik ga een eindweegs meê. — Adjuus, tot straks, Jochem.” — „Adjuus ook, zwager,” zei Jochem en hij bleef in zijn hoek zitten. Toen zij buiten kwamen, zeide Hawermann: „Maar Bräsig, hoe kondt ge toch in ’t bijzijn van den zoon, zoo van de ouden spreken!” — „Daar is hij aangewend, Karel. Geen schepsel mag die beide oude kribbebijters lijden; ze hebben zich al de burenen tot vijanden gemaakt, en wat de dienstboden betreft, die gaan hun mijlen ver uit den weg.” — „Och, och!” hernam Hawermann, „mijne arme zuster! — Ze was zoo’n vroolijk kind en nu in zoo’n huis en met zoo’n doffen, sufferigen man.” — „Daar heb je gelijk in, Karel; Nuszler is een oude slaapkop, maar uwe zuster doet hij geen leed, en ofschoon hij zoo droomerig is en niets van allertigheid ¹⁾ aan zich heeft, is hij toch niet zoo dom, om niet in te zien, dat uwe zuster alles bestuurt.” — „Dat arme schepsel! Om mijnentwil,

---

¹⁾ Alerte = wakker.

om niet te mijnen laste te komen, en ter wille van onze moeder, dat die toch nog bij haar leven een van hare kinderen verzorgd mocht zien, heeft zij dien man genomen." — „Ik weet alles, Karel, ik weet het uit eigen ondervinding. -- Weet ge 't nog wel? 't Was in den roggenoogst, en je zei tot mij: Zacharias, zei je, ben je bezeten, je brengt je rogge nog nat in de schuur. En ik zei: Hoe zoo? Zondag hebben we het oogstbier al gedronken, waar je zuster ook bij was, en dan zou 'k bij zulk weer mijn rogge niet binnenbrengen? En toen vertelde ik je, dat ik, als ik van staat veranderde, niemand van alle drie van mijne uitverkorenen wilde trouwen dan je zuster. Want op drie had ik het oog. — Toen lachte je nog zoo potsierlijk, zeggende, dat ze nog te jong was. — Wat heeft de jonkheid daarmee te maken? vroeg ik. Toen zei je nog, dat mijne andere bruiden de voorkeur hadden, en je lachte daarbij uit ongeloovigheid van wege mijn ernst, en toen treuzelde 't met die zaak nog een tijd lang, terwijl mijn genadige heer de Graaf zijn woord niet hield en geen getrouwden entsepekter wou hebben. En daarna was het te laat, toen had Jong' Jochem aanzoek om haar gedaan, en je oude moeder had het haar te sterk aangeraden. — Nu, 't heeft niet mogen zijn," zeide de oude, eerlijke borst en keek zoo langs zijn neus neër, „maar als ik haar kleine deerntjes zoo zie en dan zoo bedenk, dat die eigenlijk de mijnen hadden moeten wezen, hoor, Karel! dan wordt het me zoo te moede, alsof ik het oude wijf en ouden Jochem en Jong' Jochem wel diëp in den grond zou willen stoppen. Voor die oude jezuiters is 't echter een waar geluk, dat je zuster in 't huis is gekomen met haar liefderijk hart en vroolijk temperament, want als daar een andere in gekomen was, zou het al lang op moord en doodslag uitgedraaid zijn." Zij waren zoo sprekende uit het dorp gekomen, en toen zij den hoek van den slottuin omgingen, zeide Hawer-

mann: „Mijn hemel, daar staan, zoo waar, de beide ouden boven op den berg!” — „Ja,” zeide Bräsig, recht kneuterig lachende, „daar staat de oude jezuieterbagaasje weër op hun geheim plekje.” — „Geheim?” vroeg Hawermann, „en dan boven op een berg?” — „Dat is 't juist, Karel. Dat oude wormtuig vertrouwt geen mensch, ook hun eigen kinders niet, en als ze elkaâr wat willen zeggen, waarvoor hunne gewone teekens en pantemienen ontoereikend zijn, dan gaan ze altijd hier op den spitsen bergtop, waar ze om zich heen kunnen zien, of ook iemand hen hooren kan, en dan brullen ze elkaâr hun geheimen in de ooren. — Ja, nu is de geheele kanaljerie weër bijeen, de oude zal zeker weër een drakenei gelegd hebben, dat ze nu samen uitbroeien.” — „Ze schijnen 't heel drukte hebben en driftig te worden,” zei Hawermann. „Kijk eens hoe de oude vrouw de handen beweegt! Waar zouden ze van spreken?” — „Ik weet heel goed waarover zij diskoesjeeren en dikklameeren; ik ken ze. En Karel,” voegde hij, na zich een oogenblik bedacht te hebben, er bij, en trok zijne wenkbrauwen in de hoogte, 't is maar 't beste, dat ge alles dadelijk te weten krijgt, dan kunt ge u daarnaar gedragen; ze spreken van u en de kleine.” — „Van mij en mijn dochtertje?” vroeg Hawermann verwonderd. — „Ja, Karel. Ziet ge, als ge met een grooten zak vol geld waart aangekomen, dan zouden ze je met alle vriendelijkheid hebben ontvangen, want geld is het eenige, waarvoor ze respekt hebben; doch in uwe tegenwoordige verlegenheid houden ze u en het kleine meisje voor niet beter dan voor een paar klaploopers, die hun en hunnen ouden ossepantoffel van een Jochempje het brood uit den mond nemen.” — „Och, Heer,” riep Hawermann uit, „waarom heb ik het kind niet bij de Rassows gelaten? — Waar zal ik nu met de stumperd heen? — Weet ge geen uitkomst? — Hier laat ik het

niet, hier kan ik het reeds om mijner zuster wil niet laten." — „Maar natuurlijk zoudt ge 't gaarne in de buurt hebben. — Nu, wil 'k je wat zeggen, Karel? van nacht moet ge nu toch bij Nuszler blijven, morgen gaan wij naar mijnheer den Kamerraad op Pumpelhagen, en komt dat in orde, dan zien we voor 't kind hier in de buurt rond, en zoo we niets vinden, dan rijden we naar de stad; daar moet ergens wel gelegenheid zijn: als 't nergens anders gaat, dan bij koopman Kurz. En nu, adjuus, Karel; trek u de zaak niet al te zeer aan, 't wordt alles weêr beter, Karel." Daarmede ging hij verder. „Ja, wanneer ze allen waren, zoo als gij," zeide Hawermann, toen hij naar het huis zijner zuster terugkeerde, „dan kwam ik den steilen berg wel over. En er over moet ik en wil ik," voegde hij er met ernstigen nadruk bij, en zijn kloeke moed, die door werkzaamheid en het gevoel van plicht was aangekweekt, straalde bij hem door de treurigheid henen, gelijk de zon door regenwolken, — „mijne zuster zal door mij niet in ongelegenheid komen, en voor mijn kind wil ik alleen zorgen."

Des avonds, toen de melk bezorgd was, ging Hawermann met zijne zuster het tuinpad langs, en zij sprak van zijn, en hij van haar lotgevallen. — „Och, Karel," zeide zij, „verontrust u over mij niet, ik ben het nu al gewend. Ja, 't is waar, de oude lui ziju wel wat lastig en wonderlijk; maar al blijven zij ook weken lang tegen mij mokken, bij mij is 't binnen een uur weêr vergeten; en dat moet ik van Jochem zeggen, hij legt mij niets in den weg, en een hard woord heeft hij mij nog nimmer gegeven. Als hij maar wat wakkerder, wat meer bij de hand was! Maar dat is niet in hem te krijgen. Goede hemel, ik heb met het huishouden genoeg te doen, en al wil ik mij ook wel met de werkzaamheden buitenshuis bemoeien, eene vrouw verstaat die zaken toch zoo goed niet; daarbij is Bräsig mij dus een

ware steun, want hij ziet alle oogenblikken eens rond op 't veld en op den hof en in huis, en brengt Jochem nu en dan een beetje aan den gang." — „Nu, gaat het met de zaken dan over 't geheel nog al goed, en komt gij er meê uit?" vroeg de broeder. „Zoo als 't gaan moest, gaat het niet. Daartoe wordt alles te zuinig aangelegd, en de ouden dulden niet, dat wij wat aan den inventaris besteden zullen en dat we een beetje op andere wijze werken. We komen wel rond, en de pacht is nog altijd op den tijd betaald; maar nu zijn daar Jochems beide oudere zusters, de vrouw van koopman Kurz en die van rector Balderjan, — nu, ze hebben toen een klein uitzet gekregen, — die liggen nu de ouden en ons altijd om de ooren te malen, dat ze haar erfdeel willen hebben. De rector heeft het juist niet noodig, maar hij is zoo'n oude schraper; Kurz echter kan zijn geld gebruiken, want hij is koopman en zou gaarne grootere zaken doen. Maar nu willen ze den ouden Jochem bijna alles toestoppen, en van datgeen, wat ze voor zich zelve teruggehouden hebben, kunnen ze niet scheiden; en dan heeft grootje zoo'n fatale oude spreuk; die zegt ze hun altijd voor, als zij met zoo'n verzoek bij haar komen:

Wie aan zijn kind'ren geeft het brood
En lijdt ten laatste zelf nog nood,
Dien sla men met den knuppel dood.

Maar 't is onrecht, groot onrecht, en zegen kan er niet op rusten, want het eene kind is zoo goed als het andere, en dat heb ik den ouden in 't begin ook rond-uit gezegd. O, wat was dat toen een lawaai! Zij hadden 't verdiend, en of ik wat bijgebracht had? Op de knieën moest ik hen en God danken, dat zij Jochem tot een groot man wilden maken. Maar ik heb Jochem er toch toe gekregen, dat hij aan Kurz ten minste van liever-

lede zoowat vijftienhonderd daalders gegeven heeft. Grootje heeft het wel gemerkt en er ook al gedurig een steek op gegeven, maar het fijne van de zaak weet ze toch niet, want, daar Jochem een beetje heel omslachtig is en ook met rekenen niet al te vlug, heb ik de kas, en daar laat ik grootmoeder volstrekt niet in kijken. Neen, zoo dom ben ik niet! Als ik een eigen huishouden heb, wil ik ook mijn eigen kas hebben. En dat is de grootste ergernis van de oude lui, dat zij over Jochem niet meer den baas kunnen spelen; maar Jochem is dicht bij de veertig, en als hij zich zelf niet regeeren wil, dan wil ik hem regeeren, want ik ben zijne vrouw en ik ben er de naaste toe, zooals onze domeneersvrouw pleegt te zeggen. Nu, zeg eens, Karel, heb ik gelijk of ongelijk?" — „Je hebt gelijk, Doortje," sprak Hawermann. Daarop zeiden zij elkander „goeden nacht" en gingen naar bed.

DERDE HOOFDSTUK.

Welk soort van een man Bräsigs mijnheer de Kamerraad was, en waarom Bräsig bijna zijn lenden verrekt had. — Dat Hawermann eene aanstelling kreeg en dat de bank in de kerk van de kleine domineesvrouw gebroken was. — Waar voor de kleine Louise huisvesting gevonden werd, en waarom Mozes absoluut maar één bretel dragen en zich niet bij de Pruisische rechtbank in bankroetzaken beklagen wil. — Dat de goede God van vroeger dagen nog altijd leeft.

Den anderen morgen kwam Bräsig op den bepaalden tijd, om Hawermann af te halen en met hem naar Pumpelhagen te gaan. De jonge vrouw zat op de deel en betaalde aan de arbeiders hun loon; Jochem zat wel bij haar en rookte, maar zij bezorgde de zaken. Van de oude lieden had zich nog geen laten zien, want grootmoeder had tot hare schoondochter gezegd: zij

kwam ten minste vandaag niet beneden, want ze had niets om op 't hoofd te zetten, en grootvader zeide: „dat vroolijke leven zou ook zonder hem wel gaan.” — „'t Is recht vriendelijk van die oude knapen.” zei Bräsig, „dat ze ons 't middageten niet verzuren willen, want, Juffrouw Nuszler, ik blijf vanmiddag hier bij Karel. Maar Karel, we moeten gaan. — Adjuus, kleine dreumesen!”

Toen zij op den hof kwamen, stond Bräsig al weer stil, zeggende: „Kijk eens, Karel, ziet het er hier niet uit als in de woestijn van Sahara? Hier een kliek mest en daar een kliek mest! En dan de daken!” zeide hij, verder gaande, „ze hebben stroo genoeg voor nieuwe daken, maar 't is enkel, omdat de ouden, als ze maar van arbeidsloon hooren, al nijdig gaan zien. Ik ga hier eigenlijk slechts om twee redenen henen, vooreerst van wege mijne maag en ten tweede van wege mijn hart: van wege mijne maag, want het is mij gebleken, dat het mij goed bekomt, als ik wat veel gegeten heb, en ik mij dan een beetje erger. En van wege mijn hart ga ik hierheen om je zuster en de kleine kleuters, opdat ik haar toch zoo wat de behulpzame hand kan bieden. O, kon ik Jochem maar eens voor een mestkar hebben, en dan ik met de zweep daarachter!” — „Zie,” sprak Hawermann, toen zij op het veld kwamen, „hier hebben ze toch al mooie tarwe.” — „Ja, ja, die is heel goed van kleur, maar wat denkt ge, dat ze hier zaaien wilden? — Rogge! — En waarom? — Omdat oude Jochem hier een-en-twintig jaar lang in een winterakker altijd rogge gehad had.” — „Gaat die akker den geheelen berg over?” „Neen, Karel, zooveel kan de bruin niet trekken, spek in boter gebraden en dan met lepels gegeten, neen, Karel! daar over den berg heen, dat is mijn veld al.” — „Och, hoe kan een mensch dat toch in een paar jaar ook vergeten! Tot hieraan grenst gij?” — „Ja, Karel, want Warnitz strekt zich heel ver in de lengte uit, aan

deze zij schiet het tot hiertoe, en aan de andere loopt het tot Haunerwiem door. Maar, zie je, van deze hoogte af kan ik je al de afdeelingen van dezen omtrek aanwijzen. — Waar wij hier staan, dat behoort je zwager toe, en dat strekt zich rechts maar tot aan mijn koren uit en links tot aan het kleine dennenboschje, want Rexow is maar klein, en aan genen kant van 't dorp ligt maar weinig bouwland. Reeds achter het korenveld dus ligt nu Warnitz en vóór ons, waar het braakland begint, ligt Pumpelhagen, en hier links achter de kleine dennestruiken dat behoort al aan Gurlitz." — „Dus is Warnitz wel 't grootste?" — „Neen, Karel, ook dat niet! Pumpelhagen is nog grooter, en de grond is er m a n n e j i f i e k. Nu, de Kamerraad is een braaf man, ook als grondbezitter, maar, zie je! nu zit hij daar in Schwerin en kan zich om Pumpelhagen niet bekommeren, — daar heeft hij dan menigmaal ook zoo'n soort van e n t s p e k t e r gehad, — en het goed heeft hij toenmaals nog in de dure tijden gekocht, en daar staan eene menigte a p e t h e k e n op, zoodat hem soms de haren te berge rijzen; ook moet de genadige vrouw van den Kamerraad er verduiveld inhakken met v i s i t e s en traktaties. Maar hij is toch een braaf man en behandelt zijne lieden ook goed, en ofschoon de heeren Von Rambow van oude afkomst zijn, want mijn genadige heer de Graaf verzoekt hem dikwijls ten eten, en die gaat enkel met de oudadellijken om, — is hij toch maar zoo heel d o e z e m a n g ¹⁾ voor zich zelve, zonder veel k o m p l e m e n t e n."

Hawermann hoorde al deze mededeelingen oplettend aan, daar die zaken, zoo 't gelukkig afliep, met zijne toekomst in verband konden staan; doch, hoezeer dit zijne aandacht ook mocht bezighouden, kwamen toch zijne gedachten altijd op zijn tegenwoordigen toestand

---

¹⁾ doucement = zachtjesaan.

terug. — „Bräsig,” vroeg hij, „hebt ge u dat van mijne kleine Louise al eens door het hoofd laten gaan?” — „Zou ik niet Karel! Maar de drommel weet het! — ik geloof, dat we ten slotte toch naar stad moeten, bij koopman Kurz. — Zijn vrouw is een fatsoenlijke vrouw, en hij — ja, hij is ook maar zoo'n vokativus, zooals al de kooplui zijn. — Verbeeld je, daar heeft die kerel me verleden zomer een soort van broekengoed aangesmeerd, — wat ik voor Zondags wou dragen — 't was zoo wat sjakolade-kleurig; — nu, denk eens! toen ik daarmee 's morgens in den dauw door mijn klaver ging, is de broek tot aan de knieën heelemaal kreeft-rood, puur scharlaken! En een bitter heeft hij me gestuurd, dat was zoo'n Pruisische, zoo'n oude zoete, dien ze uit allerlei droppels samenfabriceeren. Dien kost heb 'k teruggezonden, met geen mooi komplement, maar de broek wilde hij niet terugnemen, en hij liet mij zeggen, dat hij ook niet in het goed zat. — Maar zoo'n broek, daar wil ik ook niet in zitten. En, Karel, zie eens, hier links, dat behoort reeds aan Gurlitz.” — „Dat is immers de Gurlitzer kerktoeren?” vroeg Hawermann. — „Ja, Karel,” zeide Bräsig, stond stil, trok zijn neus hoog op, en de wenkbrauwen tot onder den rand van zijn hoed, — want Zondags droeg hij een hoed — sperde zijn lief mondwerk wijd open en keek Hawermann aan met een zoo scherp blik, alsof hij door diens lichaam heen in de daarachter gelegen ruimte wou staren, „dat je daar van den kerktoeren spreekt! 't Is gevonden! Onze Gurlitzer domeneer moet je kleine deerntje in huis nemen.” — „Domeneer Behrens?” vroeg Hawermann. — „Ja, domeneer Behrens, die u en mij nog bij den ouden Knirkstädt in de privaat gehad heeft.” — „Ach, Bräsig, ik wil 't je maar zeggen, ik heb er den heelen nacht bijna aan gedacht of dat ook mogelijk zou zijn, wanneer ik hier in de buurt mag blijven.” — „Mogelijk? Hij moet! want dat is goed voor

hem, als hij zoo'n klein wurm om zich heen heeft, wat hij zoo gaandeweg ziet opgroeien, terwijl hij zelf geene kinderen heeft en zijn akker verpacht heeft en nu niets anders doet, als in de boeken lezen en studeeren, zoodat het een ander mensch al groen en geel voor de oogen wordt, als hij 't maar van verre aanziet. 't Is goed voor hem! En zij, de domeneersvrouw, houdt zoo veel van kinderen, dat alle kleuters in 't heele dorp haar aanhangen, en daarbij is ze zoo'n bedrijvige en knappe vrouw en altijd vroolijk, en met je zuster kan zij kapitaal over weg." — „Ja, als dat ging!” riep Hawermann uit. „Hoeveel hebben wij beiden dien man niet te danken, Zacharias. Weet ge 't nog, hoe hij ons, toen hij nog kannedaat bij den ouden Knirkstädt was, 's wintersavonds privaat-lessen gaf en schrijven en rekenen leerde, en hoe vriendelijk hij met ons, domme jongens, dan omging?” — „Ja, Karel, en hoe dan Zamel Pomuchelskopp altijd achter de kachel lag en snorkte, dat de balken bogen, terwijl wij in de wetenschappen verdiept waren. — Weet je 't nog wel met het rekenen, toen we aan den regel van drieën kwamen? Men zoeke de vierde onbekende grootheid — en dan werd eerst de rekening opgezet en dan ging 't er op los! In de vlugheid was ik je de baas, maar in de akkuratigheid was jij mij de baas, ook in de otto grafie; maar in den stijl, in 't brieven schrijven en 't hoogduitsch, daarin won ik 't weer van je en in deze dingen heb ik me naderhand altijd verder geoefend, want ieder mensch heeft zijn lievelingsthema; en als ik bij den domeneer kom, dan bedank ik er hem nog altijd voor, dat hij mij mijn fijnste beschaving heeft aangebracht, en dan lacht hij zoo in zich zelve en zegt: hij moest mij nog meer bedanken, omdat ik toen zijn akker voor hem verpacht had, en hij nu een goed kontrakt had aangegaan. — Hij mag mij wel lijden, en als gij hier de plaats krijgt, gaan wij hem bezoeken; en ge zult zien, hij doet het.”

Middelerwijl waren zij dicht bij Pumpelhagen gekomen en Bräsig nam nu Hawermann geheel in zijn voornaam vaarwater, toen hij op het voorplein op een ouden bediende loszeilde en vroeg of de heer Kamer raad te huis en te spreken was. De man zei, dat hij de heeren zou aandienen, — of hij niet mijnheer de entspekter Bräsig was? — „Ja,” antwoordde Bräsig. — „Zie je, Karel, hij kent me en mijnbeer de Kamer raad kent me ook. En — heb je 't wel opgemerkt? — ordentelijk aandienen! — De adellijken doen 't niet minder; mijn genadige heer de Graaf laat ze zich altijd door drie stuks aandienen, dat is: de één zegt het altijd den ander, totdat eindelijk mijnheer de kamerdienaer het hem bericht, waarbij dan soms dolle grappen passeeren, zooals laatst met den kamerjager. De eerste meldde den tweede in plaats van kamerjager, opperjager en de tweede zette daar nog een meester achter en de derde diende den heer Graaf een opperjagermeester aan. Toen nu mijn genadige heer den vreemden heer met recht veel respect ontvangen wou, toen was 't de oude rattenvanger Tibaul.”

De bediende kwam terug en geleidde hen in eene ruime kamer, die wel deftig, maar volstrekt niet bovenmate rijk gemeubeleerd was. In het midden stond eene groote, eenvoudige tafel vol papieren en rekeningen. Bij de tafel stond, toen zij binnenkwamen, een tamelijk lang, mager man op, die in de trekken van zijn gelaat eene ernstige uitdrukking had, en wiens geheele voorkomen kalme bedaardheid aanduidde; in zijn kleeding, ofschoon hij geheel gereed was om uit te kunnen gaan, was dezelfde eenvoudigheid te zien als in de meubelen in de kamer. Hij scheen ruim vijftig jaar te zijn, en zijn donker haar had reeds een grijze tint; ook scheen hij wel bijziende te wezen, want toen hij de tafel langs ging om de beide gasten te ontvangen, kreeg hij eerst een lorgnet, maar hij gebruikte het niet en ging tot

**„Hij is ook, gelijk vele eko nom i k e r s, in ongunstige p e z i t i e s g e r a a k t,
en de miserabeligheid van zijn pachter heeft hem verruniweerd.
Wat zegt de heer Kamerraad daarvan?”**

Bladz. 65.

dicht bij zijne gasten. „Ha, mijnheer Bräsig,” zeide hij bedaard, — „waarmede kan ik u van dienst zijn?” — Onze goede oom Bräsig had zich echter zoodanig in voorname spreekmanieren verhaspeld, dat hij er zich niet zoo op stel en sprong uit werken kon. Zonder zich dus bij hem verder op te houden, keek de Kamerraad Hawermann van heel nabij aan en vroeg: „Gij wenscht...? Maar,” viel hij zich zelven in de rede, „ik moet u kennen. — Wacht eens — — waart gij niet voor tien of twaalf jaren in betrekking bij mijn broeder?” — „Ja, heer Kamerraad, en mijn naam is Hawermann.” — „Juist, juist! En wat verschafft mij het genoeg u bij mij te zien?” — „Ik heb vernomen, dat mijnheer de Kamerraad een inspektor zoekt, en daar ik met zulk eene betrekking geholpen zou zijn...” „Maar gij hebt immers een goed in Pommeren gepacht, zooals ik meen gehoord te hebben,” viel de landheer hem in de rede. — Nu was 't hoog tijd, dat Bräsig, zoo hij althans nog iets belangrijks wilde zeggen, tusschenbeiden kwam; „dat had hij ook,” sprak hij, „heer Kamerraad von Rambow, maar gehad, en daarvoor geeft de jood niets meer. Hij is ook, gelijk vele ekonomikers, in ongunstige pezigities geraakt, en de miserabeligheid van zijn pachter heeft hem veruniweerd. Wat zegt de heer Kamerraad daarvan?”

Achter des ouden inspektors rug werd er bij deze redeneering luidkeels gelachen, en toen hij omkeek, zag hij het vroolijk gelaat van een tien-oftwaalfjarigen knaap, waarop men de gedachte lezen kon: „Pas op, daar komt dadelijk nog wat.” Ook de Kamerraad vertrok zijn gelaat min of meer tot lachen, maar gelukkig kwam oom Bräsig nooit op de gedachte, dat zulk lachen iets anders wezen kon dan het natuurlijke welgevallen in zijne welgeplaatste redeneering, en hij besloot op ernstigen toon: „en zoo is hij dus op de flesch geraakt.” „Dat doet mij van harte leed,” sprak de Kamerraad.

„Ja,” liet hij er met een nauwelijks hoorbare zucht op volgen, „’t zijn slechte tijden voor den landman geweest; maar wij willen hopen, dat het beter zal worden. Wat nu uw verzoek betreft, — — Axel, ga eens naar binnen en zie of ’t ontbijt gereed is, — — zoo is uwe vooronderstelling juist; ik heb mijn vorigen inspektor plotseling moeten ontslaan, nu, ik zal maar zeggen wegens nalatigheid in het houden der boeken, en ik zoek een geschikten man in zijne plaats. — Maar,” zeide hij, toen zijn zoon de deur open deed en berichtte, dat het ontbijt gereed was, „de heeren hebben nog niet ontbeten; wij kunnen die zaak het best bij ’t ontbijt tot een einde brengen.” Dit zeggende, ging hij naar de deur, bleef staan en maakte eene beweging met de hand, waardoor zij werden uitgenoodigd vooruit te gaan. — „Karel,” fluisterde Bräsig, „is ’t niet waar? Juist als een van ons gelijke!” Maar toen Hawermann, de uitnoodiging volgende, vooruitging, trok hij de wenkbrauwen in de hoogte en strekte de hand uit, als wilde hij zijn vriend bij de panden van zijn jas terugtrekken; tevens zette hij zijne korte, verschroefde beenen vreeselijk buitenwaarts en boog als een knipmes, zeggende: „Wel, hoe zou ik . . . ik verzoek vriendelijk! — De heer Kamerr a a d heeft altijd de pree.”

De Kamerraad moest voor die complimenten van Bräsig maar onderdoen, anders zou de oude kerel zijn lenden nog verrekt hebben. Gedurende het ontbijt werd nu de zaak besproken en bepaald. Hawermann werd aangenomen met een toereikend inkomen, dat van vijf tot vijf jaar verhoogd zou worden, en de eenige voorwaarde, die uitdrukkelijk door den Kamerraad werd gemaakt, was, dat hij zijne betrekking terstond zou aanvaarden. Dit beloofde de nieuwe inspektor dan ook, en toen nu de volgende dag tot de overname der zaak bepaald was, omdat de Kamerraad hem toch voor zijn vertrek nog hier en daar wat aan te wijzen had

en met zijn verlangen wat nader wilde bekend maken, — toen vertelde Bräsig tot besluit den „droevigen” levensloop van den ouden, vijftienjarigen volbloed ruin, die juist in dien oogenblik als werkpaard op den hof was te zien, en deelde meê, dat hij nog „de eer gehad had, den ouden knol vóór zijn geboorte te kennen,” „dat het creatuur in zijn jonge jaren een veulengeweest was,” maar zich al spoedig met „spatten en gallen en allerlei duivelstuig had afgegeven, waarvoor hij nu voor de mestkar zijne straf kreeg,” en zoo verder. Daarop namen de beide inspektors afscheid.

„Bräsig,” sprak Hawermann, toen zij buiten gekomen waren, „een steen is mij van ’t hart gevallen. — God zij gedankt! ik krijg weder werk, en dat zal mij op andere gedachten brengen. — Nu naar Gurlitz! Ach, als ’t daar toch ook zoo goed mocht gelukken!” — „Ja, Karel! je mag van geluk spreken, want, neem ’t mij niet kwalijk, ’t mankeert je aan de levensmanier en den fijnen toon om met edellui om te gaan. Hoe kon je toch zoo zijn; hoe kon je toch zoo vóór den Kamerraad de deur uitgaan?” — „Bräsig, toen hij mij daartoe noodigde, was ik zijn gast en hij was mijn heer nog niet; nu zal ik het niet weder doen, en ge kunt er gerust op wezen, dat hij ’t ook niet weêr doen zal.” — „Nu Karel, ik zeg ’t ook maar zoo, maar bij den domeneer, laat dáár de zaak aan mij over; dat moet met finessen aangevat worden.”

„Ja, Zacharias, in Gods naam. Als ’t niet voor mijn lief deerntje was, zou ’k den moed niet hebben, iemand zulk een verzoek te doen. Wilt gij ’t voor mij overnemen, dan hou ik dit voor een waar bewijs van vriendschap.”

Toen zij diëht bij de Gurlitzer kerk kwamen, hoorden zij aan het gezang, dat de kerk nog niet uit was en begaven zich naar de pastorie, waar hen in de voorkamer eene kleine, levendige, gezette vrouw van omstreeks veertig jaar tegemoet kwam. Alles aan haar was rond,

de armen, handen en vingers, het hoofd, de wangen en lippen; en de oogen keken zoo rond en vroolijk uit het ronde, mollige gezicht, als had van zijn leven geen leed of rouw de oogleden naar beneden gedrukt, en uit al hare gebaren en bewegingen sprak zulk een vroolijke aard, dat men meenen moest van buiten te kunnen zien, hoe het frissche, roode bloed door het warme hart stroomde. „Goeden dag, mijnheer Bräsig; nu, ga toch zitten, ga toch zitten. — Ja, daar is niets aan te doen! Mijn dominé is nog in de kerk, hij zou mooi boos zijn, als ik u liet weggaan. — Ga toch ook zitten, mijnheer . . . hoe heet gij? Ja, ik zou ook gaarne naar de kerk gegaan zijn, maar verbeeld eens, de domineesbank is verleden Zondag gebroken, — goede hemel, alles dringt zich daarin en men mag toch ook niet „neen” zeggen en onze timmerman Prusshawer zou 't weer in orde maken; maar de oude man heeft de koorts gekregen.” Zóó rolde het rond uit den kleinen, ronden mond, even alsof hare woorden bonte, gladde blanke biljartballen waren, die een vroolijk kind over het groene laken heen en weder laat loopen.

Bräsig stelde thans Hawermann voor als een broeder van juffrouw Nuszler. „Zijt gij haar broeder? Haar broeder Karel? Welnu, ga toch zitten, ga toch zitten! Wat zal mijn dominé blij zijn! Altijd, als juffrouw Nuszler bij ons is, wordt er van u gesproken, — altijd wat goeds, — dat weet de heer inspektor. — Mijn hemel, Bräsig, wat hebt gij met mijn gezangboek te maken? — Laat mijn boek maar liggen! Gij leest er toch niet in, gij zijt een oude heiden. Dat zijn gezangen op den dood, en wat hebt gij met zulke liederen te maken? Gij zoudt immers wel eeuwig hier willen leven? Gij zijt niet beter dan de wandelende jood. Ik zeg maar, men moet toch ook eenmaal aan het sterven denken, en daar nu onze bank in de kerk gebroken is en de oude timmerman de koorts heeft, heb ik voor mij zelve een paar overdenkingen

over den dood gelezen." En daarop vloog zij als kwikzilver heen en weêr en legde de boeken opzij en wischte hier en daar het stof af, waar volstrekt geen stof lag, en poetste en wreef overal in de kamer, die zoo helder en netjes was als een porseleinkastje. — Eensklaps stond ze stil, luisterde naar den kant van de keuken en riep : „Waarlijk, nu laat zij mij toch de soep overkoken!" en weg was zij. — „Niet waar, Karel," zeide Bräsig, „daar is t e m p r a m e n t in? En wat een krachtige gezondheid! — Nu, laat mij maar begaan, ik maak het nu in orde," en hij ging de domineesvrouw achterna.

Hawermann zag de kamer eens rond. Wat was daar alles netjes, zoo vriendelijk, zoo gezellig en zoo vol vrede! Er hing een fraai Christusbeeld boven de sofa, en onder de plaat en rondom zag men de afbeeldsels van de ouders van den dominé en van zijne vrouw en hunne bloedverwanten, sommigen gekleurd, anderen zwart, eenigen groot, anderen klein, en onze Heer Christus had de handen opgeheven om te zegenen en nu had de domineesvrouw hare geheele familie daaronder geschoven, als om uit te drukken, dat zij het beste van den zegen hebben moesten, dewijl zij hen als de naasten daartoe beschouwde. Haar eigen portret uit vroegeren leeftijd en dat van den dominé had zij in alle nederigheid bij 't venster, een weinig ter zijde opgehangen, maar Gods lieve zon, die door de sneeuw-witte gordijnen gluurde en de andere beeltenissen verguldde, bescheen deze beide portretten het meest. Er stond een klein boekenkastje, vol stichtelijke en andere boeken, een beetje verward door elkander, maar zij pasten zeer goed bij elkaâr, daar zij meer naar den inhoud bijeen geplaatst waren. En als iemand meent, dat zij, omdat zij dikwijls platduitsch sprak, geen behagen vond in, en geen verstand had van hoogduitsche geschriften, dan behoefde hij slechts een boek op te slaan, waar een teeken in lag, en hij zou bespeuren,

dat de aangeduide plaatsen ook tot zijn hart en zijn gemoed spraken, namelijk indien hij ook zoo veel hart en gemoed gehad had als de domineesvrouw. Had hij nu ook nog het kookboek opgeslagen, dan zou hij gezien hebben, dat de domineesvrouw even zoo veel verstand had van studeeren als de dominé, want zij had, juist zooals hij deed, hare aanmerkingen op den rand geschreven; waar niets bijgeschreven stond, daarvan kon men verzekerd zijn, dat het dominé's lievelingsgerechten waren, en „daarbij,” zeide zij, „behoef ik geene pen te gebruiken, want die ken ik allen van buiten.”

En hier, in dit verblijf des vredes, in deze aangename huiselijkheid zou Hawermanns kind, zoo God er zijnen zegen toe verleen wilde, hare jeugdige jaren doorleven. Deze zegenende handen van het Christusbeeld zouden ook over het kind uitgestrekt zijn, Gods vriendelijke zoon zou hier ook haar beschijnen. En, wat groote en goede menschen voor de wereld in boeken hadden geschreven, zou hare jonge ziel eens opwekken uit de droomen der kindsheid en leven en vreugde haar schenken. — Hij werd door die gedachte aangedaan.

Doch toen hij daar nog zat, tusschen hoop en vrees, kwam de domineesvrouw binnen, met roodgeweende oogen: „Zeg mij niets meer, mijnheer Hawermann, zeg mij volstrekt niets meer! Bräsig is een echte heiden, maar hij is een braaf man en een trouw vriend van u, en mijn dominé denkt juist zooals ik, dat weet ik, want wij zijn 't altijd eens, en het kleine deerntje? ach, Heer! Ja, de oude Nuszlers zijn onbarmhartig volk,” en daarbij balde zij moedig de vuist. „De oude vrouw,” bracht Bräsig bij dit tempo dapper in 't midden, „de oude vrouw is zoo eene, die nooit genoeg heeft.” — „Gij hebt gelijk, Bräsig, dat is ze ook; maar mijn dominé moet den beiden ouden het geweten eens wakker schudden; niet om het kleine meisje, — dat komt hier bij ons, of ik zou mijn dominé niet kennen.”

Intusschen, terwijl Hawermann zijn innigsten dank uitsprak, kwam de domineesvrouw haar dominé aan — want zij noemde hem altijd, als zij van hem sprak, h a a r dominé, omdat hij werkelijk met lichaam en ziel de h a r e was, en haar d o m i n é noemde ze hem, vanwege zijn eigene waardigheid en omdat het hem van ambtswege toekwam. Hij kwam blootshoofds over het kerkhof en de plaats der pastorie aan, want de hooge fluweelen mutsen, waarmede onze goede protestantsche geestelijken er als Russische priesters uitzien, waren toen nog niet in de mode, ten minste op het land niet, en in plaats van de groote halskragen, die veel gelijken naar den witten porseleinen schotel, waarop aan Herodias door haar stiefvader het hoofd van Johannes den Dooper werd aangeboden, had hij een paar kleine onschuldige befjes, die zijn lieve vrouw Regine in alle Christelijke eerbaarheid zelve voor hem genaaid, gesteven, gestreken en hem omgedaan had. Zij hield die kleine, onaanzienlijke dingen met recht voor de eigenlijke domineesuniform, en niet het oude, kleine mantelken, dat met een vierkant boord boven in den kraag van den rok werd gestoken, „want,” zeide zij, „mijn lieve juffrouw Nuzler, zoo'n kleinen mantel heeft onze koster ook, maar befjes mag hij niet omdoen, en als ik mijn dominé, zoo met het sieraad van zijnen stand op den preekstoel zie, ik weet niet, dan komen mij die kleine, witte dingen, wanneer ze bij zijne woorden, nu het eene, dan het andere, zoo op en neder gaan, als een paar engelenvleugeltjes voor; alleenlijk heeft mijn dominé de vleugelen van voren en de engelen van achteren.”

Nu, een engel was haar dominé juist niet, en hij zou de laatste zijn, die er zich voor uitgaf, maar bij alle oprechtheid, die op zijn gelaat te lezen was en geen aanzien des persoons scheen te kennen, lag er tevens zoo veel vriendelijke toegevendheid, zoo'n stil, goed-

aardig wezen over verspreid, dat men hem terstond, bij den eersten blik voor een braaf man houden moest. Wel zag men het hem aan, dat hij zijn leven lang zich met ernstige zaken had bezig gehouden; maar toch kon men — natuurlijk eerst, nadat zijn lieve vrouw hem den mantel en de befjes had afgedaan, — uit zijne oogen een vroolijk hart bespeuren en om zijn mond een onschuldige luim zien spelen, en als hij den geestelijke had uitgetrokken, dan stond hij daar als een man, die ook wel in wereldsche zaken een goeden raad geven en eene hulpvaardige hand uitsteken kon.

Toen hij de kamer inkwam, herkende hij Hawermann oogenblikkelijk, en ging naar hem toe. „Goeden dag, lieve vriend! Zie ik u toch eens weder? Hoe gaat het u? — Goeden dag, heer inspektor!” — En toen nu Hawermann hem ook begroette en Bräsigt al van de oorzaak hunner komst wilde beginnen, kwam de domineesvrouw daartusschen en deed haren dominé de geestelijke wapenrusting af, en riep te gelijk: „Niets, niets, mijnheer Hawermann. — Bräsigt, wilt gij wel...” — „Dat zult ge alles van mij te weten komen,” sprak ze tot haren man, — „want, hoewel de aanleiding treurig is, — ja mijnheer Hawermann, al zeer treurig, — zoo zal 't voor u, lieve man, toch een genoeg zijn. Kom, kom!” En met deze woorden trok zij hem naar binnen, in zijne studeerkamer. „Ik ben er immers de naaste toe!” Dat wierp zij hun uit de deur nog als verontschuldiging tegen.

Na eene poos kwam de dominé met zijne vrouw de kamer weêr binnen en ging met vasten tred en eene ernstige uitdrukking op het gelaat naar Hawermann toe, zeggende: „Ja, lieve Hawermann, ja, wij willen het doen en, wat ons betreft, gaarne doen,” en hij drukte hem de hand; „maar,” voegde hij er bij, „wij hebben geene ondervinding in de opvoeding van kinderen, dat moeten we nog trachten te leeren. — Niet

waar, Regine, wij zullen 't wel leeren." — 't Scheen, dat hij met deze kleine scherts de diepe ontroering van Hawermann wilde doen bedaren, die op zijn gelaat en in zijn geheele voorkomen zichtbaar was. „Lieve domeneer," barstte hij eindelijk uit, „gij hebt reeds vroeger zoo veel aan mij gedaan, maar dit.....!" En de kleine domineesvrouw greep naar haar troostmiddel en gereedschap, dat zij bij elke verrassing, in lief en leed, ter hand nam, naar haar wrijfdoek en zij wischte hier en wischte daar en had haast Hawermanns oogen er meê afgewischt, zoo hij zich niet omgekeerd had. Toen riep zij buiten de kamer Frederike toe: „Nu, Rika, loop eens spoedig naar de weversvrouw, dat ze mij haar wieg eens zendt, — want zij gebruikt die nujuist niet," liet zij er, zich tot Bräsig richtend, op volgen. — En Bräsig, alsof hij de eer van den huize Hawermanns moest ophouden, zeide zeer gewichtig: „Lieve domeneersvrouw, waar denkt gij aan? het deerntje is al veel te groot voor een wieg!" Daarop liep de domineesvrouw weêr naar de deur en riep het dienstmeisje terug, zeggende: „Rika, Rika, geen wieg, — een klein ledikantje moet ze mij leenen en ga dan eens gauw naar de kostersdochter en vraag, of zij van middag niet — ach, goede hemel, 't is vandaag Zondag! Maar, „als uw ezel in de gracht gevallen is," en zoo voorts, — ja, vraag haar of zij mij niet kan helpen om een paar kleine bedden te vullen. — Want dit is niet heidensch, Bräsig, dit is eene noodzakelijkheid, en 't is heel wat anders dan wanneer gij Zondagsnamiddags het koren van uwen heer Graaf laat binnenbrengen. — En mijn goede mijnheer Hawermann, uw dochtertje moet vandaag nog bij ons komen, want, Frans," zeide ze tot haren man, „de oude Nuszlers gunnen niet eens zulk een kleinen stumperd het middageten, en, Bräsig, ongegund brood..." hier geraakte ze een beetje buiten adem, en Bräsig viel daarop in: „Ja, juffrouw, ongegund brood maakt vet,

zegt men, maar deze soort van vettigheid mag de duivel halen!" — „Gij, oude heiden, hoe kunt ge in eene christelijke pastorie zoo vloeken?" riep de domineesvrouw. „Maar, kort en goed, het kleine meisje moet vandaag nog bij ons komen." — „Ja, domeneersjuffrouw," sprak Hawermann, overgelukkig, „ik breng haar nog heden bij u. Het zal mijne arme zuster zeer spijten; maar 't is beter zoo, voor haar en den vrede in haar huis en ook voor mijn kind!" Hij ging naar de beide brave lieden en dankte hen zoo innig, als zijn erkentelijk hart het hem ingaf. En toen zij vaarwel gezegd hadden en weer buiten waren, haalde hij diep adem en sprak tot Bräsig: „Van morgen zag de wereld er nog zoo donker voor mij uit, en nu schijnt mij de zon weêr helder in 't hart, en ik heb toch vandaag nog een zwaren gang te doen; maar 't is een dag van geluk, en dat mag er dan wel tegen opwegen." — „Wat hebt ge dan nog te doen?" vroeg Bräsig. — „Ik moet naar Rahnstadt, naar den ouden Mozes; die heeft sinds anderhalf jaar een wissel op mij van vijfhonderd daalders; hij heeft zich bij mijn bankroet volstrekt niet aangemeld, en ik moet de zaak met hem afmaken." — „Dat moet ge, Karel, en vooral ook daarom, omdat de oude Mozes in geenen deele een van de lastigste is. Nu zal ik je zeggen, wat voor een slagplan wij voor vandaag zullen maken: wij gaan nu samen terug naar Rexow en eten daar van middag. Na den eten moet Jong' Jochem laten inspannen en je brengt je kleine meid naar Gurlitz, rijdt van daar naar de stad en komt van avond bij mij te Warnitz en blijft er van nacht, dan kunt ge morgen al naar Pumpelhagen gaan, omdat mijnheer de Kamerraad toch je spoedige aanwezigheid posteleeert." — „Goed," antwoordde Hawermann, „zoo zal het wezen."

Zij kwamen aan, het middagmaal werd gebruikt en Bräsig begon tot Jong' Jochem te spreken over het

plan van het rijden. — „Dat spreekt van zelf,” riep juffrouw Nuszler uit. — „Ja, 't spreekt van zelf,” zei Jochem, en hij ging zelf naar buiten om te zeggen, dat er ingespannen moest worden. — „Karel,” sprak zijne zuster, „mijn lieve broeder, hoe gaarne, hoe hartelijk gaarne . . . ! Ge weet wat de reden is ; Bräsig zal 't je gezegd hebben. — Maar, als er vrede in huis zal wezen ! — Geloof toch maar niet, dat Jochem er anders over denkt dan ik, hij kan maar niet zoo doortasten en kan de woorden niet goed vinden. Ik zal echter naar je kind omzien, alsof 't mijn eigen was, ofschoon dat bij den domeneer en zijn vrouw niet noodig is.”

Het rijtuig kwam voor. — „Wel, sakkerloot !” riep Bräsig uit, „Jong' Jochem, je hebt zoo waar je statiewagen, de oude koets met het gele onderspul gespandeerd !” — „Ja, mijnheer,” zei Christiaan, die voor op den bok zat, „als we met de oude kast er maar heelshuids komen, want ze is erg wrak . . . en de oude losse wielen rammelen, alsof ze hol en met lijnzaad gevuld zijn.” — „Christiaan,” zei Bräsig, „ge moet eerst een beetje in de dorpsloot rijden, en daarna in de Gurlitzer beek en dan vóór Rahnstadt in den kikkerpoel, dat de wielen wat aantrekken.”

„Nu,” sprak Christiaan, „dan zal ik wel een knap zeeman worden.”

Toen Hawermann afscheid nam en met zijn dochtertje in het rijtuig zat, drong Jong' Jochem zich met zulk een haast door 't gezelschap, dat alles verschrikt uit den weg ging, en zijne vrouw uitriep: „Nu, wat zal er gebeuren ?” — „Daar !” zei hij, en stopte de kleine Louise een pond „Vliegende Merkuur” in de hand, want andere tabak rookte hij niet: 't was evenwel slechts uitwendig, want toen Hawermann nauwkeuriger toezag, vond hij een groot stuk krentenbrood, dat Jong' Jochem maar een beetje in tabakspapier had gewikkeld, omdat er juist niets anders bij de hand was. Men reed weg.

Christiaan reed, volgens 't gegeven voorschrift, de sloot en de beek door; te Gurlitz werd het kind afgegeven, en ik wil daarvan verder niets vertellen dan dat het jonge, aanvallige wicht onder kussen en streelen van den een naar den ander ging en zich in hare kinderlijke onschuld bij de vreemde lieden goed scheen te schikken. —

Hawermann vertrok naar Rahnstadt, naar Mozes.

Mozes was een man van diep in de vijftig jaren; hij had groote, verstandige oogen en zware, zwarte wenkbrauwen, ofschoon zijn hoofd reeds bijna wit was; zware oogleden en donkere pinkers gaven aan zijn blik eene uitdrukking van zachtmoedigheid, hij was van middelbare grootte en vrij gezet; zijn linkerschouder was een weinigje hooger dan zijn rechter, en dat kwam van zijn greep. Wanneer hij namelijk van zijn stoel opstond, greep hij met de linkerhand in zijn linkerjaszak en trok van onderen den boord van zijn broek naar de hoogte, opdat die aan den linkerkant niet afzakken zou, want hij droeg slechts ééne bretel, aan de rechterzijde. — „Voor what?” zei hij tot zijn bloempje, als ze hem wilde overhalen tot het dragen van een tweede, „as ik jong was en arm was en gheen gheld had, as ik ghemaakt heb mazematten met één bretel en as ik ghevrijd heb om 't bloempje met één bretel, nou, dat ik oud ben en ik ben rhijk en heb gheld en heb 't bloempje, voor what heb ik dan twee bretellen noodig?” En dan liefkoosde hij zijn bloempje eens, greep in den linkerjaszak en ging weer aan zijne zaken.

Toen Hawermann bij hem binnenkwam, sprong hij op, uitroepende: „Waarhachtig as God! 't isch meneer Hawermann. Heb ik 't je niet althijd ghezegd?” sprak hij tot zijn zoon David, „Hawermann is een eerlijk man?” — „Ja, Mozes,” zeide Hawermann, „eerlijk wel, — — maar . . .” — „Sta op, David, laat meneer Hawermann zhitten, hier bhij mhij zhitten; meneer Hawermann heeft

mhij what te zheggen en ik heb meneer Hawermann what te zheggen. — Zie je?" sprak hij tot zijn zoon, „David, what as jij ghezegd hebt? As ik me most anmelden bhij de prijsische rechtbank. What as ik ghezegd heb? Ik zal me toch niet anmelden bhij de prijsische rechtbank; meneer Hawermann is een eerlijk man. As ik me eenmaal angemeld heb, as 't in eene zhaak was met een prijsische k a n e d a a t; as ik heb ghemaand den kerel, heeft hij me een brief gheschreven, as ik nalezen zou een vers uit een christelijk ghezangboek. — David, hoe hiet het ook?" — „'t Was een e n t f a a m vers," zei David:

„Mijn geweten drukt mij niet,
„Mozes kan mij niet verklagen."

„Ja," riep Mozes, „as het zoo ghehieten heeft! En as ik toen heb laten khijken den brief, hebben de heeren van 't prijsischen gherecht ghelachen, en as ik heb laten khijken mijn whissel, hebben ze de schouders opghehaald en hebben ze ook ghelachen. Ha, ha, heb ik ghezeid: As de heeren meenen, 't pampier is ghoed, maar de kerel deugt niet. Toen hebben ze ghezeid, as ik ghelijk had, hebben ze ghezeid; maar as ik em kon laten plakken, maar as ik em den khost gheven most. — Krijg de kramp! As ik bethalen mot verscot en khosten en 't gheheele proces, en nou nog den khost gheven aan zoo'n zwijnegel? — Laat em loopen! heb ik ghezeid. — Neen, meneer Hawermann is er me beter voor as de prijsische rechtbank." — „Ja, dat is alles heel goed, Mozes," zeide Hawermann op bezwaarden toon, „maar betalen kan ik niet, ten minste voor het tegenwoordige niet." — „Nha," sprak Mozes, hem min of meer als een vraagteeken aanzierende, „as je wel what overghehouden zhal hebben?" — „Geen rooden penning," antwoordde de landman treurig. — „Heer in den hemel," riep Mozes, „gheen rhouden penning?" en hij sprong op en grauwde zijn zoon toe: „David, what stha je? What khijk je?

What hoor je ? Ga heen en haal het boek hier." Daarop begon hij onrustig in de kamer heen en weer te loopen. „Mozes," zeide Hawermann, „gun mij tijd, gij zult het geld met de renten, tot den laatsten penning toe, terug hebben."

Mozes stond stil en dacht ernstig over deze woorden na. „Hawermann," zeide hij eindelijk in 't platduitsch, „gij zijt toch een eerlijk man!" want de joden van den ouden tijd deden juist als de christenen; als 't hun na aan 't harte ging, dan spraken zij platduitsch. En toen David nu met het boek aankwam, sprak de oude man: „David, what mot dat boek? Breng dat boek weg! — Nha! wat is 't?" ging hij tot Hawermann voort; „as ik bhen beghonnen met niks, as gij ook zijt beghonnen met niks; ik heb zaken ghedaan, gij hebt ook zaken ghedaan; mij is 't ghelukt, u is 't n i e t ghelukt, ik bhen er goed voor, gij zijt er ook goed voor, want gij verstaat uw vak. What vandaag niet is, is morgen; as gij toch morgen weër een betrekking krijgt, kunt ge me bethalen." — „Eene betrekking," antwoordde Hawermann, veel lichter om 't hart, „heb ik al weder, en de plaats is goed." — „Waar?" vroeg Mozes. — „Bij den Kameraad op Pumpelhagen." — „Mooi, Hawermann, mooi. 't Is een goed man! Al heeft hij ook te doen met de slechte thijden, hij is toch een braaf man; al doet hij ook gheen zaken met mij, hij is toch een braaf man! Bloempje!" riep hij buiten de kamerdeur, „meneer Hawermann is hier. Breng vandaag twee khopkhoffie binnen!" en toen Hawermann voor de koffie wilde bedanken, voegde hij er bij: „laat me beghaan, meneer Hawermann, laat me beghaan! As ik jong was en met de phakken op het land most en as 't koud was, heett je moeder me dikwijls een warmen khop khoffie gegeven; as ge nog entspektor waart, hebt ge me laten rijden, alles voor niks. Nha, we zijn toch ook menschen. Drink toch, meneer Hawermann, drink toch!"

Zoo kwam ook deze zaak in orde, en toen Hawermann 's avonds bij Bräsig aankwam, was zijn hart lichter, veel lichter, en toen hij te bed over den afgelopen dag nadacht, kwam het denkbeeld in zijn gemoed op, of niet eene geliefde stem dáárboven voor hem had gebeden, en of niet eene geliefde hand het verwarde kluwen zijner toekomst glad uit elkander had gewonden, zoodat hij zijn verder levenspad langs een effen draad kon afleggen.

Des anderen daags begaf hij zich naar Pumpelhagen; en toen de Kamerraad met zijn zoontje een paar dagen later afreisde, had hij zich in zijne nieuwe omgeving al geheel geschikt en was in volle werkzaamheid. Hij bleef dat in stille tevredenheid, menig jaar; het leed had uitgewoed, en wat hem vreugde veroorzaakte, dat gaf hem die soort van vreugde, die de mensch niet alleen kan genieten, maar die hij met andere menschen moet deelen.

VIERDE HOOFDSTUK.

Wie eigenlijk den mensch als een meikever aan een draad laat brommen en dan af en toe aan dien draad trekt. Hoe Bräsig, de oude grootvader en grootmoeder, Jochem Nuszler, de dominé, Mozes, Hawermann en de kleine Louise, allen aan dien draad geregeerd werden. Waarom de heer Kamerraad zoo spraakzaam werd, en welke burens Hawermann krijgt. Wat de Kamerraad met Mozes te doen had, en waarom de kurassier-luitenant in zijns vaders voetstappen, en David uit zijns vaders voetstappen treedt.

Op den akker bij den molen stond dit jaar weder braakkoren, evenals in den tijd, toen Hawermann op het goed was gekomen. In elf afdeelingen lag het goed; er waren aldus elf jaren sedert dien tijd verlopen. De inspektör kwam uit de kerk, want het was Zondag.

en hij had de preek van den dominé gehoord en zijn dochtertje bezocht; hij ging te voet langs het kerkpad, want de weg was kort, en het weêr was schoon, zoo schoon, als een Sint-Jansdag 't maar maken kan, — zoo liep hij door zijn korenveld, en eene der reinste gewaarwordingen van blijdschap vervulde zijn hart, die namelijk, dat onze goede God zijnen zichtbaren zegen heeft uitgestort over datgene, wat wij in menschenlijke hoop, maar ook in menschenlijke onwetendheid gezaaid hebben. Hij zelf had niets aan dien zegen; die behoorde zijn heer, den Kamerraad, maar de vreugde was de zijne, en die verruimde zijn hart en vervroolijkte zijn zin, en in die vroolijke stemming glinsterden vroolijke gedachten, evenals spelende visschen in een klare beek. — Hij floot bij zich zelf een lustig liedje en moest bijna lachen, toen hij zijn eigen fluiten hoorde, want tot zulk eene uiting zijner vroolijkheid kwam hij niet dikwijls. „Zie zoo,” sprak hij, „éénmaal ben ik nu in de elf jaren dat veld rond, en het zwaarste is achter den rug, nu nogmaals rond! dan zal het er op het goed geheel anders uitzien.” — Hij sloeg den weg door den tuin in; de tuin lag hoog en grensde aan een klein eiken- en beukenbosch, waarin de paden en lanen pas waren in orde gemaakt en geharkt, daar de Kamerraad heden met zijn geheel familie in den namiddag zou aankomen, zooals hij had laten weten. Toen hij op de hoogte kwam, stond hij stil, keek om naar het korenveld en zeide, glimlachend, bij zich zelf: „Ja, 't ziet er nu geheel anders uit dan voor elf jaren, toen ik het koren liet maaien; maar, recht is recht! Ditmaal was 't ook een beter jaar. — Nu, wat de oude heer wel zal zeggen! — 't Is nog wel lang, eer de oogsttijd er is, maar 't koolzaad hebben we nu toch zoo goed als zeker. — Als 't maar niet weêr al in voorraad verkocht is!” zuchtte hij, „de koekoek weet het!” — En nu vielen hem al de sommen in, die hij al gedurende die elf

De inspektor kwam uit de kerk, want het was Zondag, en hij had de preek van den dominé gehoord en zijn dochtertje bezocht; hij ging te voet langs het kerkpad, want' de weg was kort, en het weër was schoon, zoo schoon, als een Sint-Jansdag 't maar maken kan, — zoo liep hij door zijn korenveld, en eene der reinste gewaarwordingen van blijdschap vervulde zijn hart, die namelijk dat onze goede God zijnen zichtbaren zegen heeft uitgestort over datgene, wat wij in menschelijke hoop, maar ook in menschelijke onwetendheid gezaaid hebben.

Bladz. 79—80.

jaren had afgeleverd. — „De oude heer komt maar niet verder; maar, goede hemel, daar heeft hij nu ook zijn vijf dochters en de twee heeren schoonzoons, die hem plukken, en dan de genadige vrouw, die zeker meent: omdat het geld rond is, moet het ook rollen, en dan die zoon! — wat die hem bij de Pruisische kurassiers kosten zal! Ja, de tijden zijn beter geworden, veel beter; maar wie eenmaal in de klem zit, komt er zoo licht niet weêr uit; ik vrees, dat de man wel vervallen zal wezen.” „Ja”, sprak hij nogmaals en ging in een priël zitten, „verheugen zal hij zich over het koren, en helpen zal 't hem ook, want het is heel wat waard tegenwoordig.” Inderdaad, de tijden waren beter geworden. Wat toch zijn voor den Noord-Duitschen landman, en overal voor den mensch, de tijden anders dan lange, lange draden, die ginder ver in Engeland en in Amerika en over de gansche aarde met het ééne eind zijn vastgeknoopt en aan het andere hem regeeren; die menigmaal heel slap liggen, zoodat hij en alles, wat weêr aan hem hangt, — en aan onzen landman hangt bijna het gansche land, — niet goed in werking en tot ontwikkeling van krachten kan komen; maar dan weder strak aangehaald worden, zoodat alles lustig door elkander schudt en alles, tot in de verste hoeken toe, zoo eens omgeroerd wordt.

Ook bij de menschen in ons klein hoekje was de draad strakker aangetrokken, en Jong' Jochem had zijn porseleinen pijpekop, en zijn looden tonderdoos, en de blauwgeverwde hoekkast, en de met wasdoek bekleede rustbank het huis uit, en de oude kavalje van eene koets met het gele onderstel den stal uit, en in plaats daarvan een meerschuimen pijpekop met zilveren beslag, en een mahoniehouten sekletair en eene stevige creatuur van een divan, de kamer ingehaald, en in zijn stal stond eene soort van rijtuig, dat Bräsigt altijd „de phantom” noemde, daar hij op de rekening,

een E voor een N, en een N voor een M had 'aangezien; hij had ook wel gelijk, want het ding zag er bijna zoo uit, alsof het naar een droombeeld gemaakt was. En die zelfde draad had ook de hand bestuurd van Bräsigs mijnheer den Graaf, daar hij hem thans, na bijna twintig jaar, zijne schriftelijke toestemming gaf, om nu, als hij wilde, uit vrijen te gaan, en hem bij schriftelijke verbintenis een fatsoenlijk pensioen beloofde, voor zijn ouden dag. — En in dien draad, toen hij los was, had zich onze kleine domeneersvrouw gewikkeld als een bromtol, dien de jongens opzetten, en toen hij aangetrokken werd, draaide ze zich om haren dominé in 't rond en bromde hem dagelijks in de ooren: „Als nu de pastorie-akker weêr verpacht wordt, kunnen wij er best het dubbele voor vragen!”

En toen Mozes bij 't einde van het jaar zijn grootboek optrok en onderaan een kleine 1 en vier groote nullen gezet had, toen trok de draad hem aan den arm, en uit de vier nullen waren er vijf geworden: „David, leg 't boek weg,” sprak hij, „het sluit.”

Maar aan dezen draad, hoe ver hij ook wordt vastgeknoopt en hoe sterk hij ook wordt aangehaald, wordt toch slechts aardsch en menschelijk werk bestuurd, en al zit de goede God daar ook achter, om er op te letten, dat het los liggen en het aantrekken met mate geschiedt, — dat de menschheid niet geheel stil op éénen hoop ligt en verstikt en vergaat, of wild door elkander rent, alsof er een zak met erwten gebarsten is, — ieder mensch op zich zelf heeft bij dien draad toch nog in die mate zijn wil als de meikever aan zijn draad, wanneer de kinderen er meê spelen; hij kan hier en daar in 't rond draaien. Doch er is nog een andere draad, die de wereld regeert, en die recht van boven naar beneden gaat, en onze goede God alleen heeft dien vast, en daar kan kever noch mensch iets aan doen, en speelgoed is 't ook niet. Hij had er slechts

even aan getrokken, en Zacharias Bräsig had het podagra gekregen. Hij had een weinigje steviger getrokken, en dat had de beide oude Nuszlers op hun laatste leger geworpen, en Hij had aan het eind van hun levensdraad een knoop gelegd, en zij werden begraven.

Zacharias Bräsig had, wel is waar, danig geprutteld en gebromd, toen hij het trekken aan den draad bespeurde en 't in zijn onverstand niet begreep; want hij gaf aan de nieuwe, voorname modes van glimmende laarzen met één naad en aan het natte, koude voorjaar de schuld, 't geen hij toch met recht aan zijne rijkelijke, vette maaltijden en den dagelijkschen kleinen borrel had moeten toeschrijven. — Hij was zoo nijdig als een wesp, en Hawermann vond hem telkens, wanneer hij hem in dien toestand bezocht, met het geschrift in de hand, dat hij van den Graaf wegens het vrijen en het pensioen had gekregen, en dan was Bräsig knorrig, drommelsch knorrig en zei: „Denk nu eens, broër, in welk eene intfa me verhouding ik door dat genadig grafelijke pampier geraakt ben! Wil ik trouwen, dan zegt mijn genadige heer, dat ik te jong ben voor 't pensioen; en verlang ik 't pensioen, dan moet ik tot mij zelf zeggen: ik ben te oud om te trouwen! — O, mijn genadige Graaf is ook nog niet veel beter dan een zeer gewone Jezuïeter, hij kan heel mooi praten en het heel smakelijk maken, maar schriftelijk zet hij allerlei hondsvotterige paddagraven voor iemand op 't pampier, zoodat een man, die acht-entwintig jaar lang zijn kneukels voor hem heeft afgesleten, niet eens zonder persoonlijke blameering zijn pensioen kan verteren, en dat een man, die reeds twintig jaar geleden drie werkelijke bruiden gehad heeft, thans, nu hij meer dan vijftig is, geene kan trouwen! — Ha, ik lach wat om de genadige paddagraven en de genadige graven!” Wat den een zijn uil is, is den ander zijn nachtegaal. Bräsig was verdrietig bij de trek-

king aan den draad ; maar in 't huis van Jong' Jochem had, na het leggen van den laatsten knoop, een gast zijn intrek genomen, dien de jonge vrouw wel altijd met velerlei vriendelikheden de deur in had trachten te lokken, maar die nog nooit over den drempel had gewild, en dat was de huiselijke vrede. Maar thans had hij zich recht goed en gezellig op den nieuwen divan neêrgezet en beheerschte van daar het geheel. De jonge vrouw zorgde dan ook zoo voor hem, alsof vaders broeders zoon in 't huis was gekomen ; de beide kleine, roode appeltjes deden alles wat zij maar konden, om hem naar de oogen te zien en zelfs ook Jong' Jochem eerde den gast, en nam de zaak „zoo, als ze al was,” en deed, wat hij als huisvader „daaraan doen kon.” Overigens, arm aan woorden bleef hij, en andere tabak dan „Vliegende Merkuur” rookte hij niet, en zijne vrouw moest hem nog altijd besturen. Na den dood der oude lieden hadden Hawermann en Bräsig hem het bestuur over het pachtgoed uit de hand genomen ; zij hadden de akkers anders aangelegd ; den inventaris in orde gebracht ; zij hadden gemergeld en bemest, en daar de ouden onder huu hoofdkussen, en uit eene oude kous en uit de kachelpijp en van hier en daar elders nog menigen buidel met geld vergeten hadden meê te nemen, ging de zaak heel gemakkelijk en zonder veel beweging ; en, toen nu alles in orde was, zei Jong' Jochem : „Ja, wat zal ik daar verder aan doen ?” en hij liet de zaak haren gang gaan. Maar de aangenamenheid en de welvaart, die zich nu rondom hem vertoonden, maakten hem veel opgewekter, en zijne aangeboren goedhartigheid, die zoo lang door de gierigheid van 't echtpaar onderdrukt was geworden, werd nu in alles zichtbaar, en, kwam ze nu en dan ook al wat plomp te voorschijn, dat kon geen kwaad, zooals de schoolmeester met het roode vest, bij de begrafenis zei : „Domeneer, als 't hart maar goed is.”

En hoe was 't nu bij de domineesvrouw en haar dominé? — Daar had onze goede God weinig te trekken gehad; Hij had gezegd: Wat zal ik daar verder aan doen? Laat de zaak haren gang gaan! En als de dominé zoo nu en dan wel eens een zachten ruk aan den arm bespeurde, wanneer hij zijn preek maakte, en hij dan omkeek, dan stond slechts zijne kleine, vriendelijke vrouw achter hem, maar met den stofdoek, en zij wreef aan zijn leunstoel en vroeg hem, of hij den baars gebakken of gekookt wou hebben, — en dan schoten daardoor op eens allerlei verdrietige, onchristelijke gedachten tusschen zijn preekwerk in, van bakvisch en peperwortel en boter, zoodat het hem moeite kostte zijne preek te maken en zijne geestelijke deftigheid te handhaven. Maar, wat was dit geringe leed, waaraan zijne Regina hem al van 't begin af aan gewend had, in vergelijking met zijne groote blijdschap? — Goede hemel! ik heb van mijn vriend, den tuinman Juhlke in Erfurt een fraaijen leliebol gekregen, waarvan nu in de Maartsche zon de eerste bladeren uitschieten, en mijn eerste gang 's morgens is, om na te zien, hoeveel bladeren er 's nachts weêr zijn uitgekomen, en ik wroet er aan, om te zien of hij aan den wortel ook zwaarder wordt, en ik draag hem van het koude venster naar de warme kachel, en van de donkere kachel naar het lichte venster in Gods lieve zon, en dat is toch maar een groene scheut, die uit de aarde komt, en nog geen bloemknop, en 't is toch maar een plant en geen menschenleven, en hoe verheug ik mij toch over haar ontluiken en groeien en tieren! En de domineesvrouw haar dominé had ook een fraaijen leliebol gekregen van zijn vriend den hovenier, onzen Heer in den hemel, en hij en zijne kleine vrouw hadden dien gekoesterd en opgekweekt, en nu was 't al een bloemknop geworden, een menschen-bloemknop, en de warme lentezon bescheen haar, en de domineesvrouw liep er 's morgens,

zoodra zij op was, henen, en draaide 's middags er om rond en verheugde zich over haren gezonden eetlust en gaf haar nog een lepel vol op het bord, want, zeide zij, leven wil hebben om van te leven, en 's avonds onder de linden voor de deur, wikkelde zij dat lieve, kleine meisje met zich zelve in een en denzelfden omslagdoek samen, om den wille van de wederkeerige verwarming, en als 't tijd was om naar bed te gaan, dan gaf ze haar een nachtkus, met de woorden: „God zegene u, mijn dochttertje, maar morgen vroeg, klokke vijf, zorgt ge weër op de been te zijn.”

En dominé's eerste gang was ook naar haar henen, en hij bewaakte en beschermde blad voor blad, gaf gestadig acht, hoe zij groeide en zich ontwikkelde en hij gaf haar een steun aan hare zijde en bond ze vast, dat zij steeds naar boven wies, en hij weerde onkruid en ongedierte van haar af, en wanneer hij 's avonds naar bed ging, zeide hij vol hoop, als een kind: „Regina, nu moet ze spoedig in bloei komen.”

En zoo was 't dan gekomen, zonder dat de brave echtgenooten het gemerkt hadden, en zonder dat het kind het gemerkt had, dat zij in de pastorie de spil was geworden, waarom zich alles draaide, vroolijk draaide, zonder knorren of kraken, zonder krijschen of dwang. Wanneer zij in haar eenvoudig kleedje en het kleine zijden doekje om den hals, en met hare frissche wangen en het van allen dwang of band bevrijde haar in het huis rondsprong, dan deelde zich hare vroolijkheid aan het geheele gezin mede; en, als zij stil nederzat bij haren pleegvader en leerde en hem met hare groote oogen aanzag, alsof er nog altijd iets schooners moest komen, en ten laatste met een diepen zucht het boek toedeed, als ware 't jammer, dat het uit was, en tegelijk ook goed, dat het uit was, want meer zou haar teeder hart niet hebben kunnen begrijpen, dan stond de domineesvrouw op hare kousen achter haar en hield den stof-

.... en 's avonds onder de linden voor de deur, wikkeld zij dat lieve kleine meisje met zich zelve in een en denzelfden omslagdoek samen, om den wille van de wederkeerige verwarming, en als 't tijd was om naar bed te gaan, dan gaf ze haar een nachtkus, met de woorden: „God zegene u, mijn dochtertje, maar morgen vroeg, klokke vijf, zorgt ge weer op de been te zijn.”

Bladz. 88.

doek achter haar kleed en had hare pantoffels buiten de deur laten staan: „want,” sprak zij, „kinderen onderwijzen is wat anders dan preeken maken; bij de ouden helpt dat slechts nu en dan, als men hen eerst ernstig met de helsche straffen dreigt, maar eene kinderziel . . . ! Daarbij behoeft een mensch maar met een tulpstengel te wenken, daar heeft hij geen boomstaak toe noodig.”

Hawermanns dochtertje was altijd schoon, maar 't schoonst was ze toch, wanneer zij, een schrede vooruit, haren vader bij de hand had en hem in den pastoriëtuin bracht, waar de goede dominé en zijne vrouw onder de groote lindeboomen zaten; dan blonken al de goede hoedanigheden, die anders stil in 't menschelijk hart sluimeren en slechts nu en dan eens afzonderlijk aan het licht komen, liefde en dankbaarheid, en vreugde en trots op haar liefvallig gezichtje; en wanneer Hawermann stil en bijna droefgeestig naast haar ging, omdat hij zoo weinig voor zijn eigen kind doen kon, dan was in hare oogen een sabbathsvreugde te lezen, alsof ze al den dank, dien zij aan hare goede pleegouders schuldig was, daardoor betalen kon, dat zij haren vader bij hen bracht. Zij ging nu in haar dertiende jaar, en rekenschap wist haar jeugdig hart van haar gevoel en haar doen niet te geven; zij had zich zelve nog nooit afgevraagd, waarom ze met geheel haar hart aan haren vader hing.* Met den dominé en zijne vrouw was dat anders; daar had zij iederen dag het bewijs, hoe trouw en goed zij 't met haar meenden; iederen dag had zij gelegenheid hunne liefde met kleine vriendelikheden en dienstbetooningen te vergelden, maar hier? Zij wist slechts, dat hij haar vader was; hij sprak menigmaal zoo'n woord tot haar, wat uit zijn hart komen moest, en zag haar dan somtijds weder met zulk een stillen, weemoedigen blik aan, die in haar hart moest doordringen. Had hij al kunnen rekenen,

aan den dominé en zijne vrouw had zij de meeste verplichting, maar toch!... — 't Schijnt wel, dat onze goede God sommige menschedraden daarboven zoo aan elkander geknoopt heeft, dat zij naast elkander loopen, zich hier op aarde door elkaâr slingeren en hier nooit van elkaâr losgemaakt kunnen worden. —

Heden, toen Hawermann in 't koele priëel zat, was 't weder voor zijn kind zulk een sabbathsvreugde geweest, en het ging hem even zoo. Hij overzag de gansche landstreek. Het voorjaar was voorbijgegaan; de zomerzon scheen warm door de lichte, witte wolken; een zacht windje maakte de lucht een weinig koeler en deed het groene koren opwaarts golven in de zonnestralen, alsof de aarde voor haren kommandeur, de zon, een groen zijden vaandel zwaaide. Hare regimentsmuziek, de duizenden van vogels, was met het voorjaar weggetrokken en slechts de koekoeksroep en de kwartelslag klonken nog, evenals wanneer een windvlaag, uit de verte een pauken- of bekkenslag over 't stille land tot ons brengt; doch, in plaats van klangen en zangen, droeg de wind een zoeten geur over de velden; hij kwam wel van een slagveld, waarop duizenden en duizenden van lijken in rijen en op hoop lagen, maar dat niets wist van bloedigen jammer en voor de menschen een welgevallen is: de hooioogst was begonnen. En Hawermann zat op de hoogte in het koele priëel en overzag zijn veld tot in de verte toe. Wel is een landstreek schoon, waar de velden in duizend groene en gele strepen en hoeken langs den berg oploopen en veel verder zichtbaar schijnen gelijk een bont kleed, dat de vlijt voor de aarde geweven heeft; maar 't schijnt ons onrustwekkend en ernstig toe, wanneer wij den grond eens in 't wilde door elkander smeten; en een ieder had zijn hoek of streep er uit gehaald en kwelde zich nu voor zich zelf om het karig gewin uit dat brokje aarde te graven, en allen te zamen had-

den nu met deze strepen en vakken aan den berg en in het groen een getuigenis hunner armoede geschreven. — Ik weet wel, dat is niet zoo, dat lijkt maar zoo. — Bij ons is dat anders: wijd strekken zich de omheinde akkers van eenerlei koren uit tot aan het blauwe hout; als een uitgestrekt meer in gouden morgenzonnestralen liggen de koolzaadvelden; groote weiden en omheiningen herbergen het bonte vee, en over de groene vlakte trekken in schuinsche richting de lange rijen van maaiers in witte hemdsmouwen; alles is uit hetzelfde hout gesneden; alles werkt en zwoegt te zamen, en waar men het oog heenwendt, daar ziet men rust en veiligheid, zooals de rijkdom die aanbiedt.

Ik weet zeer goed, dat is niet zoo, maar 't lijkt toch zoo. — Doch dat staat op een ander blad, het oog ziet slechts den rijkdom en de rust, en die trekt in de koele schaduw met bijengegons en vlindergespeel zachtkens 't harte binnen. Zoo ging het Hawermann heden, hij gevoelde zich zoo kalm, zoo gelukkig te moede, en met dankbaarheid overdacht hij de laatste elf jaren. Alles was goed en beter geworden; hij had zijne schulden aan Bräsig en Mozes betaald; met zijn heer stond hij op den besten voet; — zijn omgang met hem was bijna vertrouwelijk; — want, hoewel 't juist niet in den aard van den Kamerraad lag, iedereen zijne aangelegenheden aan den neus te hangen, kon men zich toch op het gedrag van Hawermann zoo gerust verlaten; hij wist zich zoo juist op den rechten afstand te houden, dat de Kamerraad ook wel eens over de zaken met hem sprak, die meer hemzelve dan het landgoed aangingen; slechts over zijne familie-aangelegenheden had hij nog nooit gesproken. Heden zou dat anders zijn.

Toen de inspektor een weinig gezeten had, hoorde hij een paar rijtuigen voor de deur rijden. „Mijn hemel,

zij komen nu al!" riep hij en sprong op, om de familie te ontvangen.

De Kamerraad kwam met zijne vrouw, zijne drie dochters en zijn zoon. Zij wilden eene week of zes op 't landgoed blijven en de buitenlucht genieten. „Mijn goede heer Hawermann," sprak hij, „wij komen u zeker een weinigje te vroeg overvallen; maar mijne rechtszaken in Rostock zijn spoediger in orde geweest dan ik dacht. — Hoe is 't hier gesteld? — Is alles voor de dames ingericht?" — „Alles in orde," antwoordde Hawermann, „maar ik vrees, dat u een weinig op het middageten zult moeten wachten." — „Dat is geen ongeluk! De dames kunnen intusschen haar toilet maken, en gij kunt mij ons koren toonen."

„Axel," zeide hij tot zijn zoon, die als een knap, jong man in eene nette uniform naast hem stond, „gij kunt straks uwe moeder en zusters naar den tuin geleiden, want voor de landhuishoudkunde," — hier deed hij zoo'n ziekelijke poging om te glimlachen, — „interesseert ge u toch zeker niet." — „Lieve vader, ik . . . ." hernam de zoon, eenigszins verlegen. — „Neen, laat het zoo, mijn zoon!" zeide de vader op vriendelijken toon. „Kom, heer Hawermann! Het koren staat immers dicht achter den tuin."

Hawermann ging met hem. — Maar ach! wat was de man in korten tijd oud geworden, en 't was, helaas, de ouderdom niet alleen, die hem scheen te drukken; 't scheen, dat hem nog iets anders bezwaarde. — Toen hij zijn koren zag, werd hij een weinig opgeruimder en riep: „Mooi, mooi! Ik geloof niet, dat ik ooit zulk koren in Pumpelhagen gezien heb." — Dat streeelde Hawermann nu wel, maar zooals ze allen zijn, die oude inspectors, toch vooral niet laten merken! en terwijl zijn hart van blijdschap klopte, krabde hij zich het hoofd en zeide: „Wij willen het einde afwachten; er kan altijd nog veel gebeuren, en daar ginds, langs

den rand der weide, — — — daar was altijd de duivel in 't spel met het roest." — „Wat nog komen kan, kunnen wij niet verhinderen," sprak de Kamerraad. „'t Is eene groote vreugde, die gij mij heden schenkt, waarde inspektor! — Ach!" voegde hij er na eenige oogenblikken bij, „waarom hebben wij elkander niet reeds vóór twintig jaar gekend! 't Zou voor u en voor mij beter geweest zijn!" — Hawermann krabde zich het hoofd niet meer; — de kleine schelm, die somwijlen ook langs zijn ernstig gelaat vloog, was weg, en hij zag zijn heer bezorgd aan.

Zij waren tot aan de grenzen van Gurlitz genaderd. — „Dat gindsche koren ziet er niet zoo goed uit als het onze," zeide de Kamerraad. „Ja," was Hawermanns antwoord, „de grond is volkomen zoo goed als de onze; 't is de Gurlitzer pastorieakker; maar er zal niet behoorlijk alles aan gedaan zijn."

„A propos!" viel de Kamerraad hem in de rede, „weet gij, dat Gurlitz verkocht is? Voor eenige dagen is 't in Rostock verkocht voor honderd-drie-en-zeventig-duizend daalders. De landgoederen rijzen, nietwaar Hawermann? zij rijzen aanmerkelijk. Wanneer Gurlitz honderd-drie-en-zeventig-duizend daalders waard is, dan is Pumpelhagen er wel twee-honderd-veertig-duizend waard," en daarbij zag hij Hawermann recht doordringend aan. — „Dat is 't, heer Kamerraad; maar voor u brengt de verkoop van Gurlitz nog een ander voordeel op; de pastorieakker valt bij den verkoop volgens contract uit de pacht weg en hij schiet hier met een hoek in ons veld; gij moet nu den pastorieakker pachten." — „Och, lieve Hawermann, ik pachten!" riep de Kamerraad, en hij keerde zich om en ging langzaam terug, als durfde hij dat schoone stuk land niet eens aanzien, — „ik heb al zooveel aan mijn hoofd, ik verlang niet naar meer onrust." — „Die moet gij ook niet hebben. Wanneer gij mij volmacht geeft, maak ik de

zaak met den domeneer in orde." — „Neen, neen, Hawermann, 't gaat niet! De uitgaven, het voorschot van de pacht, de vergrootte inventaris! Ik heb buitendien zoovele uitgaven; de haren rijzen mij te berge," — en dit zeggende, sleepte de man zich zoo moeielijk de hoogte op en struikelde zoo over iederen steen, dat de inspektor op hem toesprong en hem zijn arm aanbood. Dicht bij dien tuin echter kreeg de Kamerraad een aanval van duizeling, zoodat Hawermann hem moest ondersteunen en hem met moeite in het priëel bracht.

Hier, in de koelte, herstelde hij zich, weliswaar, spoedig van dien aanval, maar zijn voorkomen was zoo veranderd, dat de inspektor uit dezen kleinmoedigen, neêrgebogen man, bijna niet meer den bedaarden, degelijken man van voorheen kon herkennen.

De man werd nu bijzonder spraakzaam; het was alsof hij zijn hart eens moest uitstorten. — „Mijn waarde Hawermann," sprak hij, zijne hand nemende „ik heb een verzoek aan u; mijn broederszoon, Frans, — gij kent hem immers nog uit vroegere dagen, — heeft zijne studiën aan 't gymnasium volbracht en zal eenmaal zijne beide goederen overnemen; hij wil mijn raad opvolgen; — mijn overleden broeder heeft mij tot voogd benoemd, — hij wil een praktisch landman worden, en nu heb ik u tot zijn leermeester verkoren; gij moet den jongeling hier nemen, 't is een verstandige jongen, 't is een goed mensch." Hawermann antwoordde, dat hij dit gaarne aannam, en wat aan hem lag, daaraan zou 't niet ontbreken, hij had hem toch al van jongs af gekend en 't was altijd een voorkomende knaap voor hem geweest. — „Ach," riep de Kamerraad uit, „waarom kon mijn eigen jongen niet denzelfden weg opgaan! Waarom was ik zwak genoeg, om tegen mijne betere overtuiging in, aan mijne vrouw haar zin te geven! 't Hielp alles niets, hij moest soldaat worden. — Maar nu komen de plagen, mijn oude vriend,

nu zijn er schulden gemaakt, meer dan hij kan of durft zeggen, want ik zie het wel aan zijn bedrukt, verlegen voorkomen, dat hij ze mij niet alle gebiecht heeft. — Als hij het toch maar deed, dan wist ik waar ik aan toe was, en ik zou hem nog uit de handen der woekeraars kunnen bevrijden. Al moest ik zelf dan ook in hunne handen vallen,” liet hij er, na eenige oogenblikken, met een zwakke stem en op treurigen toon, op volgen.

Hawermann ontstelde over die woorden en den toon, maar nog meer over het voorkomen van zijn heer. — „Zóó erg zal 't niet zijn,” zeide hij, om toch wat te zeggen, „en dan heeft mijnheer de Kamerraad immers nog de ontvangst van circa vijftien-honderd schepel koolzaad, want zoo schat ik de opbrengst.” — „En voor zeventien-honderd schepel, die ik verkocht heb, heb ik het geld reeds, en dat is reeds uitgegeven, maar dat is het ergste nog niet, dat zou ik nog wel te boven komen. Ach, ik moet het u maar zeggen,” riep hij uit, als om den last, die hem drukte, van zich af te werpen. „Mijne zaken in Rostock zijn niet in orde, al heb ik ter wille mijner familie mij voorgedaan, als ware daar alles klaar. Ik heb voor een mijner schoonzoons eene schuld van zeven-duizend daalders overgenomen en kon dat geld in Rostock niet bekomen, en in drie dagen moet het betaald worden; de vordering is op den kooper van Gurlitz afgegeven, en die moet overmorgen den koopprijs betalen. — Geef gij mij raad, oude vriend! Gij zijt in eene dergelijke omstandigheid geweest, gij weet hoe gij er u doorgeholfen hebt, — neem 't mij niet kwalijk! Gij zijt een eerlijk man geweest en gebleven; maar ik kan het denkbeeld niet verdragen, om van mijn eerlijken naam en van mijne bezitting niet zeker te zijn.” — Ja, Hawermann had dikwijls in zulk een toestand verkeerd, en hij was door een paar honderd daalders gevallen, en dit waren er zeven-duizend. —

„Hebt gij met den kooper van Gurlitz gesproken?” vroeg hij, na zich lang bedacht te hebben. — „Ja,” was het antwoord, „en ik heb hem de verlegenheid, waarin ik op ’t oogenblik verkeer, bekend gemaakt, zonder iets te verbergen.” — „En wat was zijn antwoord?” vroeg Hawermann, „maar ik kan ’t wel denken: hij heeft het geld zelf noodig.” — „Dat niet, naar ’t mij voorkwam; maar die man had voor mij iets terugstootends, hij was mij te bar en te lomp, en toen hij mijne verlegenheid bemerkte, waren zijne voorstellen mij te listig, zoodat ik de zaak liet varen, in de hoop ergens anders het geld te verkrijgen. Dat is evenwel ook mislukt, en ik bevind mij in de grootste moeilijkheid.” — „Ik weet slechts ééne hulp, om den val te voorkomen,” zeide Hawermann, „gij moet u tot Mozes in Rahnstadt wenden.” — „Tot dien geldjood?” vroeg de Kamerraad. „Nooit of nimmer!” riep hij uit. „Ik zou ’t niet kunnen verdragen, in zulke handen te moeten vallen. — Neen, dan duld ik nog liever de onbeschaamdheden van den heer Pomuchelskopp.” — „Van wien?” vroeg Hawermann en stoof op, alsof hem eene wesp had gestoken. —

„Wel, van den kooper van Gurlitz, over wien wij spraken,” hernam de Kamerraad en zag hem aan, alsof hij zich zijn gedrag niet recht verklaren kon.

„En is dat iemand uit Pommeren, uit de omstreken van de Peene, klein en dik, met een vol gezicht?” —

„Ja,” zeide de Kamerraad. — „En wordt die hier onze buurman? En met hem wilt gij geldverbintenissen aangaan? Neen, neen, heer Kamerraad, ik smeed u, ik bezweer u, laat u met dien man niet in! — Gij moet mij het getuigenis geven, dat ik nooit ten goede of ten kwade van den man heb gesproken, die mij te gronde geholpen heeft; maar thans nu gij u in gevaar bevindt, nu houd ik het voor mijn plicht: deze man is schuld aan mijn ongeluk,” — en daarbij was hij opgesprongen, en uit zijne anders zoo zachte, vriendelijke

oogen schoot een straal van haat, zoodat zelfs de Kamer- raad, ofschoon hij geheel met zijne eigene zaken ver- vuld was, er van ontroerde. — „Ja,” riep de inspektor uit, „ja, die mensch heeft mij eenmaal van huis en hof verdreven, die mensch heeft eenmaal mij en mijne arme vrouw beladen, overladen met zorgen en smarten, en zij is daardoor ten grave gedaald! — Neen, neen! Ver- mijd dien man!”

De waarschuwing was te nadrukkelijk, dan dat de Kamerraad die in den wind kon slaan. „Maar wie zal hel- pen?” vroeg hij. — „Mozes!” zeide Hawermann op ernsti- gen en beslisten toon. — De Kamerraad wilde nog tegenwerpingen maken, maar Hawermann ging voor hem staan en zeide nog nadrukkelijker: „Heer Kamer- raad: Mozes! Na den eten rijden wij naar hem toe, en zooals ik hem ken, zult gij er nimmer berouw over hebben!”

De Kamerraad stond op en nam Hawermanns arm; hij steunde niet alleen daarop; neen! klaarblijkelijk hield ook de bepaalde raad des inspektors hem staande; want een bezadigd man, die eenmaal zijne kalmte afgelegd heeft, oefent een grooten invloed uit op andere menschen, al waren ze ook niet zoo ziek en in zulk eene verlegenheid als de Kamerraad, en het verschil van stand gaat in zulke omstandigheden verbazend snel voor de kracht der per- soonlijkheid onder.

Het gesprek aan tafel wilde niet best vlotten, ieder had met zich zelf te doen. Hawermann dacht aan zijne nieuwe, onaangename bureu; de Kamerraad aan de geldhistorie; en de kurassiers-luitenant zag er ook juist uit, alsof hij zich in eene interest-op-interest-rekening verdiept had en de oplossing niet goed vinden kon; en zoo de genadige vrouw mama niet wat op haar dreef geweest was en over voorname bezoeken in de buurt had gesproken, en de drie freules niet met de landelijke genoegens hadden gedweept en daarbij gruwe-

lijk veel gras en bloemen waren te pas gekomen, dan zou men hebben kunnen meenen, dat de dood daar rondwaarde.

Na den eten reed de Kamerraad met zijn inspektor naar Rahnstadt. Toen zij Mozes' huis binnengingen, was 't den Kamerraad te moede, alsof hij een louis d'or in het slijk had laten vallen, en dien met zijne schoone handen daar weër uit moest halen. In de gang kwam hem al zoo'n muffige reuk te gemoet, want eene producten-affaire ruikt overal niet bijzonder naar rozenolie, en de wol, wanneer ze pas den moederlijken schaapsrug verlaten heeft, geurt in haar jeugd geheel anders dan wanneer ze al een beetje in de wereld rondgeweest en gelucht is, en als een bont tapijt in de kamer eener voorname dame ligt, en met een reukwatertje besprenkeld wordt. — En wat zag het er in de gang en in de kamer smerig uit! Want Bloempje was wel eene zeer goede vrouw, maar ze had er ook geen slag van, om met eene koehuid en een hoop schapenbeenderen een entréekantoor op te schikken, en als ze zich daarover beklagen wilde, dan zei Mozes kortaf, dat het tot de affaire behoorde: — ook droeg de lieve David haar altijd nog eenige items in den weg, en maakte het huis tot een waar ratten-paradijs; want dit kleine beminnelijke vee trekt achter den lekkeren geur van een echte producten-affaire heen, evenals de duiven achter anijsolie.

In het vertrek gevoelde de Kamerraad zich juist ook niet zeer op zijn gemak, want Mozes was het oude geloof toegedaan, en op den Sjabbas der Christenen trok hij, als de affaire 't niet juist anders vorderde, zijn smerigste jas aan, om tegenover de opgeschikte Gojims ¹⁾ de wet staande te houden; en toen hij nu

---

¹⁾ Gojim, d. i. de volkeren, de heidenen. Zoo worden in 't Oude Testament de niet-Israëlieten genoemd. Hier met verachting toegepast op de Christenen.

met den greep in }den linkerjaszak opsprong en den Kamerraad te gemoet ging, roepende: „Bhij me lijf en me leven, meneer de Khamerraad! — What een eer!” en op Davidlief uitvoer, die van den Zondagnamid-dagschen stilstand van de producten-affaire, gebruik gemaakt had, om zich een beetje op de sofa uit te strekken, zeggende: „David, what zhit je? What leg je? What snork je? stha op! laat meneer den Khamerraad zhitten!” en toen hij daarna den Kamerraad uitnoodigde, om zich op de lekker warm geworden plaats van David neêr te zetten, — toen had de Kamerraad gaarne den louis d’or in ’t slijk laten liggen, maar — hij had hem al te zeer noodig. Hawermann kwam nu tusschenbeide; hij plaatste een stoel bij ’t geopende venster voor zijner heer en nam de eerste inleiding tot de zaak op zich, en toen Mozes merkte, wat er gaande was, draaide en scharrelde hij eerst met Davidlief in ’t rond, dat hij hem de kamer uitkreeg; want hoewel hij hem ook bij de producten-affaire de handen veeltijds ruim liet, hield hij hem voor de geldzaken op vijf-entertigjarigen leeftijd nog niet rijp. Toen nu de lucht zuiver was, — wel te verstaan, van David, — riep hij herhaaldelijk uit, wat groote eer dat voor hem was, met meneer den Kamerraad zaken te doen. „What heb ik altijd ghezegd, meneer Hawermann? meneer de Khamerraad is een braaf man; — meneer de Khamerraad is braaf. — What heb ik altijd ghezegd, meneer de Khamerraad? meneer Hawermann is een eerlijk man; hij heeft hard ghewerkt, dat hij me bethalen kon tot den laatsten penning.” — Doch toen hij vernam, van welk eenesom er sprake was, toen werd hij taaier en hij draaide zich om en maakte bezwaren, en indien hij niet veel vertrouwen in Hawermann had gesteld en op diens gelaat had gelezen, dat hij hem de zaak ernstig aanried, dan zou er waarschijnlijk niets van gekomen zijn. En wie weet of de zaak toch niet mislukt ware, zoo

het gesprek niet daarop was gekomen, dat het geld voor den Gurlitzer koop dienen moest, en de Kamer-raad anders met Pomuchelskopp in onderhandeling moest treden. Maar toen die naam genoemd werd, zette Mozes een gezicht, alsof iemand hem een stuk onkouscher vleesch op 't bord had gelegd, en hij riep uit: „Met Pomuffelskoppen?” — want zóó sprak hij dien naam op zijne manier uit. — „Wheet gij, what dat er voor een is? — 't Is zóó een!” en dit zeggende, maakte hij eene beweging, alsof hij dat stuk onkouscher vleesch over den schouder smeed. „David, heb ik ghezegd, laat je niet in met Pomuffelskoppen! — Maar, jongelui! — David heeft hem afgekocht de wol. — Mooi! heb ik ghezegd; je zal 't zien, heb ik ghezegd. — En wat heeft hij ghedaan? — Daar heeft hij me ingheknoeid in de ghewasschen wol, den afval; daar heeft hij me ingheknoeid de doode wol; daar heeft hij me ingheknoeid de smeerwol van de geslachte schapen, — daar heeft hij me inghestopt z w a i g r o o t e s t e e n e n . — Z w a i g r o o t e s t e e n e n heeft hij me inghesmokkeld! As hij is ghekomme om te halen zijn gheld, — mooi! heb ik ghezegd, — as ik hem heb betaald in prijsische pampieren daalders en heb ghemaakt altijd kleine pakketten van honderd daalders, en as ik heb altijd midden inghefrommeld zulke, die niet meer zijn in khoers en valsche, en as ik in 't letste pakket heb ghestopt zwai uitgespeulde loterij-brieffies, — dat zijn de zwai steenen heb ik ghezegd. — O! as hij heeft ghemaakt groot lawaai! Is gekomme met den notorius Slusuhr, — dat 's er ook zoo eentje!” — hier smeed hij weder een stuk onkouscher vleesch over zijn schouder, — „hij zhiet er uit, als een van David zen rotten — zóó sthaan hem zen ooren; — as hij ook leven wil — nah! hij leeft ook als de rotten, als hij zich voedt heel fatsoendelijk van afval en drek en snijdt andere menschen hun eerlijke leven

khapot. Pah! as ze hebben lawaai gemaakt, hebben ze me willen maken een proces. Hoe hiet proces? heb ik ghezegd: as ik niet noodig heb een proces. — Zoo as de waar is, zoo is het gheld. — En weet gij what nieuws, heeren! heb ik ghezegd — meneer de Notorius en meneer Pomuffelskopp en ik zijn drie joden, — khunnen ook wel vier daaruit ghemaakt worden, as de beide heeren voor drie willen tellen. O! hebben ze me thoen lawaai ghemaakt, hebben ze schande er van ghesproken in de heele stad, maar de burghemeester heeft teghen me ghezegd: Mozes, ghe doet groote zaken, maar hebt nog nooit ghehad een proces, laat ze loopen! ——— Meneer de Khamerraad, gij zult nog heden hebben het gheld tegen de gewone provisie en de renten, want gij zijt een braaf man en zijt goed voor uwe lieden, en uw naam is gheacht in het land, en gij zult niet te doen hebben met den Pomuffelskopp.”

Geld borgen is een harde zaak, en hij, die dit schrijft, weet dat door veeljarige ondervinding en kan er van meêpraten; maar 't is toch altijd nog wat anders, of iemand zich tot de goedheid van een oud vriend wendt dan wel tot een man, die eene broodwinning uit het geldschieten maakt.

De Kamerraad had schulden op zijn goed, nogal veel schulden, maar het waren geen belangrijke wisselschulden en zijne geldelijke aangelegenheden hadden zich op de eene of andere wijze altijd schriftelijk of door tusschenkomst van advocaten en kooplieden laten afdoen; nu was hij voor de eerste maal niet in staat, zulks langs den gewonen weg gedaan te krijgen, hij had zich tot een geldjood — gelijk hij die soort van lieden noemde — moeten wenden. De tegenzin en walging, die deze gang hem veroorzaakte, de ongewone toestand, waarin hij zich hier gebracht zag, de stuitende vormen, die hij hier aantrof, het verdriet,

hem door Mozes' aanvankelijke bezwaren aangedaan, en nu ten laatste, de spoedige hulp, waardoor hij uit zijne dringende verlegenheid werd gered, — dat alles had den zieken man overmeesterd, hij zonk bleek achterover in zijn stoel en Hawermann riep om een glas water. „Heer Kamerraad,” riep Mozes, „misschien een slokje wijn; ik laat halen van den koopman dadelijk een flesch.” — „Neen, water! water!” riep Hawermann, en Mozes liep naar de deur en stootte David bijna omver, want David had een beetje naar de geld-affaire geluisterd om eindelijk eens rijp te worden. „David, what stha je daar? Waarom haal je geen water?”

En David kwam, en de Kamerraad dronk water en herstelde zich, en Mozes telde de louis d'or; de Kamerraad nam ze op uit het slijk en bezag zijne handen, en zij schenen hem nog even zoo zindelijk als te voren, en toen hij in het rijtuig klom en van daar op Mozes' huisgang terugzag, toen was 't hem, alsof op de huiden en schapenbeenderen van Mozes nog een groot pak lag, en dat waren zijne eigene zorgen.

En Mozes stond aan de deur en maakte buiging op buiging en keek rond naar de bureu, of ze 't wel zagen, dat mijnheer de Kamerraad bij hem geweest was. — Maar in al die groote eer verdrong hij toch niet, hij hield het hoofd boven en nam Hawermann ter zijde en sprak: „Heer inspektor, gij zijt een eerlijk man; as ik mij met de affaire ingelaten heb, heb ik niet geweten, dat de man zoo ziek was. Gij moet mij beloven, dat het geld zal worden ingeschreven op het goed. 't Is bij leven en sterven. Wat doe ik met een zieken man en een wissel!”

De Kamerraad was uit zijne verlegenheid gered en de overspanning hield op; zijn gezondheidstoestand verbeterde zich, hij zag de wereld reeds met andere oogen aan, en toen Hawermann na verloop van een paar dagen weder terugkwam op het pachten van den pas-

En David kwam, en de Kamerraad dronk water en herstelde zich, en Mozes telde de louis d'or; de Kamerraad nam ze op uit het slijk en bezag zijne handen, en zij schenen hem nog even zoo zindelijk als te voren, en toen hij in het rijtuig klom en van daar op Mozes' huisgang terugzag, toen was 't hem, alsof op de huiden en schapenbeenderen van Mozes nog een groot pak lag, en dat waren zijne eigene zorgen. Bladz. 104.

torieakker, liet hij er zich toe overhalen en droeg hem op, er met dominé Behrens over te spreken.

Dat deed hij dan ook, en onze kleine domineesvrouw draaide bij dit gesprek in de kamer rond, en 't klonk haren dominé en Hawermann in de ooren, alsof zij altijd hoorden: „een hogere som! een hogere som!” „Ja!” sprak Hawermann, „dat spreekt vanzelf, juffrouw! de pachtsom moet worden verhoogd, de tijden zijn anders geworden; 't is hier echter niet moeilijk om de zaak ééns te worden: het voordeel is aan beide zijden.” — „Regina,” zeide de dominé, „daar valt mij in, dat de bloemen misschien nog niet begoten zijn.”

„Ach Heere mijn tijd!” riep de domineesvrouw en stooft de deur uit. — „Zoo,” zeide de dominé, „nu zal 't spoediger gaan. Ik moet u bekennen, dat ik liever met een pachter van buiten af te doen heb, dan met een uit dezelfde plaats; er zijn zoovele kleine punten van aanraking, die uit de onmiddellijke nabuurschap ontstaan en zulk eene verhouding lastig en verdrietig kunnen maken, wat tusschen een grondeigenaar en een dominé niet zijn mag. En dan is de Kamerraad mij persoonlijk veel liever dan de nieuwe kooper; ik ken hem toch reeds sedert vele jaren. — En meent gij, dat ik op eene hogere pachtsom aanspraak maken kan?” — „Ja wel, domeneer! en mij is opgedragen, u de helft meer te bieden. Indien ik zelf uwen akker van u pachten wilde, zou ik nog meer kunnen bieden; maar...” „Wij begrijpen elkander, waarde Hawermann,” viel de dominé hem in de rede, „wij zijn 't in deze zaak ééns.” En toen daarop de domineesvrouw weder, met de kleine Louise, binnenkwam, en uitriep: „Dat was niet noodig geweest; Louise had het reeds bezorgd!” toen was haar dominé's zaak ook al in orde en het lieve meisje, de kleine Louise, viel haren vader om den hals, zeggende: „O vader, vader, dat is eens heerlijk!” Wat behoefde zij haren vader om den hals te vallen? Wat had zij

met het pacht-contract te maken? — Veel! veel! Haar vader moest nu tot dicht bij den pastorietuin laten ploegen en oogsten, en daarom kreeg ze hem immers zoo veel meer te zien. —

Toen Hawermann langs het Gurlitzer kerkpad weder terugging, ontmoette hij Zacharias Bräsig, die uit zijne drommelsche onphilozofische podagra-aanvallen, gelukkig in de philozofische geraakt was, zooals altijd gebeurde als de dagen van pijn ten einde liepen.

„Goeden dag, Karel,” zeide hij, „ik ben al een poosje in je woning geweest, omdat ik op je loerde. Dat duurde me toch te lang en daarom heb ik ondertuschen den heer de Kamerraad mijn k o m p e l e m a n g gemaakt. Hij was verblijd mij te zien en heeft mij heel vriendelijk ontvangen; maar wat ziet die man er uit!” —

„Ja,” hernam Hawermann, „mijnheer is, tot mijn groote spijt, zeer oud en zwak geworden, en ik voor mij vrees, dat ik den man, van wien ik zooveel houd, spoedig verliezen zal.” — „Ja,” zei Bräsig, „maar wat is 't leven, Karel? Wat is het menschelijk leven? Zie eens, Karel, wanneer een mensch dat om en om keert, als een beurs, dan valt er nog lang geen schelling uit.” — „Bräsig,” gaf Hawermann ten antwoord, „ik weet niet, hoe andere menschen er over denken, maar mij komt het zóó voor, alsof leven en werken één en hetzelfde is.” — „Ho, ho, Karel! ik vat je, man! die zinspreuk heb je van domeneer Behrens. Die heeft somwijlen ook met mij over dit thema gesproken, en dan heeft hij mij van 't menschelijke leven een beschrijving gegeven, alsof 't hier beneden maar zoo'n soort van bemestingstijd was, en het christelijk geloof was de zon en 'de regen, die het zaad lieten opschieten, en eerst daarboven in de hoogere gewesten, daar was de oogst; maar de mensch moest werken en zorgen en zijn best doen. — Maar Karel, 't houdt geen steek, 't strijdt tegen den bijbel. De bijbel spreekt van de leliën

des velds; zij arbeiden niet en spinnen niet, en onze hemelsche Vader voedt ze nochtans. En wanneer nu onze hemelsche Vader ze voedt, dan leven ze toch en daarbij werken ze niet, en wanneer ik het in tfaamte podagra heb en niets doe — volstrekt niets doe, behalve dat ik de sakkermentsche vliegen van mijn gezicht jaag — werk ik dan? en leven doe ik toch en dat nog wel onder de vervelendste dagen van pijnen. — En, Karel,” ging hij voort, naar de rechterzijde van het veld wijzende, „kijk die beide leliën eens staan, die daar ginder voor den dag komen: uw genadige heer luitenant en de jongste freule; hebt ge dan nog ooit gehoord, dat de kurassier-luitenants zich met werken ophielden en dat de genadige freules zouden spinnen? En toch komen zij daar springlevendig over uwe koolzaadstoppels aanloopen.” — „Wij willen blijven staan, Zacharias,” zeide Hawermann, „zij schijnen naar ons toe te komen, zij willen ons misschien spreken.” — „Mij wel!” sprak Bräsig, „maar zie eens naar de freule, hoe die door de stoppels rondwaadt met haar lange kleedagie en hare dunne schoenen. Neen, Karel, verdriet en pijn hebben, dat is het leven! En dat begint altijd met de uiterste einden, met de beenen, en dat kunt ge bij mij aan het verwenschte podagra en bij de freule aan de koolzaadstoppels en de dunne schoenzolen waarnemen. — Maar, wat ik zeggen wou, Karel, — ge hebt uw besten tijd nu ook gehad, want als mijnheer de Kamerraad, hier, eens dood is, let dan op! Dan zult ge wonderlijke dingen te zien krijgen met de genadige vrouw en de drie ongetrouwde dochters en mijnheer den luitenant.” — „Karel,” begon hij weder, na zich een tijd lang bedacht te hebben, „ik zou ’t nu al met den erfprins houden.” — „Och wat, Bräsig, wat praat ge?” viel Hawermann hem haastig in de rede, — „ik ga mijn eigen weg.” — „Ja, Karel, dat doe ik ook en dat doet iedereen, die geen Jezuieter is! Maar

kijk toch eens naar de freule! Zij gaat ook haar eigen weg, maar in de stoppels — — Karel....”

Nu waren intusschen de beide adellijke jongelieden reeds te dicht bij gekomen, hij kon niet verder spreken.

„Ik dank u, mijnheer Hawermann, dat gij hier op mij gewacht hebt,” zeide Axel von Rambow, nader komende, „mijne zuster en ik zijn op twee verschillende expedities uitgegaan: zij zocht korenbloemen en ik jonge paarden. maar wij hebben geen van beiden wat wij zochten gevonden.”

„Genadige freule,” sprak Bräsigg, „indien gij met de korenbloemen onze gewone blauwe korenbloem meent — maar” — viel hij zich zelf in de rede — „wat hebben die in t f a a m t e koolzaadstoppels uw fraai kleedje v e r r u n i w e e r d! Al de v o l a n s e n zijn afgescheurd,” en daarbij bukte hij alsof hij daar van onderen kame-niersdiensten bij de freule verrichten wilde. — „’t Kan geen kwaad!” riep de freule en zij sprong een eind achteruit, „’t is een oud kleed, maar waar vind ik korenbloemen?” — „Die wil ik u aanwijzen, en mooie ook! Hier vlak bij op ’t Gurlitzer goed, daar staan korenbloemen, en klaprozen, en wilde-kersbloesem, — kortom de heele p l a n t a g e.” — „Wel, dat treft kostelijk, Fidelia,” zeide de luitenant, „gij gaat met den heer inspektor Bräsigg op de korenbloemen uit, en ik verzoek vriend Hawermann, mij naar de jonge paarden te vergezellen. Want gij moet weten,” sprak hij tot Hawermann, „mijn oude, goede papa was vanmorgen zoo goed geluimd, dat hij mij vergunning heeft gegeven, het beste van de vierjarige paarden tot rijpaard voor mij te mogen uitkiezen.” — „Met genoegen,” hernam Hawermann, „zal ik ze u laten zien, er zijn flinke knapen onder?” — Zoo ging het gezelschap uit elkander, en Hawermann hoorde slechts nog, dat Zacharias Bräsigg tot freule Fidelia zeide, hoezeer hij zich verheugde, kennis met haar gemaakt te hebben, want hij had eens

„Genadige freule,” sprak Bräsig, „indien gij met de korenbloemen onze gewone blauwe korenbloem meent — maar” — viel hij zich zelf in de rede — „wat hebben die in tfaamte koolzaadstoppels uw fraai kleejdje verruniweerd! Al de volansen zijn afgescheurd!” en daarbij bukte hij alsof hij daar van onderen kameniersdiensten bij de freule verrichten wilde. — „’t Kan geen kwaad!” riep de freule en zij sprong een eind achteruit, „’t is een oud kleeid, maar waar vind ik korenbloemen?” — „Die wil ik u aanwijzen, en mooie ook! Hier vlak bij op ’t Gurlitzer goed, daar staan korenbloemen, en klaprozen, en wilde-kersbloesem, — kortom de heele plantage.” —

Bladz. 110.

een hond gehad, die ook „Fidel” heette, en die zoo'n weërgasche goede rattenvanger geweest was.

Hawermann ging met mijnheer den luitenant verder. Zij spraken met elkander — natuurlijk over landhuis-houkundige zaken. — De luitenant was een zeer opgewekt jong man, en Hawermann had hem ook al van jongs af gekend, maar de jongeling had bitter weinig aangeleerd; al zijne denkbeelden waren zoo oppervlakkig, en de vragen, die hij deed, zoo onnoozel, dat Hawermann bij zich zelve zeide: goedhartig is hij, heel goedhartig, maar kennis heeft hij er volstrekt niet van, en — goede hemel! als de oude heer eens komt te sterven, dan moet hij het goed toch aanvaarden en daardoor zijn brood hebben!

Toen zij bij de jonge paarden gekomen waren en ze alle bezichtigd hadden, plaatste de luitenant zich voor Hawermann en vroeg: „Nu, wat zegt gij? Welken zal ik nemen?” — „Den bruine,” antwoordde Hawermann. — „Ik zou liever den zwarte kiezen, zie eens dien fraaien nek, dien fijnen kop!” — „Mijnheer Von Rambow,” zeide Hawermann, „op den kop en den nek rijdt gij niet, gij rijdt op den rug en de beenen, gij wilt een rijpaard hebben, dat voor den dienst geschikt is; de bruine maakt drie zulke zwarte dood.” — „De zwarte is klaarblijkelijk van Engelsch ras.” — Dat is waar; hij stamt van Wildfire af, maar in den bruine is oud-Mecklenburgsch bloed; en 't is schande, dat men 't goede, dat het vaderland bezit, niet op prijs stelt, en het voor Engelsche windmakers verruilt.” — „Dat mag waar wezen,” hervatte Axel, „doch in ons regiment rijden mijne kameraden allen zwarte paarden; ik houd mij dus aan den zwarte.”

Dat was nu eene reden, die Hawermann niet best kon begrijpen, hij zweeg dus, en onder hun terugtocht was het gesprek juist niet zeer levendig; toen zij ech-

ter bijna te huis waren, — dicht bij de deur, hield de luitenant, alsof hij dit tot de laatste schrede had willen bewaren, den inspektor vast, en, met een diepen zucht, als van iemand, die zich een last van het hart wil wentelen, sprak hij: „Hawermann, ik heb sinds lang gewenscht, u eens onder vier oogen te spreken. — Hawermann, ik heb schulden — gij moet mij helpen! — Het zijn negen-honderd daalders; die moet ik betalen, die moet ik hebben.” Dat was een lastig verzoek voor Hawermann; doch in werkelijk ernstige zaken deed zijn hoogere leeftijd zich gelden; hij zag den jongen, drie-en-twintigjarigen man strak in het aangezicht en zeide kortaf: „Mijnheer Von Rambow, dat doe ik niet.”

„Hawermann, mijn goede Hawermann, ik heb het geld dringend noodig.” — „Dan moet gij het uwen vader zeggen.” — „Mijn vader? — Neen, neen! hij heeft reeds voor mij betaald, en nu is hij ongesteld, het kon hem te veel aandoen.” — „En nochtans moet gij 't hem zeggen! Zulke daden moeten niet met vreemde lieden, maar tusschen vader en zoon afgedaan worden.” — „Vreemde lieden?” vroeg Axel en zag hem zoo smeeënd en zoo recht hartelijk in de oogen, „Hawermann, ben ik u dan zoo vreemd!” — „Neen, mijnheer Von Rambow, neen!” riep Hawermann, zijne hand naar die van zijn jongen meester uitstreckende, zonder ze echter te vatten, — „gij zijt mij niet vreemd! En wat ik voor u doen konde, zou ik juist voor u willen doen. De zaak op zich zelve is eene kleinigheid, en wat ik te kort kwam, daaraan zou mijn vriend Bräsig mij wel helpen; maar, mijn waarde heer Von Rambow, uw vader is de natuurlijkste helper, dien moogt gij niet voorbijgaan.” — „Mijn vader kan ik het niet zeggen,” zeide Axel, terwijl hij aan een wilgestruik plukte. — „Gij moet het hem zeggen,” riep Hawermann uit, zoo dringend als hij kon. „Hij vermoedt het, dat gij hem schul-

den verzwegen hebt, en dat kwelt hem." — „Heeft hij met u daarover gesproken?" — „Ja," antwoordde Hawermann, „maar slechts tengevolge zijner eigene groote verlegenheid, die u bekend is." — „Ik weet het," sprak Axel, „en ik ken ook de bron, waaruit hij geput heeft. — Nu, wat mijn vader deed, kan ik immers ook doen," liet hij er koel en kortaf op volgen en ging de tuindeur in. „Mijnheer Von Rambow," riep Hawermann, hem haastig volgende, „ik bid u, om 's hemels wil, doe dien stap niet; hij is vergeefs, of hij stort u in nog grooter verlegenheid." — Axel hoorde niet. — Een paar uren later stond de luitenant Von Rambow met Mozes tusschen de wozzakken en de huiden op de deel in 't jodenhuis, waar David tusschen de schapenbeenderen zijn plezier had, zooals het ongedierte in het vuil, — en deed blijkbaar nog eene laatste wanhopige poging, om wat uit Mozes' voorzichtigen geldbuidel te krijgen. Mozes hield zich echter steeds in de reserve en zeide: „Wis en waarachtig, heer Baron, ik kan niet! — Nah! waarom dan niet? Waarom zou 'k niet? As ik toch kan verdienen, mooi kan verdienen bij de affaire. — Khijk, heer Baron, daar sthaat David. — David, what stha je? What khijk je? Khom hier, David. — Khijk, heer Baron, nou sthaat hij hier, nou sthaat hij voor u en sthaat hij voor mij, ik wil hem niets zeggen, ik wil niet aan hem knipoogen, ik wil naar binnen gaan in de kamer, nou, vraag 't aan David." En daarmede schoof hij met zijn rechterschouder, zijn bretel-schouder, de kamer binnen.

De nood van den armen luitenant moest wel hoog geklommen zijn, dat hij zich in 't geheel met David inliet, want terwijl hij er in zijne nette uniform uitzag, als ware hij voor 'skonings koets gespannen, had Davids uiterlijk er veel van, alsof hij voor de mestkar liep. Doch bij deze affaire kwam 't nu minder op het deftige

uiterlijk aan dan wel dáárop, wie de kar het best uit de modder kon halen, en hierin was David verbazend vlug. Hij had drie zaken aan en in zich, die hem te stade kwamen: vooreerst had hij een uitgezocht, kostelijk jodenbengels-voorkomen, en toen hij zoo voor den luitenant stond en kaneelbast kauwde, dien hij zijn lieve memmele altijd, van wege den smerigen reuk van zijn affaire, uit de provisiekamer wegmoffelde, en den jongen man met een scheef hoofd en ééne hand in den zak aankeek, toen zag hij er brutaal uit, alsof de geest van al de vergiftigde ratten en de veeljarige producten-affaire in hem gevaren was; — ten tweede was het eene eigenschap van hem, dat hij zich taaï voelde, veel taaier dan zijn lieve vader was, en dat moest ook wel zoo wezen door zijn dagelijkschen omgang met het taaïste tuig op de wereld, met wol, met huiden en pezen; en ten derde had hij gedeeltelijk van nature, gedeeltelijk door zijn handelsverkeer, zulk eene eigenaardige lucht bij zich, dat hij er op den duur iedereen meê afweren kon.

Tegen zulk een gelukkig begaafden man kon dan ook de luitenant niet op; hij ging al spoedig met een bezwaard hart de deur uit, en David verheugde zich over zich zelve, maar gaf den luitenant nog den christelijken raad mede op weg, zich tot den notaris Slusuhr te wenden.

Nauwelijks was de jonge man de deur uit, of Mozes sprong uit de kamer, zeggende: „David, heb je een gheweten? — Ik wil je zeggen wat nieuws: je hebt er gheen! — Hoe kan je sturen dien jongen man naar de hals-afsnijders?” — „k Heb hem dan toch maar gestuurd,” gaf David gemelijk ten antwoord, „naar zen eigen volk; is hij een soldaat, dan is hij toch ook een hals-afsnijder. Snijdt de notorius hem den hals af, nou, wat kan 't jou schelen? — Snijdt hij den notorius den

hals af, nou, wat kan 't mijn schelen?" — „David," sprak de oude man en schudde het hoofd, „ik zeg, je hebt gheen gheweten." — „Hoe hiet gheweten?" bromde David bij zich zelve, — „as gij zaken doet, jaag je mij weg; as gij gheen zaken doet, roep je me er bij." — „David," zeide Mozes, „je bent nog te jong!" en hij ging de kamer in. — „Ben ik nog te jong," zeide David kwaadaardig, „dan blijf ik ook te jong, maar ik weet eene plaats, waar ik niet ben te jong." — Dit zeggende, trok hij een andere jas aan en ging zelf den weg op, dien de luitenant gegaan was, naar den notaris Slusuhr.

Wat hij daar te doen had, wat daar verhandeld werd, weet ik niet; ik weet slechts, dat de jonge heer Von Rambow dien avond te Pumpelhagen veel brieven te schrijven en geld te verzegelen had, en dat hij, toen hij er meê klaar was, diep ademhaalde, alsof hem een last was afgenomen. De eerste nood was afgeweerd, maar hij had gedaan als de oude vrouw, die bij gebrek aan ander hout, het hout van den baktrog onder den waterketel verstookte.

VIJFDE HOOFDSTUK.

Hoe mijnheer de riddergoed-bezitter Pomuchelskopp zich over zijne nakomelingschap amuseerde, en waarom zijn kippetje zich over hem ergerde. Eene naaischool bij de domineesvrouw en een kluchtig verhaal van Jong' Jochems gouvernantes. Hij, Pomuchelskopp, en zij, de Pomuchelskoppin, maken eene welkomst-visite bij den dominé en trekken daar af, als het jaar 1822. Waarom Bräsig den heer riddergoed-bezitter vlak in 't gezicht uitfloot en hem binnen kort op een vuurspuwenden berg wil zetten. Waarom Christiaan Koolhaas een creatuur is, aan een stuk vee gelijk, en Bräsig vermoedt, zich het verduivelde podagra op den hals te zullen halen.

Een paar dagen later keek de zon 's morgens, zoo

tegen tien uren, vlak achter eene regenwolk uit en zag juist in den Gurlitzer heerentuin naar beneden. Hare dochter, de aarde, had groote wasch gehouden, en de zon zou nu haar geliefd kind een weinigje bij 't drogen helpen. Nu, dat was toen, zooals heden nog altijd, een groot genoeg, als moeder zich de zaak aantrok en met haar oud, vriendelijk gezicht, nu hier, dan daar, zoo achter de witte wolkenlagen uitkeek en dan weêr eens naar den gieter greep, om de bleek wat te bevochtigen. Bij zulk eene gelegenheid was moeder nu altijd danig grappig; zij had de koddigste invallen en richtte op haar ouden dag menigmaal zotternijen aan, zooals nauwelijks de jongste deern doet, als ze voor den eersten keer verliefd is: nu eens was zij tot tranen toe bedroefd, dan weder lachte zij heel vroolijk.

Doch heden moest de oude vrouw ook recht hartelijk schateren, toen zij in den Gurlitzer tuin naar beneden keek. „Neen! zie nu eens!” riep ze en lachte zoo vroolijk over de velden en akkers, „wat beleeft men al niet in deze goddelooze wereld! Jaren lang heb ik daar nu altijd den vetten, witten kerel zien staan, die den staf naar mij toe hield, opdat de arme, hongerige menschenkinderen het toch te weten kregen, als het tijd was voor 't middageten, en nu staat dit oude, dikke, plumpe gedierte op zijn plaats met een groene, geruite broek aan, en rookt tabak. 't Gaat toch nergens dwazer toe dan in de wereld!” En daarbij lachte de oude zoo recht van harte over den heer riddergoed-bezitter Pomuchelskopp, die in gele nangkingsche jas en groene, geruite broek bij een zonnwijzer stond, juist in dezelfde houding, waarin voorheen de oude opgeschikte heidensche godheid, Appollo, had gestaan, met dit onderscheid slechts, dat die eene lier en hij eene korte pijp in de hand had; maar menigmaal trok er eene schaduw over

En daarbij lachte de oude zoo recht van harte over den heer riddergoedbezitter Pomuchelskopp, die in een gele nankingsche jas en groene, geruite broek bij een zonnwijzer stond, juist in dezelfde houding, waarin voorheen de oude opgeschikte heidensche godheid, Apollo, had gestaan, met dit onderscheid slechts, dat die eene lier en hij eene korte pijp in de hand had . . .

Zijne beide jongste lievelingen, Ferdinandje en Flipje, waren buiten gekomen, en Flipje had eene roede van brandnetel-stengels en klissen gemaakt en sloeg daarmee den armen, bleeken, heidenschen god, zoodat vader Pomuchelskopp het erg aardig vond.

Bladz. 118 en 121.

haar gezicht als haar oog op haren netten, vriendelijken secretaris viel, die hare daden met zijn stift zoovele jaren had opgeteekend, en die nu tusschen brandnetels en klissen in 't gras lag. — Maar lachen moest ze toch altijd weder. Pomuchelskopp lachte ook; op zijn gelaat was voorloopig nog geene vroolijkheid te zien, maar uit zijn hart, wanneer hij zich zoo hoog, als zijne korte gestalte het toeliet, uitrekte en overal rondkeek, lachte het van alle zijden: „'t Is alles 't mijne! alles 't mijne!”

Den zonnestraal, die over de wereld verspreid lag, dien zag hij niet, en die trof evenmin zijn hart als zijn gezicht, maar de zonnestraal, die in hem was opgegaan, en die eigenlijk niets meer was dan een gewoon reken-exempel, die scheen in zijn hart; op zijn gelaat was daarbij niets te zien, want, wanneer hij uitwendig lachen zou, dan moest er een grap zijn, een degelijke grap. Trouwens, daaraan zou 't hem in deze oogenblikken niet ontbreken.

Zijne beide jongste lievelingen, Ferdinandje en Flipje, waren buiten gekomen, en Flipje had eene roede van brandnetel-stengels en klissen gemaakt en sloeg daarmee den armen, bleeken, heidenschen god, zoodat vader Pomuchelskopp het erg aardig vond en Ferdinandje liep in de keuken en haalde eene kool en wilde hem een knevel teekenen, maar dat liet vader toch niet toe. „Ferdinandje,” zei hij, „laat dat blijven, dat zou hem schenden, en wij kunnen hem mogelijk toch nog verkoopen, Ferdinandje. Maar ranselen moogt gij hem.” En zij ranselden hem, en vader Pomuchelskopp lachte zoo hard, alsof hij zich zelve uit zijn groene, geruite broek wilde schudden.

Middelerwijl kwam nu ook de „Mevrouw” daarbij, die de schrale wederhelft van Pomuchelskopp was. Zij was vreeselijk lang, als een bezemsteel, en zoo dor als de zeven magere koeien van koning Farao; haar voor-

hoofd was altijd in rimpels opgetrokken, alsof de zorgen van de geheele wereld haar op de ziel waren gebonden, of het was soms boven den neus in verdrietige plooiën te zamen geknepen, alsof al het porselein, dat de dienstboden in een geheel jaar op de gansche wereld stuk smijten, haar toebehoorde; en haar mond zag er zoo zuur uit, als ware hij levenslang met azijn besmeerd en met zuring gevoed geworden. Zij droeg in dit schoone, warme jaargetijde, 's morgens een zwartmérinossen japon, die eens bij een sterfgeval was aangeschaft en nu toch afgedragen moest worden; overdag had zij katoenen, met ezelbast groengeverfde kleêren, en slechts als 't er op aankwam, wanneer Pomuchelskopp in zijn blauwen staatsierok met blinkende knopen voor 't licht kwam, dan bond zij om haar hoofd zooveel linten en strikken, dat haar aangezicht vol zorgen er uitkeek als eene half verhongerde muis uit een hoop vlas-afval, en om haar lijf hing zij schabrak over schabrak, totdat hare arme, bescheidene beenen er uitzagen als een paar breinaalden, die in eene prullenkamer verdwaald waren. Dan zou ik echter alle dienstboden geraden hebben, voor haar uit den weg te gaan; want, ofschoon ook hare arme beenderen of fluweelen en zijden wieken rondvlogen, hare bezorgde ziel lag zwaar op hare omgeving vanwege de aanschaffings- en afslijtingskosten.

Zij was „eene moeder,” zooals 't in de boeken staat: zij zorgde dag en nacht, of zij uit Maaltjes rok nog een borstrok voor Flipje zou kunnen maken; zij beminde hare kinderen naar de Schrift; en daarom kastijdde zij hen; en Ferdinandje kon menigmaal voor iedere vlek op zijn buisje, twee vlekken op den rug, en voor iedere vlek op zijn broek, twee op een zekere andere plaats aanwijzen. Ja, zij was streng tegen zich zelve en tegen haar vleesch en bloed, maar haar hart was toch ook voor vreugde vatbaar, evenwel, altijd met

mate; en toen ze heden zoo nader kwam en de vroolijke werkzaamheid van hare jongste spruiten zag, toen bescheen een hoopvolle gloed haar gelaat als de gloed der Februari-zon, wanneer ze op den vastgevroren aardbodem nederziet en tot hem zegt: „Let op, hier zullen over een jaar wel aardappelen groeien.”

En zij was ook een echtgenoot, zooals 't in de boeken staat: geen buurman kon haar ten laste leggen, dat zij in daden, woorden en gedachten ooit van haar leven, in 't allerminste of geringste aan haren plicht had te kort gedaan, ofschoon Pomuchelskopp toch maar zóó zóó was; want hij was naar hare meening zeer lichtzinnig, daar hij menigmaal, als de grap er naar was, zoo erg uitgelaten kon lachen, iets, wat voor een bezadigd huisvader niet paste, wat op den duur zijn welvaart moest ruïneeren en haar en hare elf kinderen aan den bedelstaf brengen. Zij deed alzoo iets overvloedigs, waartoe de geestelijke bij de trouwplechtigheid haar niet verplicht had: zij onderdrukte deze uitgelatenheid bij haren man en gaf hem dag aan dag van haren eigen azijn te drinken en van haar zuring te eten; zij bedilde hem, — wel te verstaan, als zij alleen waren — evenals haar jongste zoontje Flipje, en gedroeg zich, alsof Pomuchelskopps groene, geruite broek nog van achteren toegeknoopt moest worden; kortom, zij leidde hem naar haren zin. — Zij sloeg hem niet, — de hemel beware me! — 't ging alles met woorden. Alleen door hem aan te spreken, wist ze hem in hare eigene stemming te brengen; gedroeg hij zich lichtzinnig, dan sprak ze hem hard en kortaf met de laatste lettergreep van zijn naam aan en noemde hem op barschen toon slechts: „Kopp!” doorgaans noemde ze hem met de middelste syllabe: „Muchel,” en als hij zoo eens naar haar zin was en verdrietig in den hoek van de canapé zat en naar de vliegen sloeg, dan sprak zij hem met

de eerste lettergreep aan, en zeide op liefelijken toon : „Pokje.” Heden zeide ze niet „Pokje” tot hem. „Kopp !” zeide zij van wege zijne lichtzinnige vroolijkheid over de jongens, „Kopp ! waarom sta je hier en rook je als een kalkoven. Mij dunkt, wij konden eens naar den dominé gaan.” — „Mijn kuikentje,” antwoordde Pomuchelskopp, terwijl hij onwillekeurig de pijp uit den mond nam, „dat kunnen we immers ook doen. Ik zal dadelijk mijn goeden rok aantrekken.” — „Uw rok ? Waartoe ? Denkt ge, dat ik nog eerst deftig mijn zwartzijden japon zal aantrekken ? — ’t Is immers maar bij onzen dominé ?” — Zij legde hierbij op onzen zulk een nadruk alsof ze van haren schaapherder had gesproken, en alsof zij van meening was, dat de dominé bij haar voor loon werkte. — „Kuikentjelief,” sprak Pomuchelskopp, „zooals gij wilt, ik kan immers ook mijn bruine jas aantrekken. Flipje, hou nu op met dat ranselen, Mama houdt er niet van.” — „Kopp ! bemoei jij je niet met de kinderen, bemoei je met je zelve. Je houdt je nankingsche jas aan, die is schoon en goed.” — „Mijn kippetje,” sprak Pomuchelskopp, want wanneer hij met zijne liefvallige vrouw van meening verschilde, dan beproefde hij ’t eerst met een kuiken en kwam dan ten laatste op de kip. — „Mijn kippetje, altijd nobel, mijn lief kippetje ! Al doen wij ’t ook niet om den dominé en zijn vrouw, dan moeten wij het toch om ons zelve doen. En als Maaltje en Saaltje meê zullen gaan, moeten zij zich toch behoorlijk kleeden, en dan steken wij bij haar af.”

Deze laatste grond verschaftte aan Pomuchelskopp de vergunning, zijn bruine jas aan te trekken. Hij verheugde zich nu met hart en ziel, dat hij zijne meening had doorgezet, wat hem anders niet licht gebeurde, en hij werd wezenlijk dankbaar daarvoor en wilde zijn kippetje wat te goed doen, door haar in zijne eigene

blijdschap te doen deelen. Niemand moet toch gelooven, dat Pomuchelskopp zoo onaardig was, van in zijn eigen huis overmoedig te zijn; neen, daar was hij deemoedig.

Hij wees haar dus de velden aan en zeide: „Kippetje, zie eens! dat is nu alles het onze!” — „Muchel, ge wijst te ver,” zeide de medam kortaf, „dat daar achter ligt, is al Pumpelhagens!” — „Ge hebt gelijk, kippetje, dat is al Pumpelhagens. — Maar,” liet hij er op volgen, en zijne kleine oogen keken zoo begeerlijk naar Pumpelhagen rond, „wie weet? — Als God mij 't leven laat, en ik in Pommeren alles goed kan verkopen, en de tijden goed blijven, en als de oude Kamerraad dood is en zijn zoon schulden maakt...” — „Ja, Muchel,” viel zijne lieve gade hem in de rede, en over haar gelaat vloog zoo'n spotachtige uitdrukking, die de wereld willens of onwillens voor lachen moest aannemen, wijl zij dit gezicht anders nog nooit had zien lachen, — „ja, juist zooals de oude Stroopagel zei: als ik tien jaar jonger was, en ik had dat been niet, en ik had mijn vrouw niet, dan zoudt ge eens zien wat ik voor een kerel was!” — „Kippetje,” hernam Pomuchelskopp en trok een gezicht, alsof hij in de ziel getroffen was, „hoe kunt ge zoo iets zeggen! Ik zou wenschen u niet meer te hebben? — Zonder de dertig-duizend daalders, die gij van uw vader geërfd hebt, zou ik immers niet capabel geweest zijn, om Gurlitz te koopen. En wat is Gurlitz toch een schoon goed! Zie, dit alles behoort er toch bij!” en daarbij wees hij weder over het veld. — „Ja, Kopp,” sprak zijne vrouw barsch, „behalve de pastorie-akker, dien hebt ge u uit de handen laten nemen.” — „Ach hemel! hennetje,” zeide Pomuchelskopp, toen zij den tuin uitgingen, „altijd over dien pastorie-akker! Wat kan ik het helpen? — Zie, ik ben een oprecht, eerlijk man; wat kan ik het helpen, dat ik met zoo'n paar oude

onderkruipers als Hawermann en den dominé te doen heb? — Maar wij zijn er nog niet, sinjeur Hawermann! Wij spreken elkander nog nader, waarde dominé!”

In de Gurlitzer pastorie zaten op dezen morgen drie jonge, nette meisjes in de nette kamer van de domineesvrouw en hadden 't ook heel druk met de hand en mond, want zij naaiden niet slechts, zij keuvelden ook om strijd en zagen er tusschen het witte linnen zoo rood en zoo frisch uit, als sappige aardbeziën op een witten schotel; — het waren Louise Hawermann en de beide kleine, roode appeltjes, Lina en Mina Nuszler. — „Kindertjes,” zeide de goede, ronde domineesvrouw, als zij nu en dan eens uit de keuken naar de kamer dribbelde, „gij kunt het niet half gelooven, wat het mij, nu ik ouder geworden ben, een genoeg geeft, als ik mijne schoone wasch in de linnenkast leg en bij ieder stuk weet, wanneer ik 't gesponnen en wanneer ik 't genaaid heb! En hoe zorgvuldig gaat men er meê om, als men zelve weet, hoeveel moeite het gekost heeft. — Mina, Mina, die naad is immers scheef! — Heere bewaar me! Louise! ik geloof, dat ge overal heen kijkt en maar voortnaait, en ge hebt geen knoop in den draad gelegd. — Maar nu moet ik de aardappelen laten opzetten, want mijn dominé moet spoedig komen,” en met die woorden liep zij de deur uit, maar zag toch nog even weêr naar binnen, zeggende: „Mina en Lina, gij blijft vanmiddag hier eten.” En zoo vloog zij van de keuken in de kamer en van de kamer in de keuken, gelijk een slinger van een klok, en hield alles behoorlijk aan den gang.

Maar, hoe kwamen Lina en Mina Nuszler in de naaischool van de domineesvrouw? Dat was aldus toegegaan. — Toen de beide kleine deerntjes zoo ver waren, dat zij de R konden uitspreken en niet meer met zand wilden spelen en den geheelen dag hare moeder ach-

In] de Gurlitzer pastorie zaten op dezen morgen drie jonge, nette meisjes in de nette kamer van de domineesvrouw en hadden 't ook heel druk met hand en mond, want zij naaiden niet slechts, zij keuvelden ook om strijd en zagen er tusschen het witte linnen zoo rood en frisch uit, als sappige aard-beziën op een witten schotel.....”

Bladz. 126.

terna liepen, vragende: „Moedertje, wat zullen wij nu doen?” — toen zeide 'juffrouw Nuszler tot Jong' Jochem „dat het hoog tijd was, om de kinderen wat te laten leeren; zij moesten dus een schooljuffrouw hebben. Jochem had daar niets tegen en zijn zwager, de Rector Baldrian, kreeg het verzoek, er eene te bezorgen. Toen die een half jaar in Rexow geweest was, zeide juffrouw Nuszler, dat ze een oude gekkin was; zij babbelde den geheelen dag met de jonge kinderen, en maakte ze zoo schuw, dat zij er haar eigen kroost niet meer in herkennen kon; die moest dus weg. — Daarop bezorgde koopman Kurz eene nieuwe; op zekeren dag, als niemand in Rexow iets kwaads vermoedde, kwam eene soort van grenadier de deur in, met zware, zwarte wenkbrauwen, een gele gelaatskleur en een bril op den neus en maakte zich als de nieuwe „gouvernante” bekend. Zij sprak de beide kleine meisjes dadelijk in 't Fransch aan, en toen zij bespeurde, dat die nog zoo onnoozel waren, om er ook niet het geringste van te verstaan, wendde zij zich in 't Fransch tot Jong' Jochem. Dat was nu echter Jong' Jochem van zijn leven nog niet voorgekomen, hij liet zijn pijp daardoor uitgaan, en daar zij juist aan het koffiedrinken waren, zeide hij, om toch wat te zeggen: „Moeder, schenk de nieuwe mammesel nog eens in.” Nu, deze begon al spoedig te kommandeeren, het geheele huis door (en toen juffrouw Nuszler dat een tijd lang bedaard had aangezien, zeide zij eindelijk: „Stop! De zaak gaat zoo niet: als hier gekommandeerd moet worden, dan ben ik er de naaste toe, zooals onze domeneersvrouw zegt,” en zij liet den grenadier uitrukken. Nu bemoeide Bräsig zich met de zaak, „daar de dreumesen toch wat leeren moesten,” zeide hij, en hij bezorgde er eene, „eene drommelsche meid,” sprak hij, altijd vroolijk en op het klavier was zij niet uit het

veld te slaan." — Hij had gelijk; op zekeren winteravond kwam eene kleine roodwangige steeds lachende persoon in Rexow aan, die reeds in de eerste tien minuten op de nieuwe, op de verkooping gekochte rammelkast aanviel en daarop te werk ging met een geweld, of zij dorschte. Toen zij te bed was gegaan, sloeg Jong' Jochem het klavier open en toen hij bemerkte, dat zij drie snaren stuk had getrommeld, maakte hij 't weêr dicht, zeggende: „Ja, wat zal men daaraan doen!” Er kwam nu groote vroolijkheid in het huis, de jonge gouvernante huppelde en sprong met de beide meisjes van juffrouw Nuszler in 't rond, zoodat deze tot het besluit kwam, dat hare oudste, Lina, eigenlijk verstandiger was dan de onderwijzeres. Zij wilde zich dan toch ook eens overtuigen, wat de gouvernante in de leeruren met de kinderen uitrichtte; daarom verlangde zij om eens een soort van opgaaf der lessen te zien, en des anderen daags kwam Lina dan ook met een groot vel papier aan, waar al het mogelijke op stond. Men zag daarop eene menigte van zaken: Duitsch en Fransch, en orthographie en geographie en godsdienst en bijbelsche geschiedenis en andere geschiedenis, zelfs bijbelsche natuurlijke historie, en dan tot slot altijd muziek en muziek en muziek en muziek. — „Ja,” sprak Jong' Jochem, „wat mij betreft, kunnen ze zooveel muziek maken, als ze willen, als dat met den godsdienst maar in den haak is.” — „Wat zegt ge, Jochem?” — „Wel,” zeide Jochem, „'t is alles zoo, als het al is!” — Nu, zoo zou 't dan ook wel gebleven zijn, als zij niet zoo kwanswijs van Lina te weten had gekregen, dat zij met de mamsel in de les over de bijbelsche geschiedenis blindemannetje gespeeld hadden; en toen zij eens, boven, gedurende het onderwijs in den godsdienst zulk een gejoel hoorde, stapte ze — paf, — de kamer binnen, om toch eens te zien, wat ze dáár voor een godsdienst

uitoefenden, en zie daar! de mamsel speelde met de kinderen een beetje kiekeboe. Nu, van deze soort van vroolijken godsdienst wilde juffrouw Nuszler niets weten, en mamsel „Wip van 't stoeltje" moest de deur uit, den grenadier achterna.

Dit was nu zeer verdrietig, daar 't midden in 't vierendeeljaars was, en als juffrouw Nuszler er wel eens over klaagde, dat de kinderen in 't wild rondliepen, zeide Jochem slechts: „Ja, wat zal ik daaraan doen!" Hij begon echter met bijzonderen ijver in de Rostocker courant te lezen, en op zekeren dag legde hij die ter zijde en riep Christiaan, om hem te zeggen, dat hij de Phantom zou inspannen.

Zijne vrouw werd een weinigje ongedurig, omdat zij niet wist, wat hij voornemens was; doch toen zij hem van den kant, waar hij zijne pijp hield, had aangezien en bespeurde, dat zijn mond, links nog wijder, tot bij 't oor was getrokken, wat bij hem een vriendelijk glimlachen beteekende, toen verdween hare ongerustheid en zij zeide: „Nu, laat hem begaan! Hij heeft wat goeds in den zin." —

Na drie dagen kwam Jong' Jochem terug met eene meerderjarige, bijna doorzichtige dame en in den geheelen omtrek liep het als een loopend vuur rond: „Verbeeld u! Jong' Jochem heeft zich eigenhandig eene gouvernante aangeschaft." — Bräsig kwam den volgende Zondag, om haar eens te zien; hij was zoo tamelijk er mede tevreden, „maar," voegde hij er bij, „pas op, Jong' Jochem, ze heeft zenuwen." — Nu was Bräsig niet alleen een groot paardenkenner, hij was ook een menschenkenner; hij had gelijk: de mamsel had werkelijk zenuwen en vele zenuwen. De beide kleine, roode appeltjes moesten op de teenen rondsluipen; de mamsel nam Mina's bal weg, omdat zij daarmee eens bij ongeluk tegen haar venster had gewor-

pen, en zij sloot het klavier af, zoodat Lina niet meer kon spelen: „onze kat heeft negen jongen,” het eenige stuk dat ze van juffrouw „Wip van 't stoeltje” geleerd had.

Na eenigen tijd kreeg de mamsel bij haar zenuwen nog kramppijnen, en juffrouw Nuszler moest met allerlei fleschjes droppels loopen, en Fie en Caroline moesten beiden des nachts bij haar waken, omdat ééne meid alleen bang zou wezen.

„Nu zou ik haar afschaffen,” zei oom Bräsig; maar juffrouw Nuszler was eene te goedgehartige vrouw; zij schafte liever een dokter voor haar aan. — Dokter Strump uit Rahnstadt werd gehaald, en toen hij de patiënte behoorlijk aan den tand gevoeld had, verklaarde hij het voor een buitengewoon interessant geval, dewijl hij zich, in den laatsten tijd zeer „met de nachtzijde der menschelijke natuur” had beziggehouden. — Jong' Jochem en zijne vrouw dachten daar verder niets kwaads bij, behalve dat hij in den laatsten tijd altijd 's nachts uit het bed had moeten opstaan, maar dit zou anders gaan dan met de zalige vrouw. — Op zekeren dag, toen de dokter weder bij haar was, kwam Caroline van boven en stoof de kamer in: „Juffrouw, juffrouw! Nu is 't ongeluk in vollen gang.”

De dokter heeft haar altijd langs 't gezicht gestreken, en nu slaapt ze en zegt — waar in haar slaap. Mij heeft ze gezegd, dat ik een bruidegom had.” — „De Heere zal me bewaren,” zei Bräsig, die juist tegenwoordig was „wat richt dat vrouwspersoon voor spektakel aan!” en dit zeggende, ging hij met juffrouw Nuszler naar boven.

Na eene poos kwam hij weder beneden en vroeg: „Wel, wat zegt ge nu, Jong' Jochem?” Jochem bedacht zich eenigen tijd en zeide toen: „Ja, dan helpt dat niet, Bräsig.” — „Jochem!” sprak Bräsig, terwijl hij

met groote stappen in de kamer op en neder ging, „ik heb u vroeger gezegd, dat gij haar moest afschaffen, nu zeg ik: schaf haar niet af! — 'k Heb haar gevraagd of 't morgen zou regenen, en zij heeft mij in haren z o n n e n b o e l s c h e n toestand gezegd: „Morgen komt er een stortregen; stortregent het nu morgen, smijt dan uwen p r o m e t e r maar van den muur, — 't beduidt niets meer met de p r o m e t e r s, en de uwe staat sedert twee jaar op goed weêr, — en hang er haar aan; dan kunt ge u zelve en den geheelen omtrek gelukkig maken.” — Jong' Jochem zeide niets. Toen het echter den volgenden morgen vreeselijk regende, toen zeide hij volstrekt niets en praktizeerde er drie dagen lang in stilte over. In den omtrek werd het gerucht verspreid, dat Jong' Jochem zich eene waarzegster had 'aangeschaft; zij had den zwaren stortregen Zaterdag voorspeld, en Caroline Kraugers en entspekter Bräsig zouden toekomende jaar samen gaan vrijen. — Dokter Strump deed natuurlijk ook het zijne, om het interessante geval in 't volle licht te stellen, en het duurde niet lang, of juffrouw Nuszlers stille woning was tot een bedevaartsoord geworden, waar ieder, die nieuwsgierig of wetenschappelijk was of de natuurkunde beoefende, zijn intrek nam. Daar nu juffrouw Nuzler niets daarmee te doen wilde hebben en Jochem er niets aan doen kon, nam Zacharias Bräsig de zaak op zich, wanneer de dokter er niet was; hij geleidde de gasten altijd in groot aantal naar boven in de mamsels kamer en verklaarde den somnambulischen toestand; — vóór 't bed der mamsel zat de koetsier Christiaan, die voor den duivel zelf niet bang was, want Caroline en Fie wilden nu zelfs te zamen niet meer waken, daar zij er zich al bij dag bevreesd voor maakten, en het ook voor onfatsoenlijk hielden, want zij hadden Bräsigs grap van „zonnenboelsch” niet

precies begrepen, en vonden er iets van z o n d e in en van boeleeren.

Onder de gasten, die dit wonder kwamen aanschouwen, was ook de jonge heer Baron Von Mallerjahn op Groenenmuur, die dagelijks kwam en natuuronderzoekingen deed, en het ook volstrekt niet kwalijk nam, om zonder Bräsig naar boven bij de mamsel te gaan. Juffrouw Nuszler ergerde zich nu zeer over die onbeschaamdheid en verlangde van Jochem, dat hij die onvoegzaamheid te keer zou gaan, waarop Jochem antwoordde, dat immers Christiaan er daarvoor was neêrgezet; maar toen Christiaan op zekeren dag beneden kwam, zeggende, dat mijnheer de baron hem de kamer uitgejaagd had, omdat hij een beetje erg naar de paarden rook, toen barstte de ergernis bij juffrouw Nuszler in een stroom van tranen los, en zoo Bräsig niet juist was gekomen, dan zou zij zelve den heer baron weggejaagd hebben; nu echter sprong Bräsig ridderlijk voor haar in de bres en nam die zaak op zich. Hij ging naar boven en zeide zeer beleefd en bedaard: „Genadige heer baron, wil u zoo goed zijn, de deur eens even van de andere zijde te bekijken?” — Dit was mogelijk voor den baron wat te fijn om te verstaan; hij lachte min of meer verlegen en zeide, dat hij op dit oogenblik met de juffrouw in een magnetisch rapport stond. „Wat beduidt hier een n a g e t i s c h a p p o r t?” zeide Bräsig, „wij hebben daar u niet voor noodig; daarvoor is Christiaan hier geplaatst.” En daarbij stond Bräsig ook in een magnetisch rapport, zonder dat hij 't wist, want als juffrouw Nuszler weende, dan geraakte hij in woede, en in volle woede riep hij den baron toe: „Mijnheer, scheer u de kamer uit!” Natuurlijk stond de baron over deze toespraak eenigszins verbaasd, en hij vroeg tamelijk uit de hoogte, of Bräsig wel wist, dat hij lomp werd. — „Noemt gij dat

Onder de gasten, die dit wonder kwamen aanschouwen, was ook de jonge heer Baron Von Mallerjahn op Groenenmuur, die dagelijks kwam en natuuronderzoekingen deed, en het ook volstrekt niet kwalijk nam, om zonder Bräsig naar boven bij de mamsel te gaan. Bladz. 134.

lompheid?" riep Bräsig uit, den baron bij den arm vattende, „dan zal ik u dadelijk wat anders laten zien!" Door dit spektakel moest nu de dame wel uit haren slaap ontwaken, zij sprong op van de canapé en greep den baron bij den anderen arm, zeggende: „Hier bleef ze niet, hier verstond niemand haar; hij alleen verstond haar, zij bleef bij hem." — „Dat's ook het beste," sprak Bräsig. „Reizende lieden moet niemand ophouden. Twee vliegen in een klap!" en hij loodste hen beiden de trap af.

De wagen van den heer baron was nog ingespannen en reed voor; de baron zelf was vreeselijk in verlegenheid, maar de mamsel hield zich goed. „Ja, dan helpt dat niet," zeide Jong' Jochem, toen hij uit de kamer het heengaan aanzag. — „Jong' Jochem," sprak Bräsig, toen het paar den hof afreed, „die zijn we kwijt. En, lieve juffrouw Nuszler, laat dat zijn gang maar gaan; nu kan hij zien, waar hij met zijn n a g e t i s c h e n schat blijft."

Hawermann was in den laatsten tijd veel voor zijn heer op reis geweest, en wanneer hij voor één of twee dagen t'huis kwam, had hij zooveel op het landgoed te doen, dat hij zich niet veel met iets anders bemoeien kon. Hij was te voren wel dikwijls naar zijne zuster gegaan en had haar getroost over de mamsel en gezegd, dat het zeker slechts eene ongesteldheid was, die wel zou overgaan; toen hij echter eens t'huis kwam, ging het praatje in den geheelen omtrek, dat Jong' Jochems slaapjuffrouw met den baron Von Mallerjahn op den loop was gegaan; maar vooraf had Bräsig nog het propheteeren, en Christiaan het slapen van haar overgeërfd; Bräsig propheteerde, waar hij ging of stond, en Christiaan sliep staande.

Hawermann ging naar dominé Behrens en vroeg hem, wat hij van de zaak wist, en verzocht hem, om met hem naar zijne zuster te gaan. „Zeer gaarne, lieve

Hawermann," zeide de dominé, „maar om die zaak zelve heb ik mij niet bekommerd, opzettelijk niet. Ik weet zeer wel, dat zich in ons lieve vaderland menig een mijner broeders in Christus, met de genezing van bezeten en het verbaunen van duivels heeft afgegeven; maar 't komt mij voor, dat dergelijke gevallen voor den rechterstoel der doktoren, of wel" — hier lachte hij op min of meer eigenaardige wijze, — „voor dien der politie gebracht moeten worden."

Toen zij te Rexow aankwamen, was de vlugge, werkzame juffrouw Nuszler, die anders het zwaarste ongeluk, het grootste verdriet licht wist te achten, geheel buiten zich zelve.

„Mijn lieve domeneer," zeide zij, „mijn broeder Karel! dit is een onhandelbaar vrouwspersoon geweest en ik heb mij genoeg geërgerd, en zoo zijn ze allen geweest, die ik gehad heb; maar dat is niets; dat zal ik wel te boven komen. 't Is maar om mijn beide kleine, goede schapen, die weten niets en leeren niets. En als ik er aan denk, dat mijne lieve deerntjes tusschen anderen van hare jaren en haren stand zullen zitten, alsof ze geen tien kunnen tellen, en niets begrijpen en niet eens een brief kunnen schrijven, — neen, domeneer! gij, die zooveel geleerd hebt, gij kunt het niet weten, hoe een mensch daarbij te moede is, — maar ik weet het, en, Karel, gij kunt het ook weten. — Neen, domeneer, en al zou mijn hart ook in één krimp, en al zou mijn huis mij ook zoo groot schijnen, dat ik met Jochem als in een droom daarin rondwandelde, liever geef ik de kinderen het huis uit, dan dat zij haar leven lang dom zouden blijven. — Zie, als Louise hier komt, die weet toch meê te praten, men kan haar toch wat vragen, en zij kan Jochem ook de couranten al voorlezen. Lezen kan Mina ook, maar zoodra er een vreemd woord voorkomt, begint zij te stotteren."

De dominé was gedurende deze lange redeneering opgestaan en ging in gedachten door de kamer; ten laatste bleef hij voor juffrouw Nuszler staan, zag haar ernstig aan en zeide: „Buurvrouw, ik wil u een voorslag doen. Louise mag al wat verder zijn, maar dat doet er niets toe, -- gij zult u niet van uwe kleinen scheiden; geef mij de kinderen om ze te onderwijzen.” — Had juffrouw Nuszler al wel eens aan deze uitkomst gedacht en viel dit aanbod haar nu als het hoogste lot in den schoot, of overviel het haar zóó, als ware zij op ééns uit de schaduw in den zonneschijn getreden, — zij zag den dominé met haar blauwe, heldere oogen aan: „Domeneer!” riep zij uit en sprong van haren stoel op. „Jochem! Jochem! hebt ge 't gehoord? De domeneer wil onze meisjes onderwijs geven.” — En Jochem had het ook gehoord en was ook opgestaan en wilde wat zeggen; hij zeide echter niets en scharrelde en grabbelde, om de hand van den dominé te krijgen, totdat hij ze gevat had, en hij drukte ze en trok den dominé op de canapé achter de kleine koffietafel neder, en toen juffrouw Nuszler en Hawermann hunne blijdschap volkomen hadden uitgesproken, toen was Jochem van lieverlede met de zijne ook zoo ver, dat hij spreken kon, en hij zeide: „Moeder, schenk toch den domeneer eens in.”

Zoo waren nu Mina en Lina de dagelijksche gasten in de Gurlitzer pastorie geworden, en zij waren dezelfde kleine, gelijke tweelingen gebleven; slechts Lina, als de oudste, was ongeveer een halven duim groter dan Mina, en Mina had rijkelijk een halven duim meer in de breedte, en — als iemand nauwkeurig toezag, — was Mina's neus een beetje stomper dan Lina's.

En zoo waren zij nu, op dien dag, toen Pomuchelskopp zijne eerste visite wilde maken, bij de domineesvrouw, die haar leerde naaien, daar zij toch ook voor

de kinderen, wanneer de dominé in ambtsbezigheden uit was, het hare wilde doen.

„Heere beware ons!” riep de domineesvrouw, schielijk de kamer binnenkomende, „kinderen, legt het naaiwerk weg; Louise, breng alles in de slaapkamer; Mina, raap de lappen en draden op; Lina, zet de stoelen in orde! De nieuwe landheer komt met vrouw en dochters het kerkhof over, vlak op het huis aan, — lieve hemel! en mijn dominé is naar Warnitz om te doopen, en tevens greep zij onwillekeurig naar den wrijfdoek, doch zij moest dien in rust laten, want er werd al aan de deur geklopt en op haar geroep: „Binnen!” stapte dan nu Pomuchelskopp met zijne vrouw en zijne beide dochters, Maaltje en Saaltje, deftig de kamer in.

„De eer hebben’ — zeide Pomuchelskopp en beproefde eene beleefde buiging te maken, 't geen hem vanwege zijne gestalte slecht afging — „den dominé en de jufvrouw! — bezoeken, kennismaking — goede bureu zijn,” en de Pomuchelskoppin stond daarbij zoo stuursch en zoo rechtop, alsof zij vóór den middag reeds een dennestaak had ingeslikt, en Maaltje en Saaltje zagen in hare bonte, zijden kleëren, op de drie kleine meisjes met hare verschoten katoenen jurken neder, als de distelvink op de musch.

De domineesvrouw was jegens hare vrienden de innemendste persoon, die er kon gevonden worden; had zij echter met vreemde lieden te doen, en was haar dominé niet tegenwoordig, zoodat zij zelf zijn gezag kon doen gelden, dan nam zij zijne waardigheid ook nog op hare schouders; dan richtte zij zich wat veel in de hoogte en stond zoo rond en deftig voor hare bezoekers als een ganzenei, dat op de punt geplaatst is; en onder hare kleine, deftige onderkin wapperden dan de beide lilas mutselinten bij ieder woord, dat ze sprak, zoo statig op en neder, alsof zij iedereen wilde

aanraden: „Denk niet, dat ge mij wat wijs kunt maken!” — „De eer is geheel aan ons,” zeide zij, — „het spijt mij, dat mijn dominé niet t’huis is. — Wilt gij niet een poosje plaats nemen?” — en daarbij noodigde zij de beide oude Pomuchelskoppen uit, om op de canapé te gaan zitten, onder de beeldengalerij en de zegenende Christushanden, die zich immers, als de regen en de zonneschijn over rechtvaardigen en onrechtvaardigen, uitbreiden.

Terwijl nu de oudere personen over onverschillige zaken, volgens oude gewoonte, met veel belangstelling spraken, en ieder hunner steeds voorposten uitzette, om door den ander niet overvallen te worden, ging Louise vriendelijk, alsof ’t zoo zijn moest, naar de jonge dames toe en gaf haar de hand, en de kleine tweeling-appeltjes dribbelden haar achterna, alsof ’t ook zoo wezen moest. Nu waren Maaltje en Saaltje wel is waar eerst achttien en negentien jaar oud, maar zij waren niet schoon; Saaltje had eene grauwe gelaatskleur en zeer veel zomersproeten, en Maaltje, wat zij echter zeker niet helpen kon, had al te veel Pomuchelskopsch aan zich; daarenboven waren zij ongelukkig-beschaafd, en hadden in den laatsten tijd op de Rostocker Pinksterkermis en het Trinitatis-bal zooveel mede gedaan, dat de afstand tusschen haar en de kleine meisjes inderdaad veel te groot was geworden, en daar zij nu ook juist geen vriendelijk gemoed hadden, lieten zij de kinderen links liggen. Deze schenen zulks in ’t geheel niet te bemerken, of dachten dat het zóó behoorde; zij lieten zich dus door koele antwoorden niet afschrikken, en Louise zeide in bewondering opgetogen tot Maaltje: „O! wat hebt gij een fraai kleeid aan!” Zoo iets streelt nu zelfs de allerbeschaafdsten dames, en Maaltje werd een beetje vriendelijker terwijl zij zeide: „’t Is maar een oud kleeidje, miju nieuwe kost met garneersel en naailou

ruim 10 daalders meer.” — „Dat heeft papa ons voor het Trinitatis-bal present gedaan. O! wat hebben we toen gedanst!” voegde Saaltje er bij. Nu had Louise wel van eene preek op den Zondag vóór en Trinitatis gehoord, maar van een Trinitatis-bal wist hare ziel niets af; bovendien had zij geene juiste voorstelling van een bal in 't geheel; want de domineesvrouw, die nu en dan wel eens in de tijden harer jeugd een weinig rondwandelde, had bij hare vertellingen ook wel eens den voet in de danszaal gezet, maar dien echter, hare tegenwoordige, geestelijke betrekking in aanmerking genomen, wanneer Louise vroeg, wat er dan eigenlijk op een bal aan de hand was, met de woorden: „louter lichtzinnigheden!” weêr teruggetrokken. Nu, Lina en Mina wisten nog veel minder van een bal, want hare lieve moeder had in jongeren leeftijd wel gedanst, maar slechts op oogstfeesten; en Jong' Jochem was wel eens op een bal geweest, maar hij was slechts tot in de zaaldeur gekomen; toen was hij zoo angstig geworden, dat hij op den loop was gegaan. Uit oom Bräsigs vertellingen hadden zij zich echter zoo'n verwarde voorstelling gemaakt van veel witte kleederen met groen en rood lint, van klarinetten en violen, van walsen en quadrilles en van vele, vele glazen punch. En wanneer oom Bräsig dit verteld had en haar dan met zijne dunne, korte beentjes het onderscheid duidelijk trachtte te maken tusschen een sleeppas en een springpas, dan hadden zij altijd verschrikkelijk moeten lachen; — wat echter een bal, zoo'n bal, als de laatste mamsel Mina had afgenomen, daarmede te maken had, dat wilde er maar niet bij haar in.

Mina vroeg dus ook heel onschuldig: „Zeg, hoe speelt gij daar dan met een bal?” — Mina was inderdaad eene kleine, onverstandige dreumes, en zoo'n vraag had zij niet moeten doen, maar, in aanmerking

... en de akker grenst even zoo goed aan den zijne als aan den Gurlitzer, en de inspektor Hawermann..." — „Is een oude onderkruiper," viel Pomuchelskopp haar in de rede. — „Die ons reeds eenmaal bedrogen heeft," voegde zijn kippetje er bij. — „Wat?" sprak de goede domineesvrouw opstuivende, „wat?" Maar hare gewone liefderijke goedhartigheid, die in dit oogenblik aan de kleine Louise dacht, bedwong haren toorn, en zij begon te wenken en te knipoogen. — 't Was echter te laat: het kind had haars vaders naam gehoord, had hem hooren onteeren, en nu stond zij voor den kwaadaardigen man en de koele, hardvochtige vrouw en vroeg: „W a t is mijn vader? W a t heeft mijn vader gedaan?" Hare oogen schitterden en schenen, gelijk een bliksemstraal, die twee menschen te doorboren, die den naam haars vaders hadden aangerand.

Bladz. 145—146.

nemende, dat zij de jongste en zeer onervaren was, hadden de beide dames Pomuchelskopp niet zoo luidkeels moeten lachen, als zij nu deden.

„Neen,” zeide Saaltje, „die is toch al te dom!” — „Ja, nog al te boersch!” sprak Maaltje, en zij zag er daarbij zoo steedsch, beschaafd en hoogmoedig uit, alsof ze den Rostocker Sint-Petrustoren al uit hare wieg had aangekeken en alsof de eerste burgemeester van Rostock haar buurmans kind was. — Onze goede, kleine Mina werd dan ook zoo rood als een pioenroos, want zij had begrepen, dat zij eene geweldige domheid begaan had; Louise werd ook rood, maar uit ergernis, want het ging haar met het uitlachen zoo, als andere lieden met duizelingen: zelve kunnen zij het wel verdragen, om de gevaarlijke plek te naderen, doch wanneer een vriend, of iemand, dien ze liefhebben, zich in gevaar begeeft, dan tintelt het hun door 't geheele lichaam. „Waarom lacht gij?” riep zij haastig, „waarom lacht gij, dat wij niets van een bal weten?” — „Kijk, kijk! Hoe driftig!” sprak Maaltje glimlachende. — „Kind lief...” Zij kwam echter niet verder met hare wijze redeneering, want van de canapé hoorde men ook driftige woorden: „Juffrouw! ik houd het voor onrecht; ik ben de eigenaar van Gurlitz, en als de pastorie-akker verpacht moest worden...” — Dat heeft mijn dominé gedaan, en de Kamerraad is een vriend van ons en behoort tot ons kerspel, en de akker grenst even zoo goed aan den zijne als aan den Gurlitzer, en de inspektor Hawermann...” — „Is een oude onderkruiper,” viel Pomuchelskopp haar in de rede. — „Die ons reeds eenmaal bedrogen heeft,” voegde zijn kippetje er bij. — „Wat?” sprak de goede domineesvrouw, opstuivende, „wat?” Maar hare gewone liefderijke goedhartigheid, die in dit oogenblik aan de kleine Louise dacht, bedwong haren toorn, en zij begon

te wenken en te knipoogen. — 't Was echter te laat; het kind had haars vaders naam gehoord, had hem hooren ooteeren, en nu stond zij voor den kwaadaardigen man en de koele, hardvochtige vrouw en vroeg: „Wat is mijn vader? Wat heeft mijn vader gedaan?” Hare oogen schitterden en schenen, gelijk een bliksemstraal, die twee menschen te doorboren, die den naam haars vaders hadden aangerand; en dit jeugdige wezen, dat tot op dit oogenblik in vrede en vreugde geleefd had, beefde door en door. De menschen zeggen, dat zóó menigmaal de schoone, stille, groene aarde beeft, en dat vuur en vlammen daaruit voortkomen en grauwe asch de woningen der menschen en de Godgewijde tempelen begraaft. — Zoo was zij ook te moede: in haar was ook een reine tempel Gods, waarin zij dikwerf vol liefde en aandacht gebeden had, onder grauwe asch begraven en hare smart daarover brak in een stroom van tranen los, toen hare goede pleegmoeder haar bij den arm nam en de kamer uitbracht.

Muchel keek zijn hennetje aan, en 't hennetje keek haar Muchel aan, hij was geheel ontsteld. Dat was toch geheel anders, dan wanneer eene zijner dagloonersvrouwen bij hem kwam en hem met bloedige tranen haren jammer en haren nood klaagde; daar wist hij wel raad voor; maar hier begreep hij niets van; en toen hij in zijne verlegenheid zoo rond zag en aan den muur de zegenende handen van onzen Heer Christus in 't oog kreeg, toen was 't hem, alsof, achter die handen, Louises vurige oogen heenschitterden, en uit zijne jeugd viel hem in, dat de nian met die zegenende handen, éénmaal gezegd zou hebben: „Laat de kinderkens tot mij komen, want hunner is het koninkrijk der hemelen.” Hij gevoelde zich in 't geheel niet op zijn gemak.

En ook zij, zijn dapper, braaf hennetje was geheel

onthutst, zij had toch hare eigene kinderen, als zij haar gezag daaronder staande moest houden, zoo dikwijls hooren schreien, maar dit was anders geweest; haar Maaltje en Saaltje hadden ook menigmaal vuur en vlammen uit de oogen geworpen en daarbij met de voeten gestampt, maar dit was anders geweest. Zij herstelde zich echter spoedig en zeide: „Kopp, zet toch niet zoo'n dom, schaapachtig gezicht! — Wat zei ze van haar vader? Is Hawermann haar vader?” — „Ja,” zeiden Mina en Lina, weenende, „'t is immers Louise Hawermann,” en daarop gingen zij de kamer uit om met haar kleine schoolkameraad verder te schreien, want ofschoon zij er ook niets van wisten, hoe zielsbedroefd haar nichtje was, zij beschouwden zich toch, als in lief en leed met haar verbonden.

„Dat heb ik immers volstrekt niet geweten! zeide Pomuchelskopp, — juist dezelfde woorden, die hij jaren geleden had gesproken, toen Hawermanns vrouw in de doodkist lag. — „'t Is een bedorven wicht!” zeide zijn kippetje. „Kom, Maaltje en Saaltje, wij willen weggaan, de domineesvrouw schijnt niet weder binnen te komen.”

En alzoo trokken zij af, evenals het jaar 1822, waarbij het kippetje de 1, vanwege hare magerheid en omdat zij nummer 1 was, voorstelde; Pomuchelskopp de 8, door zijne zwaarlijvigheid, en de dochters de beide 2; want zoo'n 2 komt altijd voor als een gans, die op 't water zwemt.

Toen zij de deur uitgingen, kwam juist de dominé van zijne ambtsbezigheden uit Warnitz terug en had oom Bräsig medegebracht.

Hij begreep uit den optocht der familie Pomuchelskopp dadelijk, dat zij eene welkomstvisite bij hem gemaakt hadden en sprong uit het rijtuig, om ook nog bijtijds zijn deel er van te krijgen. — „O, goeden dag!

Hoe gaat het u? — Maar," voegde hij er op verbaasden toon bij, „waar is dan mijne vrouw?" — „Van ons weggelopen," antwoordde Mevrouw Pomuchelskopp barsch. — „Wel, dat moet een misverstand zijn! Wees zoo goed en ga weder binnen, ik ben dadelijk hier terug," en met deze woorden ging hij het huis in. Onder-tusschen was Bräsig naar zijn vroegeren kameraad Pomuchelskopp gegaan, zeggende: „Goeden dag, Zamel, hoe gaat het je?" — „Ik dank u, heer inspektor, zeer wel!" was 't antwoord. Bräsig trok zijne wenkbrauwen omhoog, zag hem strak aan en floot hem vlak in 't aangezicht uit, en toen de Pomuchelskoppin hem zoo'n afscheidscompliment uit de hoogte wilde maken, konde zij dat ook gerust doen, maar dan had ze hem aan de achterzijde moeten groeten, want hij had zich omgedraaid en ging de pastorie in. „Kom, Kopp!" zeide zij boos en de familie trok af.

Toen de dominé het huis inkwam, was daar niemand te vinden; hij ging dus in den tuin en riep, en 't duurde dan ook niet lang, of de beide kleine, roode appeltjes kwamen van achter eene frambozenheg te voorschijn met roodgeweende oogen, en wezen naar het hagebeuken-priëel aan 't eind van den tuin, met zulke angstige gezichten, als wilden zij zeggen, dat hij dáár maar heen moest gaan, daar zou hij de ellende wel vinden. Hij ging naar het priëel, daar zat zijne Regina en had het kind op haren schoot en troostte haar zoo-veel zij kon, en toen zij haren dominé zag, zette zij het kind zachtkens op de bank, trok haar man het priëel uit en vertelde hem, wat er gebeurd was.

Dominé Behrens hoorde haar zwijgend aan; doch toen zijne vrouw hem de boosaardige woorden mededeelde, die de nieuwe grondeigenaar geuit had, lag er op zijn verstandig en kalm gelaat eene bittere ergernis uitgedrukt, en uit zijn helder oog blonk het innigst

medelijden: hij zeide tot zijne vrouw, dat zij naar binnen zou gaan, hij wilde met het kind spreken. — Zoo was 't nu dan toch geschied; nu was zijne menschenbloem toch door den giftigen worm aangestoken; nu had de onbarmhartige wereld toch met hare harde, onreine hand het teedere hart aangeraakt, en de litteekenen moest het behouden, levenslang; nu was het medegesleept in den grooten, eeuwigen strijd, die hier op aarde gestreden zal worden, totdat er geen hart meer klopt. Het moest zoo ver komen, — ja, het moest komen, dat wist hij maar al te zeker, maar hij wist ook, dat de grootste kunst voor hem, die eene menschenziel wil opkweken, daarin bestaat, dat hij zoolang als 't mogelijk is, de harde hand van het teeder hart afweert, totdat 't ook zelf eerst harder is geworden, en als dan de snoode aanval ook pijnlijker is, veel pijnlijker, de onreine litteekenen drukken zich toch niet zoo diep in 't hart, dat tot dusverre nog volstrekt niets heeft geweten van den grooten, eeuwigen strijd. — Hij ging in het priëel. — Gij zijt nog gelukkig, Louise; wel den mensch, wien in zulk een oogenblik eene getrouwe ziel ter zijde staat!

De domineesvrouw was ondertusschen weder in de kamer gekomen en had Bräsig daar aangetroffen. — Bräsig, — in plaats van zich op de gemakkelijke canapé onder de beeldengalerij neêr te zetten of fatsoenlijk op een stoel, — was op den rand van de tafel gaan zitten, en ging daar in zijne opgewondenheid over het voorname U van Pomuchelskopp, weder te werk als een linnenwever. „Daar zie je me, daar heb je me!” riep hij gramstorig uit. „Zoo'n Jezufeter!” — Toen de domineesvrouw de kamer binnenkwam, sprong hij van de tafel af en riep: „Juffrouw, hoe moet iemand dat heeten, als men elkaar veertig jaar lang jij en jou genoemd heeft, en men ontmoet elkaar dan, en de één

spreekt den ander aan, en de één wordt van den ander U betittleerd?" — „Och, Bräsig..." — „Dat is mij daar straks met Pomuchelskopp gepasseerd." — „Zwijg maar van dien man! Hij heeft hier nog heel wat anders uitgevoerd, en zij vertelde hem, wat er was voorgevallen. Bräsig was boos, vreeselijk boos over de belediging, die hem was aangedaan, en niemand kon hem dat kwalijk nemen; doch toen hij dit hoorde, toen was hij niet tot bedaren te brengen; hij snoof en blies door de kamer rond en bediende zich van zoodanige uitdrukkingen, dat de domineesvrouw, indien zij zelve niet zoo verontwaardigd geweest was, het hem ernstig had moeten verbieden; ten laatste viel hij sprakeloos in een hoek van de canapé neder en zag, zonder een woord te zeggen, vóór zich.

De dominé kwam binnen; zijn Regina zag hem met een vragenden blik aan. „Zij begiet thans de bloemen," sprak hij, als wilde hij haar geruststellen, en liep op zijne bedaarde wijze de kamer op en neder. Eindelijk wendde hij zich tot Bräsig, zeggende: „Waarom denkt gij, lieve vriend?" — „Helsche straffen! — Ik denk aan de helsche straffen, domeneer!"

„Waarom juist daaraan?" vroeg de dominé. — In plaats van te antwoorden, sprong Bräsig op en riep uit: „Zeg mij eens, domeneer, assisteert het in werkelijkheid, dat er bergen gevonden worden, die vuur spuwen?" — „Welzeker," zeide de dominé. — „En is dat wat goeds of is dat wat kwaads voor de menschheid?" — „De menschen, die in de nabijheid van zulke bergen wonen, houden het voor eene weldaad, omdat de aardbevingen dan niet zoo groote verwoestingen aanrichten."

„Zoo? zoo?" sprak Bräsig, blijkbaar met het antwoord niet recht tevreden. — „Maar," vroeg hij verder, „dat is toch zeker, dat de gloeiende rook uit zoo'n

berg omhoog stijgt, zooals bij ons uit een schoorsteen?" — „Ongeveer zóó," antwoordde de dominé, die nog altijd niet begreep, waar Bräsig heen wilde. — „Nu," zeide Bräsig, stampvoetende, „dan wou ik, dat de duivel Zamel Pomuchelskopp bij zijn lurven pakte en hem boven op zoo'n vuurspuwenden berg zette, dat hij eens behoorlijk geroosterd werd." — „Foei!" riep de kleine domineesvrouw uit, „Bräsig, gij zijt een heiden. Hoe kunt gij zoo'n onchristelijken wensch in een domineeshuis uitspreken?" — „Lieve juffrouw," hernam Bräsig, terwijl hij weder in den hoek van de canapé ging zitten, „'t moet immers eene weldaad voor de menscheid zijn, en die soort van weldaad gun ik Zamel Pomuchelskopp uit de eerste hand." — „Waarde vriend Bräsig," zeide de dominé, „wij moeten vooronderstellen, dat die lieden die schimpwoorden zonder opzet hebben uitgesproken." — „'t Is mij alles egaal," riep Bräsig „met opzet of zonder opzet! Mij heeft hij geërgerd met opzet, maar wat hij hier zonder opzet gedaan heeft, dat is duizendmaal erger. Domeneer! ergernis moet er zijn en een rechte ekonomiker moet zich iederen dag twee- of driemaal ergeren, dat hoort bij de affaire; maar zachtjesaan, wat ik een gezonde ergernis noem. Bij voorbeeld gisteren: ik laat het braakland afmergelen en heb 't de sakkermetsche jongens ingestampt, dat zij met de karren in de rij moeten blijven. 'k Sta alzo in den mergelkuil, en alles gaat ook goed. Ziet gij! daar komt die slungel, die Christiaan Koolhaas, — een creatur als een stuk rundvee — met de volle kar weêr bij den kuil aan.

„Duivelsche slungel, wat? zeg ik. Wilt ge ons hier den kuil weêr dicht rijden? Ziet gij! daar kijkt die dommerik mij vlak in 't gezicht en zegt: hij was niet zoo flink bij de hand geweest met het uitstorten en had toch in de rij willen blijven. — Nu, moet ik mij

daarover dan niet driftig maken? — Ik maakte mij dan ook driftig, maar de verschillende soorten van ergernissen zijn zeer verschillend.”

Dit was eene echte ergernis over een jongen, en die soort bekomt mij voortreffelijk, dadelijk naden eten, maar hier! . . . ik kan Pomuchelskopp toch niet als een boerenjongen taxeren — maar hier! Hier houdt alles op. Alles houdt hier op! En gij zult het zien, juffrouw! morgen heb ik het vervloekte podagra weêr!” — „Bräsig,” zeide de kleine domineesvrouw; „doe mij toch het genoegen, Hawermann niets van de zaak te zeggen.” — „Wel, hoe zou ik dat kunnen doen, juffrouw! Maar ik wil naar dat arme ding, naar de kleine Louise gaan, en haar wil ik troosten en haar zeggen, dat Zamel Pomuchelskopp de laaghartigste, en tfaamste Jezuïeter is, dien de zon beschijnt.” — „Neen, neen!” viel de dominé hierop in, „dat moet gij laten. Het kind zal het te boven komen, en wij willen hopen, dat alles weder goed zal gaan.” — „Nu, adjuus dan!” sprak Bräsig en nam zijn pet op. — „Mijn hemel, Bräsig, blijft gij dan vandaag niet bij ons eten?” — „'k Dank u vriendelijk! alles met onderscheid; ergernis moet er wezen, maar, als die er wezen moet, dan moet het na het middageten zijn; niet vooraf, want dat bekomt me niet goed. Ik wil maar liever dadelijk naar den mergelkuil rijden; maar wee je gebeente, Christiaan, als je me vandaag weêr met de volle kar in den kuil komt! — Nu, nogmaals adjuus!” — Met die woorden vertrok hij.

ZESDE HOOFDSTUK.

Waarin Pomuchelskopp zich voor een Mecklenburgsch wetgever houdt en de hoop uitspreekt, dat zijn kippetje met den tijd eene genadige vrouw van Pomuchelskopp zou kunnen worden, en waarom hij zich zelve niet wegmeet. Wie Frans von Rambow was, en wie Frits Triddelfitz was. Waaraan Bräsig de beide jonge heeren keurde, en waarom hij Frits voor een luien hond hield.

Hawermann werd niets van dit voorval gewaar; zijn kind zeide er hem niets van en was, zoo mogelijk, nog veel beminnelijker en hartelijker jegens hem, als wilde zij door grootere liefde het onrecht goedmaken, 't welk de laaghartigheid hem aangedaan had. Juffrouw Nuszler, die het gebeurde van hare dochttertjes gehoord had, zou 't met geene mogelijkheid over haar hart hebben kunnen krijgen haren broeder Karel iets in de ooren te fluisteren, wat hem bitter moest grieven; de dominé en zijne vrouw hadden dezelfde reden tot zwijgen en bovendien nog den wensch, hunne pleegdochter de gansche zaak te doen vergeten; Jochem Nuszler zeide uit zich zelve nooit iets, en oom Bräsig hield zich ook stil, dat wil zeggen, tegenover Hawermann. Hij haalde echter zijn schade voor dat zwijgen en voor den aanval van podagra, dien hij inderdaad den dag na die historie gekregen had, dáárdoor in, dat hij den geheelen omtrek tegen Pomuchelskopp ophitste, en daar deze lieden volstrekt de kunst niet verstonden, zich achting en liefde te verwerven, zoo duurde het ook niet lang, of het zag er met hun omgang in de nabuurschap juist zóó uit, als de planken van den vloer in de kamer van mijne vrouw met Pinksteren. — zoo blank en schoon bleef het bij hen in dat opzicht.

Pomuchelskopp beschouwde den dagelijkschen omgang

slechts als een tuin, waarin hij zijne pronkboomen kon planten; of de tuin hem schaduw gaf, of er bloemen voor hem bloeiden, was hem ten éénnemale onverschillig; als hij slechts een veld had, dat hij zoo recht dik met zijn dommen eigenwaan kon besmetten, zoodat hij zelf en alles, wat het zijne was, daarop behoorlijk kon groeien. Hij was naar Mecklenburg heengetogen, vooreerst omdat hij den koop van Gurlitz eene goede affaire achtte, maar ook in de tweede plaats, omdat hij eene duistere voorstelling had van zijne toekomstige betrekking als lid van de Stenden. —

„Kippetje,” zeide hij tot zijne vrouw, „hier in Pommeren speelt iedereen den baas over ons, en de landraad zegt hier: zóó moet het zijn; maar in Mecklenburg zijn wij de wetgevers; ik altijd in het midden er van. En zooals ik wel gehoord heb, moet het daar gebruik zijn, dat de rijke burgerlijken, wanneer zij zich maar altijd bij den adel houden, mettertijd zelf van adel worden. — Kippetje, denk eens, dat ze je nog eenmaal „genadige vrouw van Pomuchelskopp” tituleeren moeten — maar men moet vooral zich zelve niet wegsnijten, vooral toch niet wegsnijten!” — En hij smeet zich niet weg; zelfs zijn grootste genoeg, het pochen en snoeven op zijn geld, liet hij varen; enkel om toch niet met de pachters en inspectors uit de buurt in omgang te geraken, daarom had hij den ouden Bräsig met U aangesproken, en daarom had hij slechts den graaf, Bräsigs heer, met een bezoek vereerd. In den blauwen staatsierok met de glimmende knopen, en in de blinkende koets met de vier bruintjes had hij daar zijn optocht heengehouden, en was er aangekomen als — een varken in de jodenkerk. Want toen hij teruggekeerd was, zat hij verdrietig in den hoek van de canapé en sloeg naar de vliegen, en daar zijne lieve wederhelft altijd, als hij verdrietig was, teeder werd,

en hem vroeg: „Pokje, wat scheelt er aan?” — bromde hij: „Wat zou mij schelen? Niets scheelt me, als alleen dat vervloekte adellijke volk; dat is vriendelijk met de oogen en van naderbij bezien is 't alles maar schijn. — Wel ja, hij bood mij een stoel aan, en verder vroeg hij mij heel beleefd, waarmede hij mij van dienst kon zijn, — ik heb hem niet noodig: ik ben in beteren doen dan hij, — maar, ik wist in dat oogenblik ook niet veel te zeggen, toen werd het zoo stil tusschen ons, dat ik wel moest weggaan.” — En toch smiet Pomuchelskopp zich zelf niet weg, neen! hij dreutelde achter de edellieden, als de staart achter een schaap, en hoewel hij voor zijne eigene lieden geen penning als voorschot wilde geven, hoewel de arme ambachtslieden in de stad jaren lang op hunne geringe verdiensten moesten wachten, voor iederen kalen jonker had hij geld, — en hoewel hij iederen armen drommel, die eens over zijne akkers ging, zonder mededoogen liet straffen, had Bräsigs genadige heer Graaf de vergunning, om in den herfsttijd, met de gansche parforce-jacht over de velden te jagen, — en hoewel hij juist zijn dominé op de laagste wijze met het paaschlam gechicaneerd had, konden de grafelijke jagers hem de reebokken voor de huisdeur doodschieten, zonder dat hij zich verroerde. — Neen! Zamel Pomuchelskopp smiet zich zelven niet weg!

Hawermann vermeed hem: hij was geen man voor twist en strijd en was te zeer met zijne betrekking tevreden, dan dat hij nog hier en daar naar iets bijzonders zou uitgezien hebben. Hij was gestemd als een mensch, die na een zwaar onweder, nu droog bij de warme kachel zit, en zoo er iets was, dat hem kwelde, dan was het de bekommering over zijn goeden heer. — Hij had eenigen tijd geleden een brief gekregen van eene vreemde hand en met een zwart zegel: in dien

brief liet de Kamerraad hem schrijven, dat hij een aanval van beroerte gehad had, en dat hij zijne rechterhand nog niet weêr kon gebruiken; het grootste ongeluk echter, dat hem getroffen had, was, dat zijne vrouw plotseling bij volkomene gezondheid was gestorven. En verder stond er nog, dat zijns broeders zoon, Frans, met Sint-Michaëli in Pumpelhagen zou aankomen, om daar de landhuishoudkunde te leeren; — „naar zijn eigen wensch wil hij echter van onderop beginnen en alles zelf mede doen; ik houd dit ook voor het beste,” — dat waren de eigene woorden van den Kamerraad. Een paar weken daarna ontving hij weder een brief, waarin de Kamerraad hem mededeelde, dat hij zijn post in Schwerin had opgegeven en het voornemen had, om tegen het volgende Paaschfeest, met zijn drie ongetrouwde dochters voor vast naar Pumpelhagen te komen; den winter moest hij wegens zijne kuur nog in Schwerin blijven. Hawermann moest in het heerenhuis alles maar volkomen in orde laten maken. — Dat waren dus nu veranderingen, die ook op zijne betrekking invloed moesten hebben, en al behoefde hij ook het oog van zijn heer niet te vreezen, en al zou hij bovendien nog gaarne tot zijn welzijn willen bijdragen, d i t moest hij toch bij zich zelven zeggen: met de stille rust en de eenvoudigheid van zijn leven was het uit, en dan... hoe lang zou 't kunnen duren? dan moest er immers eene nog grootere verandering plaats vinden.

Sint Michaëli kwam in 't land, en met hem kwam Frans von Rambow. Hij was niet, wat men een schoon jongeling noemt; maar hij was gezond en krachtig, en wanneer men hem nauwkeuriger aanzag, dan moest bij al den ernst van zijn voorkomen eene uitdrukking van goedhartigheid in het oog vallen; dikwijls vertoonde zich op zijn gelaat eene schaduw van treurig-

heid, die wellicht ontstaan was, doordien hij reeds in zijne vroegste jeugd zijne ouders verloren, en als wees alleen in de wereld gestaan had. Ook wat zijn geest betrof was hij geen overvlieger; hij had een zeer goeden natuurlijken aanleg en had het noodige geleerd, maar hij had hard moeten werken, om door al de klassen van het gymnasium te komen, totdat hij met een goed getuigschrift voor de Academie bekwaam was verklaard; en bij die gelegenheid had hij de gewichtigste zaak voor 't gansche leven geleerd, — hij had leeren werken. Hij was een jonge boom, in eene boomkwekerij op schralen grond gekweekt; zijn hout was langzaam gegroeid, maar stevig; hij was niet te veel in de hoogte opgeschoten, zijne takken gingen in de breedte, en toen hij in een ander land verplant werd, behoefde hij niet bovenmate getopt te worden, en de tuinman had wellicht gezegd: „Laat die maar zoo staan, die is krachtig en stevig, die heeft geen paal noodig.”

Hij was thans twintig jaar oud, en hij, dien Hawermann als een klein driejarig kind gekend had, was nu een knap jong man geworden, met vooruitzichten in de toekomst, gelijk weinige jonge lieden in 't geheele land. Twee schoone landgoederen, die gedurende zijne minderjarigheid door eene trouwe voogdijschap vrij van lasten waren gemaakt, behoorden hem toe. Hawermann had bij zijn vader als inspektor gediend, en dat was geweest, eer hij nog denken kon; maar zij hadden 't hem verteld, dat de inspektor altijd zoo vriendelijk voor hem geweest was; en wanneer een eenvoudig, goedhartig mensch weet, dat een ander hem al op den arm heeft gedragen, dan sluipt het vertrouwen zachtkens en vriendelijk het hart binnen, en het wordt hem zoo te moede, alsof hij het kleine hoofdkussen uit zijne wieg wederzag, en als konde hij zich daarop nu maar

weder zacht en gerust nederleggen en den kinderdroom weder voortdroomen.

En Hawermann vergold dit vertrouwen van geheeler harte en met groote blijdschap. Met vaste, bedaarde hand leidde hij den jongen man in de nieuwe en ongewone bezigheden in, hij wees hem op den hof en op het veld alles aan; hij zeide hem de reden, waarom de eene of andere arbeid gedaan moest worden, en daarbij trachtte hij hem te sparen; doch, toen hij merkte, dat zijn scholier niet gespaard wilde worden, dat hij zijn post behoorlijk wilde waarnemen, toen gaf hij hem zijn zin en zeide tot zich zelve, evenals de tuinman: „Laat die maar zoo staan; die heeft geen steun en geen paal noodig.”

Maar in dit tevreden gezelschap zou kort daarop nog een andere gast zich laten vinden, die roering in het huis zou brengen; dat was Frits Triddelfitz. De zwager van de kleine domineesvrouw was de apotheker Triddelfitz te Rahnstadt, en toen hij hoorde, dat Hawermann wel jongelieden aannam om ze voor den landbouw op te leiden, had hij zich bepaald in 't hoofd gezet, dat zijn Frits, — een knappe slungel van zeventien jaar, onder Hawermanns leiding de landhuishoudkunde zou leeren. „Het hoogere,” zei Frits, „want het gewone ken ik al, daar ik al tweemaal in de hondsdagen bij Möller in Bolz geweest ben en daar bij het oogsten heb geholpen.”

De kleine domineesvrouw wilde juist niet gaarne als bemiddelaarster optreden, want zij kende haren neef zeer goed als een echten windbuil, en wilde Hawermann niet met hem lastig vallen; maar haar zwager liet niet af, en het verzoek moest dus gedaan worden. Hawermann zou voor den dominé en zijne vrouw door het vuur loopen; maar op zijne eigene hand kon hij dat nu toch niet doen, hij schreef er dus zijn heer over

en deelde hem mede, dat de jonge Triddelfitz tot in de derde klasse van 't gymnasium gekomen was; hij had wel veel fratsen in het hoofd, maar was een goedhartige jongen; zijn grootste verdienste bestond daarin, dat hij een neef was van de domeneersvrouw, aan wie Hawermann, zooals de heer Kamerraad wist, zooveel te danken had; voor 't overige wilde de vader twee jaren lang 100 daalders kostgeld voor hem betalen. Hawermann vroeg dus, of de heer Kamerraad zou willen toestaan, dat Frits Triddelfitz op Pumpelhagen zijne landbouwkundige studiën mocht volbrengen. De Kamerraad liet hem met omgaande post antwoorden, dat er van kostgeld geen sprake wezen kon, de 100 daalders waren leergeld, en daarmee had hij niets te maken, dat was Hawermanns zaak; wanneer het hem goed docht, dan zou hij den jongen man in 's hemels naam maar laten komen. — Dit was nu voor Hawermann een groot genoegen; van kostgeld of leergeld werd nu natuurlijk niet meer gesproken, want zóó kon hij nu toch eene kleinigheid afdoen van de groote schuld, waarvoor hij bij den dominé en zijne vrouw te boek stond.

Frits Triddelfitz kwam, en hoe kwam hij! Hij was door zijne lieve moeder als eenigste zoon — dochters had ze nog een paar — zóó voor zijnen nieuwen stand uitgerust, dat hij een leerling, hulp-inspektor, een secretaris, een inspektor, een pachter, of een adellijk grondeigenaar kon voorstellen, al naar 't van hem verlangd werd, of naardat hij lust kreeg, op de eene of andere wijze voor landman te spelen. Daar waren gewastleëren laarzen en vetleëren laarzen, daar waren rijglaarzen, daar waren knielaarzen en kaplaarzen; daar waren morgenschoenen en dansschoenen en geregen schoenen; daar waren overknoop-slobkousen en rij-slobkousen en andere slobkousen, daar waren staatsie-

rokken en linnen kielen en lakensche jassen en langharige jassen; daar waren overjassen en onderjassen en regenjassen, om niet te spreken van de verschillende soorten van korte en lange broeken. Deze landhuishoudkundige uitzet kwam op zekeren dag in verscheidene groote koffers in Pumpelhagen aan, vergezeld van een zacht bed met toebehooren en van een vreeselijk omslachtig voorwerp, zijnde eene schrijfsecretaire; de voerman deelde de zeer verblijdende boodschap mede, dat de jongeheer hem dadelijk zou volgen; hij was al onderweg; hij kwam te paard en was onderweg slechts in strijd geraakt met zijns vaders ouden vos; de vos wilde namelijk niet verder dan tot de Gurlitzer pastorie, daar hij nog nooit in zijn leven verder in de wereld gekomen was. Hoe de strijd zou uitvallen, wist hij ook niet, want hij was op die hoogte den jongenheer voorbijgereden, maar komen deed hij. En, gelijk ik reeds zeide, hij kwam en hoe kwam hij! Ditmaal als inspektor over twee groote grafelijke bezittingen, wien de eer is overkomen, met zijn genadigen heer, den graaf, op de par-force-jacht te gaan; hij droeg een groenen jachttrok, de witlederen broek, hooge laarzen met gele kappen en sporen, en over dat alles een regenjas, niet omdat het er naar regen uitzag, neen! maar omdat zulks toenmaals nog iets geheel nieuws was, en hij toch eens wilde hooren, wat de menschen er van zeiden. En op zijns vaders vos kwam hij, en 't was hun beiden aan te zien, dat hunne wederkeerige verstandhouding niet zonder kleërscheuren was afgelopen.

Juist vóór de Gurlitzer pastorie in de groote sloot had vos niet verder gewild, en Frits had daarin een goede tien minuten tot schrik van de goede domineesvrouw rondgesparteld, totdat hij met sporen en karwats zijn zin had gekregen; toen hij nu, te Pumpel-

hagen van vos afsprong, zag hij er uit, alsof zijn regenjas met modder gevernist was. En vos stond voor de inspektorswoning op Pumpelhagen, hij keek strak op één plek en vroeg zich af: „Is hij dom, of ben ik dom? Ik ben zeventien jaar, en hij is ook zeventien jaar; ik ben een wittebroodskind, en hij is ook een wittebroodskind. Ditmaal heeft hij zijn zin gekregen, den volgenden keer krijg ik den mijnen. Als hij mij met karwats, sporen en tang wil trakteeren, dan ga ik den volgenden keer heel zachtkens met hem in een sloot liggen.”

Toen Frits Triddelfitz de deur binnenkwam bij Hawermann, die met den jongen heer Von Rambow en de huishoudster, Marie Möller, juist aan tafel zat, zag de oude inspektor wel wat vreemd op, want hij had hem te voren nooit ontmoet. — Frits zag er in zijn groenen jachtrok als een spersiestengel uit, die in 't zaad schiet, en hij was zoo rank en mager, dat iemand hem gemakkelijk met zijn eigen karwats in twee helften kon slaan. Hij was een wittebroodskind, gelijk vos al vóór de huisdeur gezegd had; hij had hooge wangbeenderen en zomersproeten, waarmee hij het ook in den winter voor lief moest nemen, en in zijn geheele voorkomen had hij zoo iets vrijpostigs, zóó iets, om zich geen zier te geneeren, dat Hawermann bij zich zelve dacht: Heere, bewaar me! Moet die bij je in de leer? Hij is je nu al haast de baas. Uit zijn ernstig gepeins werd hij echter door een recht hartelijk lachen gewekt, dat van Frans von Rambow uitging en waarmede Marie Möller heimelijk instemde, terwijl zij haar servet voor den mond hield. — Frits was juist begonnen: „Goeden dag, heer inspektor, hoe gaat het u?...” toen hij door dit lachen gestoord werd, en omziende, werd hij zijn vroegeren schoolkameraad Frans gewaar, zoals die zat te schudden van 't lachen, hij zag hem

eerst wat knorrig aan: doch het duurde niet lang, of hij begon zelf mede te lachen, en nu kon de oude, bedaarde Hawermann zich ook niet langer goedhouden; hij lachte, dat hem de oogen overliepen. — „Mensch,” riep Frans uit, „wat hebt ge u opgeschikt!” — „Altijd nobel!” zeide Frits, en Marie Möller bukte neder achter haar servet. „Nu, Triddelfitz,” sprak Hawermann, „ga nu eerst eens zitten, en eet wat met ons.” — Dit deed Frits dan ook, en dat moet men zeggen, de jongen trof het gelukkig; hij kwam juist op zijn nieuwen post in het vette vierendeeljaars, zoo juist in den tijd der gebraden ganzen, en daar het dien dag Zondag was, stond er een kostelijke, bruin gebraden gans vóór hem, zoodat het begin van zijne landbouwkundige studiën hem uitmuntend beviel. Hij spaarde de gebraden gans dan ook volstrekt niet, en Hawermann moest in stilte bekennen, dat, als hij zoo goed te paard zat als aan tafel, als hij op de staljongens en de knechten zoo goed acht gaf als op de gebraden gans, als hij zoo op het paardenvoeder paste als op zijn eigen voeder, en al zijne zaken zoo schoon hield als zijn bord; dan kon er iets buitengewoons van hem worden.

„Zoo,” zeide Hawermann, toen het eten was afgelopen, — „Triddelfitz, ga nu eens naar uwe kamer en kleeft u anders aan; bewaar uwe nette rijkleding goed, dat er de motten niet aan komen, want in de eerste twee jaren zult gij die wel niet weer nodig hebben. Wij rijden hier in 't geheel niet; wij gaan hier allen te voet; en wanneer er eens wat te rijden is, dan bezorg ik dat zelf, zoo in 't voorbijgaan.” — Het duurde dan ook niet lang, of Frits kwam weder te voorschijn met een paar knappe vetleëren laarzen, een korte broek en een grasgroene langharige jas. „Zóó is 't goed,” zeide Hawermann, „ga nu mede, dan wil ik u

voorloopig alles aanwijzen." Zij gingen naar buiten, en den volgenden morgen stond Frits met zeven hofjongens en meiden op den Rahnstadter weg, en liet het water uit de slooten loopen — een plezierige bezigheid, vooral wanneer 't in November, den geheelen dag zoo zachtkens uit den hemel neerdruppelt. — „Foei, duivels!" zei Frits Triddelfitz, „dat heb ik me heel anders voorgesteld."

Een paar weken na zijne aankomst kwam op een Zondagnamiddag Bräsig den hof oprijden, en Frits was nu door Hawermann reeds zoo ver in de eentonige bezigheden en in het eeuwigdurende regenen ingewijd, dat hij zijne betrekking als leerling half en half begrepen had, en dat hij, door de werkelijk hem eigene goedhartigheid, allerlei kleine oplettenheden betoonde. Hij stooft dus de deur uit, om Bräsig zijn paard af te nemen maar Bräsig schreeuwde hem tegen: „Blijf me van het lijf! Raak me niet aan! Blijf me tien passen van 't lijf! — Karel Hawermann moet naar buiten komen." Hawermann kwam en vroeg: „Mijn hemel! Bräsig, waarom komt ge dan niet van het paard af?" — „Karel, raak me niet aan! — Haal me eens zoo'n extra gemakkelijken stoel, dat ik eerst van Liesje afkom, en leg me dan hier, tegen den stoel aan, zoo'n hoop beddengoed, of schaapsvellen of iets anders wat zacht is, want ik heb het vervloekte podagra weêr." — Nu, dat geschiedde; onder bij den stoel werden voetzakken nedergelegd, en Bräsig krabbelde van het paard af en strompelde de kamer binnen. — „Maar, Bräsig," sprak Hawermann, „waarom hebt ge mij dat niet eens laten zeggen? Ik zou immers gaarne bij u gekomen zijn!"

„'t Kan mij niets helpen, Karel, ik moet eens uit dit verduivelde gat weg. — Maar, wat ik zeggen wou, ik heb daar van afgezien." — „Waarvan hebt ge afgezien?" — „Van het trouwen. Ik neem het pensioen van mijn

genadigen heer den Graaf aan.” — „Bräsig, ik geloof, dat ik het ook zou doen.” — „Karel, dat zegt gij wel, maar 't valt hard voor een mensch, op mijn jaren, om van eene liefelijke hoop afscheid te nemen en in eene waterkunst te gaan; want daar wil dokter Strump mij nu heen sturen. Dokter Strump behandelt me. Ik geloof wel niet, dat hij er iets van weet, neen! maar hij heeft zelf het sakkermentsche podagra, en wanneer hij nu zoo bij mij zit en er zoo wijs over redeneert, zie! dan amuseert mij dat, en 't is eene kleine opvrooljking voor mij, dat zoo'n wijs man ook podagra heeft.” — „Dus wilt ge naar een koud-waterinrichting gaan?” — „Ja, Karel, maar eerst tegen 't voorjaar. Ik heb mijn plan zóó gemaakt: dezen winter sukkel ik nog zóó voort; in 't voorjaar ga ik naar de waterkunst en met St. Jan laat ik mij pensioneeren, en ik trek in het oude molenaarshuis te Hannerwiem. Eerst dacht ik naar Rahnstadt te trekken, maar daar zou ik geene vrije woning en geen turf gehad hebben, en zij zouden me voor een vet schaap hebben getaxeerd, wat mij te hatelijk en ook te kostbaar zou geworden zijn.” — „Ge hebt gelijk, Bräsig, blijf op het land, 't is beter voor u, en blijf hier in onze buurt, ik zou al te veel missen, als ik uw bekend, eerlijk gezicht niet alle twee dagen zag.” — „Och, gij hebt nu immers genoeg omgang en verkeer; gij hebt immers nu die beide jonge lui, en wat ik zeggen wou, de oude Broker uit Kniep, en Schimmel uit Radboom willen u ook hunne jongens nog gaarne hier in de leer geven. In uwe plaats nam ik ze, en dan zou ik nog zoo'n soort van soeteraing, boven op het oude enspektershuis bouwen, dat ik meer plaats en ruimte kreeg en 'k zou me een volkomene, landbouwkundige aquademie inrichten.” — „Kom, gij spot er meê, Bräsig. Ik heb aan deze twee genoeg.” — „Zoo? Nu, zijn ze dan goed?”

„Wel, Bräsig, gij kent ze toch beiden, en 'k heb al gedurig gedacht, eens te vragen, wat gij van hen denkt.”
„Dat kan ik zoo niet zeggen, Karel, 'k moet eerst hun manier van loopen zien. Met een jongen ekonomiker is 't krek als met een jong paard: hoe 't er uitziet, dat komt er niet op aan, alleen maar op een regelrechte manier van loopen. Kijk, daar gaat je jonge edelman, roep hem maar eens nader bij, dan kan ik hem eens monsteren.” — Hawermann lachte, voldeed echter aan den voorslag van Bräsig en riep den jongen man. — „Hm,” sprak Bräsig, „een flinke gang, niet te haastig, hij houdt zich ook niet met bijzaken op en heeft ook een deftige houding. Karel, die wordt goed. — Nu den anderen.” — „Mijnheer Von Rambow,” vroeg Hawermann, toen de jongeling naderbij was gekomen, „waar is Triddelfitz?” — „Zeker op zijne kamer,” was het antwoord. — „Hm,” sprak Bräsig, — „hij zal zeker een beetje rusten.” — „Dat weet ik niet.” — „Zeg hem dan,” zeide Hawermann, „dat hij eens hier komt, en gij komt dan toch ook, de koffie zal wel spoedig gereed zijn.” — „Karel,” sprak Bräsig, toen zij alleen waren, „gij zult zien, de apothekerszoon slaapt vanmiddag een dutje in voorraad.”

„Laat hem maar, Bräsig, hij is jong en is vanmorgen al vroeg in de weer geweest.” — „Hij moet het niet doen, Karel; 't middagslaapje wordt bij de jonge lui zoo licht een gewoonte. — Kijk, daar komt hij. — Nu, laat hem nu eens zoo dwars voorbij 't venster loopen, dat ik hem van ter zijde kan monsteren.”

„Triddelfitz,” riep Hawermann hem uit het venster toe, „ga eens in den stal en zeg aan Jochem Boldt, dat hij zich gereed houdt; hij moet straks den heer inspektor Bräsig naar huis rijden.” — „Bon!” antwoordde Triddelfitz en zeilde het pad langs. — „De hemel beware me,” riep Bräsig, „wat heeft dat ongedierte

voor een aktioon in zijne beenderen! Kijk me deze leelijkheid en deze weekigheid in de beenen en deze dunnigheid in de zijden eens aan! Karel, daar kunt ge lang aan voëren, eer ge daar een fatsoenlijken romp in krijgt. Zie, hoe die daarheen slingert! — Dat is een luie hond, Karel, een echte windhond, en let op! met hem zult gij nog veel last hebben.” — „Wel, Bräsig, hij is immers nog zoo jong, hij moest zich eerst hier gewennen.” — „Gewennen? — Slaapt 's middags! Zegt bong tegen je! en kijk nu eens — waarachtig — hij komt weer retour, en is in 't geheel niet in den stal geweest!” En werkelijk kwam Frits terug, bleef voor 't venster staan en riep: „Heer inspektor, hebt gij niet gezegd, dat Jochem Boldt moest rijden?” — „Ja,” riep Bräsig driftig uit, „Jochem Boldt moet rijden en moet niet vergeten, wat hem bevolen is.”

„Hebt ge nu gezien, dat ik gelijk heb, Karel?” — „Och, Bräsig,” antwoordde Hawermann een weinig verstoord over de domheid van Frits, „laat het zoo zijn. Wij zijn niet allen gelijk, en al kost het ook wat moeite, hij zal toch wel goed worden.”

Verstoord te wezen was bij Hawermann iets zeldzaams, en als er eens zulk een bui kwam, werd die al voor de deur afgescheept; het nadenken, de zorg, de werkelijke hartelust, die liet hij bij zich binnen, wanneer ze zich aanmeldden; maar den toorn, dien indringenden schooier, die voor zich van elk der drie anderen een stuk wil trekken, en den mensch gaarne dagen lang aan de ooren maalt met allerlei leugens en haarklooverijen, dien smeed hij, hals over kop, de deur uit. Het duurde dan ook niet lang, of zij waren weder in een vertrouwelijk en vroolijk gesprek gewikkeld, totdat Bräsig vertrok.

ZEVENDE HOOFDSTUK.

Dat Frits Triddelfitz spoedig met Marie Möller in eene belangrijke betrekking kwam, en dat Hawermann met Frans op den heiligen Kerstavond naar de pastorie reed. Van Juulklappen en medelijdende oogen, van pepernoten en petekinderen, en hoe Jochem Ruhrdanz smokkelen wilde en zich voor een petekind uitgeven. Hoe Pomuchelskopp het Kerstfeest vierde, en waarom Jochem Nuszler op den Pumpelhagerhof kwam rijden. Gust Prebberow wijdt Frits Triddelfitz in de geheimen der landhuishoudkunde in, en daardoor wordt Frits het met Vos geheel en al onééns; hij is echter verschrikkelijk beschaafd en knap, weshalve zijne tante, de domineesvrouw op haren stoel zit te draaien. Nieuwjaar 1839.

De winter ging zonder iets bijzonders voorbij. Hawermann was aan het eentonige leven gewoon, en hij verlangde ook niets anders, namelijk voor zich zelven. Met de jonge lieden had hij echter in hunne eenzaamheid menigmaal te doen; vooral met den jongen heer Von Rambow, want Frits Triddelfitz had zijne tante, de domineesvrouw, in de buurt, en dan een weinigje verder zijne lieve moeder te Rahnstadt, en dan heel dichtbij Marie Möller, de huishoudster, die hem, in zijne verlatenheid, met menig stuk vette gans en menig eind worst vertroostte, zoodat zij weldra in eene soort van betrekking tot elkaar kwamen. Somwijlen gingen zij te zamen om, als moeder en kind, want Marie Möller was zeven jaar ouder dan Frits, zij was reeds vier-en-twintig jaar; somtijds kreeg ook de omgang een inniger karakter, want Marie Möller was pas vier-en-twintig jaar, en Frits had zich op school minder met Latijnsche spraakkunst dan met de romans bemoeid en had gestadig aan de krib.. van de leesbibliotheek gestaan, zoodat hij alles van buiten kende, wat tot zulk eene betrekking behoort.

En daar nu zijn papa hem bij het afscheid gezegd had: alles, wat de mensch ondernam, moest hij praktisch aanvatten, en Hawermann hem dit ook dagelijks instampte, meende hij zeker ook, dat hij zijne kostbare kundigheden in liefdezaken nuttig moest aanwenden, en dat deed hij, maar, — versta mij juist, opdat hier geen gepraat uit kome, — voorloopig bepaalde hij zich bij vette gans en worst.

Hawermann behoefde dus juist Frits niet zeer te beklagen; hij had meer met Frans te doen. Hij had hem reeds nu en dan medegenomen naar den dominé en toen de Kerstavond kwam, sloeg hij hem voor, dat feestgetij mede in de pastorie te vieren. De jonge man nam het aan, — Frits was naar Rahnstadt, naar moederlief, — en toen zij 's avonds met de slede, want het was een zeer gladde baan, bij den dominé aankwamen, stond de kleine, ronde domineesvrouw voor de deur der woonkamer en weerde hen met handen en voeten af, zeggende: „Neen, Hawermann, neen! Hier komt gij niet binnen, — mijnheer Von Rambow, wees zoo goed naar de kamer van mijn dominé te gaan.” Toen zij daar binnenkwamen, sprong Louise naar haren vader toe; zij kuste hem en fluisterde hem in, wat zij al present te geven had, en waar zij 't ingepakt en verstoppt had, en hoe zij 't doen zou en wie de Juulklappen ¹⁾

---

¹⁾ Het Kerstfeest wordt in Mecklenburg en Pommeren niet slechts gevierd door het oprichten van een Kerstboom, met geschenken daaraan en er onder, maar behalve dat, bestaat er een gebruik, uit Zweden afkomstig, dat de huisgenooten en vrienden elkander allerlei verrassingen in pakjes doen toekomen, die in de kamer geworpen worden onder den uitroep: „Juulklap!” — Hierbij vinden tevens allerlei grappen plaats, bij voorbeeld, om het adres aan een ander te schrijven, dan aan dengeen, voor wien het geschenk bestemd is, zoodat eerst in den tweeden of derden omslag de ware naam te voorschijn komt.

zou gooien, en zij had ternauwernood zooveel tijd, om voor den heer Von Rambow een vluchtige buiging te maken. De dominé maakte dit echter weder goed, hij drukte den jongeling de hand en zeide, dat hij zich verheugde, met hem dit vroolijk feest te zullen vieren. „Maar,” voegde hij er bij, „wij moeten ons schikken: heden heeft mijne Regina het bestuur, en 't ziet er nooit heerschzuchtiger en bonter in haar hart uit, dan op den Kerstavond.” En daarin had hij wel gelijk, want ieder oogenblik stak zij het hoofd in de deur en riep: „Wacht nog maar een oogenblik! Zit heel doodstil! Er zal spoedig gescheld worden.” En nu eens zweefde zij de kamer door en had een blauw pak onder haar boezelaar en dan weer kon men haar in de kamer daarnaast luid hooren lachen.

Eindelijk, eindelijk werd de schel gehoord, de deur werd geopend en.... ziet!.... daar stond de denneboom midden in de kamer, op de ronde tafel, en onder den denneboom stonden zóóveel schotels met appelen en noten en pepernoten als er huisbewoners waren, en nog twee daarenboven: één voor Hawermann en één voor den jongen heer. En de domineesvrouw liep om de tafel rond en nam Hawermann en den heer Von Rambow bij de hand en hen naar de tafel geleidende, sprak zij: „En dit is uw schotel, en Louise en mijn dominé zullen den hunnen wel vinden.” Daarop draaide ze zich om, en riep: „Nu, komt maar binnen!” want de knecht van den dominé, Joris, en de dienstmeisjes van de domineesvrouw, Rika en Doortje, stonden al aan de deur gereed om hun Kerstgeschenk te ontvangen; „komt maar nader! En waar de blanke daalder in den appel steekt, daar moet gij wezen; en waar de roode doeken boven liggen, dat is voor de meisjes, en waar 't roode vest bovenop ligt, dat is voor Joris. — En Louise....” Maar, jawel, met hare verdere

rede kwam zij niet meer klaar, want Louise omhelsde haar en kuste haar de woorden van den mond en had een keurig mooi, kersrood wollen kleedje in de hand: „Moeder, dat hebt gij gedaan!”

Nu moet ik, helaas! hierbij vermelden, dat de kleine domineesvrouw zich zelve in de pastorie zoo ver vergat, dat ze wou gaan liegen; juist niet uitdrukkelijk, maar toch door 't hoofd te schudden en op haren dominé te wijzen, en nu sprong Louise naar haren pleegvader toe: „Gij hebt het gedaan!” Maar ook hij schudde het hoofd en zeide, dat hij er onschuldig aan was; toen drukte Louise haren eigen vader in de armen en riep: „Neen, neen! 't Is van u!” — De oude, brave inspektor werd innig ontroerd, daar hij den blijden dank van zijn kind moest afweren, dien andere menschen van haar verdiend hadden; hij streek haar over het zachte haar, en zijne oogen werden vochtig, toen hij haar bij de hand nam en haar bij de domineesvrouw bracht, zeggende: „Neen, Louise! neen! Hier moet gij uwen dank brengen.” — Maar de domineesvrouw had, op dit oogenblik ten minste, geen tijd, dien dank aan te nemen, want ze was bezig, haren dominé uit te kleeden, alleen maar om eens te zien, hoe hem de nieuwe chambrecloak zou staan, en of die goed paste; 't was nog een geluk, dat ze een chambrecloak en geen broek gekozen had, want in de haast en de vreugde van dezen avond zou ze waarlijk bijna de fatsoenlijkheid uit het oog verloren hebben. En toen het nieuwe kleedingstuk nu goed paste en mooi stond, toen ging ze een paar stappen achteruit, gelijk een kind, wanneer het eene nieuwe pop in den hoek van de kamer gezet heeft, en toen hij zich omkeerde, zag zij op haar eigen bord een blauw pak liggen; dat had haar dominé heel in 't geheim daarop geschoven; haastig trok zij er de bandjes af en redeneerde voorloopig al en vroeg, wat

het toch wezen zou, en 't was zoo wonderlijk op 't gevoel, en de een of ander wou haar zeker eens beet hebben, en eindelijk was het een mooi, zwartzijden kleed. — Nu was de blijdschap volkomen! Hawermann had op zijn bord een nieuwe pijp gevonden; hij nam ze in den mond en rookte er vergenoegd uit, al was ze ook koud en leeg; de dominé leunde met zijn nieuwen chambrecloak als eene aangekleede pop, in den hoek der canapé, en verheugde zich over de blijdschap der anderen; de domineesvrouw en Louise liepen de kamer op en neder, en hielden de stof van de nieuwe kleedjes tegen 't lijf en keken er dan langs, hoe 't haar wel staan zou, en streken er over, alsof de rok nu al glad zitten moest. — Maar Frans?... Frans zat een weinigje van de anderen af; een stille treurigheid had zich van hem meester gemaakt, bij de gedachte, dat hij zulk eene vreugde van jongs af had moeten missen; hij leunde met het hoofd in de hand, en al de kerstavonden, die hij doorleefd had, stonden hem voor den geest; goede vrienden en bloedverwanten brachten hem dan hun feestgeschenk; maar de beide aangezichten, die onder den stroobloemen-krans in zijne kamer hingen, die ontbraken daaraan. Hij behoorde heden hier niet bij; dat gevoelde hij smartelijk, doch hij mocht aller vreugd niet bederven, hij vermande zich, en toen hij met kalmen blik weder opzag, toen keek hij in een paar groote, schoone kinderoogen, die vol gevoel en medelijden op hem staarden, als hadden zij in zijn hart gelezen.

„Juulklap!” riep Rika's luide stem, en een pak vloog de deur binnen: „aan de domineesjuffrouw Behrens” en het was een net voetbankje en niemand wist waar 't vandaan kwam. En „Juulklap!” was 't weder, en 't was een nieuw, geborduurd kussen voor dominé's leuningstoel. Niemand had het echter gedaan, — ach,

wat werd er heden in de pastorie gelogen! — En: „Juulklap!” en er lag een briefje in den brief, en het briefje wees op een ander briefje, dat lag boven op den zolder en dat weder op een ander, dat lag beneden in den kelder, en dat weêr op een ander, en dat weêr . . . en wanneer de domineesjuffrouw den netten geborduuden kraag wilde hebben, die voor haar bestemd was, moest zij vooraf eene reis door haar gansche huis beginnen, totdat ze dien op het laatst, vlak bij haar, in haar eigen dominé's laarzeschacht vond. En: „Juulklap!” — Och, wat was dat een groot pak! „Aan Mijnheer den domeneer,” en toen die er den omslag afgetrokken had, toen was 't: „aan de domeneersjuffrouw,” en toen was 't: „aan Joris,” en toen „aan Rika,” en het laatst was 't „aan Louise”; en toen zij er het laatste papier afgedaan had, toen was het een kleine naaitafel, juist zoo'n naaitafel als Hawermann vóór vele jaren aan zijne overledene vrouw had gegeven. — Niemand wist dat! hij wist het! — En: „Juulklap!” Boeken voor Louise. — En wederom: „Juulklap!” Een geborduurd voetkleed voor Hawermann. — Rika werd niet moede. Maar, nu was het gedaan. Rika kwam binnen en raapte het pakpapier op en bond het touw bij elkaâr; toen ging de deur nog eenmaal open en eene heldere, klokkereine stem riep nog eens: „Juulklap!” en toen het pak bezichtigd werd, was het „aan den hoogwelgeboren heer, den heer Frans von Rambow”; en door de kamerdeur van dominé sloop zachtkens op de teenen een kind binnen, en eene hartelijke blijdschap straalde haar uit de oogen.

Frans was geheel verlegen; doch toen hij het pakje opengemaakt had, viel hem een brief van zijne jongste nicht, Fidelia, in de hand en de drie ongetrouwde dochters van den Kamerraad zonden hem zijn Kerstgeschenk; Albertine zond een rugkussen, en hij was niet

gewoon op de canapé te liggen en te leunen; Bertha een zadeldek, en hij hield nog geen paard, en Fidelia een sigarenkoker, en hij rookte niet. — Maar wat doet er dat toe? Of iemand zoo iets gebruiken kan, dat is hetzelfde met de gift; neen, de gever en de goede wil, dat is de hoofdzaak bij het Kerstfeest. — Hij gevoelde zich dan ook reeds niet meer zoo verlaten, en toen hij de innige vreugde op Louises gelaat zag, toen vervulde die ook zijn hart; hij lachte en schertste over zijne presenten, en of Louise wilde of niet, ze moest voorloopig zijn dank er voor aannemen, want hij had hare stem te goed gekend.

Rika kwam nu de kamer weêr binnen en zeide: „Juffrouw, nu zijn ze er allen.” — „Kom, dan willen wij naar buiten gaan,” was het antwoord. — „Neen, lieve Regina,” zeide de dominé, „laat hen binnenkomen!” — „Och dominé, zij maken mij de kamer zoo vol sneeuw.” — „Dat kan geen kwaad! Niet waar, Rika, gij staat morgen een beetje vroeger op om de kamer schoon te maken?” Dat wilde Rika dan ook gaarne doen: en de deur werd opengedaan, en binnen schoof zich, hoofd aan hoofd, vlaskop en zwartkop, al het kleine volkje uit het dorp, en daar stonden zij nu en veegden hunne neuzen af, en hunne oogen werden steeds grooter en keken de appelen en de pepernoten aan, en de monden gingen open, alsof ze de appelen en de pepernoten den rechten weg wilden wijzen, waar zij gerust konden binnentrekken.

„Zóó!” zeide de domineesvrouw, „nu al de petekinderen het eerst voor!” — En meer dan de helft van 't gezelschap drong naar voren, want bij de grootste helft van de lieve dorpsjeugd hadden de dominé en zijne vrouw als peten gestaan. En een ondeugende guit had zich daartusschen gedrongen: dat was Jochem Ruhrdanz, die verleden jaar gezien had, dat de pete-

kinderen meer kregen dan de anderen; maar Stina Wasmuth werd het gewaar en schoof hem terug, zeggende: „Jongen! gij zijt immers geen petekind,” waardoor dus zijne onbeschaamde vorderingen moesten vervallen.

Nu kwam de dominé met boeken onder den arm, en de petekinderen die al een winter bij hem op de catechisatie gingen, kregen elk een gezangboek, en de anderen kregen schrijfboeken en leien en a b c boeken en catechismussen, alnaardat het hem 't best voorkwam, en ieder van de kinderen zei: „Ik bedank u, peetoom!” maar, die een gezangboek gekregen hadden, zeiden: „Ik bedank u vriendelijk, domeneer!” — Dat was een gebruik van oudsher. — En nu kwam de domineesvrouw: „Zoo! Ik neem de noten, Louise, gij neemt de pepernoten, en gij, mijnheer Von Rambow, neemt de manden met appelen, en nu, altijd langs de rij! — Zóó, gaat nu allen in rijen staan en houdt je gereedschap klaar!” Maar, heel bedaard ging het niet in zijn werk, dat gaf een dringen en schuiven, want ieder wilde in de vóórste rij komen, en ieder hield het een of ander voor zich, waarin hij zijn Kerstgeschenk wou vangen; de meisjes hadden hare boezelaars, maar de jongens hadden alles meêgebracht, wat hol was: de één had een schotel, de ander een meelzak, een derde zijns vaders hoed, ja, sommigen hielden, zonder de minste verlegenheid, heel vrijpostig, vijf-schepels zakken op, alsof 't volstrekt niet kon missen, dat zij die tot boven toe vol zouden krijgen. — Nu ging het op een verdeelen los: „Zie daar! — Daar! — Daar! Halt!” riep de domineesvrouw, toen ze bij zoo'n echten vlasharigen, brutalen lummel kwam, „mijnheer Von Rambow, die krijgt geen appelen; die heeft ze van den zomer zelf al bij voorbaat uit den tuin gehaald.” — „Och, juffrouw lief....” — „Jongen! heb ik zelve je niet uit den

Nu kwam de dominé met boeken onder den arm, en de petekinderen die al een winter bij hem op de catechisatie gingen, kregen elk een gezangboek, en de anderen kregen schrijfboeken en leien en a b c boeken en catechismussen, alnaardat het hem 't best voorkwam, en ieder van de kinderen zei: „Ik bedank u, peetoom!” maar, die een gezangboek gekregen hadden, zeiden: „Ik bedank ü vriendelijk, domeneer!” — Dat was een gebruik van oudsher. — En nu kwam de domineesvrouw: „Zoo! Ik neem de noten, Louise, gij neemt de pepernoten, en gij, mijnheer Von Rambow, neemt de manden met appelen, en nu, altijd langs de rij! — Zóó, gaat nu allen in rijen staan en houdt je gereedschap klaar!”

Bladz. 174.

grooten appelboom, die tegen den muur staat, met een stok weggejaagd?" — „Och, juffrouw lief..." — „Niets daarvan! wie appels steelt, krijgt er met Kerstmis geen een..." — Zoo ging het nu verder, maar toen zij bij Jochem Ruhrdanz kwam, hield zij weder op en vroeg: „Heb jij verleden week niet met Christiaan Kasbomen vlak voor de pastorie zoo gevochten, dat mijn Rika jelui heeft moeten scheiden?" — „Ja, juffrouw, hij zei ook tegen me..." — „Stil! — Louise, die krijgt geen pepernoten." — „Ja, juffrouw, maar we zijn nou al weêr goede vrenden." — „Nu, Louise, dan krijgt hij ook pepernoten." Zoo waren dan nu ten laatste de rijen voorzien, en de kinderen trokken af met hunne geschenken, zeggende: „Goê'n avond samen! Goê'n avond samen!" Want bij deze soort was het bedanken nog geen mode. En toen zij de deur uit waren, kwam er een geheel ander geslacht de deur binnen, hoestend en strompelend: dat waren de oude spinstertjes en de oude bezembinders en klompenmakers uit het dorp en ook dezulken, die geen handwerk meer konden uitoefenen. Met dezen sprak de dominé een christelijk woord, wat zeer nuttig voor hen wezen kon, en de domineesjuffrouw gaf ieder hunner een groot krentenbrood, wat hun ook van veel dienst kon zijn, en toen zij weggingen, wenschten zij den dominé en zijne lieve vrouw Gods besten zegen.

Ongeveer te negen uren stond dominé's Joris met de slede van Hawermann voor de deur, en de beide gasten namen afscheid, en toen Hawermann buiten kwam, ging hij stilzwijgend naar de beide paarden en nam hun de sleëbellen af, want boven van den kerktoren klonken andere klokken; die luidden voor de geheele, wijde wereld, en de klokjes van de slede slechts voor den landweg. Stapvoets reden zij het dorp door; hier en daar steeg een vroom Kerstlied uit de kleine,

nederige dagloonershutten ten hemel, en daarboven had onze goede God Zijn grooten Kerstboom, met de vele duizenden van lichten, aangestoken, en de aarde lag beneden als een Kerstmistafel, door den winter met zijn sneeuwlaken gedekt, opdat lente, zomer en herfst hunne geschenken daarop zouden kunnen leggen.

Zij reden langzaam het dorp uit, en toen zij aan den hoek kwamen, viel het heerenhuis van Pomuchelskopp met de verlichte vensters hun in het oog. „Dáár wordt ook Kerstmis gevierd,” zeide hij. Ja — geschenken werden daar ook uitgedeeld, maar het Kerstfeest was daar niet.

Pomuchelskopp had niets in Rahnstad gekocht; alles in Rostock. „Altijd nobel!” sprak hij, en vertelde ook, wat de kleedjes van Maaltje en Saaltje kostten; en toen Saaltje hoorde, dat Maaltjes japon twee daalders duurder was, mocht zij de hare in 't geheel niet meer lijden, en Maaltje hield zich voor heel wat beter dan Saaltje. En Flipje en Ferdinandje gingen aan 't vechten om een suikerpop, en toen Pomuchelskopp zijn lieveling, Flipje, de pop had beloofd, werd Ferdinandje kwaad en wilde Flipje met eene doos met speelgoed naar het hoofd gooien; hij gooide echter te ver, en de doos kwam in den grooten spiegel zoodat de scherven er uit vlogen, en 't kippetje oefende haar gezag uit en haalde den bruine achter van de plank en ranselde Ferdinandje af voor zijne ondeugendheid en toen Flipje en daarna de andere jongens ook, om hun broers gezelschap te houden. En zij zeide geen enkelen keer „Pokje” tot haar man; zelfs toen Pomuchelskopp haar den nieuwen winterhoed met de lange pluimen bracht, zeide zij slechts: „Kopp, wilt ge mij tot een Uilenspiegel maken?”

Toen Frans dien avond naar bed ging, moest hij bij zich zelve bekennen, dat hij nog nooit in zijn leven

zulk een schoonen Kerstavond gevierd had, en toen hij zich afvroeg, waaraan dit eigenlijk lag, plaatste zich het liefelijk beeld van Louise Hawermann met hare groote, gevoelvolle oogen voor zijne verbeelding, en hij zeide: „Ja, ja! zoo'n onschuldig, vroolijk kind behoort bij een echten Kerstavond.”

Tusschen Kerstmis en Nieuwjaar gebeurde er iets, wat niet dikwijls plaats vond. Jochem Nuszlers blauwe manteljas met zeven kragen kwam namelijk in het Phantom den Pumpelhagerhof oprijden, en toen Hawermann nauwkeuriger toekeek, zat Jochem Nuszler zoowaar zelf in den mantel. — Uit den wagen komen, kon hij niet, want hij was al anderhalf uur van huis, hij was al bij den dominé geweest en die zou met zijne vrouw en Louise op Oudejaarsavond komen, en Bräsig ook, en nu moest zijn zwager ook komen en zijne beide jonge lieden meêbrengen, en wat hij er, als gastheer, aan doen kon, dat wou hij met een mooie bowl punch in 't werk stellen. Nadat hij deze lange rede gehouden had, brak hij op ééns af; en toen Hawermann de uitnoodiging had aangenomen en Christiaan had omgekeerd, bromde er nog slechts iets uit de zeven kragen, wat iets had van: „Adjuus dan, zwager!” maar Christiaan draaide zich nog eens om en zeide: „Gij moet al op de koffie komen, heer entspekter! dat heeft de juffrouw mij nog uitdrukkelijk gezegd.”

Frans deed nu aan Frits, die nog bij moederlief in Rahnstadt was, de uitnoodiging toekomen en schreef hem: daar zijn tijd nu toch om was, zou hij zich den dag vóór Nieuwjaar maar dadelijk naar Rexow begeven, en van daar kon hij dan 's avonds mede naar Pumpelhagen rijden.

Toen Hawermann met Frans op den bepaalden dag op den vervaarlijk natten Rexowschen hof kwam, — 't was gaan dooien, — stond Jochem Nuszler, die den wagen

had zien aankomen, in een zwarte, gekleede jas en zwarte broek, die zijne vrouw hem met Kerstmis ten geschenke had gegeven, al in de deur te buigen; en daar hij het roode kapje had opgezet, dat Mina met Kerstmis voor hem had gemaakt, gaf hem dat van verre het voorkomen van een opgezetten bloedvink, totdat Brásig hem wat vooruitschoof en zeide: „Maak, dat ze je wat beter zien kunnen, Jochem, en neem de honneurs waar, dan kan Karels jonge edelman een goeden indruk van je manieren krijgen.”

Toen Jochem de ontvangst met moeite gedaan had gekregen, en de eerste begroeting met den dominé en zijne vrouw, en met Louise en de kleine, ronde appeltjes afgeloopen was, nam juffrouw Nuszler haren broeder Karel in beslag en deelde hem eerst den staat van haar pachtgoed mede; de dominé was spoedig in gesprek met den jongen heer Von Rambow; de domineesvrouw praatte met de meisjes over hare Kerstgeschenken, Jochem zat op zijne oude plaats bij de kachel en zeide niets, en Brásig ging met groote pelslaarzen van zeehondenvel, die hem tot aan de maag reikten, van den een naar den ander, alsof 't weêr Kerstavond was en hij voor St.-Niklaas moest spelen en de kinderen bang maken. — De zon scheen af en toe het venster eens in; in de kamer was het prettig warm; de koffiedamp krulde zich in dunne wolkjes naar boven en vermengde zich met den lichten tabaksrook van den dominé, totdat het er in 't vertrek zoo vriendelijk uitzag als 's zomers, wanneer de lichte vederachtige wolkjes zich in den zonneschijn wiegen; achter de kachel echter was het zoo grauw, alsof er een donderbui in aantocht was, want hier zat Jochem en rookte als een kalkoven. — En dat moest hij wel, want zijn vrouw had „den vliegende Merkuur” uit het tabakskistje gedaan, en voor dit bezoek een pond „fijne oude Mild” daarin

gelegd, en met dat lichte tuig kon hij de vaderlandsche force van den Merkuur er niet anders uit krijgen, dan door het in dubbele portieën te verzwelgen.

Maar buiten de deur kwam ook een bui op, juist niet boven aan den hemel, neen! heel laag op de aarde; 't zou evenwel toch den aangenamen toon, die in de kamer heerschte, een tijd lang verstoren. Juffrouw Nuszlers dienstmeisje kwam binnen en berichtte, dat er buiten een man was met een kar; hij had een reiskoffer van den apotheker uit Rahnstadt gebracht, en vroeg waar die nu bezorgd moest worden. — „Och, goede hemel!” riep de domineesvrouw, „dat is van Frits. Gij zult zien, dominé, mijn zwager is zoo onverstandig geweest, om den jongen weêr te laten rijden, — op dien wilden vos, waar anders nog niemand op gereden heeft.” — „O! maak u toch niet ongerust,” zeide Hawermann, min of meer glimlachende, „de vos is zoo kwaad niet.” — „Och, Hawermann, 'k heb het immers gezien, toen hij onlangs naar Pumpelhagen reed; de vos wilde volstrekt niet verder.” — „Lieve juffrouw,” sprak Bräsig, „dat is zoo erg niet, als zoo'n creatuur met bokkigheid behept is, maar als zoo'n rakker het op een loopen zet, dan vallen de Latijnsche ruiters er dikwijls af.” —

De kleine domineesvrouw kon zich maar niet geruststellen, zij maakte het venster open, vroeg aan den man, die met de kar was gekomen, of Frits te paard kwam, en of de vos heel wild was. — „Als een lam,” was het antwoord, „en als hij vos niets doet, doet de vos hem zeker ook niets, hij is hier ook al dichtbij.” — Nu, dat was ten minste nog troostrijk, en de domineesvrouw ging weder op de canapé zitten, terwijl zij met een zucht zeide: „Ach, goede hemel! Ik beef altijd bij de gedachte aan mijne zuster, als ik den jongen maar zie. Hij kan zulke dolle dingen doen.” — „Dat geloof ik ook wel,” zei Bräsig.

En mij dunkt, hij had ze gedaan: in den korten tijd van Kerstmis tot Nieuwjaar had hij er in Rahnstadt een heele menigte uitgevoerd, en dat alles in zijne inspektors-kleedij; want ofschoon het koud en guur weder was, had hij toch den groenen jachtrok, de wit-lederen broek, en de laarzen met gele kappen geen dag uitgelaten, en menigmaal ook 's nachts niet; éénmaal ten minste, toen hij laat uit een vroolijk, beschaafd, landbouwkundig gezelschap kwam, had het dienstmeisje hem 's morgens, met laarzen en sporen in bed zien liggen. — Nu, hier zou iemand wel flauwe grappen op kunnen maken, maar 't zou onbillijk wezen, want Frits had in dit vroolijk gezelschap zijn ouden vriend van vroeger jaren, Gust Prebberow, aangetroffen, die al anderhalf jaar langer, in laarzen met gele kappen had rondgelopen, en de vreugde over dat wederzien en de wetenschappelijke landbouwkundige gesprekken hadden hem een weinigje overspannen. Gust Prebberow had hem allerlei verstandige raadgevingen overgedaan, op welken voet hij met zijn „oude,” — daarmee was Hawermann gemeend — moest omgaan; hij had hem allerlei kleine kunstgrepen aan de hand gedaan, hoe hij 't aanleggen moest, om hem iets op de mouw te spelden, en had hem uit zijn' eigen levensloop de uitstekendste voorbeelden over de behandeling van de hofjongens gegeven, alle welke voorbeelden op omgooien en ranselen neêrkwamen; en toen nu de eigenlijke landbouwkunde in dit opzicht grondig behandeld was, waren zij over de paarden aan 't praten geraakt. Bij die gelegenheid had Frits zijne verhouding tot vos uit-ééngezet. Vos was eigenlijk van nature een zeer talentvol paard; over 't geheel ook goedaardig; maar de eigen vader van Frits, de apotheker, die had eigenlijk vos op zijn geweten, dewijl hij hem van jongs af verkeerd had behandeld en in allerlei ondeugden toegegeven

had. Die hadden zich thans, op zijn vergevorderden leeftijd zoo ingeworteld, dat hij, Frits, ook niet meer wist, wat hij met hem zou uitrichten, ofschoon hij zich had voorgenomen, om vos tot andere gedachten te brengen. Zijn hoofdbrek was, dat hij absoluut niet verder ging dan hij het zich in zijn dommen kop voorgenomen had, en daaraan hielp niets: noch stang, noch karwats, noch sporen. „En dat laat gij zoo maar blijven?” had Gust Prebberow gezegd. „Nee, broertje, daar wil ik je een middel voor zeggen. Zie, je gaat op vos zitten, neemt een stevigen pot, vult dien met water en nu rijdt ge altijd maar zachtjes door en doet, alsof ge van niets afweet; en als hij dan aan zoo'n plek komt, waar hij niet voorbij wil — heisa! — dan trekt gij den stangboom aan en geeft hem de beide sporen in de ribben, en slaat hem met den pot vol water tusschen de ooren — alles tegelijk — dat hem de scherven langs den kop kletteren, en het water in de oogen druipt.

Dit had Frits nu ook nauwkeurig onthouden, en toen hij op den dag van heden, in al zijn' inspektors staatsiekleëren, op vos wegreed, had hij den teugel in de linkerhand, de karwats onder den linkerarm, en in de rechterhand een grooten pot vol water.— Draven kon hij nuzeker niet, daar anders het water uit den pot zou gespat zijn, en daar de vos juist ook niet voor 't draven was, ging de gansche reis stap voor stap in de grootste eensgezindheid door, namelijk tot op den Rexowschen hof.

Hier wilde Frits nu sierlijk in een flinken draf voor het huis rijden en gaf vos de beide sporen in de ribben, maar thans bleek het toch de waarheid te zijn, dat vos een gemeen karakter had en een haatdragende hond was, want — paf! — op éénmaal stond hij stil. — Nu was 't tijd! — Den stangboom aangetrokken! de sporen in de ribben! den pot tusschen de ooren! — „Off!” steunde vos, diep ademhalende, schudde met

den kop tot een teeken, dat hij niet verder wilde, en hij vlijde zich heel zachtjes neer. Frits moest natuurlijk mede, en al had hij ook nog zooveel tegenwoordigheid van geest, om te zorgen, dat hij niet onder v o s kwam, zijne c o n t e n a n c e ging toch niet zoo ver, om te verhinderen, dat hij naast v o s kwam te liggen.

Het gezelschap in de kamer bij juffrouw Nuzler had de geheele schermutseling tusschen Frits en v o s aangezien, en in 't eerst toen Frits zich in den stijgbeugel oprichtte en met den grooten keukenpot op zijne tegenpartij losdonderde, toen beefde de kleine domineesvrouw ter wille harer zuster; doch toen zij v o s bedaard zijne aanstalten zag maken, en Frits nu zacht, maar een weinig koel, „op het bed van eer” lag, 't geen de hemel met dooiweder en regen, en Jochem Nuzler met zijne mestwagens had toebereid, toen moest zij ook in het algemeen gelach instemmen en zeide tot haren dominé: „Dat is eens recht gezond voor hem!” — „Ja,” voegde Brásig er bij, „en eene flinke verkoudheid kan hem ook geen kwaad. Wat hoeft hij ook met dat oude c r e a t u u r zoo rond te trekken.”

Frits kwam nu aanloopen, als een beeld van de halve maan; aan den éénen kant was hij nog in al zijne pracht, aan den anderen kant was hij zwart. „Ge ziet er lekker uit, jongenlief!” riep de domineesvrouw hem uit het open venster toe. „Kom zoo maar niet in de kamer: 't Is een geluk, dat uw koffer hier al aangekomen is nu kunt ge ten minste andere kleëren aandoen!”

Nu, dat geschiedde, en Frits kwam na een' poos met zijne beste kleederen voor den dag, een blauwen rok en een lange, zwarte broek en liep als jong grond-eigenaar de kamer door, maar in eene zeer verdrietige stemming, wat men hem, wegens de stekelige gezeg-

den van Bräsig en de aanmerkingen van de domineesvrouw, juist niet heel kwalijk nemen kon. Frans daarentegen was bijzonder vroolijk geluimd; hij schertste naar hartelust met de drie jonge meisjes en liet zich door de kleine tweelingen hare Kerstgeschenken toonen; hij dacht zich half dood te zullen lachen, toen de twee meisjes op 't laatst met een grooten voetzak kwamen aandragen, dien zij van oom Bräsig present hadden gekregen, „ten einde de kleine dreumesen haar p o t e n t a t e n zouden kunnen warm houden, en zij niet vóór den tijd het vervloekte podagra mochten krijgen.” — Hij had tot dus verre nog nooit gelegenheid gehad met meisjes te verkeerem, die jonger waren dan hij, en nu maakte dit vertrouwelijke gekeuvel en deze kalme vroolijkheid, die zich over iets verheugen kon, wat anders in zijne oogen niets te beteekenen had, zulk een indruk op hem, dat hij, toen het gezelschap 's avonds aan tafel ging, zich tusschen zijne kleine feestgenooten nederzette, en juffrouw Nuszler, die hem als edelman eene hoogere plaats had toegedacht, een bepaalde weigering ontving.

Dat was een vroolijke avondmaaltijd; van alle zijden was het gesprek levendig, ieder droeg, naar zijn vermogen, daartoe bij, behalve Frits en Jochem. Frits had vreeselijk het land, en hij ergerde zich, dat hij niet ook zoo vroolijk kon wezen als Frans. Jochem sprak ook niet, maar hij verzuimde toch niet te lachen, en zoodra Bräsig slechts zijn mond opendeed, trok Jochem zijn scheeven mond krek tot aan het oor toe; en, toen de punch was binnengebracht, en Lina, als de verstandigste der kleinen, het schenken op zich had genomen, kreeg hij ook de spraak en wilde toch ook doen, wat hij als gastheer daarbij doen kon, en zeide af en toe, heel zachtkens: „Lina, schenk toch Bräsig eens in!” — Ook Frits werd door de punch spraakzamer; maar hij

ergerde zich toch nog altijd, hoofdzakelijk over het onbeschaafde gedrag van Frans; want al waren, in zijn oog, de kleine meisjes ook nog maar halve bakvischjes, zoo moesten ze toch, naar zijne meening, langzamerhand al tot eene hoogere conversatie worden opgeleid. Hij nam dus denzelfden toon aan, dien hij op het Rahnstadter bal had aangenomen, toen hij den cotillon met de vijftwintigjarige burgemeestersdochter had gedanst, en sprak Louise Hawermann, als „juffrouw Hawermann” aan. Het goede kind zag hem verwonderd in 't gezicht, en toen hij nogmaals met zijn „juffrouw” voor den dag kwam, lachte zij luidkeels en zeide: „Ik ben immers geen juffrouw, ik ben immers Louise Hawerman,” en Frans moest meê lachen.

Voor Frits was dit alweêr eene ergernis; maar hij wist al te goed, dat hij op den weg der beschaafde samenleving was, en dat een behoorlijk gesprek met dames zoo moest aangelegd worden; hij liet zich alzoo niet overbluffen en vertelde al zijne balontmoetingen te Rahnstadt, en wat hij tot de burgemeestersdochter gezegd had, en wat zij tot hem gezegd had, en daarbij „jufferde” hij ook tegen de beide kleine, ronde appeltjes rechts en links. En daar er nu bij de jonge leden van het gezelschap een luid gepraat en gelach ontstond, moest hij natuurlijk steeds luider spreken, opdat hij zich boven de anderen kon doen hooren, totdat eindelijk het gansche gezelschap stilzweeg en hem aanzag. Jochem, die naast hem zat, was een eindje van hem afgeschoven en keek hem aan, verbaasd dat één mensch dat alles gedaan kreeg; Bräsig keek om Jochems mondhoek met een buitengewoon gelukkig gezicht over zijne menschenkennis, en knipoogde dan weder Hawermann toe, als wilde hij zeggen: „Heb ik 't je niet gezegd, Karel, 't is een onverdraaglijke windbuil!” Hawermann zag verdrietig op zijn

bord, juffrouw Nuszler was in groote verlegenheid, of het haar, als gastvrouw, wel zou passen, zich tegen zoo'n ongemaniërdheid te verzetten; de dominé schudde zachtkens het hoofd heen en weder wie echter het meest in beweging geraakte, was de kleine domineesvrouw; zij wierp het hoofd in den nek, zoodat de keel-linten van hare muts onder hare onderkin beefden, en ze schoof heen en weêr op haar stoel, alsof die onder haar werd warm gemaakt, en toen Frits juist aan eene zeer aanschouwelijke beschrijving van een wilden schotschen dans bezig was, waarbij de heer zijne dame geheel moest omvatten, — toen hield zij 't niet langer uit; zij sprong op en riep: „Zwijgt allen eens stil! Ik ben er als tante de naaste toe! Frits, kom eens hier!” — En toen Frits nu lang en langzaam opstond en zeer voornaam en koel naar haar toe gegaan was, vatte zij hem vóór in den grondeigenaarsrok en sprak op hoogen toon: „Kom jij eens even meê naar buiten! Met die woorden trok zij hem mede de deel op. Van daar hoorde het gezelschap tekst en uitleg eener krasse strafpredikatie, die zich niet door tegenwerpingen liet afbreken, en toen de deur weder openging, trok de domineesvrouw Frits weder achter zich meê en hem zijne plaats aanwijzende, sprak zij: „Ga daar nu bedaard weder zitten en spreek als een verstandig mensch.” — Nu, dat deed Frits dan ook, namelijk het eerste; het tweede liet hij achterwege, en niemand kon het ook met hem verlangen; na een dergelijk beschaafd gesprek maakt verstandige taal ook al eene zeer wonderlijke figuur, en waarom zou hij een mooi begin door een slecht besluit bederven! — Terwijl Frans nu, kort daarna, met de drie jonge meisjes weder vroolijk aan 't praten was, en de oudere lieden, met uitzondering van de domineesvrouw, die eene soort van veiligheids-politie over den misdadiger uitoefende, weder

op den ouden goeden weg van een verstandig gesprek waren gekomen en slechts nu en dan wat levendiger werden, als Bräsig er eens een grap onder gooide, zat Frits daar inwendig te grommen, maar haalde zijn hart op aan de punch, die bij hem als olie in 't vuur viel; — in stilte noemde hij Frans: „een listigen indringer,” en de drie kleine meisjes „nuchtere halzen,” aan wie de paarden niet besteed waren, die hij haar had toegeworpen. — Maar desnietteenstaande en bij de groote minachting, die hij jegens zulk eene kinderachtige conversatie koesterde, steeg bij zijn' toorn, ook eene soort van jaloerschheid op, dat hij niet haantje de vóórste was, en daar hij meende te zien, dat Frans zich het meest met Louise Hawermann bezighield, zwoer hij in 't geheim, dat die zaak weldra tot een einde zou komen; hij zelf, Frits Triddelfitz, wou toch eens zien wat hij uitrichten kon; wel te verstaan, als zijne tante er niet bij was.

Middelerwijl was het al laat geworden en niemand dacht er aan, dat het reeds zoo laat was. Toen stond er op eens eene vreeselijke gedaante in de kamer, van boven tot beneden in allerlei rare lappen gewikkeld; hij blies op een' hoorn, wat verschrikkelijk was en begon toen te zingen, wat nog veel verschrikkelijker was. Dat was Gust Stowsand, die maar half wijs was, en die derhalve, door Jochem Nuszler, daar hij anders nergens voor dienen kon, tot nachtwacht was aangesteld. En de knechts en meiden keken de kamerdeur in: zij wilden ook eens zien, hoe Gust zijne zaken doen zou, en lachten en stootten elkaâr aan en drongen zich vóór- en weder achteruit. — En nu begon het feliciteeren: allen wenschten elkander geluk met het nieuwe jaar, en toen alles weder rustiger was geworden, hield de dominé eene korte aanspraak, die bijzonder grappig begon en zeer ernstig eindigde, terwijl hij zeide, hoe de mensch

met ieder jaar eene groote schrede nader bij zijn graf kwam, en dat hem daarbij dit ééne troosten moest, dat ook met ieder jaar een nieuwe knoop werd gelegd, die vriendschap en liefde nader met elkander verbond. En toen hij, na het uitspreken zijner goede woorden, in den kring rondzag, toen had zijne kleine vrouw haren arm om hem heen geslagen, en Jochem stond bij zijne eigene vrouw, en Hawermann en Bräsig hadden elkanders hand gevat, en de beide kleine tweelingen lagen zacht in elkanders armen, en Frans stond bij Louise Hawermann. — Frits was niet te zien, misschien was hij in zijne wrevelige stemming wel de kamer uitgegaan. Zoo eindigde het jaar 1839.

ACHTSTE HOOFDSTUK.

Bräsig reist naar de Waterkunst, en de Kamerraad komt naar Pumpelhagen. Van Pouchelskopps wapen, en wat de daglooners daarvan zeiden. — Van de »Egels» en de »Ezels.» — Waarom Freule Fidelia een »stuk klein vee» genaamd werd, en waarom dominé Behrens zijn hoofd schudde. Bräsig komt uit de waterkunst terug en onderwijst Hawermann in wateraangelegenheden. Hoe 't hem daarmede gegaan is. Een dood en een nood. — Hoe Daniël Sadenwater met de vork van zijn heer in de hand zat.

Toen, in het nieuwe jaar, Paschen in 't laud kwam, reisde Bräsig naar zijne waterkunst, en op Pumpelhagen kwam de Kamerraad aan met zijne drie dochters, Albertine, Bertha en Fidelia. „Nee, die man kon niet weer beter worden; met hem zou 't spoedig affloopen,” dat zeide Hawermann bij zich zelve, en Frans zeide dat ook; en toen zij beiden, den eersten avond na zijne aankomst, bij elkander zaten, was hun gesprek daarover recht treurig. Des anderen daags, toen Frans

natuurlijk bij zijn' oom in het heerenhuis zijn' intrek nam en met zijne nichten aan tafel zou eten, kwam het Hawermann haast al te eenzaam voor in zijne oude inspektorswoning; hij was zoo aan den omgang met den jongeling gewend.

In de eerste acht dagen kwam er ook al bezoek bij den Kamerraad; 't was Pomuchelskopp, in zijn blauwen staatsierok met blinkende knopen, en in de fraaie koets, die er nu nog heel wat deftiger uitzag, daar zij nog met een wapen was versierd, dat hij voor een halven Louis d' or uit Weenen had laten komen. Het stelde een stokvischkop op een blauw veld voor, tengevolge waarvan de domme daglooners, die niets van stokvischkop en blauw veld wisten, altijd „domkop in een blauw vel” zeiden; zij hadden mogelijk wel eenige gelijkenis tusschen dat wapen en hun' heer ontdekt.

Den omgang met Bräsigs graaf had hij opgegeven; andere edellieden woonden er in de buurt niet, dus kwam de Kamerraad hem bijzonder van pas, maar de man trof het ongelukkig. Toen hij Daniël Sadenwater, den ouden bediende van den Kamerraad, met meewarige stem zijn wensch had te kenneu gegeven, dien hij koesterde, om zich persoonlijk naar de gezondheid van den Kamerraad te informeeren en er bijvoegde, dat hij den heer Kamerraad, uit Rostock, zeer van nabij kende, ging Daniël met zijn oud, effen gezicht ook werkelijk naar binnen, om hem aan te dienen; maar hij kwam met een even zoo effen gezicht weêr naar buiten en zeide, dat het den heer Kamerraad leed deed, niet wel genoeg te zijn, om bezoek te kunnen ontvangen. Dat was dus weder zeer verdrietig voor Pomuchelskopp; hij zat 's namiddags weder in den hoek van de canapé en ergerde zich, en zijne lieve vrouw die dan altijd zoo innig teeder werd, noemde

hem den ganschen middag: „Pokje,” wat hem billijkerwijze zijn verdriet voldoende moest vergoeden. De Kamerraad had dan ook, in zijne ongesteldheid, werkelijk geen ander gezelschap noodig, dan 't geen hij in zijne omgeving vond.

De beide oudste freules waren er, van 's morgens tot 's avonds op bedacht, hem op te passen en te koesteren, en de jongste, het troetelkind van de gansche familie, die een weinigje verwend en voor hare jaren wel wat te jong gehouden was, en zich een weinigje te veel op hare kinderlijke vroolijkheid beroemde, zorgde naar haar vermogen voor zijne opbeuring. Frans had zich, in zijne goedwilligheid, dadelijk tot zijn secretaris aangeboden en bezorgde buitendien al de kleine lastige zaken, die in zulk eene huishouding voorkomen, vooral wanneer er een zieke is; vóór allen echter was het Hawermann, in wiens omgang de Kamerraad genoeg vond; hij moest hem niet alleen bericht geven omtrent het goed; maar ook in andere dingen die dáár niet toe behoorden, vroeg hij hem om raad en overlegde die met hem. Zoo had Hawermann dus niet veel tijd, om in de Gurlitzer pastorie aan te gaan, en wanneer Louise haren vader spreken wilde, moest zij hem den geheelen drukken zaaitijd door, op de velden, of 's middags op den hof opzoeken. Het kon op die wijze niet missen, of zij moest freule Fidelia wel eens ontmoeten, en daar het nu vanouds eene bekende zaak is, dat jonge meisjes, die eigenlijk al oude meisjes zijn en nu nog zoo tuschen oud en jong heenloopen, zich altijd aan den jongen kant houden, om zich aan eene andere jeugd weêr een weinig op te frisschen; zoo was 't zeer natuurlijk, dat freule Fidelia in Louise een groot welgevallen vond, en het duurde ook niet zeer lang, of die beiden waren als één hart en ééne ziel. Of het nu, over

het geheel, goed is, wanneer een jong meisje eene zooveel oudere vriendin vindt, wil ik niet in alle gevallen met „ja” beantwoorden; 't komt hier verbazend veel op de gezindheden van de oudere dame aan. Louise had daar echter geen nadeel van, want freule Fidelia was buitengewoon goedhartig; zij was maar een heel klein beetje van de ijdelheid en de voorname kuren aangestoken, die zich zonder wezenlijke waarde in de hoogere kringen een aanzien willen geven, en hoezeer hare zalige mama — de oude genadige, zoo als Daniël Sadenwater haar noemde — er ook veel moeite toe gedaan had, om haar een weinig voorname te maken, hier, bij zijn lieveling, had de Kamerraad er zich met gelukkig gevolg tegen verzet. Maar, zonder dat hij zulks gewaarwerd, was hij ook schuldig aan de kinderachtigheid van zijne jongste dochter en daaraan, dat zij niet ouder wilde worden; zij had hem, van jongs af, de zorgen en bezwaren moeten weglachen en wegdartelen ... en was nu zoo daarbij gebleven, zonder er verder wat bij te denken. Deze dagelijksche bezigheid vorderde nu ook al haren tijd zoo zeer, dat Louise Hawermann er volstrekt niet aan denken kon, haar in dit geval tegenstand te bieden en tegen haar op te komen, en, wat anders mogelijk aanstekelijk had kunnen zijn, werd nu een voorbehoedmiddel tegen de krankheid: Louise werd veel bedaarder en had zooveel verstand, om zich uit Fidelia's bonte voddenkraam zulke manieren uit te zoeken, als voor haar pasten. Maar zij nam niet slechts, zij gaf ook.

Wist Louise zich in de groote wereld niet best te helpen, zoo wist freule Fidelia 't nog veel minder in de wereld, die rondom haar leefde en werkte, en op dat punt kon Louise haar nu het best inlichten. Maar eene recht verdrietige zaak moest freule Fidelia eerst

een leelijken stoot geven, zou ze er zich in 't geheel iets aan gelegen laten liggen. De zaak droeg zich aldus toe. De Kamerraad had voor den verjaardag der freule een zeer fraai kleed uit Schwerin laten komen, freule Albertine had aan een nieuwen zomerhoed gedacht, en freule Bertha aan een keurigen shawl en toen nu de geschenken waren uitgereikt, gingen de beide oudere zusters dadelijk aan 't werk en pasten haar troetelkind de nieuwe kleedingstukken aan en stonden nu om haar heen en bekeken haar rechts en links en waren in bewondering opgetogen, dat ze er zoo bekoorlijk uitzag en freule Bertha riep uit: „Nee, ze is eene kleine fee!” Nu moest echter Caroline Kegels, het kamermeisje, juist de kamer doorgaan, en die wist nu niet, hoe spoedig ze naar de keuken zou loopen en vertellen: „Menschenkinderen, weet je wat? Freule Bertha zegt, dat onze kleine freule er uitziet als 't klein vee!” Nu, die grap moest natuurlijk goed bevallen, en 't duurde niet lang, of freule Fidelia werd onder de dienstboden niet anders genaamd dan 't klein vee. Maar zoo iets duurt zoolang als 't duurt; ten laatste moest het haar ook ter ooren komen, en toen gaf het eene groote beweging, om het te onderzoeken, en Caroline Kegels moest, hoe ze mocht bidden en schreien, het huis uit. Dienzelfden dag kwam Louise haar bezoeken, en 'op de trap ontmoette zij de schreiende Caroline Kegels, en binnen in de kamer weende freule Fidelia. Nu kwam het ééne woord uit het andere, en toen Louise de zaak wist, legde zij medelijdend hare beide handen op den schouder der freule, zeggende: „Och, dat hebben de lieden niet zoo kwaad gemeend.” — „Ja,” riep de freule driftig uit, „dat hebben ze wel, dat hebben ze wel. Dat ruwe, onbeschaafde volk!” — „Nee, neen! zeg dat niet!” riep Louise, bijna angstig: — „onze dienstboden zijn niet ruw, zij

hebben even zooveel gevoel als voorname lieden. Mijn vader zegt, men moet ze eerst kennen, en dat is niet zoo gemakkelijk: de taal scheidt hen van hunne meesters." — „Dat is alles hetzelfde!" zeide Fidelia. „Klein vee is een gemeene, ruwe uitdrukking." — „'t Is een misverstand," antwoordde Louise, eene belediging hebben zij er niet mede bedoeld. — Gij, Freule, zijt immers de lieveling van al uwe dienstboden." — Deze laatste zoete suiker, die Louise, zonder de minste vleierij de freule liet proeven, verdreef reeds eenigermate den bitteren nasmaak van het „kleine vee," en toen zij met warmte en nadruk vertelde, hoe de dominé, die in lief en leed met de lieden te doen had, over hunne rechtschapenheid en hun diep gevoel dacht, werd de freule bedaarder en eindelijk, in hare goedgehartige kinderlijkheid, werkelijk begeerig, om nader met de lieden bekend te worden, en Caroline Kegels werd weder in genade aangenomen.

De freule vroeg er Frans naar, en die prees de lieden in Pumpelhagen hemelhoog, en ook de Kamerraad gaf van zijne onderhoorigen de beste getuigenis en vertelde in het voorbijgaan dat de over-oud-grootouders van deze lieden al sedert menschelijke geheugenis onder zijne voorouders hadden gediend. De eerste Heer Von Rambow, wiens naam nog overal leefde, had slechts twee mannelijke dienstboden gehad, van welken de één: Ezel, en de ander: Egel had geheeten, — — zóó werd ten minste verteld. Nu hadden die echter eene groote nakomelingschap gehad, en zoo was dan met den tijd eene groote oneenigheid tusschen de Egels en de Ezels ontstaan, doordien één Egel menigmaal een schepel koren had gekregen, dat den ander toekwam, en één Ezel een pak slaag, dat van rechtswege den ander behoorde. Deze verwisselingen waren evenwel onder één zijner voorvaderen, die — tot schande

van zijne familie moest hij het bekennen, — een weinig kort van memorie was geweest, tot zulk eene hoogte geklommen, dat de toenmalige vrouw Von Rambow, die heel wat verstandiger was dan haar echtgenoot, zich de zaak moest aantrekken. — Zij kwam op een inval, en daar zij ook het oppergezag uitoefende, bracht zij dien tevens ten uitvoer. Al de huisvaders van 't gansche dorp moesten op zekeren Zondagmorgen bijéénkomen; ieder moest zijn voornaam en zijn vadersnaam opgeven, en die schreef zij op, want schrijven kon zij ook, en nu nam zij de eerste letter van den voornaam bij den vadersnaam en herdoopte het geheele dorp. Zóó werd dan uit Karel Egel: „Kegel”, — uit Peter Egel: „Pegel,” — uit Florian Egel: „Flegel”, — en uit Volrad Ezel werd: „Vezel,” — uit Paul Ezel werd: „Pezel,” — en uit David Ezel werd: „Dezel,” en zoo voorts, en zoo voorts. „En het was opmerkelijk,” — voegde de Kamerraad er nog bij, „volgens de oude berichten was de stamvader van de Egellinie een vlaskop geweest en die van de Ezelinie een zwartkop, en zoo was 't nog op den huidigen dag bij de nakomelingschap. Maar niet alleen het uiterlijke van hunnen aanleg, neen, ook het innerlijke hadden zij tot op den huidigen dag overgeërfd: volgens de oude verhalen zouden de overoude Egels buitengewoon bekwaam in het snijden van schuimspanen en lepels, in het vervaardigen van houten harken en het klompenmaken geweest zijn; en de overoude Ezels zouden eene uitmuntende keel om te zingen gehad hebben, en dat was zoo gebleven; daarom hadden zijne voorouders, evenals hij zelf, er altijd streng op gelet, dat de nachtwachten uit de Egellinie, en de wagenmakers uit de Egelinie werden gekozen. — „En dat kunt gij nog op dezen dag zien,” liet hij er, tot zijne Fidelia zich wendende, op volgen, „aan den nacht-

wacht David Dezel en aan den wagenmaker Frits Flegel.”

Deze vertelling beviel nu freule Fidelia buitengewoon, en in hare kinderlijke opgewondenheid wist zij zich nu niet genoeg te haasten, om in alle dagloondershutten te gaan loopen, de huismoeders door lange, grappige vertellingen van haar werk af te houden, en aan de kinderen afgelegde zaken ten geschenke te geven, en als Louise er niet bij was geweest, had zij, zoo-
waar, Pezels elfjarige Marie een afgedragen sluier en een hoed met pluimen vereerd, en Dezels Stina, die de jonge ganzen aan den dijk moest hoeden, een paar keurig nette, lichtblauwe satijnen schoenen.

De oude vaders in het dorp schudden bij dit bedrijf wel wat met het hoofd, de oude moeders namen het echter goed op en zeiden: al was ze ook niet zoo verstandig, zoo meende zij het toch goed.

Dominé Behrens schudde het hoofd ook, toen hij deze soort van weldadigheid vernam; hij zeide, dat de Pumpelhager lieden de beste in zijne gemeente waren, en de oorzaak hiervan was, dat zij nog altijd hunne oude heeren hadden, die hen goed behandelden; de Gurlitzer lieden waren door de verwisseling van meesters wel een weinig losbandiger geworden, maar niets bedierf de menschen eerder, dan eene onoverlegde en onverdiende weldadigheid; hij zou eens met de freule spreken. — En dat deed hij bij de eerste gelegenheid de beste, hij zette het haar uitéén, dat de lieden in Pumpelhagen zoo welgesteld waren, dat, zoo niet ziekte, of verlies van vee, of eenig ander ongeluk hen trof, — een geschikte huisvader en een degelijke huisvrouw zich zelven konden helpen, en dat eene weldaad, die hun zoo onnoodig werd bewezen, de menschen slechts leerde, zich op vreemde hulp te verlaten. Deze soort van menschen moest, evenzoo goed als ieder ander mensch, haar eigen vrijen weg gaan, en niemand mocht zich, — ook al

was het goed gemeend, — met hunne zaken bemoeien.

Tot mijne blijdschap kan ik berichten, dat freule Fidelia dit alles inzag, en dat zij hare weldaden slechts tot dezulken uitstrekke, die zich zelve niet konden helpen, tot de ouden en zieken. Louise hielp haar bij dit werk van barmhartigheid, en Frans, die nu en dan toevallig daarbij kwam, zag tot zijne verwondering, dat dit anders zoo vroolijke meisje er zeer ernstig kon uitzien en met zeer veel overleg en bedachtzaamheid kon handelen, en dat hare schoone oogen evenzoo medelijdend en peinzend op eene oude, zieke dagloonersvrouw konden staren, als op hem op den Kerstavond. Hij verheugde zich daarover en wist toch niet recht waarom.

Het voorjaar was voorbijgegaan, de zomer was gekomen, toen Hawermann op een Zondagmorgen een brief van Bräsig kreeg, uit Warnitz. Hawermann moest dien dag thuis blijven, schreef Bräsig: hij was teruggekeerd en wilde hem 's namiddags bezoeken. En dit geschiedde. Bräsig kwam op zijn Liesje aanrijden en sprong met zulk eene kracht het paard af, alsof hij met beide beenen door den dijk henen moest. „Hoho!” riep Hawermann hem te gemoet, „wat ben je drommels vlug; zoo vlug als een vogel.” — 'k Ben opnieuw verstaald, Karel! Ik ben nog weêr eens van voren af aan ingehuurd.” — „Nu, hoe is 't je dan al zoo gegaan, oude jongen?” vroeg Hawermann, toen zij op de canapé zaten en de pijpen aangestoken waren. — „Hoor eens, Karel! nat, koud, waterkoud, kledderig! — Zie! ze maken daar den mensch heelenal tot een kikvorsch, en eer de menschelijke natuur zich aan de kikkersnatuur gewent, heeft zoo'n menschelijke creatuur zoo-veel uit te staan, dat men wel zou willen wenschen, om liever als kikvorsch op de wereld gekomen te zijn! maar goed is het toch! — Zie! eerst 's morgens de gewone afzweeting, — dan wikkelen ze je in koude

lakens — heel nat — en dan in wollen dekens, en persen je zoo te zamen, dat je niets van je menschelijk lichaam verroeren kunt, behalve je teenen. Dan nemen ze je in dien toestand op en brengen je in eene badkamer en schellen altijd vóór je uit, opdat ze de dames wegschellen, van wege de geneertheid. En dan zetten ze je, zooals God je geschapen heeft, in een badkuip, en gooien je drie emmers water over je kale kruin, als je er een hebt, en dan kunt ge, wat hen betreft, heengaan. — Nu denkt ge, dat het gedaan is? — Dat meent gij, Karel, maar nu gaat het eerst recht aan den gang. Zie je, nou moet je gaan wandelen op plaatsen, waar je niet te doen hebt. Ik ben in mijn leven veel aan 't wandelen geweest, bij 't ploegen en eggen, bij 't meststrooien en 't erwten zaaien, maar 'k heb altijd daarbij wat te doen gehad, maar hier volstrekt niets. — En daarbij moet je nu water drinken, altijd maar door! — Karel, sommigen zijn er bij, daar gaat het meê, alsof je water in een zeef giet, en dan staan ze daar en steunen; „O! dat heerlijke water!” — Geloof hen niet, Karel, ze houden zich maar zóó; water uitwendig is al erg, heel erg, maar inwendig, dan heeft het eene vreeselijke uitwerking, maar goed is het toch! — Dan komt ge in een zitbad. — Weet je wat dat, bij 4 graad boven nul is? Justement of ge op een gloeienden ijzeren stoel gezet wordt, en er dan een duiveltje 't vuur altijd maar onder je oppoekt, zie je, zóó brandt dat, maar goed is 't toch. — Dan loopt ge weêr tot den middag, en dan volgt het middageten. — Maar, Karel, daarvan hebt ge geen begrip, wat de mensch in eene waterkunst tot zich kan nemen! Het water moet bijzonder goed voor de spijsvertering zijn! — Karel, ik heb dames gezien, zoo smal en dun als lichamelijke schimmen en toch, van karmenaden als kinderhoofden, daar ze drie stuks van opaten — en aardappelen! — bewaar me! —

daar je waarachtig wel een heel zaailand meê hadt kunnen bepoten. Daarom zijn de waterdokters ook zeer te beklagen, want de zieken, ze vreten ze arm. — 's Namiddags gaat nu het water drinken weêr dapper los, en dan kunt ge u ook met de dames fatsoenlijk onderhouden; want 's morgens staan ze je niet te woord, daar ze het bewustzijn hebben, dat zij in een' wilden toestand rondloopen; eenigen met natte kousen, alsof ze pas van 't kreeftenvangen komen; anderen met natte doeken om het hoofd; allen echter met hangende haren en met een Fen us-gordel, maar die niet doorschijnend is. — Gij kunt haar vertellen, wat ge wilt, maar ge zult moeielijk een antwoord krijgen, als ge niet van hare ziektehistories begint; want dat is in eene waterkunst het beschaafdste gesprek. — Hebt ge u nu op die manier geamuseerd, dan moet ge in de Touché; ook niet lekker, maar in 't algemeen, Karel, kan je dit opmerken: alles wat slecht smaakt, wat den mensch onaangenaam is, en waarvan hij een afkeer heeft, dat is gezond voor het menschelijk lichaam." — „Nu, [dan moet ge waarlijk uw podagra wel geheel kwijt zijn, want gij hebt zoo'n drommelschen afkeer van 't koude water gehad." — „Daar kan iemand nu dadelijk hooren, Karel, dat je van je leven nog niet in eene waterkunst geweest zijt. Zie — de dokter heeft mij dat uitgelegd, — het vervloekte podagra is de opperste van alle ziekten, — dat is de moederziekte, waaruit alle andere ziekten ontstaan, en dat komt uit de jichtstof, die in de beenderen huisvest en je daarin rond-dwaalt, en de jichtstof komt uit de giftstof, die ge, als menschelijk voedsel, per exempel als een borrel of als tabak of uit de apotheek tot je genomen hebt.

Zie je! nu moet iemand, die 't podagra heeft, zoo lang in de natte lakens zweeten, tot hij al den tabak, dien hij in zijn leven gerookt heeft, en al de bittere

borrels, die hij van zijn leven heeft gedronken, uitgezweet heeft. Zie je! dan gaat de giftstof weg, en dan de jichtstof, en dan het vervloekte podraga.” — „Nu, hebt ge dat zóó gehad?” — „Neen.” — „Wel, waarom zijt ge dan niet langer daar gebleven? Dan zou 'k toch ook tot het laatste toe volgehouden hebben.” — „Karel, wat praat je? Dat houdt immers geen mensch uit, en 't is bij geen mensch gepasseerd. — Eénen hebben ze er eens gehad, die heeft zoo lang gezweet, tot de tabakslucht zeer merkbaar er uit kwam; toen heeft dan ook de waterdokter al die zieken boven gebracht, dat zij zich eigen handig met hun neus van den reuk hebben moeten overtuigen, en hij heeft het ook in de watergeschriften laten zetten, omdat het zoo merkwaardig was; — maar naderhand is 't uitgekomen: de kanalje had heimelijk een sigaar gerookt, wat verboden is, — ook een borrel is verboden. Maar, nu weêr verder in den dagelijkschen levensloop! — Na de t o u c h e loopt ge weêr, en onder het loopen is 't avond geworden. Nu kunt ge nog in den donker rondloopen, wat sommigen ook doen, heeren en dames, maar ge kunt ook naar binnen gaan en je met lezen bezighouden. Ik heb dan altijd in de waterboeken gelezen, die een zekere Rausse, die eigenlijk Frank heet, gemaakt heeft, die de opperste van alle waterdokters is. — — Karel, daar staat het alles in. Alles staat er kortelijk in! Maar 't is heel moeielijk voor een mensch om het te begrijpen, ik ben om die reden ook niet verder gekomen, dan op de eerste twee bladzijden, en daar heb ik volkomen genoeg aan; want, toen ik die gelezen had, werd ik zoo duizelig, alsof mij iemand een half uur op het hoofd had laten staan. Gij denkt, Karel, frissche lucht is frissche lucht, — 't lijkt er niet naar! — en gij denkt, het water uit je pomp is water; — verbeeld het je maar niet! — Zie! de frissche lucht deelt zich in drie deelen: in de zure stof, in de stinkstof en in het zwarte koolzuur; en het water in je

pomp deelt zich in twee deelen: in de zure stof en de waterige stof. Op water en op lucht is nu de heele waterkunst gebouwd. — En zie nu eens, Karel! hoe wijs de natuur dat ingericht heeft: de menschelijke natuur, als ze in de frissche lucht gaat, neemt door de gewone, gebruikelijke luchtpijp het zwarte koolzuur en de stinkstof in zich op, die zij beide niet verdragen kan; en, dan komt nu de waterkunst en ruimt je deze beide afschuwelijke uitdampingen uit den weg, doordien de zuurstof van je pomppwater het zwarte koolzuur vast maakt, en de waterige stof je de stinkstof met zweeten uit het lichaam drijft. Begrijpt ge me, Karel?" — „Neen," antwoordde Hawermann en lachte recht hartelijk, „dat kunt ge niet verlangen." — „Lach niet over eene zaak, Karel, die ge niet begrijpt. — Nu, de stinkstof wordt dan uitgedreven, maar waar blijft het vastgemaakte zwarte koolzuur? Zie, dat is het punt, en verder ben ik in de waterwetenschappen niet gekomen; en geloof je wel, dat dominé Behrens er iets van weet? Ik heb 't hem gisteren gevraagd, — die weet er volstrekt niets van. — En ge zult zien, Karel, dat zwarte koolzuur zit nog in mijn lijf, en daarvan zal ik het vervloekte podagra toch weër krijgen." — „Maar, Zacharias, waarom zijt ge dan daar niet een beetje langer gebleven, om u behoorlijk te laten uitkureeren?" — „Karel, antwoordde Bräsig, en hij sloeg de oogen neder en nam een zeer bedrukt voorkomen aan, „het ging niet! — Er is mij daar iets gepaaseerd. — Karel," zeide hij, Hawermann vrij in de oogen ziende, „gij kent mij van jongs af: hebt gij ooit van mijn leven oneerbiedige manieren jegens de vrouwen in mij bespeurd?" — „Neen, Bräsig, dat getuigenis kan ik je geven." — „Wel nu, en toch! — Denk eens, hoe 't mij gegaan is. — Dezen Vrijdag vóór acht dagen krijg ik weër zoo'n en t f a a m gejangel in de groote

teenen, — want in de uiterste einden begint het altijd — en de waterdokter zegt: „Heer entspekter, wij moeten u eene extra inwikkeling a p o p l e x e e r e n. Nu, dat geschiedt; hij wikkelt mij zelf in en zoo stijf, dat ik nauwelijks adem kan halen; waarbij hij zegt, dat lucht minder noodig voor mij is dan water, en hij wil zelfs het venster toemaken. — „Neeen,” zeg ik, „zooveel versta ik er langzamerhand toch ook van: frissche lucht moet er wezen, laat het venster open,” en hij doet het en gaat heen. — Nu leg ik dan in mijnen benauwden toestand al zachtkens neêr en denk ook verder aan niets kwaads; daar komt er op eens zoo'n gebrom en gegons om mij henen; en toen ik goed opkijk, vliegt een heele bijenzwerm het venster in en de bijenkoningin voorop, want die ken ik, Karel; je weet, ik ben een bijenhouder; ik ben eens in Zittelwitz met den schoolmeester te zamen in 't voorjaar met zeven-en-vijftig bijenkorven in 't veld ingetrokken, — en deze koningin wil zich nu in mijn wollen deken, die de dokter mij over 't hoofd had getrokken, netjes neêrzetten. Nu, wat zou ik nu doen? Verroeren kon ik mij niet; ik blaas dus naar 't gedierte, ik blaas, tot ik geen adem meer heb, maar larie! allemaal larie! Het beest zet zich eindelijk juist op mijn kalen kop — want, Karel, de pruik zet ik altijd af om ze te sparen — en nu komt de gansche zwerm en zwenkt op mijn gezicht aan. Nu, dat was niet te harden. Ik wentel me het bed uit. — Paf! — val ik op den grond, en rol me nu uit de wollen deken en uit de natte lakens tot aan de deur, en al dat ellendige bijengebroed me achterna! en zóó spring ik nu de deur uit, en zóó sla ik me, met de mij vervolgende bijen rond, als blind en dol, en zóó schreeuw ik om hulp. — De hemel zij geloofd en gedankt: de existent van den waterdokter trof me aan en bracht me in een ander lokaal en van daar in de noodige kleeding, zoodat

Verroeren kon ik mij niet; ik blaas dus naar 't gedierte, ik blaas, tot ik geen adem meer heb, maar larie! allemaal larie! Het beest zet zich eindelijk juist op mijn kalen kop — want, Karel, de pruik zet ik altijd af om ze te sparen — en nu komt de gansche zwerm en zwenkt op mijn gezicht aan. Nu, dat was niet te harden. Ik wentel me het bed uit. — Paf! — val ik op den grond, en rol me nu uit de wollen eken en uit de natte lakens tot aan de deur, en al dat ellendige bijengebroed me achterna! en zóó spring ik nu de deur uit, en zóó sla ik me, met de mij vervolgende bijen rond, als blind en dol, en zóó schreeuw ik om hulp. —

Bladz. 202.

ik na eene rust van eenige uren naar beneden in de eetkamer kon gaan, — wat zij een salon noemen, — dat wil zeggen met een halfhonderd bijenangels in mijn lijf. — Ik begiu met de heeren te spreken, en zij lachen met elkander. — Waarom lachen zij, Karel? Gij weet het niet, en ik weet het ook niet. — Ik wend mij alzoo tot eene van de dames en spreek haar vriendschappelijk aan, over het weder; toen wordt zij rood. Waarom wordt ze, bij 't praten over het weder, rood? Dat weet ik niet, en gij weet het ook niet, Karel. — Ik wend mij tot eene, die eene zangeres was, en verzoek haar vriendelijk, het fraaie lied nog eens te zingen, dat ze alle avonden gezongen had. Wat doet zij, Karel? — Zij draait me haar rug toe. En als ik mij daarop nu zoo in mijne bijzondere gedachten verdiep, komt de waterdokter bij mij en zegt heel beleefd: „Heer entspekter, neem 't mij niet kwalijk, gij zijt dezen middag al te veel in 't oog geloopen.” — „Hoe zóó?” vroeg ik. — „Ja,” zegt hij, „zooals gij de deur uitgesprongen zijt, is juist de freule Von Hinkfuss over den korijdon gegaan, en die heeft het in diep geheim aan de anderen verteld.” — „En om die reden,” zeg ik, „wilt gij mij het natuurlijke medelijden onttrekken? Om die reden willen de heeren lachen en de dames mij hare bevallige ruggen laten aanzien? — Neen, daarvoor ben ik niet hier! — Wanneer freule Von Hinkfuss mij aldus, met een half honderd bijenangels in het lichaam, was tegengekomen, dan zou ik mij iederen morgen, in alle bescheidenheid, naar hare gezondheid geïnformeerd hebben. — Maar laat ze hun gang gaan! — Menschelijk gevoel kan niemand op de kermis koopen. — Maar, dokter! kom nu, en haal mij die bijenangels uit het lijf. — — Zie, Karel, daar kon hij 't niet. — „Wat?” vroeg ik, „kunt ge niet eens een bijenangel uit de huid halen?” — „Neen,” zegt hij, „ik zou 't wel kunnen, maar ik mag

niet, want dat zijn Operamenten, zooals ze voor een Chirurgus passen, en daartoe ben ik niet van de Mecklenburgsche regeering gequalifikaizeerd." — „Wat?" geef ik ten antwoord, „gij wilt mij de jicht uit mijn gebeente kureeren, en moogt mij, volgens de wet, niet eens een bijenangel uit de huid halen? gij moogt u niet eens met de huid van een uitwendigen mensch bezighouden en wilt mij mijn geheimzinnig inwendige met uw sakkermentsche water uitspoelelen? Ik bedank je!" — En zie, Karel, van dit oogenblik af had ik het vertrouwen in den heelen waterdokter verloren, en zonder vertrouwen kunnen zij niets uitrichten, dat zeggen zij iedereen zelf, als hij aankomt. — Ik reisde dus dadelijk weg, en heb mij de angels door den ouden Chirurgus Metz in Rhanstadt laten uithalen. En hiermede eindigt mijne geschiedenis in de waterkunst, maar goed is ze toch: de mensch krijgt een heel ander geloof, en al verdrijft ze 't vervloekte podagra ook niet, men krijgt er toch een begrip van, wat de menschelijke creatuur al kan uithouden, en hier, Karel, heb ik je ook een waterboek meêgebracht, daar kan je 's wintersavonds in de wetenschappen je zelven meê onderwijzen." — Hawermann bedankte hem, en nu begonnen zij over de bezigheden op het goed te spreken en zóó onder de hand ook over de leerlingen. — „Nu, Karel," vroeg Bräsig, hoe gaat het met den jonker?" — „Zeer goed, Bräsig, met dien gaat het alles even goed; het doet mij maar leed, dat ik den jongen man niet wat meer bij mij kan hebben. Hij doet zijn plicht, in alle opzichten, en meer dan dat: ik weet door Daniël Sadenwater, dat hij menigmaal 's nachts bij onzen zieken ouden heer heeft gewaakt, al was hij ook nog zoo vermoeid geweest. Dat is een uitnemend jong man. Daar is lust in tot den arbeid, en daar is ook gevoel in tot hartelijkheid."

„Zoo, Karel, maar je windbuil?” — „Ei, die is ook zoo kwaad niet; hij heeft veel grollen in 't hoofd, veel te veel, maar kwaad is de jongen niet. Hij doet ook wat hem gezegd wordt, en zoo hij ook wel eens iets mag vergeten — nu! wij zijn immers ook jong geweest.” — „Het beste bij je beide jonge elementen is, dat ze reeds flink en krachtig zijn. Kijk! daar ben ik bij Christiaan Kloekman geweest, die heeft er een, veertien jaar oud, pas ingezegend! dat is den geheelen dag moê; dat slaapt al staande, dat slaapt al gaande; als dat eten moet, eet het niet; als dat drinken moet, drinkt het niet, en als hij het op 't veld zendt, dan verkleumt het.” — „O neen! — Zoo zijn de mijnen niet,” sprak Hawermann. „En de jonker waakt 's nachts bij den ouden Heer? vroeg Bräsig. — „'k Mag dien jongen man wel lijden! — Dan is de heer Kamerraad wel zeker zeer zwak? — Groet hem van mij, Karel, want ik wil je nu adjuus zeggen; ik moet nog naar mijn genadigen Graaf; die heeft mij laten ontbieden, in eene bijzondere aangelegenheid.” — En hiermede reed Bräsig weg.

En de Kamerraad was werkelijk in de laatste dagen zeer zwak geworden; hij had weder een lichten aanval van beroerte gehad; gelukkig echter had hij de spraak behouden, en Frans kwam dien avond bij Hawermann en verzocht hem, eens te willen komen; zijn oom wenschte hem te spreken.

Toen de inspektor de kamer inkwam, was Fidelia daar, en snapte en vertelde, op hare kinderachtige wijze, den ouden heer van dit en van dat. — Ach! het arme kind wist immers toch ook niet, hoe kort zij nog maar met haren goeden vader zou kunnen keuvelen. De Kamerraad verzocht haar, hem met Hawermann alleen te laten, en toen zij de kamer uit was, zag hij den inspektor met een diep bedroefden blik aan en zeide, op zwakken toon: „Hawermann, lieve Hawermann, wan-

neer van datgene, wat ons vroeger vreugde schonk, ons niets meer verheugt, dan loopt het ten einde.”

Hawermann zag haastig naar hem op, en, alsof hij zich het ergste niet verbergen kon, want hij had al menigeen op zijn laatste leger gezien, sloeg hij treurig de oogen neder en vroeg: „Is de dokter heden niet hier geweest?” — „Ach, lieve Hawermann, de dokter! Wat zal die hier doen? Ik zou liever den goeden dominé Behrens weêr eens bij mij zien. — Doch vooraf heb ik met u nog van andere zorgen te spreken. Kom hier bij mij zitten.” Toen de inspektor dat gedaan had, sprak hij haastig, maar dikwijls afgebroken, verder, alsof 't hem evenzeer aan tijd ontbrak als aan lucht. — „Mijn testament ligt in Schwerin. — Ik heb alles bedacht, maar — — indien mijne ziekte niet zoo plotseling ware gekomen — de onverwachte dood mijner vrouw — — ik vrees, dat mijne zaken niet zóó in orde zijn, als zij moesten wezen.” — Na een korte poos herstelde hij zich een weinig en ging toen voort: „Mijn zoon krijgt het landgoed; met mijne beide getrouwde dochters is alles geschikt; maar de drie ongetrouwde — — die arme kinderen! — zij konden slechts karig bedacht worden. Axel moet voor haar zorgen — ach God! hij zal genoeg met zich zelven te doen hebben. Hij schrijft mij, dat hij gaarne nog eenige jaren in dienst zou blijven — goed, zeer goed; zoo hij zuinig leeft — dan kan er iets van het goed worden overgehouden — om schulden te betalen. — Maar de jood, Hawermann! de jood! — Zal hij wachten?” — „Ja, heer Kamerraad, Mozes zal wachten; dat hoop ik zeker. — En zoo niet, er is veel geld in het land, veel meer dan voor een jaar.” — „Niet waar? ja, ja, en de goederen zijn gestegen. — Maar, wat dan? Axel weet niets van de landbouwkunde — ik heb hem door Frans boeken gezonden, landhuishoudkundige boeken — daarin

moet hij studeeren — dat kan hem van nut zijn, niet waar, Hawermann?" — Ach, goede hemel! dacht Hawermann, dat zou uw oude heer, die zelf altijd zoo praktisch en verstandig was, in gezonde dagen niet gehoopt hebben, maar waartoe kon het dienen, zoo hij hem dien troost ontnam! hij zeide dus: „Ja, dat hoop ik ook.” — „En, lieve vriend, gij blijft bij hem,” — riep de Kamerraad op dringenden toon, „geef er mij uwe hand op, dat gij bij hem blijft.” — „Ja,” antwoordde Hawermann, en de tranen stonden hem in de oogen, „zoo lang ik u of uwe familie van nut kan zijn, verlaat ik Pumpelhagen niet.” — „Dat wist ik wel,” zeide zijn heer, en zonk achterover in zijn kussen, — „maar — Fidelia moet schrijven — hem nog eenmaal zien — met u te zamen zien.” Zijne krachten verlieten hem, hij haalde diep adem en rochelde zwaar.

Zachtjes stond Hawermann op en schelde, en toen Daniël Sadenwater kwam, nam hij hem in de voorkamer en zeide: „Sadenwater, met onzen goeden meester is het erger geworden; ik vrees, dat het niet lang zal duren; roep de freules en den jongenheer, maar zeg hun nog niets bepaalds.” Over het gelaat van den ouden bediende verspreidde zich eene weemoedige, plechtige uitdrukking, zooals wanneer de avondwind over de kalme zee ruischt; hij zag om naar de halfgeopende deur van de ziekenkamer, alsof 't hem van dáár was aangewaaid, en hij zeide bij zich zelve, alsof hij zich moest verontschuldigen: „Lieve God, 't zijn nu over de dertig jaren...” — toen keerde hij zich om en ging.

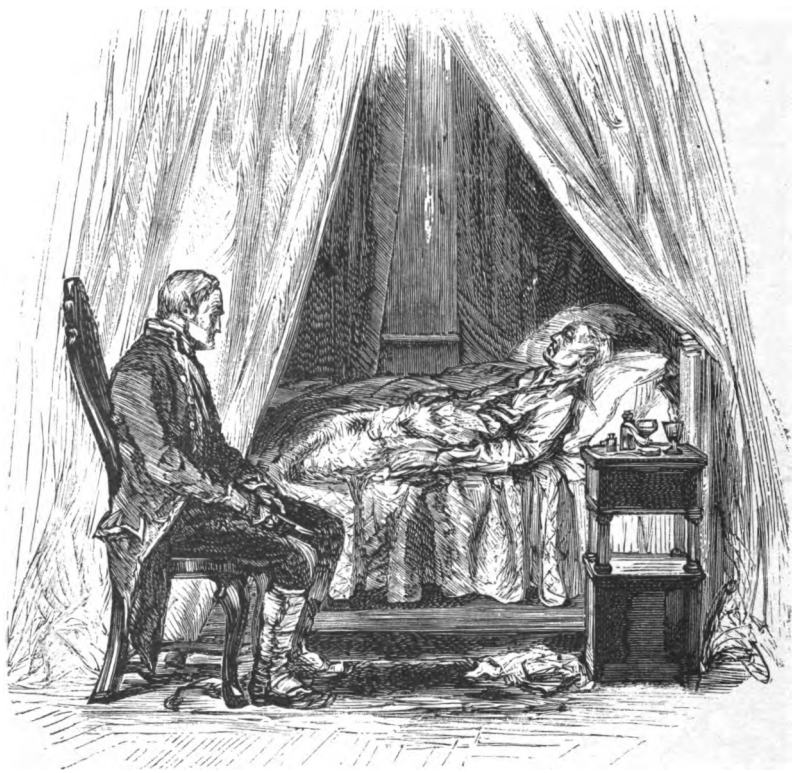
Frans en de freules kwamen. — De arme meisjes vermoedden het niet, dat de steen zoo ras den berg afrolde; zij hadden er steeds zoo zeker op gerekend, dat het één of ander hem moest terughouden: de dokter, of, als die 't niet kon, onze goede God. Zij hadden in den laatsten tijd altijd om beurten haren vader

opgepast, en nu kwam het haar zoo geheimzinnig onheilspellend voor, dat zij elkander hier allen te gelijk zagen, en Frans ook en Hawermann en Daniël Sadenwater. „Mijn God, wat is . . . wat is . . . ?” riep Fidelia, naar den ouden inspektor toeloopende. — Hawermann nam hare hand en drukte die, zeggende: „Uw vader” — hij zou in deze oogenblikken onmogelijk hebben kunnen zeggen: Mijnheer uw vader, — „uw vader is erger geworden, hij is zeer ziek, hij verlangt uw broeder te spreken. — Mijnheer Von Rambow, schrijf gij spoedig een paar woorden, ik zal den wagen voor den dokter bestellen, de koetsier kan den brief medenemen voor de post. In drie dagen kan uw broeder hier zijn.” — „Dat duurt geen drie uren meer,” zeide Sadenwater, die uit de ziekenkamer kwam, zacht tot Hawermann.

En in de ziekenkamer zaten en stonden de drie dochters bij het sterfbed van haren vader en weenden en klaagden zachtkens bij zich zelve, en zij wilden den steun vasthouden, die haar zoo lang ondersteund had, en ieders hart zuchtte tot ieders hoofd om raad, wat zou kunnen helpen of verzachten; en die drie harten klopten al angstiger en gejaagder, en dat ééne hart al langzamer en zachter.

En in de vóórkamer zat Frans en luisterde naar ieder geluid en stond op en ging in de ziekenkamer en kwam terug. Hij had nog nooit een mensch uit het leven zien scheiden; hij dacht aan zijn eigen vader, dien hij zich altijd als op zijn oom gelijkende, had voorgesteld, en het was hem te moede, alsof zijn vader ten tweeden male stierf. En hij dacht ook aan den zoon van zijn oom, die niet tegenwoordig was, en wiens plaats hij innam, en dacht, dat hij hem daarom, zoolang hij leefde, moest liefhebben. — Hawermann stond aan het open venster en zag rond in den nacht; 't was juist zulk een nevelige nacht, als het toen was, toen zijn hart

... en toen hij de zilveren vork in de hand kreeg, waar de naam van zijn heer op stond, en dien hij, meer dan dertig jaar elken avond had geschuurd, toen werd het zoo duister voor zijne oogen, toen kon hij 't niet meer goed zien, of ze schoon was of niet. en hij zette het mandje weg en bekeek de vork, totdat zijne oogen geheel overliepen, en toen hij zich tot bewustheid zocht te brengen, wat hij eigenlijk dacht, toen was 't: wie nu wel met die vork zou eten.

Bladz. 218.

voor altijd een schok had gekregen. — Toen was 't zijne vrouw, thans was 't zijn vriend, wie kwam nu? Kwam hij nu zelf? of kwam . . . Neen, neen! dat kon de goede God niet willen, dan was hij er toch het naaste aan toe. — En op dien avond zat Daniël Sadenwater en deed, wat hij sinds dertig jaren elken avond gedaan had: hij had een mandje met zilveren lepels en vorken op zijn schoot, en op den stoel, naast hem, lag een schuurlap en een blauw- en witgeruite zakdoek; en hij veegde de lepels en vorken voorzichtig af met de schuurlap en zijne oogen met den zakdoek; en toen hij de zilveren vork in de hand kreeg, waar de naam van zijn heer op stond, en dien hij, meer dan dertig jaar elken avond had geschuurd, toen werd het zoo duister voor zijne oogen, toen kon hij 't niet meer goed zien, of ze schoon was of niet, en hij zette het mandje weg en bekeek de vork, totdat zijne oogen geheel overliefen, en toen hij zich tot bewustheid zocht te brengen, wat hij eigenlijk dacht, toen was 't: wie nu wel met die vork zou eten.

En in al dien angst en dit bitter harteleed ging de slinger van de pendule even bedaard op en neder, alsof de tijd aan eene wieg zat, en zijn kind zachtkens en rustig in slaap wiegde, in den laatsten slaap. En het sliep in: twee oogen sloten zich voor altijd, het duistere voorhangsel tusschen hier en ginds was zachtkens neêrgeleden en aan de eze zijde stonden de arme meisjes en snikten luid en strekten tevergeefs de armen uit naar datgene, wat geweest was, en wrongen de handen om datgene, wat van haar gescheiden was. Fidelia wierp zich op het lijk haars vaders en snikte en weende, totdat zij door stuiptrekkingen werd overvallen. Frans richtte haar vol medelijden op en bracht haar de kamer uit; de twee andere zusters volgden, in nieuwe bekommering over haar lieveling. Hawermann was alleen met Daniël Sadenwater,

en toen hij den doode de oogen had toegedrukt en na eene poos ook wegging met een bezwaard hart, zat Daniël aan het voeteneinde van het bed en zag met zijn strak gelaat in dat van zijn meester, dat nog strakker was . . . en de vork had hij nog in zijne hand.

NEGENDE HOOFDSTUK.

Wat Axel bij dit ongeluk zéide, en of een veertienjarig meisje nog een kind of reeds een jong meisje is. Hoe Pomuchelskopp achter den heer Graaf gaat en een welriekenden geur bemerkt. Hoe de drie arme stumperds van ongetrouwde dochters in de toekomst snijden wilden, om die van pas te maken, en dat Pomuchelskopp onverschrokken in de brandnetels grijpt. Van Davids ring en horlogeketting en schenen en eksteroogen. Wie de notaris Slusuhr eigenlijk was en welk eene affaire hij met Pomuchelskopp uitoefende. Dat David eerst den afval van de wol kreeg en naderhand den afval niet kreeg.

Drie dagen daarna kwam Axel met extra post den hof oprijden: te laat, om de laatste woorden van zijn vader te hooren, maar nog tijdig genoeg, om hem de laatste eer te bewijzen. De postiljon blies een vroolijk deuntje, toen hij den hof opreed, en uit de deur van 't heerenhuis traden drie bleeke, droevige wezens, in zwarte kleederen. Wat stoort de wereld zich aan ons leed? — De jonge heer Von Rambow wist nu ook, wat er geschied was, en op éénmaal schoot hem alles te binnen, waaraan hij schuldig en onschuldig was: Gods beschikking, zijn eigen onverstand en lichtzinnigheid, de verlaten toestand zijner zusters, zijn eigen onvermogen om haar te kunnen helpen, en bovenal de herinnering aan de weldaden van zijn vader, die nooit hadden opgehouden, in goede en in kwade dagen. Hij

Drie dagen daarna kwam Axel met extra post den hof oprijden: te laat, om de laatste woorden van zijn vader te hooren, maar nog tijdig genoeg, om hem de laatste eer te bewijzen. De postiljon blies een vroolijk deuntje, toen hij den hof opreed, en uit de deur van 't heerenhuis traden drie bleeke, droevige wezens, in zwarte kleederen.

Bladz. 214.

was geheel door droefheid overmeesterd. — Zijn karakter was nu eenmaal van dien aard, dat zijn gevoel in vollen gloed moest uitbarsten bij iedere gelegenheid, al was die ook niet zoo ernstig geweest als de tegenwoordige. Hij weende en jammerde en klaagde zich zelve aan; en telkens vroeg hij weder, hoe dit geweest was, en hoe dat, en toen hij van Fraus vernam, dat zijn vader de laatste woorden in dit leven tot Hawermann had gesproken, nam hij den ouden inspektor ter zijde en ondervroeg hem daarover. Deze zeide hem nu onbewimpeld de waarheid en deelde hem mede, dat de laatste zorgen, die zijn vader op aarde hadden bezwaard, over de toekomst van zijn zoon warengeweest, en hoe hij zich zelve en zijne zusters, door een verstandig bestuur, op het goed zou kunnen staande houden.

Ach, dat alles wilde hij immers doen! Dat alles bezwoer hij immers bij zich zelve onder den blauwen hemel, toen hij naderhand alleen door den tuin ging; hij wilde van een schelling een daalder maken, hij wilde zich terugtrekken van de wereld en van zijne kameraden. En dat kon hij immers ook, zeer goed kon hij dat, maar dadelijk zijn ontslag uit den dienst nemen, en ergens, hier of daar, behoorlijk de landbouwkunde leeren, gelijk Hawermann hem had voorgeslagen, dat kon hij niet; daartoe was hij toch ook al te oud, en zijn stand als officier liet het niet toe; maar dat was immers ook juist niet noodig. Wanneer hij naderhand het goed kreeg, dan leerde zich dat immers ook van zelf, maar hij wilde zuinig leven; zijne schulden wilde hij betalen, en dan wilde hij vlijtig lezen in de boeken over de landhuishoudkunde, die zijn oude vader hem zoozeer had aanbevolen.

Zóó liegt de mensch zich zelve wat voor, en de ernstigste en de heiligste uren zijn voor zulk liegen niet beveiligd.

Den volgenden dag had de begrafenis plaats. Er waren daartoe geene uitnodigingen gedaan; maar de Kamerraad was in den omtrek van zijn landgoed te zeer bemind geweest, dan dat niet velen zijner geburen zouden verschenen zijn, om het lijk te volgen. Bräsig's heer, de Graaf, was gekomen, en 't was, alsof hij hier eer in ontvangst wilde nemen, waar hij eer moest bewijzen; Bräsig zelf was gekomen en stond op de deel bij de doodkist, en wanneer de anderen de wenkbrauwen naar beneden trokken en de oogen neërsloegen, dan sperde hij de zijne wijd open en trok zijne wenkbrauwen in een cirkel naar boven; en toen Hawermann hem voorbijging, trok hij hem aan de slip van zijn jas, schudde het hoofd en vroeg met nadruk: „Karel, wat is het menschelijke leven?” Maar verdere beschouwingen liet hij achterwege, en bij hem stond Jochem Nuszler; die sprak zachtkens bij zich zelve: „Ja, wat zal men daaraan doen?” En rondom hem stonden de daglooners, al de Pegels en Degels, en Pezels en Dezels, en toen dominé Behrens, met de jongste dochter aan de hand, uit de kamer naar de doodkist heentrad en eene toespraak hield, die ook het hart van een vreemde getroffen zou hebben, toen werd er menige traan gestort om den geliefden ouden heer. Tranen van dank waren 't en tranen van vrees: tranen van dank voor 't geen zij aan den ouden heer gehad hadden, en tranen van vrees voor 't geen de jonge heer hun zou aanbrengen.

Toen de lijkrede geëindigd was, ging de stoet naar het Gurlitzer kerkhof. De kist was in eene koets gezet, en Daniël Sadenwater zat daarbij zoo stijf en zoo zonder de minste beweging op zijn oud, kalm gelaat, alsof hij zich zelve, reeds bij zijn leven, monument voor het graf van zijn heer had bestemd. Daarop kwam de koets met de vier kinderen, vervolgens die van den

Graaf, toen dominé Behrens en Frans, die Hawermann bij zich wilde nemen; maar hij wilde niet; hij wilde met de daglooners gaan; toen kwam deze en gene en die en Jochem Nuzler en eindelijk Hawermann te voet met Bräsig en de daglooners.

Dicht bij Gurlitz boog Bräsig zich naar Hawermann toe en fluisterde: „Karel, ik heb ze nu.” — „Wat hebt ge, Zacharias?” — „De pansioneering van mijn genadigen heer, den graaf; toen ik laatst bij je was, reed ik er heen en heb ze toen heel genadig paddegraaf voor paddegraaf gekregen; tweehonderd-vijftig daalders in goud, tienduizend turven, vrije woning in 't moleenaarshuis te Haunerwiem, — ook een kleine tuin is er bij voor moezerij en dan nog een stukje aardappelland.” — „Nu, Zacharias, dat verblijdt mij, dan kunt ge, op uw' ouden dag, een recht kalm leven hebben.” — Welzeker, Karel, dat kan ik, en als ik er mijne andere elementen, de renten van het kapitaal, dat ik verdiend heb, bij neem, dan kan ik het best stellen. — Maar wat is daar vóóraan voor eene beweging?” — „Ach, zij willen hier zeker het lijk van den wagen afnemen,” sprak Hawermann en keerde zich om, terwijl hij tot de daglooners zeide: „Kegel! Pezel! Gij moogt nu daar wel heengaan, mannen, om de kist op te nemen.” Hij ging met de lieden naar voren, om de noodzakelijke schikkingen te maken; Bräsig volgde hem.

Terwijl dit bezorgd werd, waren allen, die het lijk volgden, uit de rijtuigen geklommen, en toen Axel met zijne drie zusters den wagen verliet kwamen de kleine domineesvrouw en Louise Hawermann in rouwkleederen naar hen toe; en de domineesvrouw drukte de handen van de beide oudste dochters, van wie zij zich tot nog toe altijd, om haren adelstand, had verwijderd gehouden, heden zoo recht vertrouwelijk en vol deelneming, — want de dood en het harteleed maakt allen

gelijk; de voorname lieden buigen zich onder Gods hand, daar zij weten, dat zij voor Hem niets beteekenen; en de lager geplaatsten richten zich op, wijl zij besefsen, dat het mededoogen, dat in hen spreekt, van God afstamt. — Heden had David Dezel gerust de handen van de genadige freules kunnen drukken, en zij zouden met welgevallen in zijne vochtige oogen hebben gelezen, hoe goed zijn hart het meende. — Louise had den arm van hare vriendin Fidelia in den hare gelegd; zij wist niet wat zij zeggen, of wat zij doen zou. — „Daar!” riep zij met een diepen zucht, en drukte haar een ruiker van witte en roode rozen in de hand, als wilde zij haar daarmede het beste schenken wat hare medelijdende liefde bezat.

Aller oogen vestigden zich op het veertienjarig kind, — ja, was 't nog een kind? — Is het nog knop of is het al blad, wanneer het berkenboschje, na een warmen Meiregen, een groen waas vertoont? En voor de menschelijke ziel, als haar tijd gekomen is, wordt elke warme aandoening tot een warmen regen, die het loof door de knoppen heendringt. — „Wie is dat?” vroeg Axel aan Frans, die het kind onbeweeglijk aanstaarde. — „Wie is dat jonge meisje! Fraus?” vroeg hij nogmaals en stootte hem aan den arm.

„Dat jonge meisje?” vroeg Frans, alsof hij op een plek geweest was, van waar 't hem zwaar viel, afscheid te nemen, „dat kind meent gij? — 't Is de dochter van den inspektör Hawermann.” En Hawermann had zijn kind ook aangezien, en hem kwamen de gedachten weder te binnen uit den nacht, toen de Kamerraad was gestorven. „Neen,” zeide hij weder, „dat kan onze goede God niet willen.” — 't Was belachelijk! Zij was immers volstrekt niet ziek, maar och! 't zou wel eens erfelijk kunnen wezen, zijne arme vrouw had immers ook zulke schoone roode wangen gehad. — „Nu, wat gebeurt er

nu, oude?" zeide Bräsig en ontrukte hem aan zijn gepeins. — „Waarachtig! — Kijk eens Karel! Zamel, Pomuchelskopp! Vandaag heeft hij zijn zwarten rok aan!”

En inderdaad, het was zóó. Pomuchelskopp kwam nader en maakte voor de freules eene buiging, zoo'n deelnemende buiging, als hij maar eenigszins met zijne korte beenen gedaan kon krijgen; daarop wendde hij zich tot den luitenant: „Verontschuldigen, vriendschap als natuur, — de hoogste deelneming voor de treurige omstandigheid, — de diepste achting voor den overledene, — de hoop op verdere goede verstandhouding tusschen Pumpelhagen en Gurlitz” — kortom, alles, wat hij in dat oogenblik wist, dat alles zeide hij; en toen de luitenant hem voor zijne oplettendheid had dank gezegd, was zijn hart zoo licht geworden, alsof hij al de deelneming, die er in geweest was, er uit had gepompt. Hij zag nu het gezelschap eens rond, en toen hij er, behalve den Graaf, geen goederenbezitter bij bemerkte, wist hij het bij den stoet naar het kerkhof zóó in te richten, dat hij ten minste achter den genadigen heer ging, en nu stapte hij altijd in diens voetspoor, wat den genadigen heer Graaf ten eenenmale onverschillig was, maar voor hem een zeer welriekenden geur verspreidde.

De begrafenisplechtigheid was afgelopen. — In de pastorie hadden de bedroefden zich voor een korten tijd verzameld en namen er een klein onthaal aan. De goede domineesvrouw was geheel uit haar gewone doen, zij was letterlijk als in twee gedeelten gedeeld; haar ééne helft zou ze gaarne bij de drie dochters op de canapé als troostmiddel ingeklemd hebben en de andere had gaarne in de kamer rondgedraafd, om boterhammen en wijn te presenteeren. Doch, daar nu Louise haar het presenteeren uit de hand nam, en haar dominé het troosten, gevoelde zij zich recht ongelukkig en zat

in haren gevlochten leuningstoel zóó moedeloos ter neêr, alsof de oude Chirurgius Metz in Rahnstadt de beide helften weêr aan elkander had gelapt, en zij nu moest uitrusten.

Louise had hare ééne helft goed waargenomen, want het duurde niet lang, of de één na den ander van het gevolg ging henen; Jochem Nuszler was de laatste, en toen hij voor den luitenant eene scheeve buiging gemaakt had, ging hij naar de domineesvrouw, gaf haar de hand en drukte die zoo hartelijk, als had de domineesvrouw haar vader verloren, terwijl hij zeer weemoedig zeide: „Ja, 't is al zoo, als het is.” — Ook haar dominé had de andere, de troosthelft, naar zijn vermogen, waargenomen; maar 't is gemakkelijker, eene leêge maag met boterhammen en wijn te verzadigen dan een verslagen hart met hoop en levenslust te spijzigen; hij had het echter verstandig aangelegd: hij had met zachten teugel de gedachten aan datgeen, wat te voren zoo schoon en zoo zeker, en nu voor altijd voorbij was, op datgeengeleid, wat voor de toekomst het noodigst was, op de dagelijksche zorgen, op een plan tot een nieuw leven; hij wist het denken en overleggen der arme dochters daarbij te bepalen, wat zij thans beginnen zouden, wat zij 't best doen, en waar zij blijven zouden, zoodat zij, toen zij met haren broeder naar huis reden, al weder moed gevoelden om de toekomst gelijk een stuk kleederstof voor zich uit te breiden en er de schaar in te zetten en het te snijden, en het dan zóó te leggen, of zóó, hoe 't wel het beste zou passen, en op welke wijze er wel het geschiktste kleed uit te krijgen zou zijn.

Maar ook andere lieden waren aan 't snijden en meten in de toekomst en maakten eene berekening over 't geen nu geschieden kon en geschieden moest. Op het graf van den Kamerraad groeiden niet alleen treurbloemen, neen, uit de puinhoopen van het geluk op Pumpelhagen schoten ook brandnetels en velerlei

onkruid op. Wel is waar, wie hier oogsten wilde, mocht voor een weinigje vergif niet bevreesd zijn, ook niet daarvoor, dat hij zich aan de brandnetels kon bezeeren. Wie met brandnetels te doen heeft, moet onbevreesd toegrijpen, en de man, die heden met zijne groengeruite broek in den Gurlitzer tuin stond en naar Pumpelhagen heenzag, wilde moedig toegrijpen, maar den rechten tijd moest hij afwachten. „Die steen is uit den weg,” zeide hij bij zich zelve, zoo recht vergenoegd gestemd,” „en dat was de hoeksteen. — Wie nu verder? — De heer luitenant? O! dien zullen we eerst vet maken, dien voeren we met hypotheeken en wissels en percenten en provisiën, totdat hij vet is, en dan slachten we hem voor ons. — Of zou hij soms... — Maaltje is een knappe meid, en Saaltje ook. — Mijnheer Von Zwippelwitz zeide laatst, toen ik hem het geld leende voor het vosveulen, dat Saaltje een paar oogen had, — hoe zei hij ook? — als een paar vuurballen, of als een paar zevenklappers? — Nu, Saaltje zal 't zelve wel weten. — Maar neen, neen! dat zal wel niet gebeuren. Ja, in den hoogsten nood, dan zou hij misschien toegrijpen; maar, zeker is zeker, — — altijd den knoop op den zak! — Nu, wil hij dan werkelijk, dan kunnen we er dan immers nog over spreken; maar eerst moet hij vet zijn. — Maar wat dan? Hawermann. Die entfame schijnheilige onderkruiper! — Wat? Van morgen? — Groet mij niet! — Meent hij, dat ik hem 't eerst zal groeten? — Zoo'n knecht! — Wat is hij meer dan een knecht? — Nu, wacht maar, als ik maar eerst den luitenant in handen heb, gij zult wel springen! — en dan Bräsig. — Hansworst! Wil jij me ook nog steenen in den weg leggen? — Ha, ha, 't is grappig, dat weet die gek ook niet, dat ik hem eigenlijk van Warnitz heb weggeknikkerd, dat de notaris den Graaf op mijn aanraden wat aan de ooren

gehangen heeft over het slechte bestuur op Warnitz. — Nu, zit jij maar in Haunerwiem! En dan, mijnheer de dominé! — Ja, mijnheer de dominé? — O! ik moest vanmorgen binnenkomen, bij hem in huis, en hij was zoo vriendelijk, — ha, ik ken je vriendschap! — hier ligt de pastorieakker voor mijne oogen! — Wat? — Mij zoo'n voordeel niet te gunnen, en dan vriendschap? — Ha, wacht maar een beetje; 'k zal met jelui alles wel klaar krijgen, want ik heb het. Ik heb 't geld." En daarbij klopte hij, overgelukkig, met zijn vette handen op zijn broekzak zoodat de gouden cachetten op zijn buik dansten, als boerenmeiden op de kermis. — Maar in hetzelfde oogenblik werd hij zeer bedaard gestemd, want eene harde hand sloeg hem op den schouder, en zijn kippetje sprak tot hem: „Muchel, daar is iemand." — „Wie is er, kippetje?" vroeg Pomuchelskopp, ontzettend zachtmoedig, want de aanwezigheid zijner vrouw maakte hem altijd gedwee. — „De notaris Slusuhr is er en David van den ouden Mozes."

„Kostelijk, kostelijk!" zeide Pomuchelskopp, en hij legde zijn arm om zijn kippetje, zoodat zij er samen uitzagen als een kalebas, die zich om een hopstang wil ranken, — „maar kijk toch Pumpelhagen eens aan, dat schoone land! Is 't geene zonde en schande, dat het in zulke handen is? Maar dat die twee juist vandaag komen, — is dat niet eene vingerwijzing Gods, hennetje?" — „Och, dreun maar niet zulke dwaasheden op, Kop! — Maak liever andere beschikkingen en kom biunen en spreek met de menschen. Zoo'n plan, als gij u in 't hoofd gezet hebt, duurt mij veel te lang." — „Altijd piano forte! Altijd piano forte, mijn hennetje," zeide Pomuchelskopp, toen hij achter zijne vrouw naar huis ging.

In de kamer van Pomuchelskopp stonden ondertus-

schen de notaris Slusuhr en David. David had Judas-martelingen uit te staan, want tot zijn ongeluk had hij dezen middag, omdat hij uit rijden ging, zijn zwaren zegelring aan den vinger gestoken en zijn gouden horlogeketting in zijn vest geknoopt, en toen hij nu de kamer inkwam en zich, in weêrwil van al dien glans bescheiden met den rug naar 't venster plaatste, kreeg Flipje Pomuchelskopp zijn glinsterenden ring in 't oog en Ferdinandje den gouden horlogeketting; zij stoven nu, als een paar raven op Davids juweelen los en draaiden aan den ring en trokken aan den ketting; en Ferdinandje trapte hem op zijne platvoeten, en Flipje, die met zijne knieën op een stoel lag, stootte hem de beenen tegen zijne schenen aan, en dit waren een paar plaatsen aan zijn lichaam, waar hij erg gevoelig was, want zijne platvoeten zagen er uit als een erwtenveld in de maand Maart, waarin een booze geest in plaats van erwten eksteroogen had uitgestrooid, en met zijn schenen moest hij voorzichtig omgaan, dat hij er, zoolang hij leefde, meê toekwam, want zij alleen hadden hem te dragen, daar de natuur haar geen' kuiten tot hulp had gegeven. — En bij het andere venster stond mijnheer de notaris bij den stoel van Maaltje, die daar aan 't borduren was en voor vadertje een rugkussen fabriceerde, dat een landelijk tafereel voorstelde, met eene lange schuur en een pruimeboom, daar de blauwe pruimen zoo dik als eene vuist in zaten, en voor de schuur krabbelden kippen met een prachtige, bonten haan, en in den mestpoel zwommen eenden en ganzen, zoo schoon als zwanen; en vlak vóóraan lag een allerliefst, zindelijk, onschuldig varken, dat al lekkertjes vet was.

De oude Mozes had gelijk: mijnheer de notaris zag er uit als eene rat en zijne ooren stonden juist gelijk bij eene rat; hij was ook nog klein en mager, zooals

de ratten in Rahnstadt alle waren, zoolang ze zich nog niet in Davids producten-affaire behoorlijk hadden gevoederd. Hij was grijsgeel van aangezicht en grijsgeel van oogen en grijsgeel van haar en van snorrebaard; maar Maaltje en Saaltje Pomuchelskopp zeiden: „Hij was ijselijk intéressant.” — Bräsig zeide geïnteresseerd daarbij, — „hij wist veel te vertellen,” — Bräsig zeide slechts van zich zelve en van zijne eigene gemeenheid. — Maar, was 't niet zeer natuurlijk, dat mijnheer de notaris liever van zijne eigene listige knapheid, dan van de domheid van andere menschen sprak? En wat kon mijnheer de notaris het helpen, dat zijne knapheid zoo helderschijnend werd, dat hij ze niet meer met een schepel kon toedekken? Wat kon hij het helpen, dat zij zoo groot werd, dat hij in het schepel geen plaats voor haar vond, totdat hij er zijn beetje domme eerlijkheid had uitgesmeten? — Daarover kunnen wij menschen geen oordeel uitspreken — ratten zijn ratten — en David zeide zelf, als er van ratten gesproken werd, zij waren hem de baas.

Op dezen middag vertelde hij dan nu met onbegrijpelijk welbehagen aan Saaltje het geval, waarbij hij aan een buitengewoon dom mensch beloofd had, hem eene rijke vrouw te zullen bezorgen, en waarbij hij hem op de onderscheidene bruidsreizen altijd de eene pronkveer na de andere had uitgetrokken, totdat die arme stumperd op de laatste bruidsreis niet veel beter, dan als een kale kapoen te voorschijn was gekomen. — „Verschrikkelijk intéressant” — zeide Saaltje, toen Pomuchelskopp binnenkwam: „Ha! zeer aangenaam! — 't Is mij een groot genoegen, heer notaris! Goeden dag, mijnheer David!” —

Saaltje moest nog altijd schudden van 't lachen, doch toen vader Pomuchelskopp zoo even met het hoofd naar de deur wenkte, pakte zij hare pruimen, kippen,

„Ja,” zeide hij, „het is eene moeilijke en veruitziende zaak.” — „Veruitziende,” vroeg de notaris. „Hm, 't hangt toch maar van ons af, hoe lang wij uitstel verleen willen. En moeilijk? Ik heb al moeilijker zaken waargenomen. David heeft tweeduizend-vijfhonderd in wissels; ik zelf heb hem bij den laatsten termijn achthonderd-dertig gezonden. — Wilt gij ze hebben? — Hier zijn ze.” — „Het zijn goede papieren,” zeide Pomuchelskopp zacht en bedaard, hij stond op en haalde het geld daarvoor uit de lade. — „Wilt gij de mijne ook hebben?” vroeg David. — „Ook die neem ik,” antwoordde Pomuchelskopp en knikte zoo eerwaardig met het hoofd, alsof hij een groot werk voor de wereld gedaan had.

Bladz. 229.

ganzen en 't varken bijéén en riep: „Ferdinandje en Flipje, komt, vadertje wil werken,” en zij ging met hen de kamer uit. —

„Mijnheer Pomuchelskopp,” sprak David, „ik kom wegens de vellen en dan wou ik vragen wegens de wol — as ik brieven gekregen heb...” — „Och loop! Wol en vellen?” riep mijnheer de notaris, „dat kunt gij naderhand afmaken. Wij zijn hier gekomen in de bewuste aangelegenheid.” Men kan hieruit zien, dat mijnheer de notaris een nieuwmodische man van zaken was, die zich niet veel met inleidingen ophield; hij pakte de kat bij den staart en Pomuchelskopp mocht zulke lieden gaarne lijden, die onbeschroomd in zijne brandnetels grepen, hij ging dus naar hem toe, drukte hem de hand en verzocht hem op de canapé plaats te nemen. — „Ja,” zeide hij, „het is eene moeielijke en veruitziende zaak,” — „Veruitziende,” vroeg de notaris. „Hm, 't hangt toch maar van ons af, hoe lang wij uitstel verleen en willen. En moeielijk? Ik heb al moeielijker zaken waargenomen. David heeft tweeduizendvijfhonderd in wissels; ik zelf heb hem bij den laatsten termijn achthonderd dertig gezonden. — Wilt gij ze hebben? — Hier zijn ze.” — „Het zijn goede papieren,” zeide Pomuchelskopp zacht en bedaard, hij stond op en haalde het geld daarvoor uit de lade. — „Wilt gij de mijne ook hebben?” vroeg David. — „Ook die neem ik,” antwoordde Pomuchelskopp en knikte zoo eerwaardig met het hoofd, alsof hij een groot werk voor de wereld gedaan had. „Maar mijne heeren,” zeide hij, toen hij het geld zou uittellen, „ik heb er eene voorwaarde bij. Gij geeft mij een bewijs, dat gij mij het bedrag schuldig zijt, en gij behoudt uwe wissels en maakt hem bang daarmee. Hij moet slechts bang gemaakt worden; want wanneer hij bedaard en verstandig is, kan hij het geld overal krijgen, en de rechte tijd is er voor ons nog niet.” — „Ja,” sprak de

notaris, „die zaak laat zich hooren, en dat kunnen wij immers ook doen; maar David heeft nog wat op zijn hart, wat wij moeten weten.” — „Ja” zeide David, „as ik heb brieven gekregen uit P . . . , waar hij bij 't militair is, van Marcus Seelig, as hij me schrijft zwaaiduizend daalders wissels op den luitenant kan hij daar met gemak opkooopen — en as gij die nog wilt hebben?” — Nu, waarom dan niet?” — „Hm,” zeide Pomuchelskopp, „voor 't oogenblik is mij dat wel wat veel, maar — nu, koop de wissels maar.” — „As ik nog heb, ook een voorwaarde,” sprak David, „as gij mij mot verkooopen de wol.” „Nu, waarom niet?” zeide mijnheer de notaris en hij trapte mijnheer den riddergoedbezitter op de teenen. — „Waarom zou hij ze niet eens mogen bezien?” — En Pomuchelskopp begreep den wenk en complimenteerde David de deur uit, om de wol eens te gaan bezien, en toen hij zich weder bij den notaris op de canapé zette, lachte die hardop en zeide: „Wij kennen elkander.” — „Hoe zóó?” vroeg Pomuchelskopp, als ware hij uit zijne mooie koets in de modder gestapt. — „Vriendje,” sprak de notaris, hem op den schouder slaande, „wat gij wilt weet ik al lang, en als gij met mij ééne lijn wilt trekken, dan zal 't u niet ontgaan.” Heer Jeminé! wat was die kerel slim! Pomuchelskopp werd inderdaad bleek. — „Heer notaris, ik ontken niet . . .” — Neen, dat kunt gij ook wel laten. Dat helpt niets tusschen ons beiden. Als 't zoo gaat, als 't gaan moet, krijgt gij met den tijd Pumpelhagen en David zijne gewone renten, en ik — Och hemel, ik zou de geheele zaak zelf kunnen afmaken, maar 'tis mij een weinigje te groot — en ik neem liever een molen of een boerderij, en dan maak ik me daarvan naderhand een riddergoed. — Maar geld zal 't u kosten.” — „Ja, ja! dat weet de goede God, veel geld; maar dat komt er niet op aan. — D a t gaat me 't meest aan mijn hart, als ik dat prachtige landgoed

zoo aanzie, is 't geen zonde en schande, dat het in zulke handen is?" De notaris keek hem zoo van ter zijdeaan, alsof hij zeggen wilde: „Is dat werkelijk ernst, wat gij zegt?" — „Welnu," vroeg Pomuchelskopp, „hoe ziet gij mij zoo aan?" — „Ja," zeide de notaris lachende, „gij komt mij zoo grappig voor. Wie het ééne wil moet het andere ook willen, en gij zult toch wel niet gelooven, dat gij met een lorrige éénduizend daalders wissels zoo'n goed als Pumpelhagen op de flesch kunt krijgen? Daarvoor moet gij 't geheel anders aanleggen; al de laatste hypotheken moet gij opkopen." — „Dat wil ik immers ook," fluisterde Pomuchelskopp, „maar dat is Mozes met zijne zevenduizend daalders, daar is geen aankomen aan." — „Ik heb niets met Mozes te doen, en 'k wil ook niets met hem te doen hebben, maar David is er immers, die moet ons dat bezorgen. Maar dat is nog lang niet alles, wat er gedaan moet worden. Gij moet u wat bij den luitenant indringen, gij moet hem als vriend een beetje ondersteunen, als hij in eene oogenblikkelijke verlegenheid is; dan moet gij zijne wissels, ook in eene oogenblikkelijke verlegenheid — — bij voorbeeld aan mij verkoopen, dat ik hem een weinigje pijnigen kan, en dan, ten laatste — als de heele geschiedenis een knauw krijgt — — dan..." — „Mijn hemel! fluisterde Pomuchelskopp nog dringender, „dat wil ik immers ook, dat wil ik immers alles, maar ik moet hem toch immers eerst hier hebben. En daarom juist moet gij hem met de wissels benauwd maken, dat hij het als militair niet langer kan uithouden." — „Dat is eene kleinigheid en als 't anders niets is..." — „Ja, ja, ja, ja. Maar daar is nog wat anders ook," fluisterde Pomuchelskopp verder, „daar is die Hawermann; en zoolang de luitenant dien sluipenden hond heeft, komen wij hem niet aan den kraag." — „Och, wat zijt gij dom!" zeide de notaris en lachte hem vlak in 't gezicht uit. — „Hebt gij dan

ooit van uw leven gehoord, dat een jong man, die in geldverlegenheid is, zich tot een ouderen vriend wendt en dien de geheele waarheid zegt? — En dat is ook goed in de wereld, waar zouden wij anders van leven? — Neen, wat dat betreft, kan Hawermann nog lang in Pumpelhagen blijven; maar — als 't mogelijk was — weg moet hij toch! — Hij zal alles te goed besturen, en als hij verder zooveel uit Pumpelhagen weet te trekken als hij tot nog toe gedaan heeft, dan kan de luitenant ons lang laten wachten.” — „Goed besturen? Hij heeft zijn eigen zaken niet behoorlijk kunnen besturen.” — „Nu, nu! Laat hem daarin begaan. — Men moet niets onder den prijs taxeeren. — Maar weg moet hij.” — „Ja, maar wanneer en hoe?” vroeg Pomuchelskopp. — „Ja, ik kan 't niet doen,” zeide de notaris lachende, maar gij? — Wat? als gij eerst den luitenant met de blanke daalders onder de oogen gekomen zijt, dan zoudt gij een ouden, uitgedienden inspektor niet van het goed kunnen weggrijpen? — wel, dan moest de duivel er wel meê spelen.” — „Ja, ja,” riep Pomuchelskopp zeer gemelijk uit, „maar dat duurt alles zoo lang, en mijne vrouw is zoo ongeduldig. „Ja! daarin moet zij zich toch schikken,” hernam de notaris zeer bedaard, „hals over kop gaat zoo iets niet. Bedenk slechts, hoe lang dat Pumpelhagen al in de familie Von Rambow is; in zoo'n korten tijd stapt men niet daarvan af. — Maar nu — stop! David komt, en wat wij hier gesproken hebben, mag hij niet weten. — Hoort gij? Niets verder met hem spreken, dan van zijne geldzaken.”

David kwam, en toen hij de deur opendeed, zag hij een paar helsch vroolijke gezichten; Pomuchelskopp lachte, alsof mijnheer de notaris een ontzettende grap had verteld, en de notaris lachte, alsof Pomuchelskopp de grootste aardigheid van de wereld had uitgekraamd. Maar David was niet zoo dom, als hij er op dit oogenblik

uitzag; hij wist zeer goed, dat men hem knollen voor citroenen wilde verkoopen, en dat zijn collega's alles behalve gekheid gemaakt hadden. „Zhij hebben hunne heimelijkheden,” sprak hij bij zich zelve, as ik ook heb de mijne.” En hiermede ging hij met het afschuwelijkste jodenbengelsgezicht aan tafel zitten, knikte Pomuchelskopp toe, en zeide: „As ik ze ghezien heb.” — „Nu?” vroeg Pomuchelskopp.

„Nah!” zei David, de schouders ophalende, gij zegt, het is van de fhijnste wol — nah, mijnentwege kan 't ook de fhijnste zijn.” — „Wat? gij gelooft dat niet? Is ze niet zoo wit als zwanendons?” — „Nah, as ze wezen mhot een zwanendons, kan ze mhijnentwege een zwanendons zijn.” — „Nu, wat biedt gij dan?” — „Khijk eens hier! — As we hebben gekregen brieven van Löwenthal uit Hamburg — het groote hijs Löwenthal uit Hamburg — den stheen veertien en een halben daalder.” — „Ja, dat weet ik al; dat laat jelui rakkertuig, je altijd schrijven.” — „Een hijs, as het hijs Löwenthal schrijft an gheen rakkertijg.” — „Och, kinderen,” viel de notaris hierop in, „dit wordt immers geen handel, dit wordt immers een twist. — Pomuchelskopp, laat gij een paar flesschen wijn aanrukken; bij iederen koop behoort een dronk.” Mijnheer de notaris werd al heel vrijpostig tegen den heer riddergoedbezitter, en de heer riddergoedbezitter schelde en toen Stina's Doortje binnenkwam, zeide hij heel vertrouwelijk en vriendelijk tot haar, — want hij was in zijn huis altijd vriendelijk, vooral tegen de vrouwlui, van zijn kippetje af, tot aan 't kindermeisje toe: — „Doortje, twee flesschen wijn, van dien met de blauwe kurken.”

Toen nu de wijn op tafel stond, schonk Pomuchelskopp eens in en dronk zijn glas in ééns uit, en David rook er slechts aan, en toen de notaris zijn glas had

uitgedronken, zeide hij: „Zóó, mijne heeren, nu zal ik u iets zeggen,” en daarbij pinkte hij boven de tafel David met de oogen toe, trapte onder de tafel Pomuchelskopp op de teenen. „Gij, David, maakt de vijftien daalders vol, en gij, Pomuchelskopp,” — en hij trapte wederom — „gij hebt op dit oogenblik geen contant geld noodig; en als gij met St.-Anthonie goede obligatiën krijgen kunt, zou u dat aangenaam wezen?” — „Ja,” sprak Pomuchelskopp, die begreep, waar de notaris heen wilde; — „als gij mij zoo de obligatiën op Pumpelhagen van uwen ouden bezorgen kunt, dan geef ik u het overschot op het wolgeld toe.” — „Nah, waarom niet?” zeide David, „maar hoe gaat het met den afval?” — — Daar hoorde nu in dit oogenblik niemand naar, en David vroeg nogmaals: „Maar hoe gaat het met den afval?” — „Den afval,” zeide Pomuchelskopp, dien moet gij mij natuurlijk met den halven...” — „Halt!” riep de notaris daar tusschen in, „den afval krijgt gij voor niets toe, als gij de obligatiën bezorgt.” — „Nah, waarom niet?” — zeide David. — En toen zij hun wijn hadden uitgedronken, en weder in het rijtuig wilden klimmen, zeide mijnheer de notaris zachtjes en onzaglijk grappig tot Pomuchelskopp: „Morgen moet David den heer luitenant bang maken, en in de volgende week kom ik hem aan den hals.” — — En Pomuchelskopp drukte hem wederkeerig de hand, alsof mijnheer de notaris hem zijn Flipje uit het water had gehaald, en toen zij weg waren, zette hij zich gezellig bij zijn kippetje, en hij sneed en paste recht vergenoegd met haar in het laken van de toekomst. En op het rijtuig zat mijnheer de notaris, drommels opgewonden, want hij was zeer met zich zelven tevreden, en David zat naast hem en zeide stil bij zich zelven: „Laat ze begaan! — Zij hebben de heimelijkheden, en ik heb den afval.”

Maar met den afval was 't toch niet zoo geheel in orde; want toen David thuis kwam en aan vaderlief den handel vertelde en de Pumpelhager obligatiën hebben wilde, keek de oude hem zoo dwars over den schouder aan en zeide: „Zoo, ben je geweest met den notaris, met den halsafsnijder, bij den Pomuffelskopp, — 't is ook een halsafsnijder — en heb je ghekocht de wol, dan khan je ze bethalen met jou obligationen, en niet met mhijn obligationen. — Heb jij te doen met de rotten, ik wil niets te doen hebben met de rotten.” — Dat zag er voor David en den afval ongelukkig uit.

TIENDE HOOFDSTUK.

De heer luitenant in angst en vrees. Hoe eerst David hem met geeselden, en daarna Slusuhr met schorpioenen te lijf wil. Hij gaat voor de zaak uit den weg en bestudeert de landhuishoudkunde. Hoe eerst Professor Liebig van den duivel bezeten was, zoodat hij een e n t f a a m boek schreef, en vervolgens Axel, zoodat hij de menschheid gelukkig wilde maken, en ten laatste de Overste, zoodat hij conduite-lijsten schreef. Dat de heer van Zóó en Zóó eene mooie dochter had, en dat hij eigenlijk de heer van Satrup op Seelsdorp heette. — Dat Axel zich in een zwarten rok liet trouwen.

Maar nog erger, veel erger werd het voor den armen luitenant den anderen morgen, toen David bij hem de kamer kwam binnenrukken. — David was nooit of nergens bekoorlijk, dat kon niemand zeggen, — zelfs zijne eigene moeder zeide 't niet, maar wat was toch die persoon veranderd in den tijd, dat de luitenant hem niet gezien had! — Toenmaals, toen hij den heer luitenant bij den notaris het geld had voorgeschoten, had hij werkelijk iets menschlievends in zijn voorkomen,

maar thans, nu hij 't geld terug wilde hebben, zag hij er zoo taai en groezelig uit, dat de luitenant, zonder verder iets daarbij te denken, eerst handschoenen aantrok, alvorens hij zich met hem inliet. — En toen hij zich met hem inlaten moest — moest! — toen zag Davids gezicht hem zóó aan, alsof Mozes en al de profeten hem daarin van de achterzijde hadden aangekeken; en toen David tot hem zeide: „Trek de handschoenen ijt, mijnheer de lijtenant, en schrijf,” toen trok hij inderdaad zijne handschoenen uit en schreef, schreef; en Davids aangezicht zag er weder evenzoo menschlievend uit, als hij de eerste kennismaking. „God zij geloofd en gedankt!” sprak de luitenant, „dat is afgedaan.” — Maar eenige dagen daarna reed er een wagen het voorplein op, en in dien wagen zat mijnheer de notaris Slusuhr, en Hawermann schudde het hoofd en zeide: „De hemel beware me! ook al met hem?” — En toen mijnheer de notaris bij den heer luitenant de kamer inkwam, zeide die ook: „De hemel beware me! ook die nog!” — Het liet zich echter beter met hem aanzien dan met David: mijnheer de notaris zag er uit als een fatsoenlijk man, met wien men spreken kon: hij was altijd zeer net in zijne kleeding, en uitwendig gaf het hem den schijn van werkelijk nobel te zijn; ook in zijn spreken wist hij dien schijn aan te nemen, — zoolang als 't hem goed docht te veinzen. — In 't eerst wilde hij dat nu hier doen; de luitenant noodigde hem dan ook uit op de canapé plaats te nemen en liet koffie brengen, en 't had er werkelijk iets van, alsof er tusschen die beiden een vriendschappelijk gesprek plaats vond over het weder en over de burens en over de laaghartigheid van de menschen; — over dit laatste onderwerp wist mijnheer de notaris altijd veel te vertellen, daar hij de gewoonte had, altijd naar buiten te zien en van zijn leven niet naar binnen, in zich zel-

ven. — „Ja,” — zeide hij, en vertelde, gedurende dit vriendschappelijk samenzijn, van een koopman in Rahnstadt, „denk eens, mijnheer Von Rambow, hoe slecht de menschen zijn! Daar heb ik dien kerel uit louter vriendelijkheid, dat wil zeggen tegen eene bepaalde rente, die ik zelf moet betalen, — want ik heb zooveel geld niet liggen, ik moet het zelf opnemen, — daar heb ik hem nu dat geld geleend, ik heb hem uit zijne verlegenheid gered, en hij was zoo dankbaar — en nu? — nu — daar ik het terughebben wil, hebben moet, — is hij grof geworden, heeft hij gedreigd, mij wegens overmatige rentevordering aan te klagen.” — Natuurlijk was er van deze geschiedenis geen woord waar, en mijnheer de notaris liet ze maar als een bullebak voorafgaan, om den heer luitenant een weinigje benauwd te maken, en de luitenant kreeg het ook benauwd. Hij vroeg, om het gesprek op een ander onderwerp te brengen, waarin de koopman eigenlijk handelde? — Nu had mijnheer de notaris, naar zijne meening, al genoeg fijne manieren onnut vertoond; hij antwoordde alzoo niet daarop en ging verder voort in zijn verhaal: „Maar ik heb hem aangeklaagd, nu mag hij zien wat er van komt! — Zijn krediet is naar de maan, — en dan de schande! — Tot nog toe was hij nog nooit aangeklaagd, maar hij heeft het zich zelven te wijten. — Wat zegt gij er van?” — Mijnheer de notaris begon tegen den heer luitenant leelijk van leer te trekken, en de arme luitenant werd hierdoor van lieverlede zooveel gewaar, dat dit alles het voorspel was van een leed, dat voor hem was bestemd.

Hij hoestte en snoot eens heel verlegen, doch hij zeide niets over die zaak, daar hij niet wist, wat hij er van zeggen moest. Dat was evenwel ook geheel onverschillig, want mijnheer de notaris voer in zijn vaarwater verder voort en kwam al nader, zeggende:

„Maar, Gode zij dank! Ik heb niet altijd met zulke schobbejakken te doen, die kerel is eene uitzondering. — En, daar wij nu toch toevallig van geldzaken spreken,” — hier haalde hij zijn zakboekje voor den dag — „zoo zult gij mij wel vergunnen u wenen wissel terug te geven,” en dit zeggende, reikte hij hem den wissel over 830 daalders toe, en de rattenooren spitsten zich, en uit het geelgrijze gelaat puilden de grijze oogen uit, en van de droge lippen vernam men zoo'n soort van smakkend geluid, gelijk bij zijn evenbeeld, als 't spek geroken heeft.

Onze arme luitenant nam den wissel en beproefde door den schijn van onverschilligheid zijn manier van zich af te weren. Ja, zeide hij, hij zou den wissel maar weêr bij zich nemen, hij zou 't hem zenden; hij was zoo plotseling hier heen gereisd, en de aanleiding tot die reis was zoo treurig geweest, dat hij aan zoo iets niet had kunnen denken. — Ja, was het antwoord van den notaris, dat geloofde hij wel, want hij wist het aan zich zelven, toen zijn vader gestorven was; de mensch dacht dan aan niets, dan aan zijn verlies, — en daarbij zette hij zoo'n droefgeestig gezicht, dat de luitenant weêr nieuwen moed kreeg, — maar, zeide de notaris, hij had in den laatsten tijd altijd aan dezen wissel gedacht en moeten denken, want hij had groote verplichtingen aangegaan en moest alles te zamen schrappen — — geld moest hij hebben. — „Maar 't is immers slechts eene kleinigheid,” viel Axel hem in de rede. — „Ja — ja wel!” sprak de notaris, nog meer papieren uit zijn brievenstasch halende, — „en dan nog deze kleinigheid,” en dit zeggende legde hij de wissels over tweeduizend daalders op de tafel, die David in de garnizoensplaats van den luitenant had opgekocht. — De luitenant verbleekte; met het voorkomen van onverschilligheid was 't gedaan. „Hoe komt gij aan deze papieren?”

riep hij uit. — „Mijnheer Von Rambow, ik geloof, dat de benaming wissel dáár vandaan komt, dat zulke papieren voortdurend van bezitter verwisselen; 't kan u derhalve niet bevreemden, dat ik deze in betaling heb aangenomen, des te meer, daar ik wist, dat mij hierdoor veel geschrijf en postgeld gespaard zou worden.” — De luitenant werd hoe langer zoo verlegener, maar aan een afgesproken spel dacht hij in het minst niet. „Maar, mijn waarde notaris, ik heb op dit oogenblik geen geld.” — „Niet?” riep de notaris uit, en zag zijn schuldenaar aan met eene uitdrukking, alsof die hem zoo juist in de allerzwartste ziel had laten zien en hem verteld had, dat hij een verbond met den duivel had gesloten. — „Neen,” voegde hij er bij, „dat geloof ik niet.” En wat de luitenant mocht zeggen, verzekeren of bidden, hardvochtig en koud stond de notaris vóór hem en zeide hem onbeschaamd weg in 't aangezicht: hij geloofde het niet; 't was enkel, omdat hij niet betalen wilde. — Eindelijk en ten laatste kwam dan weder het oude, schoone middel van prolongatie op het tapijt, waartoe de luitenant zoo gaarne dadelijk overgegaan zoude zijn, indien 't was voorgeslagen; doch dat kwam nu eerst in 's notaris kraam te pas, want hij wilde grooter provisie hebben dan David, en tevens wilde hij zijn genoeg van de zaak hebben; hij was toch een man, die veel van een grap hield en zijn voornaamste grap was, om tot zich zelve te kunnen zeggen: tegen uwe slimheid kan niemand het uithouden; die zet haren voet op aanzienlijken en geringen, en 't is zoo grappig, als ze daaronder dan liggen te spartelen.

Dat waren de angsten en nooden, in welke Axel von Rambow tot aan den hals toe gedompeld zat, en die hem in de droefheid over zijns vaders dood stoorden. Uit eene diepe droefheid, die onze goede God over ons heeft gebracht, rukt de ziel zich wel weêr los, gelijk

een mensch, die door de golven van de uitgestrekte, eeuwige zee overdekt is; hij moet krachtig roeien, maar komt hij aan den oever, dan staat hij daar ruimer en kalmer en ziet met bedaardheid uit naar nieuwe werkzaamheid. Wie echter in den alledaagschen nood, door zijne eigene vermetelheid gevallen is, die zinkt in den poel, het slijk kleeft hem aan, en hij schaamt zich, de menschen onder de oogen te komen. — Zoo ging het den jongen heer Von Rambow: hij schaamde zich, dat hij lichtzinnig geleefd had; hij schaamde zich, dat hij zich met zwarte en blanke joden had afgegeven; hij schaamde zich, dat hij in zich zelven geen middel vond, om zich uit den poel te redden, en dat de middelen, hem door anderen verstrekt, er hem nog dieper moesten indrukken. En hoe gemakkelijk had hij dit alles kunnen vermijden, zoo hij zich vertrouwelijk tot Hawermann gewend had. Hoe gaarne zou die hem thans geholpen hebben, nu de reden niet meer bestond, die hem dat vroeger belette, nu de Kamerraad overleden was. Maar het menschelijke hart is een verstokt en daarbij een kleinmoedig ding, en dit kleinmoedig ding meende meer rust te zullen vinden, wanneer er vele mijlen tusschen hem en zijn smaad lagen. Axel reisde alzoo veel spoediger van zijn goed weg, dan zijne zusters verwacht hadden.

In zijn garnizoen was alles nog zóó, als hij 't verlaten had; slechts hij was anders geworden, dat zeide hij ten minste zich zelven dagelijks; had iemand het echter aan zijne kameraden willen vragen, zoo zouden die hem zeggen: dat zij niets bijzonders aan hem gemerkt hadden, en dat was zeer natuurlijk, want datgeen, waarin hij hoofdzakelijk veranderd was, zijne goede voornemens, daarvan kwam niet veel aan 't licht. Hij wilde zuinig worden, hij wilde zijns vaders raad opvolgen, en wilde, zoo goed als 't ging, de landhuishoudkunde uit de boeken bestudeeren, hij wilde... hij wilde... och! wat wilde

hij al niet! — Zijne spaarzaamheid begon 's morgens vroeg reeds, al bij de koffie; die dronk hij van nu af, een geheele week lang, zonder suiker, „want,” zeide hij, „die 't kleine niet spaart, is 't groote niet waard,” — en na de koffie rookte hij zijne sigaar, in plaats van twintig, nu van negentien daalders, dat zou hem voorthelpen; zijn oppasser werd ernstig beknord, omdat hij hem bij 't ontbijt boterhammen met vleesch had gebracht, en kreeg bevel om aan elk van zijne beide paarden een halve maat haver minder te geven, want het waren zulke buitengewoon dure tijden, zeide hij. Dit laatste alleen hield van al zijne nieuwe inrichtingen stand, — waarschijnlijk, omdat hij niet met zijne paarden uit denzelfden voederbak moest eten; — al het andere verflauwde na een week weder, waarom? omdat het, zooals hij tot zich zelve zeide, niet op den duur kon volgehouden worden, en op den duur volhouden moest men zoo iets toch. — Met het studeeren in de boeken ging het juist zoo: de eerste drie bladzijden van ieder boek kende hij bijna van buiten, zoo dikwijls had hij ze gelezen, want hij had altijd weder van voren af aan moeten beginnen, daar er altijd iets tusschenbeide was gekomen, wat hem van den tekst had afgebracht. Als hij zich dan met het begin zoo vreeselijk veel moeite had gegeven, beloonde hij zich zelve voor zijn vlijt daarmede, dat hij het interessantste uit de boeken opzocht; en, toen hij ze op die manier had doorgesnuffeld en hier en daar een kapittel over de paardenstoeterij had gelezen, smeed hij ze op zijde, zeggende, dat hij dit al wist en beter wist; in die zaak was vader Thaer¹⁾ verkeerd onderricht. Daarenboven, — wat hielp hem het lezen in de boeken, als hij die zaak niet practisch kon aanvatten? dat wist hij zeer goed, ieder landbouw-

---

¹⁾ Een bekend schrijver over landhuishoudkunde.

kundige moest practisch zijn, verder niets dan practisch. Hij maakte dus kennis met den heer van Zóó en Zóó, die in de buurt een goed had; hij reed met hem naar het veld en vroeg, juist zoo goed, als de heer van Zóó en Zóó, aan den inspektor, wat er heden gedaan werd, en als hij tehuis kwam, dan wist hij 't even zoo goed, als de heer van Zóó en Zóó, dat in Seelsdorp op den 15^{en} Juni mest gereden was, en dat de schimmel-ruin van den heer Zóó en Zóó in Basedow van den Graaj-Momus afkomstig was; — of hij ging met den heer van Zóó en Zóó te zamen met het geweer op den schouder over de gerstestoppels en werd onderweg gewaar, dat het laatste voeder gerst op den 27^{en} Augustus was binnengebracht; — dan schoot hij een paar hoenders, en als hij 's avonds naar bed ging, wist hij even zoo goed, als de heer van Zóó en Zóó, hoe de hoenders gesmaakt hadden.

Deze soort van practische landhuishoudkunde beviel hem zeergoed, en wat den mensch behaagt, daarvan pleegt hij gaarne te spreken, en onze lieve Axel liet het daaraan dan ook niet ontbreken. 't Kon dan ook niet missen, dat hij weldra in den reuk kwam van groote landhuishoudkundige talenten, en gelijk een deftig, gegoten, economisch kaarslicht, van vier in een pond, in 't midden zijner kameraden* schitterde. Daar nu de meesten zijner vrienden zoons van adellijke grondeigenaars waren, die ook eenmaal voor dezen moeielijken stand waren bestemd, en die er met afgrijzen aan dachten, dat zij eens, uit het vroolijke soldatenleven tot het zware werk van zoo'n goederenbezitter moesten overgaan, zoo kwam Axel bovendien nog in den bijzonderen reuk van ongehoorde vlijt, en zijne kameraden zagen hem als een wonderdier aan, dat zich uit pure liethebberij in 't gareel en in 't juk had laten spannen. De meesten bewonderden hem, maar er waren ook enkele domkoppen bij, die den neus over hem ophaal-

den, en meenden, dat zijne gesprekken, voor een luitenant, wat veel naar mest roken. Hij had zich echter dikwerf in landbouwkundige zaken als rechter opgeworpen, en moest nu zorgen zijn gezag in dit opzicht staande te houden; daarom moest hij er ook bij blijven en met den tijd medegaan. En de tijd maakte toenmaals juist groote vorderingen in de landhuis-houdkunde, want Professor Liebig had voor de heeren landbouwers een gansch en tfaam boek geschreven, dat krioelde en wemelde van kolen en salpeter, van zwavel en gips, en kalk en salmiakspiritus, en hydraat en hydropath. — 't was letterlijk om gek van te worden! — Maar, al wie nu een beetje hooger op, en de vingers in de wetenschappen doopen wilde, die schafte zich dat boek aan, en zat dan en las, totdat hem het hoofd rookte, en als ze dan bij elkaâr kwamen dan werd er gestreden, of de gips een opwekkend middel was, of een voedingsmiddel — wel te verstaan voor de klaver, niet voor den mensch, — en of de mest stonk van wege den salmiak-spiritus of van wege zijne eigenestinkrige natuur. — Ook Axel had zich dat boek aangeschaft, en 't ging hem juist zoo als al de anderen: hij las en las, maar hij werd hoe langer hoe duizeliger, en in zijn hoofd draaide alles zoo bij hem rond, dat hij bang begon te worden, of de schroeven daarvan ook zouden losgaan, en hij het boek dicht deed, 't zou hem nu mogelijk evenzoo gegaan zijn, als de anderen: hij zou de gansche wetenschap vergeten zijn, zoo hij niet het geluk gehad had, een goedhartig apothekers-sujet te leeren kennen, die hem al dat tuig, waarvan de professor schreef, in zijne eigene handen had gegeven, en hem, met zijn eigen neus, daaraan had laten ruiken. Dit was dus nu de practische weg, en van dit oogenblik af kende hij de zaak en kende ze even goed als Liebig zelf, zoodat hij niet meer noodig had in het boek te lezen.

Eén vak bij de landhuishoudkunde was 't intuschen bovenal wat hem behaagde: dat was de kennis van het akkergereedschap en de werktuigen.

Hij had van jongs af een groote liefhebberij in allerlei knutselwerk gehad; als jongen had hij kleine molens voor zich gemaakt, hij had geplakt, en, niettegenstaande zijne zalige moeder een grooten tegenzin tegen alles had wat naar een handwerk zweemde, had hij het toch doorgezet, dat hij, in zijne schooljaren, privaatesen bij een boekbinder had mogen nemen. Deze kleine kunstoefeningen kwamen hem nu verbazend goed te pas: hij wist onbegrijpelijk spoedig uit eene teekening van een nieuwmodischen Amerikaanschen ploeg en eene Schotsche egge wijs te worden, en het duurde ook niet lang, of hij was druk bezig met het onschuldige vermaak, om kleine ploegjes en eggetjes en zoo voorts te snijden. — Hierbij bleef hij echter niet staan, hij ging verder en waagde zich langzamerhand aan koolzaadkloppers, vlaskammen en karntonnen. Daarbij zou hij 't nu mogelijk hebben laten blijven, — en 't was voor een luitenant immers ook zeer prijzenswaardig, dat hij zijn uniformrok uitdeed en met kuipersmes, drilboor en lijmpot rondliep, — zoo hij geen kennis gemaakt had met een ouden, half versuften horlogemaker, die er zijn levensjaren en zijn weinigje have en goed aan opgeofferd had, om voor de ondankbare menschheid het perpetuum mobile op te sporen. Deze oude weldoener der menschheid wijdde hem nu in zijne kunst in en wees hem aan, hoe één rad in 't andere gepast moest worden, en daaraan een rol, en daaraan eene schroef en daaraan een spil en daaraan weêr een rad, en dan alles weêr van voren af aan; hij wees hem machines aan, die niet gingen, en zulke, die gingen, en andere, die niet gingen zooals zij moesten; hij wees hem machines aan, waaruit Axel kon wijs

worden, en andere waaruit hij zelf niet wist wijs te worden; maar de zaak was toch zeer interessant voor Axel, en hij wierp zich ook op als weldoener der menschheid en wilde ook wat uitvinden. Ja, hij wilde ook eene machine uitvinden, een akkergereedschap, dat al den veldarbeid doen zou: het zou gelijk ploegen, eggen, glad maken en kluiten kloppen, en het was roerend om te zien, hoe de jonge, frissche en gezonde kavalerie-luitenant met den ouden, afgeleefden, verschrompelden horlogemaker bij elkaâr zaten, en hij er over nadacht: hoe hij met hefboom en schroeven de menscheid zou kunnen opwinden en op de hoogte brengen.

En zóó had het, wat mij betrof, en wat hem betrof, ook wel altijd kunnen blijven; hij had de menschheid mogelijk wel op de hoogte gebracht, terwijl zij hem met provisiën en disconto en zulk tuig altijd weder in de laagte bracht, want aan 't betalen zijner schulden was niet te denken; en ofschoon Pumpelhagen ook een aardig stuk geld opleverde, zoo moesten toch het eerst de wisselschulden van zijn zaligen vader worden afbetaald, gelijk zulks ook in het testament bepaald was; en zijne zusters moesten toch ook leven; voor 't overige leefde hij zorgeloos daar henen, als de eerste nood maar afgewend was.

Doch er bestaat een broeder- en zusterpaar in de wereld; die schudden zelfs ook den onverschilligste uit den droom wakker, en drijven hem zonder complimenten van de warme kachelbank in storm en regen voort: het is de haat en de liefde. De haat duwt iemand als over kop er uit en zegt: „Hier, hondsvot, pas op!” De liefde neemt iemand zachtkens bij de hand, brengt hem buiten de deur en spreekt: „Kom met mij, ik wil u een beter plekje wijzen.” — Maar 't komt alles op 't zelfde neêr: van de aangename,

gemakkelijke, warme kachelbank moet de mensch toch weg. — Axel zou met beide bekend worden, en dit kwam zoo geheel bij toeval, hij deed er niet veel aan.

Of 't nog zoo is, weet ik niet, maar destijds was het bij de Pruisen de mode, dat de regiments-commandant op bepaalde tijden conduite-lijsten van de officieren naar Berlijn moest opzenden, en de Koning Friedrich Wilhelm keek zelfs wel eens een beetje in de papieren, enkel maar om te zien, hoe 't in de maatschappij toeging. Nu, de oude, brave overste van Axel mocht den jongen luitenant gaarne lijden, daar hij ook vroeger eens eene bezitting gehad had, daar in den achterhoek in 't „blauwe landje” bij Batow en Lauenburg, waarop hij echter door een wonderbaarlijk bestuur geheel op de flesch was geraakt, — en daar hij nu toch in hem iemand had, wien hij zijne manieren in de landbouwkunde uitéenzetten kon, die daarop neêrkwamen, dat hij absoluut niet bemesten wilde, omdat het hem niet goed voorkwam. Kortom, hij had zijne eigene inzichten, en nu ging het hem als de oude voerlui, al kon hij ook niet meer rijden; hij wilde toch gaarne nog eens klappen, en zoo sprak hij nog altijd gaarne over zijne landbouwkunde, en Axel luisterde opmerkzaam toe, en wyl dat onbeleefd zou geweest zijn, sprak hij hem ook niet tegen om welke reden de overste hem voor ontzettend verstandig hield. Axels getuigschriften waren dan ook altijd zeer goed, maar ongelukkigerwijs had de oude overste zich te weinig op de orthographie toegelegd, en zoo schreef hij dan eens: „Luitenant Von Rambow is een bijzonder „fe-i-ger”¹⁾ officier;” — hij had „fähiger”²⁾ — willen schrijven. Dit had nu de koning zelf gelezen en had op den rand geschreven: „moet oogenblikkelijk ontslagen worden.”

---

1) Lafhartig.

2) Bekwaam.

Dit was nu een moeilijk geval voor den ouden overste, dat moest toch weêr in orde gebracht worden, maar hij zag geen ander middel, dan dat hij zijn adjudant om raad vroeg, hoe en waar. Die maakte dan ook de orthographie en de geheele zaak weder in orde, maar 't gekke ding had den mond niet gehouden, en 't duurde niet lang of de geheele bende zinspeelde met hunne laffe aardigheden op onzen onschuldigen Axel. Bovenal was 't zoo'n echte dikneus „van ouden huize,” die hem altijd reeds met zijne landhuishoudkunde had geplaagd; niet, omdat hij die verkeerd beoefende, neen! omdat hij ze in 't geheel beoefende, en die nu den schroefstok zoo erg aanzette, dat al de kameraden het moesten bemerken; Axel alleen bemerkte er niets van, omdat hij er niet 't minste vermoeden van had.

Daarbij kwam nog eene andere zaak: de heer van Zóó en Zóó, bij wien Axel te paard en met schietgeweer de landhuishoudkunde practisch beoefende, had eene beeldschoone dochter, — nu, niemand mag hierover lachen! 't Was werkelijk een beminnelijk meisje — en haar maakte de heer luitenant „van ouden huize” het hof; zij liet hem echter een weinig links liggen en hield zich meer rechts bij Axel, die ook in haar bijzijn zijne vriendelijkste zijde vertoonde. Was het nu, dat de jonge dame in het plumpe wezen van den heer luitenant „van ouden huize” geen behagen schepte, en dat zij, zoo zij eenmaal vrijen moest, ook een geheel en kerel, namelijk ook een met kuiten hebben wilde, of was het Axels groote goedhartigheid en bescheidenheid omtrent dames, die haar beviel, het duurde althans niet lang, toen was Axel de beste haan in den korf en luitenant „van ouden huize” verteerd van jaloezie.

Het gebeurde nu, dat het officierskorps een groot bal zou geven, en dat de heer luitenant „van ouden huize” zich voor deze feestelijke gelegenheid valsche

kuiten had aangegespt. Van onderen kenden hem nu zijne eigene kameraden bijna niet weder, en daar er nu, bij zoovele jonge, vroolijke menschen altijd ten minste één spotvogel onder loopt, wat hier de adjudant was, zoo nam deze de gewatteerde kuiten van Axels medeminnaar tot opzetplank en stak hem daar, zonder dat de ander het bemerkte, eene aardige kapellenverzameling op, waarmeê dan onze heer luitenant „van ouden huize” dapper rondhuppelde.

Nu, 't wijzen en kijken en lachen kon natuurlijk niet uitblijven, en toen nu de heer luitenant dat natuurkundig museum op zijne kuiten-uitrusting zag, werd hij met recht vreeselijk driftig en in volle woede barstte hij los op het eerste lachende aangezicht het beste, dat hem in 't oog viel, en dat was Axels gezicht. — „Wanneer gij niet,” riep hij woedend uit, „door des oversten conduite-lijst genoegzaam geteekend waart, zoude ik er mij een genoeggen uit maken, u voor uw geheele leven te teekenen.” — Axel wist, wel is waar, niet wat die woorden te beduiden hadden, hij hoorde echter zeer duidelijk aan den toon, dat zij eene beleediging behelsden; en daar hij nu inderdaad geen lafaard was en desgelijks spoedig driftig kon worden, riep hij zijn medeminnaar evenzoo woedend toe: „wat hij met zijne woorden zeggen wilde, begreep hij niet, maar zijn toon was van dien aard, dat hij hem op eene eenzame plek daarvoor wel eens zou willen onderhouden.” Hij ging daarop naar zijn kapitein, met wien hij op een goeden voet stond, en vroeg hem naar de toedracht der zaak, en wat hij hier hoorde, was juist niet geschikt, om zijne woede te doen bedaren. Hij werd door een vreeselijken haat overmeesterd, en hij daagde den luitenant „van ouden huize” uit, en den adjudant daarbij, daar die de zaak had uitgebracht, en de luitenant „van ouden huize” daagde den adjudant ook uit wegens de kapel-

lenverzameling, en zoo reden zij dan alle drie op een schoonen Zondagnamiddag met een grooten hoop secundanten en getuigen en onpartijdigen en dokters en chirurgijns naar een koel boschje en sloegen elkander de aangezichten aan bloed en de beenen aan stuk; en toen was er weër vrede in het land.

Axel kreeg een schram, dwars over den neus, daar hij zeer dom, in plaats van met zijn degen, met zijn aangezicht gepareerd had. Nu, al verfraaide dit hem juist niet, nadeelig was 't hem in geen en deele: de schoone dochter van den heer van Zóó en Zóó moest van de zaak hooren; zij maakte daaruit menige kleine pikanterie op, die tusschen de beide medeminnaars moest voorgevallen zijn, en wie kan het ook een zeer verstandig meisje kwalijk nemen, wanneer zij meende, dat zij de onschuldige oorzaak van die heldendaden was, en dat zij sedert dien tijd Axel nog meer de voorkeur gaf dan te voren.

Nu konde ik hier de gansche liefdesgeschiedenis tusschen Axel en Frida uitvoerig beschrijven, en dit moet iedereen zeggen, dat ik voor mijne liefdesgeschiedenis een paar personen uitgezocht heb, zooals zij daartoe niet eens in den Bijbel te vinden zijn, een kurassiersluitenant en eene adellijke jonkvrouw, maar — — — ik wil niet, ik doe 't niet! — Want vooreerst doe ik nooit meer, dan ik moet; en wie wil mij dwingen, dat ik de jonge burgerdochters, die dit mogelijk lezen, privaatoronderwijs in de liefde met een kurassiersluitenant zal geven, of, dat ik de jonge kantoorbedienden zal onderwijzen, hoe zij zich bij eene adellijke jonkvrouw te gedragen hebben? Wie geeft mij wat daarvoor? — En ten tweede wil ik hier maar rechtuit en eens voor al zeggen: ik schrijf in het geheel niet voor de jonge lieden, ik schrijf slechts voor de ouden, die 's middags op de canapé gaan liggen en een boek medenemen,

om zich daarmede de vliegen van den neus en de grillen uit het hoofd te jagen. — En ten derde: ik heb in dit boek nog bovendien drie jonge meisjes uit te huwelijken, en wie weten wil, wat dat beteekent, die moet er maar eens eene moeder van drie ongetrouwde dochters naar vragen. Louise Hawermann moet toch een man hebben, en zou 't geen zonde en jammer zijn, zoo de beide goede, kleine, ronde appeltjes als oude vrijsters door de wereld moesten sukkelen? — En eindelijk en in de vierde plaats: ik ben volstrekt niet in staat de liefde van een kurassiersluitenant bekoorlijk te beschrijven; dat gaat boven Jochems kracht; daar moet men een Shakespeare of eene Mühlbach voor zijn, en wie weet, of Shakespeare 't ook wel gedaan had gekregen, want, zooveel mij bekend is, heeft hij er zich niet aan gewaagd. — Kort en goed: zij kregen elkaâr, en in 1843, met Pinksteren, werd de bruiloft gehouden, en de heer van Zóó en Zóó gaf er zijnen zegen bij als uitzet, daar hij anders niet veel bijzonders te geven had. — Nu, wij willen echter christelijk met hem handelen en willen hem wat geven, namelijk een naam; want, wanneer hij nu toch onze schoonvader worden zal, moet hij een naam hebben en alzoo zal hij heeten: de heer Von Satrup op Seelsdorp, waarvan hem evenwel nog minder toebehoorde, dan Axel van Pumpelhagen.

Frida von Satrup was een verstandig meisje en zag het reeds vóór de bruiloft in, dat het voor „mijnheer de luitenant” niet dienstig was „mijnheer de luitenant” te blijven; zij drong er daarom op aan, dat Axel zijn ontslag uit den militairen dienst zou nemen. Axel zag het desgelijks in: dat de spotternij met den „fe-i-ge n” officier nog lang niet ten einde was, en dat de schrappen die de oude overste in de conduite-lijsten maakte, hem met rooden inkt in 't gezicht waren geschreven; en daarenboven kreeg hij van lieverlede toch ook het grootste

verlangen, om zijne kennis van de landbouwkunde op Pumpelhagen in contant geld te verwisselen en daarmede zijne schulden te betalen.

Hij nam derhalve zijn ontslag, pakte zijn gala-uniform, sjerp en epauletten in eene kist, hield met tranen in de oogen eene aandoenlijke afscheidsrede aan zijn dapperen degen, legde dien ook in de kist, spijkerde en verzegelde de kist dicht, en schreef er op: „Ingeval van plotseling overlijden, door mijne erfgenamen te openen;” hij zond het alles naar Pumpelhagen, hield zijne bruiloft in een zwarten rok en reisde met zijne jonge vrouw eenigen tijd langs den Rijn.

Hoe hij nu op St-Jansdag 1843 zijn intocht in Pumpelhagen hield, dat behoort op eene andere bladzijde.

ELFDE HOOFDSTUK.

Waarom Frits Triddelfits zich den rug liet afkoelen en waarom Marie Möller hem de waschkom over 't hoofd uitgoot. — Palmzondag. — Frans ziet wat anders, dan wat hij tot nog toe gezien heeft, en Bräsig gooit ter oorzaak van de groote watervraag een daalder in 't kerkezakje, en geeft Mina een dozijn bonte zakdoeken ten geschenke. Dat de weg van de kerk uit, tot aan 't huwelijksaltaar, zindelijker is dan van de balzaal uit. — Hoe Mina absoluut eene gouvernante zal worden, totdat dominé de zaak weder in orde brengt.

De drie jaren, die Axel na zijns vaders dood in zijne garnizoensplaats met landbouwkunde, heldendaden en liefdeszaken doorbracht, werden in Pumpelhagen juist zoo met deze zelfde drie zaken nuttig besteed. Van de landbouwkunde sprak dat vanzelf, maar de heldendaden en de minnehandel zouden verbazend veel te kort gekomen zijn, indien Frits Triddelfitz er zich in zijne vrije uren

niet een weinigje meê bemoeid had. Zijne betrekking met Marie Möller was uit het moederlijke heel langzaam in het zuster en broederlijke, en vervolgens, van hare zijde ten minste, geheel in het teedere overgegaan, en ofschoon dat nog altijd op ham en metworst zijnen degelijken grondslag had, vermengden zich bij Marie Möller toch langzamerhand allerlei onbepaalde, hemelsblauwe verwachtingen van geestelijke en koster, bruidskrans, eigen woning en alleenheerschappij daar tusschen, zoodat de zaak middelerwijl eene bedenkelijke wending aannam; en bij Frits ontstond allengskens de vrees, dat Hawermann achter het victualiën-geheim zou komen, en dat zijn tante en zijne moeder en zijn vader hem eens op een mooien dag onderhanden zouden kunnen nemen, dat hij zulke domme streken uitvoerde, waardoor zijne zaak ook wel eens misselijk zou kunnen afloopen. -- In één woord: met de liefdes-historie was 't maar zoo en zoo, en ofschoon hij er ook volstrekt geen kwaad in zag, zijne verliefde grillen nog buitendien hier en daar bot te vieren, bij voorbeeld bij het kleine tweelingpaar en ook, als zijne tante hem niet op de vingers keek, bij Louise Hawermann, zoo moest hij toch, indien hij oprecht wilde wezen, bij zich zelven bekennen, dat al zijn geluk in de liefde zich moederziel alleen bij Marie Möller bepaalde. En wat nu zijne heldendaden betreft, die had hij aanvankelijk slechts tegen de hofjongens uitgeoefend en ook maar heimelijk, want, wanneer Hawermann dat gewaar was geworden, zou de groote roem, dien hij zich met zijn dikken stok op den rug van de jongens verworven had, wel eene leelijke vlak gekregen hebben; — nu echter alles goed afgelopen was, werd hij vrijpostiger en waagde zich ter kwader ure ook eens aan een paardenknecht, en die kerel was zoo onbeschaamd, dat hij hem volstrekt niet als zijn meerdere wilde

estimeeren en hem den rug reeds vóór den middag en dat wel op den heiligen Palmzondagmorgen zoo murw sloeg, dat Marie Möller hem den ganschen Zondagmiddag de schouderbladen moest afkoelen. En 't fataalste bij de geheele historie was nog, dat Marie Möller bij iederen kouden natten doek, dien ze hem op den rug legde, er ook een op zijn geweten appliceerde, terwijl zij hem al hare weldaden voorhield en hem heel vrijpostig en op den man af naar zijne eindbedoelingen en toekomstige uitzichten vroeg en hem vol vertrouwen verzekerde, dat zij aan zijne liefde geloofde en zijne toekomst getrouw met hem deelen wilde. — Dit was hem nu zeer onaangenaam, want hij zelf geloofde meer aan zijn trek naar ham en worst dan aan zijne liefde, en zijne geringe vooruitzichten wou hij 't liefst voor zich alleen behouden. Hij praatte dus zoowat van alles dooréén, wat zij niet voor vol aannemen wilde, noch kon, en hoe koeler zijn rug werd, des te koeler werd ook hunne betrekking; hij wilde haar op andere gedachten brengen; zij liet zich daarmede volstrekt niet in, zij maakte nog steeds de doeken nat, maar hare hand werd steeds onzachter. „Triddelfitz,” zeide zij eindelijk, toen hij volstrekt niet duidelijker wilde spreken: „wat moet ik eigenlijk van u denken?” En daarbij plaatste zij zich, terwijl ze tot nog toe achter zijn rug bezig geweest was en gesproken had, vlak vóór hem en zette de handen in de zijden en nam hem nu, tot zijn schrik, alzoo onderhanden. „Marieken,” sprak hij ontsteld, „hoe zoo?” — „Wat, hoe zoo? — Moet ik u dat nog duidelijker zeggen?” riep zij, en hare oogen verloren geheel en al de zachte, teedere uitdrukking van voorheen: „ben ik eene persoon, die zich bij den neus laat nemen?” en daarbij ging zij achterwaarts en smeed hem een kouden doek in den nek, dat men 't hoorde kletsen. — „Au! duivels! dat

doet mij pijn!" — „Zoo? — doet je dat pijn? Denkt gij, dat 't mij geen pijn doet, als ik zie, dat iemand, die zoo vele weldaden van mij genoten heeft, mij bedriegen wil?" — „Marieke, ik bid u, hoe meent gij dat?" — „Hoe ik dat meen? Zóó meen ik dat!" Klets! smeed ze hem weder zoo'n ding op den rug — „wilt gij mij zeggen waaraan ik mij te houden heb?" — „Heer beware me! dat gloeit me als vuur!" — „Dat zal het ook! — En gloeit het je niet op het geweten als gij een arm meisje met allerlei beloften en vooruitzichten vleit en naderhand wilt terugtrekken?" — „Lieve hemel! Marieken, ik ben pas negentien jaar oud." — „Nu, en wat dan?" — „Ja, zie! en dan moet ik toch eerst nog ergens anders dienen en dan" — — — „Nu, en dan?" — Klets! daar kwam er weêr een in den nek. — „Barmhartige hemel, pas op toch!" — „Pas jij maar op. Nu, en dan?" — „Wel dan moet ik toch eerst een pachtgoed hebben, en dat kan alles nog best een jaar of tien duren," — „Nu, en dan?" vroeg Marie Möller, met een onverdraaglijken drang. — „Wel, en dan," bracht Frits er eindelijk angstig en stamelend uit, „dan wordt gij mij toch ook te oud." — Zijn Marieken Möller stond eerst als aan den grond genageld pal voor hem, het vuur van nijd sprong haar uit de oogen, daarop boog zij zich naar hem toe, nam een natten doek, dien zij juist in de hand had, en sloeg hem daarmee vlak op den mond, dat het water hem om de ooren spoot. „Te oud? Jou wijsneus! Te oud, zegt ge?" en nu greep zij naar de waschkom met water, keerde die nog ten overvloede over zijn hoofd om en liep de deur uit. En toen Frits daar nu zoo stond en proestte en snoof, rukte zij de deur weder open en riep hem toe: „Kom jij me ooit weêr in de provisiekamer!"

De liefde had nu hiermede, ten minste voorloopig, haren eindpaal bereikt, en evenzoo was het natuurlijk

„Te oud? Jou wijsneus! Te oud, zegt ge?” en nu greep zij naar de waschkom met water, keerde die nog ten overvloede over zijn hoofd om en liep de deur uit. En toen Frits daar nu zoo stond en proestte en snoof, rukte zij de deur weder open en riep hem toe: „Kom jij me ooit weër in de provisiekamer!”

Bladz. 254.

ook met het victualiën-genot, en toen Frits Triddelfitz kletsnat daar stond en in zijn droevig nadenken tot de overtuiging kwam, dat de gansche historie niet met zijne begrippen van liefde en ook niet met een eenigen zijner romans overeenstemde, sprak hij in wel te begrijpen, verdrietige stemming dezelfde woorden, die hij bij 't begin van zijn leertijd geuit had, toen hij in een Novemberregen de wegen liet verbeteren: „'k Had me dat heel anders voorgesteld!”

„'t Is maar goed,” liet hij er op volgen, „dat de oude niet tehuis is, die had anders het spektakel zeker wel gehoord.” — — — Hawermann was dien morgen met Frans naar de kerk te Gurlitz gegaan, en hij ondernam dien gang altijd in stille, vrome gedachten; vooral heden was zijn hart tot boven toe vol van dank jegens den hemelschen Vader, wiens trouwe hand zijn kind zoover gebracht had, want op dezen Palmzondagmorgen zou zijne dochter ingezegend worden. Hij ging zwijgend en in zich zelven gekeerd het droge voetpad langs, want het had dien nacht een weinig gerijpt; zijn blik rustte op de schoone streek, waar de sneeuw nog in witte strepen langs de randen der slooten en in de schaduw der donkere pijnboomen lag, en waar de groene rogge in den helderen zonnenschijn al bij voorbaat het Paaschfeest verkondigde en van opstanding fluisterde. De rook uit de schoorsteenen steeg in de kleine dorpen omhoog, en de zon loste hem op, als mocht dit teeken van menschelijke moeite en zorgen de vroolijke aarde niet verduisteren: als ware er ook anders geen plaats genoeg voor de plechtige kerkkloktonen, die wijd en zijd over velden en bosschen weerklonken. — „Ach, had zij toch dezen dag mogen beleven!” zeide de oude man overluid, als dacht hij alleen te zijn. — „Wie?” vroeg Frans een weinig aarzelend, uit vrees van onbescheiden te wezen.

„Mijne arme vrouw, de moeder van mijn geliefd kind,” antwoordde de oude man zacht, en hij zag den jongen man met zulke vriendelijke, openhartige oogen aan, alsof hij zeggen wilde: lees gij maar gerust in ons en nog verder binnen in het hart; wij willen u antwoord geven, en dat mag nog lang genoeg in u weërgalmen. — „Ja,” zeide hij, „mijne goede vrouw! Maar, wat zeg ik! Zij ziet vandaag meer dan ik aan haar kind, en zij doet vandaag meer dan ik voor haar kind, en hare gedachten zijn hooger dan de blauwe hemel, en hare blijdschap ontstroomt uit eene reinere bron dan de gouden zon.” — Frans ging zwijgend naast hem, hij vreesde den inspektor te storen; de oude man, dien hij liefhad, kwam hem heden zoo eerwaardig voor; zijne sneeuw witte haren lagen zoo rein op het breede voorhoofd, als de witte sneeuw op de aarde; van zijn frisch gelaat en uit zijne heldere oogen sprak zulk een geloof, ook aan opstanding als uit de jonge rogge, en het schitterde alles in een zonneglans van liefde, zoodat de jongeling zich na eene poos niet langer kon bedwingen; hij vatte de hand des grijsaards en sprak: „Hawermann, mijn lieve Hawermann, gij hebt voorzeker veel treurigs ondervonden.” — „Niet meer,” was het antwoord, „dan andere menschen ook, maar genoeg om er, zolang ik leef, aan te denken.” „Wilt gij 't mij niet vertellen? 't Is geen nieuwsgierigheid, die het mij doet vragen.” — „Waarom niet?” en hij vertelde hem zijn geschiedenis, maar den naam van Pomuchelskopp noemde hij daarbij niet, en hij besloot zijn verhaal, terwijl hij van zijn kind zeide: „Ja! gelijk zij eenmaal mijn eenige troost was, zoo is zij nu mijn eenige vreugde!”

Zoo kwamen zij bij de pastorie aan. De kleine domineesvrouw was door den tijd een weinig ouder en zwaarlijviger geworden, en zóó flink als te voren

ging het met rondloopen en draaien ook niet meer; heden vooral liep zij zeker niemand in den weg, en haar gereedschap, de stofdoek, lag onopgemerkt zich stil in een hoek te vervelen; want heden kwam nog de aanstaande kerkelijke plechtigheid daarbij, die haar het ronddraaien verbood, immers zij was daar als domineesvrouw de naaste toe. Maar geheel en al kon zij toch hare beenen geen rust laten: zij moest ten minste, al was 't ook niet in 't rond, toch een weinige herwaarts en derwaarts rechtuit loopen, nu eens naar haren dominé, om hem de bejjes om te binden en hem een glas wijn te brengen, dan eens naar Louise, om haar geplooid kraagje wat in orde te schikken en haar een hartelijk woordje toe te fluisteren; en toen nu ook Jong' Jochem met zijne vrouw en de beide kleine tweelingen en Bräsig aankwamen, was zij bijna weder in den ouden draai geraakt, zoo de koster geen raad had geweten en voor de laatste maal geluid had. De tweelingen zouden heden ook ingezegeud worden; en toen het gezelschap naar de kerk ging, en toen de domineesvrouw de drie lieftallige meisjes vóór zich uit zag gaan op het kerkpad, — Louise, die een hoofd grooter dan hare beide nichtjes was, in het midden, — zeide zij tot Hawermann, terwijl de tranen uit hare vriendelijke oogen liepen: „Hawermann, ons kind heeft geen gouden kettingen en spelden aan en om, zooals dat tegenwoordig de dwaze mode is; en de zwartzijden japon, lieve Hawermann, is ook al dertig jaar oud, ik heb die voor 't laatst bij mijn kerkgang gedragen, en een gelukkig hart heeft eens daaronder geklopt, want in dat hart woonde mijn dominé, — 't kleed is mij later te nauw geworden, want, ziet gij, ik werd toen reeds wat dik, maar 't is zoo goed als nieuw, en dat er van onderen iets aangezet is, kan men niet eens zien. En Hawermann, het geld, dat gij mij voor haar

kleedje gezonden hebt, heb ik in Louises spaarpot gedaan; gij neemt het immers niet kwalijk? Ik wilde toch zoo gaarne mijn oude japon eens weêr in haar volle glorie zien." — En Brásig trok vóór de kerkdeur Hawermann aan zijn jas en sprak, terwijl er diepe ontroering op zijn aangezicht lag: „Karel, 't is merkwaardig, 't is zeer merkwaardig met zoo'n konfirmaatschoon; zie, toen ik die drie jonge meisjes daar zoo voor mij zag loopen, viel mij mijne eigene konfirmaatschoon nog eens in, en dat het entfaamte schapenhoeden bij mijn zaligen vader daarmee een einde nam, en ik den landbouw ging leeren. Juist zooals die drie meisjes, ging ik toen met twee medekollegaas, Karel Brant en Christiaan Guhl, naar de kerk; met dit onderscheid, dat wij geen zwartzijden kleêren aanhadden, neen, Christiaan had een groene, Karel een bruine en ik een grijze jas aan, en in plaats dat de meisjes een bloemruiker in de hand hebben, hadden wij zoowat groenigheid in den opslag van de mouw steken, en in plaats dat zij op eene rij gaan, gingen wij de één achter den ander; als de ganzen in de gerst. — Ja, 't was precies zóó."

Nadat het gezang der gemeente gedaan was, hield dominé Behrens zijn preek. Hij was veel verouderd in zijn voorkomen, maar zijne borst was krachtig: zijne denkbeelden waren helder en duidelijk, en uit zijne woorden sprak een zacht, liefderijk gemoed, en bovendien is het een zekere waarheid, dat de ouderdom geen stand minder nadeel doet dan den geestelijken stand, wanneer de man, die dien stand bekleedt, hem eervol heeft waargenomen. De gemeente hoort dan niet slechts naar zijne woorden, zij ziet ook op zijnen langen, trouwen, eerwaardigen levensloop, en van hetgeen hij haar leert, staat hij zelf als een voorbeeld voor haar. Zoo was 't dan ook met dezen man.

Nu zou de ondervraging beginnen; de jonge meisjes deden hare omslagdoeken af, Louise sloeg met betraande oogen den arm om haren vader en hare pleegmoeder; juffrouw Nuszler kuste zoo lief en hartelijk hare beide kleine tweelingen; Jong' Jochem wilde wat zeggen, doch hij zeide niets, en de drie kinderen begaven zich uit de domineesbank naar het altaar. — „'k Ben toch benieuwd,” sprak Bräsig tot Frans, die naast hem stond, „of dat kleine goed haar les wel kennen zal, — ik geloof haast, dat mijn peetekindje, Mina, zal blijven steken.” En daarbij snoot hij zijn neus en wischte dien neus van boven af, in plaats van van onderen.

Frans antwoordde hem niet, voor hem was alles om hem heen als in 't niet verzonken; hij zag slechts één gelaat; dat gelaat was hem bekend, en toch was 't hem, alsof hij 't van zijn leven niet gezien had; hij zag slechts ééne gestalte, en deze gestalte had anders vroolijk rondgesprongen, maar thans werd zij door eene zachte, wonderbare, plechtige trilling bewogen; hij zag slechts één paar handen, en die hadden zich anders vroolijk naar hem uitgestrekt, maar nu strekten zij zich omhoog, naar den Allerhoogste uit, en 't was hem te moede, alsof de goede God zich naar beneden had laten wenken, en als stond Hij nu bij die bevende gestalte en dat eenvoudige zwartzijden kleed, in hetwelk eenmaal een gelukkig hart had geklopt, en als wees Hij hem een rein menschenhart aan, en sprak: „Zorg gij voor het uwe, dat het met dit hart overeenstemt.” 't Was hem te moede, alsof hij langen tijd geleden eene zeldzaam schoone landstreek in helderen zonneschijn had gezien en daarin vroolijk had rondgelopen en aan niets anders gedacht had, behalve aan zijn lust en welbehagen, en hij was er nu na een langen tijd wedergekomen en zag die streek in den stillen maneschijn, en hij herkende haar niet; en over bosch en berg,

over stroodak en kerktoren lag de dichte sluier van den avonddauw, waar de stille maneschijn op rustte, zoodat hij dien alleen zag en niet de vroolijke landstreek van voorheen, — 't was hem te moede alsof eene zachte koelte door de bovenste takken van de boomen ruischte en hem verwonderlijke dingen toefluisterde; — 't was hem te moede, alsof zijne ziel uit den diepsten grond de handen naar boven uitstreckte om erbarmen, alsof het diepste medelijden met zich zelve hem vervulde, omdat zijn hart te arm was, om 't aan een ander te schenken. En dit diepe medelijden met zich zelve, dit geheimzinnige verlangen naar een beter hart, dat als een maanlichtstraal, uit voorgevoel en schemerlicht geweven, in ons valt, noemen wij menschenkinderen: „liefde.”

Bräsig stond naast hem en fluisterde hem af en toe een paar woorden toe, die Frans niet hoorde, en die hij, zoo hij ze gehoord had, als gekkepraat zou beschouwd hebben, ja! waarover hij zich misschien zou hebben geërgerd, en toch hadden de woorden van den ouden inspektor hun grond in hetzelfde gevoel, dat in hem was ontwaakt; slechts was het niet meer zoo hemelsblauw en rozerood als het zijne, en de ouderdom had dit een weinigje grijs gekleurd.

Bräsig stond Judas-martelingen uit, dat zijn peetekind, Mina, zou blijven steken; bij ieder woord, dat Mina behoorlijk gaf, kwam er een zware zucht uit de domineesbank achteraan, zoodat dominé Behrens, wanneer hij tot de nieuwmodische geestelijken had behoord, op het denkbeeld had kunnen komen, dat hij een verstokten zondaar in zak en assche bekeerd had. — „God zij geloofd en gedankt!” sprak die zondaar half overluid, „Mina kent haar les,” en hij stootte na een poosje Frans aan: „nu komt het, pas maar goed op, nu komt het;” en aan den anderen kant stootte hij Hawermann aan

en sprak: „Karel, je zult zien, Mina krijgt ze. — Mina krijgt de groote watervraag. — Ik heb ze geweten; Christiaan Guhl kende ze niet, en ik moest ze opzeggen; maar nu ben ik ze ook vergeten en weet alleen het begin: „Niet het uitwendige waterbad alleen, maar de Heilige Geest Gods...” en toen Mina het antwoord zonder haperen opzeide, bad de oude man de geheele watervraag na, en daar juist de koster kwam met het kerkezakje, gooide hij er een daalder in, alsof hij zich daarmede van zijn angst wilde loskopen. En hij keerde zich om, drukte juffrouw Nuszler de hand en riep bijna overluid: „Juffrouw Nuszler, hebt gij onze kleine dreumes wel gehoord?” en hij snoot zijn neus zoo vrijpostig, dat de domineesvrouw hem in haar hart voor de stoornis der heilige handeling een behoorlijk verwijt toedacht.

En zoo iemand nu den band, die Bräsig aan de kleine Mina hechtte, een weinig aan gene zijde van de kleine Mina had nagegaan, dan zou hij het eind aan het hart van juffrouw Nuszler vastgemaakt gevonden hebben, waar 't met een grooten kruisknoop was aangebonden, die voor altijd houden moest, en die er zeker geheel anders en veel lomper uitzag, dan de rozeroode strik, die Frans aan het teedere hart van Louise Hawermann wilde vastknoopen, en die hem voor dat edele hart nog veel te slecht en te hard toescheen. De liefde is overal in de wereld, maar zij neemt kluchtige gedaanten aan: zij vliegt als engel op rozenwieken en kruipt met een bochel achter en vóór, op klompen, rond; zij spreekt met „tongen,” gelijk de Apostelen op het eerste Pinksterfeest, en zit daar, als een onnoozel kind, 't welk de schoolmeester met het ABC-boek op den mond heeft geslagen; zij schenkt diamanten en kronen, en de oude inspektor Schecker dong naar de hand mijner tante Christine met een vetten kalkoenschen haan.

Toen de inzegening had plaats gehad en het Avondmaal aan de jonge Christenen was uitgereikt, ging dominé Behrens in zijn biechtstoel, en langs de domineesbank stapte Zamel Pomuchelskopp, met zijn blauwen staatsierok aan; hij had heden ook zijn Gustaafje laten inzegenen; hij liep den dominé achterna en rukte de deur van den biechtstoel open en bleef er vóór staan, in plaats van er binnen te gaan; — „dat toch iedereen zien kan, wat een schaapskop hij is,” zeide Bräsig tot Hawermann, — en noodigde den dominé uit op een lepel rundvleeschsoep en een stuk gebrad en een flesch rooden wijn, zoo overluid, alsof hij op de kermis was, — „dat toch iedereen hooren kan, wat een doortrapte Jezuïeter hij is,” sprak Bräsig; — maar de dominé bedankte hem en zeide, dat hij heden te zeer vermoeid was en buitendien zelf bezoek had. Pomuchelskopp ging heen en wierp over den linkerschouder een trotschen blik naar de domineesbank en gaf zich de allergrootste moeite, om er recht voornaam uit te zien, maar 't ging alles te niet, toen hij Bräsigs boosaardig gezicht te zien kreeg, want Bräsig was een zóó slecht Christen, — gelijk de domineesvrouw gezegd zou hebben, als zij 't gezien had, — dat hij zelfs in het eigen huis van onzen lieven Heer zijne booze gedachten op zijn aangezicht liet blijken. — Maar, o! hoe gansch anders zag zijn oud gezicht er uit, toen de jonge meisjes met tranen van zalige aandoening nu ook naar hem toekwamen, om hem de hand te geven en den mond tot een kus aan te bieden, zooals zij 't bij hare ouders en pleegouders gedaan hadden! Hoe hoog trok hij zijne wenkbrauwen op, en zijn voorhoofd in rimpels, om zich toch een recht vaderlijk voorkomen te geven! Maar 't gelukte hem slechts bij Louise en Lina, want toen zijn peetekindje, Mina, bij hem kwam, toen werd hij zoo grappig, alsot hij zelf nog een kind was, en hij omvatte

Hoe hoog *trok* hij zijne wenkbrauwen op, en zijn voorhoofd in rimpels, om zich toch een recht vaderlijk voorkomen te geven! Maar 't gelukte hem slechts bij Louise en Lina, want toen zijn peetekindje, Mina, bij hem kwam, toen werd hij zoo grappig, alsof hij zelf nog een kind was, en hij omvatte haar en fluist erde haar in 't oor: „Wees maar stil, Mina, wees maar stil, je krijgt ook wat van me!” En daar hij nu op 't oogenblik niet wist wat, en hij juist zijn zakdoek gebruiken moest, zeide hij: „Je krijgt ook een dozijn zakdoeken, — recht bonte,” want hij wou 't eens heel mooi maken.

Bladz. 264.

haar en fluisterde haar in 't oor: „Wees maar stil, Mina, wees maar stil, je krijgt ook wat van me!” En daar hij nu op 't oogenblik niet wist wat, en hij juist zijn zakdoek gebruiken moest, zeide hij: „Je krijgt ook een dozijn zakdoeken, — recht bonte,” want hij wou 't eens heel mooi maken.

Ieder van het gezelschap had nu zijn gelukwensch uitgesproken, en ieder had van de roode, frissche lippen den vromen dank weggekust; slechts twee waren daarbij te kort gekomen: Jong' Jochem had altijd maar een halven kus gekregen en Frans — in 't geheel geen. Jong' Jochem was daaraan natuurlijk zelf schuld, en hij had daar zeer goed wat aan kunnen doen; want, waarom ging hij zoo dwars in den hoek zitten, dat zijne lange, linksche mondzijde in den hoek binnenwaarts stond, en de jonge meisjes het met de korte rechterzijde voor lief moesten nemen, wat toch maar voor half gerekend kon worden? En Frans? Die dacht er niet aan: die was nog niet op de aarde, die was nog in den hemel, en eerst toen allen de kerk uitgingen, en hij binnen bij de kerkdeur bij Louise stond, viel het hem in, haar de hand te geven en iets te zeggen, wat hij buiten de kerkdeur niet meer wist. —

Ja, hij was verliefd! Dat schoone gelaat, in diepe aandacht verzonken, had hem betooverd — — en voor altijd betooverd! — — 't is mogelijk, dat hier eene zeer vrome vrouw, of een zeer eerbare jonkvrouw — ik meen hier niet slechts de ouden, ik meen ook die in de verdachte levensjaren — mij, bij mijn verhaal, een steen voor de voeten werpt en mij vraagt: „Hoe? Had dat jonge mensch zich niet eene andere plek kunnen uitkiezen, wanneer hij zich met zulk eene aard-sche zaak, als verliefdheid is, wilde inlaten?” — En ik zou antwoorden: „Geachte mevrouw en bijzonder vereerde jonkvrouw: dat jonge mensch was nog zoo

onervaren in zulke zaken, die gij zoo uiterst nauwkeurig kent, dat hij de liefde volstrekt niet als eene aardse zaak beschouwde. En waar moet een jong mensch dan toch wel verliefd worden? Slechts des zomers in de schemering onder een vlierboom en 's winters in een cotillon op een bal? Er zijn veel wegen naar Rome, maar naar de bruiloft toch nog oneindig veel meer, en wie zijn bruidsvaart begint, doet wijzer om van de kerk dan van de balzaal aan te vangen; hij heeft het huwelijksaltaar dan dicht in de nabijheid en kan reiner voor het altaar treden; doch tusschen de balzaal en het echtaltaar ligt een lange, smerige, stoffige weg, en menigéén moet met morsige schoenen en laarzen in den echtelijken staat treden. — Niet waar, veel geachte mevrouw en zeer geachte jonkvrouw!"

Een eenvoudig middagmaal werd in de pastorie genuttigd; Bräsig was zeer vroolijk en zag er uit, als zonneshijn na den regen; ook de oude dominé was recht opgeruimd, want hij wist met Salomo, dat alles zijn tijd heeft, „steenen wegwerpen en steenen vergaderen," maar, over het geheel klonken de kerkklostonen nog overal tusschenin, en eerst de koffietafel trok bij de domineesvrouw en juffrouw Nuszler het mond- en tongen-register uit. De oude dominé nam na de inspanning van den morgen dadelijk na den eten een paar oogen vol op zijne canapé; Hawermann was met zijne dochter en zijne beide nichtjes een weinig in de lucht gegaan, opdat het geheimzinnig ontwaken van de lente zich als een zacht, liefelijk troostmiddel aan de jonge, diepgetroffen zielen mocht openbaren; en Frans was meêgegaan, ook ter oorzake van het geheimzinnig ontwaken van de lente, maar van die, die in zijne eigene borst wilde ontkiemen en bloesems dragen; Jochem Nuszler had een hoek gevonden, die bijna even zoo gemakkelijk was als zijn gepachte hoek

achter zijn eigen kachel; Bräsig liep met zijne korte beenen en eene lange pijp de kamer op en neder en zette zijne voeten zeer onnatuurlijk buitenwaarts; want, sedert den tijd, dat hij zijn pensioen kreeg, had zijn gang een geheel anderen draai gekregen, en hij liet zijne nette voetjes gaarne in de breedte zien, opdat de menschen toch konden bemerken, dat geen sterveling over hem iets te zeggen had en dat hij in zijne eigene schoenen stond, en het veeljarige kluitentrappen hem het fatsoen niet had ontnomen. De domineesvrouw en juffrouw Nuszler zaten onder de beeldengalerij op de canapé.

„Ja, lieve juffrouw Nuszler,” sprak de domineesvrouw, „Gode zij dank! zoover hebben wij onze kinderen nu. Louise is nu zeventiendehalf jaar, en de uwen zijn nog een half jaar ouder, — mijn dominé zegt, en ik weet het ook, ze hebben goed wat geleerd, en als zij hier en daar nog een beetje te recht geholpen worden, dan kunnen zij altijd als gouvernantes haar brood verdienen.” — Bräsig bleef staan, trok zijne wenkbrauwen vreeselijk hoog open blies een rookwolk naar de canapé heen, waarvan zelfs Jong' Jochem verschrikte. — „Ach ja!” riep juffrouw Nuszler uit, „en dat hebben mijne goede kinderen alles aan u en den domeneer te danken!” en zij nam de hand der domineesvrouw, „goede hemel! mijn broeder Karel zegt, en ik zeg het ook, wij kunnen er wel voor zorgen, dat zij hun dagelijksch brood hebben, en dat zij ordelijk en zindelijk gekleed gaan, en dat zij niet liegen zullen, en volgen, als hun iets geboden wordt, in zulke zaken die van zelve spreken en bij 't huishouden behooren; maar wij zijn toch niet k o m p a b e l tot datgeen, wat eigenlijk den mensch tot een mensch maakt. — Niet waar, Jochem?” — En van achter de kachel liet zich een toestemmende, behaaglijke toon vernemen, alsof hij van een ouden, trouwen huishond kwam, dien men over zijn rug gestreeld had. — „Hoort gij wel, juffrouw ?

Jochem zegt het ook." — „Och, ik heb daar niets aan gedaan," sprak de goede domineesvrouw, om den dank af te weren, „namelijk bij de uwen niet; met Louise was het natuurlijk iets anders, want daar was ik toch de naaste toe. — Maar — wat ik zeggen wou — wij hebben daarover nog nooit gesproken: zouden misschien uwe kinderen of een van beide, wellicht Mina, gouvernante willen worden?" — „Wat?" vroeg juffrouw Nuzler en zag de domineesvrouw aan, alsof die haar verteld had dat Mina kans had om paus te worden, en toen de domineesvrouw hare meening breedvoeriger uiteen wilde zetten, werden hare woorden onder een verschrikkelijk gelach begraven, en klonk het: „Ha — ha — ha! Grappig! Grappig! Jong' Jochem, heb je 't gehoord? Onze kleine Mina zal de kinderen gaan onderwijzen? Ha — ha — ha!" — Dat was Bräsig, maar hij kwam mooi te pas. De domineesvrouw zat daar als een pop, die met ijzerdraad getrokken wordt; haar rood aangezicht nam van boosheid een geheel blauwachtige tint aan, en onder dit lilasgezicht wiegden de lilasmutsenlinten op en neêr. „Waarom lacht gij, Bräsig?" vroeg zij. „Lacht gij mij bij geval uit? Lacht gij, omdat ik meen, dat Mina gouvernante zal worden? O, mijnheer de inspektor!" en zij zette zich nog deftiger in postuur, „ik ben van mijn leven ook gouvernante geweest, en 't is heel wat anders, kinderen op te voeden, of staljongens af te ranselen." — „Ja, maar! — Neem 't mij niet kwalijk, juffrouw! — Ha — ha — ha! onze Mina een schoolmamsel!" — — — Maar de domineesvrouw was geheel door den storm der drift medegeslept en dreef nu zonder zich aan iets te storen, verder op de golven der gramschap voort, en zij sprak: „En 't is een groot onderscheid, of iemand iets geleerd heeft, of dat hij niets geleerd heeft, en een mensch, gelijk gij zijt, kan nooit gouvernante worden!"

Op dit oogenblik, toen zij juist die woorden had uitgesproken, kwam haar dominé de deur in; hij was door Bräsigs gelach wakker geworden, en 't kwam den ouden man ook zoo belachelijk voor, dat de vraag opgeworpen was, of Bräsig al dan niet gouvernante kon worden; en daar hij bijziende was en de gramstorigheid zijner lieve vrouw niet bemerkte, lachte hij ook meê, zeggende: „Ha ha! Bräsig gouvernante!” — Op de domineesvrouw maakte het binnenkomen van haren dominé een geheel bijzonderen indruk: de zee van haren toorn rees vreeselijk hoog, maar op ééns was het, alsof er olie op de onstuimige golven was uitgestort; zij kon wel menigmaal in zijn bijzijn in eene kleine bui van drift uitbarsten, doch in den lichtelaaien gloed van toorn ontvlammen, dat stond niet in haar huwelijks catechismus, en zoo begon er dan in haar gemoed een kluchtig spel, dat uit haar rond, openhartig gelaat, als door een kalebas-lantaarntje, henenblonk; — eerst flikkerde de felle vlam van den toorn nog eens op, en verging toen in den donkerrooden gloed van schaamte, dat zij als domineesvrouw en nog bovendien op den dag van heden, zich zóó ver had vergeten, en de gloed verdoofde in de grauwe asch van een hoogstverdrietige ergeris over zich zelve. En toen haar nu hare eigene laatste woorden, dat Bräsig geen gouvernante kon worden, invielen, en zij haar dominé zag lachen, toen poetste zij zich de asch ook met een lach van het lijf, maar hield haren zakdoek voor 't gezicht, opdat de zaak toch niet al te erg voor den dag zou komen.

Juffrouw Nuszler had al dien tijd op heete kolen gezeten, en toen de dominé binnenkwam, was zij opgesprongen en zeide heel ongelukkig tot hem: „Lieve hemel, domeneer! ik ben de onschuldige oorzaak van dezen twist; — Bräsig, houd toch met dat domme lachen op! — De juffrouw meent, dat mijne Mina

gouvernante moest worden; — nu, ach, — ja! wanneer jij, domeneer en uwe lieve vrouw, het voor goed houden, dan zal zij 't immers ook worden. Gij hebt ons immers altijd ten beste geraden. — Niet waar, Jochem, dan zal zij 't worden?" — Jochem kroop achter de kachel weg en sprak: „Ja, 't is al zoo, als het is; maar als zij moet, dan moet zij,” en daarop ging hij de kamer uit, waarschijnlijk om zich de zaak buiten, in de eenzaamheid, uit de hersenen te drijven. — „Maar, wat beteekent dit alles? vroeg nu de dominé. — „Regina, meent gij dit werkelijk in ernst?" — En juffrouw Nuszler ging naar de kleine domineesvrouw toe: „Lieve juffrouw, 't zal immers alles.... Bräsig, schaam u wat! — juffrouw lief! schrei toch niet langer!" en zij trok haar den zakdoek van 't gelaat weg en stoof een stap achteruit, toen haar daarachter het ronde aangezicht tegenlachte. — „Wat is dat!" riep zij uit. — „Een misverstand, lieve buurvrouw!" antwoordde de oude dominé, met een glimlach. „Geen mensch heeft er aan gedacht, om van Mina een gouvernante te maken. Neen! Onze kinderen zullen het getal niet vermeerderen dier arme, ongelukkige meisjes, die in de wereld rondzwervende, voor alle moeiten en zorgen, waarmede zij zich aan het zwaarste beroep opofferen, bij het geringe voordeel, slechts vernedering der ziel en krankheid des lichaams oogsten. Neen, onze kinderen zullen met Gods hulp eerst frissche, gezonde en degelijke huisvrouwen worden, en [wanneer zij dat geworden zijn, dan mogen zij, wat ons betreft, gouvernantes worden — dat wil zeggen — hare eigene kinderen mogen ze opvoeden." — „Domeneer! mijn lieve domeneer!" riep juffrouw Nuszler uit, als ware haar een steen van het hart gevallen, „God zegene u voor dat woord! Onze Mina moet geene gouvernante worden. Jochem — waar ben je, Jochem? — och, hij is zeker in zijne treurigheid naar buiten gegaan. — Ja,

domeneer en huishouden zullen zij leeren! Gij zult eens zien, daar zal ik de mijnen wel toe aanzetten." — „Ja." riep Bräsig daar tusschen in, „en een goeden mond vol eten moeten ze kunnen koken." — „Dat spreekt vanzelf, Bräsig! — Ach, domeneer, ik heb immers indertijd zooveel narigheid met gouvernantes gehad, en verleden week heb ik de nieuwe ambtmansvrouw ontmoet, — ze is ook gouvernante geweest, — zietgij, dat zweeft en draait en treuzelt en jankt door 't huis rond, en ze ziet zoo bleek, als de dood op 't ganzenbord, — interessant, zeggen ze daartegen..." — „Die heele interessantigheid is geen knip voor den neus waard!" riep Bräsig er tusschen in. — „Maar, juffrouw, zie, ze kookt de eieren te hard en laat het vleesch aanbranden. — Lieve hemel, ik zeg er immers niets tegen, dat iemand wat leeren moet, veel leeren, zoodat men toch de couranten kan lezen, en van den ouden Frits en zulke lui wat weet, en weet, waar de sinaasappelen groeien en de kaneel, maar juffrouw, ik zeg maar, als iemand het niet weet, kan hij immers wachten, totdat hij eens een geleerde ontmoet, en dan kan hij 't hem vragen; maar, juffrouw, met een geraad! Wachten kan ik daar niet meê, want het middageten moet op tafel staan, en vragen kan ik het ook niemand. . . buiten ten minste, juffrouwlief!" — „Gij hebt gelijk, buurvrouw," zeide de dominé, „in de allereerste plaats moeten de meisjes het huishouden leeren." — „Dat zeg ik, domeneer, dat zeg ik! — Goede hemel, dat ambtmansvrouwkje! Dat wil gaarne, en dat kan niet! Wat mijne twee kleinen, toen zij zeven jaar waren, al op haar duimpje wisten, daar vraagt zij naar, zij vraagt of de varkens al gemolken zijn en wanneer de kleine kuikentjes gespeend hebben. — En domeneer, behoeft Louise ook geen schoolmamsel te worden?" — „Neen, met onzen wil niet; en daar Hawermann het geheel met ons ééns is, zal zij hier

het huishouden waarnemen. Regina begint al een weinigje gemakkelijk te worden, nietwaar?" en hij ging naast zijne vrouw op de canapé zitten en legde zijn arm om haar henen, „ook al wat bedaagd; zij neemt al gaarne hulp van jonge handen aan, en zou het niet uithouden, als zij van hare Louise gescheiden moest wezen." — „Maar gij nog veel minder, dominé! Werkelijk, ik gevoel mij reeds geheel achteruitgezet; dat gaat van den morgen tot aan den avond: „Louise, breng mij dit! en Louise, haal mij dat!" — „Nu ja, ik wil het niet tegenspreken, ik zou veel missen, indien ik het kind niet meer om mij heen zag."

Middelerwijl was nu Hawermann met de meisjes en Frans teruggekomen, zij hadden buiten Jong' Jochem aangetroffen, die daar blootshoofds, in zichtbare aan-doening had rondgelopen. Hij was naar zijne Mina gegaan, had haar in zijne armen genomen en gekust en had gezegd: „Mina, ik kan daar ook verder niets aan doen," en toen Hawermann hem gevraagd had, wat hem scheelde, had hij slechts gezegd: „Zwager, wat moet, dat moet." En toen het in de pastorie tot weggaan kwam, en hij in het rijtuig zat, had hij een gevoel, alsof hij met een slachtoffer over het veld reed, en toen zijne vrouw hem tehuis de zaak breedvoerig uit elkan-der had gezet, dat Mina volstrekt geen gouvernante worden moest, had dat alles toch zoo'n diepen indruk op hem gemaakt, dat hij zijne Mina sedert dien tijd voor een ongelukkig meisje hield en haar uit dien hoofde altijd vóórtrok. Zij moest van toen af aan tafel altijd naast hem zitten, en hij legde de beste stukken op haar bord, alsof zij iederen dag haar galgemaal gebruikte.

TWAALFDE HOOFDSTUK.

Fritz Triddelfitz krijgt een afkeer van het vrouwelijk geslacht; hij bedenkt zich echter nog eens weêr en verovert, in plaats van een hart, een boterham van boerenbrood. Hoe hij een vast besluit in het zasiland vaststampt, en niet welk eene liefde hij zijn braven schoonvader behandelt. Hij vervalt in ijverzucht, maakt gedichten en schrijft brieven, waarin hij zijne lieve tante voor een draak en Bräsig voor een os uitmaakt. Hoe hem dit bekomt, en waarom de domineesvrouw zich lang en dun moet maken en Bräsig in de sloot valt.

Zoo was dan nu voorloopig de toekomst van de jonge meisjes bepaald, zoover als namelijk de mensch in staat is een ander zijn levensloop voor te schrijven; maar het noodlot heeft een wonderlijken heilige tot peetoom, en in het bedaardste en verstandigste levensplan, dat oude, ernstige grijze lieden kunnen bedenken, komt het menigmaal met zonderlinge jongensstreken tusschenbeide, waaraan niemand gedacht heeft; en 't ergste bij zulk een gemaakt plan is dit, dat meerendeels juist de allerwijste het eerst in de war geraakt, dewijl de oude, goede grijsaards slechts met hun wit hoofd berekenen en gewoonlijk het zwarte, dat zij in hunne jeugd gehad hebben, niet mede in rekening brengen. De oude dominé had er van zijn leven nog niet ernstig aangedacht, dat zijn pleegkind hem eenmaal door een jong mensch zou kunnen weggenomen worden, en de domineesvrouw, die zonder twijfel veel en dikwijls aan dit hoofdartikel in den vrouwen-catechismus had gedacht, troostte zich altijd daarmede dat Louise immers volstrekt geen jonge mannen kende, waarbij zij Frans vanwege zijn adel eigenlijk voor geen jong manspersoon hield, en Frits Triddelfitz vanwege zijn domme streken en hare onbeschroomde, moederlijke terechtwijzingen, nog voor een

kleinen jongen aanzag. En juist van deze zijde zouden haar de oogen geopend worden; zij zou gewaarworden, dat een jong, schoon meisje, al was zij ook in eene pastorie verborgen, de jonge lieden aantrekt, zooals de bloem den vlinder, en dat uit de bont gespikkelde rups, die zoo dikwijls tot haar verdriet over het pad gekropen was, zich nu een verwonderlijk schoone, gele zwaluwstaart had ontwikkeld, die om de bloem in haren tuin rondvloog en zich daarop nederzette en de vleugels uitbreidde, en die haar onbegrijpelijk veel plezier zou gedaan hebben, indien de vlinder niet juist haar neef was geweest, en de bloem niet juist Louise Hawermann geheeten had.

Frits was een paar dagen na de inzegening naar Gurlitz gekomen en wel met een hartelijken en billijken haat tegen het geheele vrouwelijke geslacht. De waschkom vol water, die hij over zijn hoofd had gekregen, en de verdrijving uit het provisiekamer-paradijs hadden een natkouden, hongerigen invloed op hem uitgeoefend, en daar hij uit zijne romans wist, dat ieder verliefd jongeling, wanneer hij 't met zijne geliefde, op welke wijze ook, onééns is geworden, het recht heeft, tegen alle vrouwspersonen haat te koesteren, zoo maakte hij van dit zijn recht ook gebruik. Hij was in lang niet in Gurlitz geweest, daar hij zijne tante voor het eeuwigdurende bedillen, waar zij zoo meê bij de hand was, een beetje wilde doen boeten. Nu, toen hij nu in de pastorie daar zoo zat, na geruimen tijd afwezig gebleven te zijn, en zijn haat recht voedsel wilde geven, en met uitzondering van den dominé tegen iedereen stil was, verheugde de domineesvrouw zich bijzonder over zijn bedaard voorkomen en zeide in de keuken tot Louise: „Frits is toch wat verstandiger geworden; hij krijgt gelukkig met de jaren toch zijn oordeel.” Louise zeide niets, doch zij lachte, want al had zij ook de jonge-

mannen nog niet veel bestudeerd, zoo kende zij Frits toch als een onbeduidend wezen. Want dat moest men van den goeden jongen zeggen: als hij veinzen wilde, zoo ging hem zulks af gelijk een ezel, die op de citer speelt, en als hij zich met moeite in een toestand had gewerkt, die hem vreemd was, gelijk bij voorbeeld heden met den haat tegen de vrouwen, dan duurde het niet lang, of al zijne fraaie om- en aanhangsels ontvielen hem, en hij kwam weder als de oude Frits Triddelfitz te voorschijn, zoodat iedereen zich voor hem moest schamen, bovenal zijne vriendelijke tante. Nauwelijks was hij dan nu met Louise eenigen tijd in gezelschap geweest, of hij wierp den vrouwenhaat, mitsgaders de geheele herinnering aan Marie Möller, aan waschkom en provisiekamer overboord, en begon nu bij den ballast van romantische ideeën geheele scheepsladingen te voegen van „de jonge, ontkiemende liefde voor Louise,” — gelijk hij de nieuwe lading aan zich zelve declareerde, — en toen hij deze nu onder de luiken van zijn hart had weggestouwd en al de belemmeringen, die hem vanwege zijne jonge jaren uog konden tegenhouden, had opgeruimd, en hij nu met zich zelve, zijne liefde en zijn schip klaar was, zeilde hij uit. In 't eerst kruiste en laveerde hij in 't ronde, en zijne lieve tante stond aan den oever en wist niet, waarheen hij stuurde; maar het duurde niet lang, toen zette hij ernstiger koers, en zoodra hij eerst in de volle zee van „zijne gevoelens” was en het topzeil opheesch, toen werd zij het met schrik gewaar, waarheen hij het roer had gewend, en dat haar lieve zusterszoon niets beter dan een roekelooze zeeroover, piraat en korsaar was, die op eene schandelijke wijze jacht maakte op de kleine, nette brik, waarin zij al hare moederlijke verwachtingen ingescheept had.

Zij praaide hem een paar keeren: „hoe zoo? en

waarom?" maar de piraat liet zich niet storen; zij schoot een paar keeren in den angst haars harten een noodshot af naar haren dominé toe, doch die scheen de zaak grappig te vinden, waarschijnlijk omdat hij voor de kleine, nette brik geen gevaar zag; hij bleef bedaard en lachte bij zich zelven, ofschoon hij nu en dan ook wel eens het hoofd schudde. — De kleine domineesvrouw was echter geheel buiten zich zelve over deze handelwijze van haar neef: „domme jongen, uilenspiegel, hansworst," dat was de geheele inhoud van hare alléénspraken, en toen de zeeroover nu begon met suikerzoete redeneeringen en bonbonverzen op het kleine vaartuig los te bombardeerden, toen stak zij ook in zee en enterde den piraat, en zoodra zij hem aan den zethaak had, zeilde zij met hem voort en dadelijk de deur uit, zeggende: „Kom, ga eens meê, mijn jongen, kom! ik heb je wat te zeggen, Frits! Neem je hoed maar dadelijk meê!" En toen ze hem nu in de provisiekamer had, wist zij hem in een hoek te werken, waarin hij door de schotels en potten wel moest blijven staan; zij greep een boerenbrood en sneed daarvan een duim dikke snede in de rondte af, terwijl zij schielijk de volgende woorden uitsprak: „Je bent hongerig, Fritsje, je hebt een leege maag, jongetje, en eene leege maag verzint allerlei dwaasheden, — kijk, hier heb ik je ook wat boter op gesmeerd en hier heb je ook kaas, — en eet nu maar, jongenlief, eet nu maar gerust." Frits stond daar en wist niet wat hem overkwam; hij had gedacht een hart te veroveren, en nu kreeg hij een boterham; hij wilde wat zeggen, doch zijne tante liet het niet toe. „Ik weet wel, jongenlief, wat je zeggen wilt, wees maar stil, mijn kind! Maar hier — — doe mij een genoeg: hier is een flesch bier; Hawermann is achter onzen tuin en laat op den pastorieakker erwten zaaien, breng hem die flesch eens

buiten, komaan! en groet hem zeer van mij; — ik weet, dat hij gaarne van het Stavenhager burgemeestersbier drinkt.” En dit zeggende, had zij hem door de keuken de achterdeur uitgeloodst, en eer zij de deur toemaakte, riep zij nog door de reet: „In den eersten tijd, Fritsje, moet ge ons nu maar niet komen bezoeken; maar als ge dan weêrkomt, misschien in 't najaar, kijk! dan is Louise al zeventien jaar, dan moet ge niet meer van zulke kinderachtigheden praten als vandaag, zij wordt daar dan te verstandig voor. Zoo, jongenlief, eet nu je boterham maar op.” En daarop maakte zij de deur dicht, en Frits stond dáár, en hield in de ééne hand de dikke boterham en in de andere de flesch bier.

Foei! dat was immers toch eene heel en t f a m e handelwijs van zijne taute! 'Hij was vreeselijk boos op haar en wilde in het eerste oogenblik de boterham in 't keukenvenster smijten en de bierflesch haar achterna, en hij zwoer bij zich zelve, van zijn leven geen voet meer in de pastorie te zullen zetten; maar 't beste wat een mensch doen kan, is zich bedenken, en hij ging eindelijk het tuinpad langs, keek zijne boterham en zijne bierflesch eens terloops aan en bromde in zijn baard: „'k Heb geen honger, volstrekt niet, en de oude is immers in 't geheel niet aan dezen kant van 't veld. Zij heeft mij maar weg willen hebben. — Wacht maar, dat zal je nog niet lukken! Ik weet, wanneer en waar Louise gaat wandelen. De m i j n e moet zij worden! En al zou de hel losbarsten, de m i j n e moet zij worden!” Daarop ging hij op de tuinheg zitten en overdacht zijne nieuwe genegenheid; maar hoe boos zou hij geworden zijn, had hij geweten, dat Louise hem in dit oogenblik uit haar dakkamertje gezien had! — Hij wist het echter niet, en daar zijne boterham mogelijk in 't zand had kunnen vallen, als hij ze op de heg gelegd had, at hij die maar liever op, en toen

hij daarmede gereed was, sprak hij: „Ik lach wat om mijn tante en nog veel meer over Marie Möller. Louise is een engel! De mijne moet zij worden! Mijne familie begunstigt onze liefde niet, dat is duidelijk. — B o n g! Zonder strijd wordt geene Louise gewonnen! Ik wil . . . ja, wat wil ik?” En eer hij wat anders wilde, wilde hij toch liever eerst de flesch bier uitdrinken, en toen hij ze uitgedronken had, ging hij met frisschen moed over het erwteland; en met iederen voetstap stampte hij het vaste besluit in den weeken zaaigrond in: „De mijne moet zij worden!”

Frits zat alzoó weêr sterk in eene nieuwe liefde, en dat had voor hem ook eene goede zijde: hij werd nu buitengewoon voorkomend jegens den ouden inspektor, dewijl hij hem als zijn aanstaanden schoonvader beschouwde. Hij zat 's avonds bij den ouden man en vertelde hem kort en goed al zijne vooruitzichten, die hij van zijne ouders kon wachten; hij vroeg hem om raad, of hij pachten of koopen zou, dan of 't misschien beter zou zijn, wanneer hij zich een graafschap in Lijfland of Hongarije aankocht. De oude man zocht hem ernstig al dergelijke gedachten, die wat al te zeer de palen te buiten gingen, kalm uit het hoofd te praten, maar hij moest zich toch verwonderen, dat zijn leerling zoo zeer veranderd was; — de jongen had anders slechts van rijden, dansen en jagen gepraat, en nu sprak hij toch al van ernstige zaken, al was 't ook op eene domme manier. Intusschen zou hij zich nog heel wat meer verwonderen, toen Frits hem op zekeren avond, terwijl Frans een uurtje naar Gurlitz gegaan was, onder vier oogen in vertrouwen mededeelde, dat hij, als hij in Mecklenburg bleef, bovenal bij eene pachting of koop op een fraai woonhuis en een park zou letten. Hij zeide een p a r k, niet een t u i n: — want dat was hij aan zijne aanstaande vrouw verplicht, en d i e zou 't goed hebben; ook

voor hare naaste betrekkingen wilde hij zorgen als een vader, en daarbij zag hij den ouden inspektor zoo aandoenlijk aan, dat het dezen recht wonderlijk te moede werd. — „Triddelfitz,” zeide de oude man, „gij zult toch geen haas willen zijn, en u vóór den tijd met liefdes-histories inlaten?” — „’t Kon wel wezen,” zeide Frits, ’t kon ook niet wezen; zóóveel was echter zeker: zijn oude schoonvader moest bij hem wonen, en de ééne vleugel van het woonhuis zou geheel voor hem ingericht worden, en daar zijn oude schoonpapa aan beweging in de vrije lucht gewoon was, zoo zouden er voor hem om te rijden altijd een paar paarden gereed staan.” En daarbij stond hij op, liep met groote schreden de kamer op en neder en zwaaide daarbij zóó met de handen, dat Hawermann, die in den hoek der canapé zat, altijd als eene schuddende pop met het hoofd heen en weér moest draaien, wanneer hij op de verdachte gebaren van zijn leerling acht wilde slaan. Tot afscheid drukte Frits dien avond den ouden heer de hand, alsof ’t op leven en sterven ging, en toen Hawermann verder niets vermoedde, streek eene warme hand hem van achteren over de witte lokken, boog zijn hoofd zachtkens achterover, en een brandende kus werd op zijn voorhoofd gedrukt, zoodat de grijsaard zich eerst van zijne verwondering herstelde, nadat Frits met groote stappen de deur was uitgegaan.

Frits was toch inderdaad een goede jongen, hij wilde in zijne liefde allen gelukkig maken; zijne bedoeling was goed, maar hij handelde zonder overleg, en naar Gurlitz bij zijne tante, de domineesvrouw, ging hij volstrekt niet. Hij was werkelijk woedend op zich zelve, en het smartgevoel, dat hij ondervond door van Louise gescheiden te zijn, was een bittere beker voor hem, dien hij elken dag moest drinken.

Maar ook dat heeft zijne grenzen, en wanneer bij zulk

eene bittere artsenij nog gal boven in wordt gegoten, dan wordt het toch ook al te erg! En dat moest hem gebeuren, hem werd nog gal daarbij gegoten, en wie deed het? — Frans! — Frans liep dat geheele voorjaar, als hij maar eenigszins tijd had, naar Gurlitz, en toen de drie ongetrouwde dochters des zomers weder naar Pempelhagen kwamen, kwam Louise daar ook dikwijls om haar te bezoeken, en dan was Frans er ook altijd om heen; hij echter, — onze arme Frits, — stond ver af en moest uit de verte toekijken, — dat was hem zeer grievend.

Ik wil volstrekt niet zeggen, en niemand, die dit boek tot hiertoe gelezen heeft, zal het willen zeggen, dat hij Frits voor zoo'n dwarskop of kniesoor houdt, die zich dadelijk uit allerlei voortekenen wat kan bedenken en samenstellen, maar hij moest toch een openbare domkop geweest zijn, als hij niet gemerkt had, dat het met Frans niet pluis was. Doch, al ware dit ook niet het geval geweest, dan moet een echt verliefd jongeling zich toch met jaloerschheid inlaten, want die behoort bij de affaire, en een mensch, die verliefd is en geen medeminnaar kan noemen, komt mij altijd zoo voor, als mijn buurman Hawermann, wanneer hij te paard zit en maar ééne spoor aanheeft. En hier was dat het geval: Frans was inderdaad zijn medeminnaar, en Frits behandelde hem ook als zoodanig, en het duurde alzoo niet lang, of hij was met Frans juist op denzelfden voet, als met Maria Möller en zijne tante; hij sprak niet meer met hem en had enkel nog omgang met zijn' ouden, braven, aanstaanden schoonvader.

De mensch kan slechts eene zekere mate van kwelling uithouden; wat te dol is, is te dol, er moet uitkomst komen, en de éénige uitkomst, die een verliefde kent, is de omgang met zijne geliefde. Dit moest dus nu van den kant van Frits in 't werk gesteld worden, en

hij ging met alle macht aan dat werk; hij loerde allerwegen op Louise. Iedere holle wilgeboom was voor hem een schilderhuis, van waar uit hij zijne geliefde bespiedde; iedere sloot was voor hem eene loopgraaf, van waar uit hij haar belegerde; iedere berg was een uitkijk, waar hij op 't piket stond, en achter elk boschje lag hij in hinderlaag. Zoo kon 't dus niet missen, dat hij zijn doel bereikte, en dat hij Louise steeds een' doodelijken schrik aanjoeg, want... de drommel mag weten wat hij er aan had — wanneer zij aan niets dacht, of wanneer zij aan... nu, wij willen eens zeggen... aan Frans dacht, dan kwam hij met zijn lang lichaam plotseling van achter een boschje te voorschijn schieten, of hij dook, gelijk een zeehond, met zijn hoofd uit de groene rogge op, of hij sprong van boven neêr uit een boom voor hare voeten. In 't eerst herstelde zij zich spoedig van den schrik, omdat zij het voor zijne gewone gekke streken hield, die zij reeds van vroeger kende; zij lachte naderhand en praatte met hem over onverschillige zaken, doch weldra werd zij gewaar, dat het met den armen jongen wonderlijk gesteld was. Hij was in zijne gesprekken zoo deftig, het alleronverschilligste sprak hij met zulk een' bijzonderen nadruk uit; hij wreef zijn hoofd, alsof daaruit de diepzinnigste gedachten geboren moesten worden; hij legde de hand op het hart, wanneer zij van het weder sprak, alsof hij daar een steek voelde; hij schudde treurig met het hoofd, als zij hem uitnoodigde naar Gurlitz te komen, en zeide: „dat was met zijne eer niet bestaanbaar;” wanneer zij naar haren vader vroeg, dan stroomden de woorden hem van de lippen, alsof er eene kraan uit een vat wordt getrokken: „Dat was een engel van een inspektor, dat was een grijsaard, zooals er nooit meer een grijsaard geboren kon worden; zijn vader was goed, maar deze vader was de vader van alle vaders;” als

zij naar freule Fidelia vroeg, antwoordde hij: „Hij bekommerde zich niet om de vrouwen, zij waren hem bijna allen onverschillig,” en toen zij ongelukkig eenmaal naar Frans vroeg, schoten er bliksemstralen uit zijne oogen; hij riep een paar maal: ha! lachte toen verschrikkelijk, greep naar hare hand, stak er een papier in en stortte zich, hals over kop, in de hooge rogge, waarin hij verdween. — En toen zij het papier opende, vond zij het volgende gedicht:

Aan Haar.

Als met zilvren lichtgeflonker
Luna door de wolken trekt,
En, trots alle leed en donker,
Middaggloed den hemel dekt, —
Als de zachte golven spelen,
't Klimop-loof den boom omrankt,
O! dan laat ons bliken deelen,
Waar 't verlangen ons voor dankt.

Waar gij vroolijk zet uw voetje,
Gaat de schoonste liefde vóór,
Met de lentebloem op 't hoedje
Volg ik luist'rend dan uw spoor;
Maar helaas! in 't niet verdwenen
Is de liefde, als gij verdwijnt!
Ach, dan gaat de jong'ling weenen,
Ach! gij weet niet, hoe hij kwijnt!

Maar mijn wraak zal straffe geven
Aan den vijand, die mij krenkt,
Ik heb dit gedicht geschreven
Met een hart, dat wraak bedenkt.

Aan Haar.

Bladz. 284.

Toen Louise dit fraaie gedicht éénmaal gelezen had, begreep ze 't niet, — toen zij 't tweemaal gelezen had, begreep ze 't nog niet, en toen zij 't driemaal gelezen had, begreep ze 't volstrekt niet, dat wil zeggen, zij kon 't volstrekt maar niet raden, aan wien de ongelukkige dichter zijne wraak uitoefenen wilde; intusschen was ze toch zóó dom niet meer, of zij had er dadelijk wel uit bemerkt, dat zij zelve met die „haar” bedoeld werd.

Nu zou zij gaarne het geheel voor een der gekke hansworstenstreken van Frits gehouden hebben, en zij wilde zich zelve wijsmaken, dat hij zijne dwaasheden maar weêr eens had willen luchten, doch toen zij zijne manieren en redeneeringen en zijn veranderd gedrag in haar geheugen terugriep, moest zij bij zich zelve zeggen, dat dit alles niets naar een grap geleek; zij besloot dus hem, zooveel zij eenigszins kon, te ontwijken. En zoo onschuldig was zij nog, dat zij dit als een groot ongeluk voor Frits aanzag en daardoor een diep medelijden met zijne smart gevoelde. Het medelijden is eene brug, die tot de liefde leiden kan, en hier werd haar nu voor de eerste maal de schoone oever aan gene zijde van de brug aangewezen, met zijne rozenprieelen en jasmijnheggen, en dat is voor een jong meisje van een jaar of zeventien juist zóó als kersen voor een vogel; en, wie weet, of zij niet over de brug een beetje aan den overkant gegaan zou zijn, zoo zij daar Frits niet in laarzen met gele kappen en in een groenen jachtrok tusschen de rozestruikken op vosje had zien rondrijden. en onder de jasmijnboschjes, met een boterham en een bierflesch in de hand, met zijne beenen had zien slingeren. Zij moest, in weerwil van haar medelijden, lachen, en bleef aan deze zijde van de brug, en wilde Frits liever van verre aanzien, want vosje kon weêr eens in den put gaan liggen, en Frits mocht haar met zijn boterhammetje eens smerig maken.

De domste jongens kunnen een jong meisje van zeventien jaren om den tuin leiden, en kerels, die in plaats van een hart een paddestoel onder hun vest dragen, kunnen zulk eene jeugdige ziel veroveren; slechts de arme drommels, die iets geks aan zich hebben, bereiken hun doel niet, want niets verstoort de opkomende liefde spoediger dan eene oorzaak tot spotten.

Alzoo tot besluit, moest zij bij dat gedicht toch lachen, en toen zij dit eens recht frisch uit de borst had gedaan, schrikte zij blijkbaar geweldig, want het was haar voorgekomen, alsof eene zachte, warme hand hare hand had gedrukt, en een paar vriendelijke oogen diep in de hare hadden gezien, en daarbij kwam Franshaar in de gedachte, waarschijnlijk omdat zij hem in de verte zag aankomen. Zij scheurde het wraakgedicht in kleine snippers en toen Frans nader bij haar kwam en haar groette, werd zij rood, en toen zij bemerkte, dat zij rood was geworden, ergerde zij zich over zich zelve en werd nog rooder, en toen Frans heel bescheiden met haar over de onverschilligste zaken begon te spreken, werd zij verlegen, gaf verkeerde antwoorden en strooide in gedachten de snippers van de wraakgelofte van Frits in het rond.

„De hemel weet,” sprak Frans bij zich zelve, toen hij haar een eindweegs vergezeld had en nu terugkeerde, „wat haar heden scheelt! — Zij is geheel anders dan vroeger. Ben ik schuld daaraan? — Heeft zij onaangenaamheden gehad? — Wat was dat voor een papier, waarvan zij de stukken in den wind strooide?” — Met zulke gedachten kwam hij aan de plek, waar hij haar had aangetroffen, en — — zie! daar lagen nog eenige papiersnippers, en zonder ze op te rapen, las hij het woord wraak!! en den naam Frits Triddelfitz. Dit maakte hem toch nieuwsgierig, want hij kende de hand van Frits; hij zocht verder, vond echter nog

maar een paar snippers, en toen hij die met veel moeite aan elkaar gepast had, kwam er verder niets uit dan: „omrankt... laat ons blikken deelen... verlangen ons voor dankt... Met de lente... Volg ik luist'rend dan uw spoor... in 't niet verdwenen... liefde, als gij verdwijnt .... de jong'ling weenen... wraak zal straffe geven... vijand... dat wraak bedenkt... Frits Triddelfitz.”; — het overige had de wind verstrooid.

Hier was nu niet veel uit op te maken; het eenige, wat hij na lang nadenken meende er met zekerheid uit te kunnen besluiten, was dat Frits op Louise verliefd was, dat hij op haar loerde en wraak uitoefenen wilde. De zaak was belachelijk; intusschen was Frits iemand, die zoo vol gekke streken zat, als de ezel vol grijze haren; hij zou mogelijk iets heel onzinnigs kunnen uitrichten en Louise in onaangenaamheden kunnen brengen; Frans besloot dus, nauwkeurig acht te geven en Frits, wanneer hij den weg naar Gurlitz opging, in het oog te houden.

Bij Frits was het ijs nu gebroken; hij had gesproken, hij had het zijne gedaan; nu was de beurt aan Louise, nu moest zij spreken, indien er iets van de zaak zou komen. Hij loerde en loerde, daar kwam niets. „'t Is toch zeer verdrietig!” zeide hij bij zich zelve, „maar zij is zeker in zulke zaken nog niet bedreven, en dat is mij in zóó verre zeer lief, ik moet haar dus den weg wat wijzen.” Hij zette zich dus neder en schreef een brief, met veranderde hand.

Adres: Aan de bewuste.

„Liefelijke droom mijner gedachten! Deze brief is stom, hij zegt slechts het noodzakelijke en zal op den derden rozestruik in de tweede rij te vinden zijn; mondeling meer. Voorloopig dit! Wanneer op de tuindeur een kruis met wit krijt geschreven is,

dan ligt de inhoud mijns harten onder den pot van den derden rozestruik in de tweede rij. Zakdoeken wuiven van den kant van Gurlitz beduidt aanwezigheid en wensch des verlangens; mijn teeken daarentegen is een drievoudig gefluit op de kruk van mijn stok. (Onze schaapherder heeft het mij geleerd, de liefde leert alles.) Randewoe: de groote watersloot rechts van de brug.

Voor eeuwig!

De bewuste.

P. S.

De liefde zal wel verontschuldigen, dat ik dit in hemdsmouwen geschreven heb, het is een rozebottelsche hitte." — —

Deze brief kwam in verkeerde handen, de kleine domineesvrouw was 't, die hem vond, toen zij de bloemen wilde begieten, daar Louise, die nu in het huishouden flink moest helpen, juist aan 't inmaken van kruisbessen was. Zij maakte er zich in 't minst geene gewetenszaak van, den brief open te breken en te lezen, en toen zij zich met den inhoud had bekend gemaakt, twijfelde zij er niet aan, dat de brief aan Louise was gericht en van Frits, haar lieven neef, afkomstig was.

Aan Louise kon zij van haren vond niets zeggen, want dan zou zij Frits in de hand gewerkt hebben; zij zinspeelde intusschen met allerlei redeneeringen eens een weinigje op eene dwaze briefwisseling, enkel om te weten, of Louise wel reeds vroeger zoo'n opstel gevonden had; doch 't was vergeefs: het jonge meisje merkte de zinspeling volstrekt niet, en daarom besloot zij nu ook, haren dominé niets te zeggen, want waarom zou die zich ook nog ergeren? — en dan — ik zal 't maar zeggen, stuitte het haar zeer tegen de borst, te bekennen, dat haar eigen vleesch en bloed —

want daartoe moest zij Frits, helaas! toch rekenen, — zulke dwaasheden uitvoerde. Met wien zij echter gaarne een woordje zou gesproken hebben, dat was met Frits zelven, en die liet zich niet zien.

Zij liep een paar dagen met allerlei overleggingen rond, en ontsloeg Louise voorgoed van 't bloemen begieten, opdat zij geen lont zou ruiken; en 't was zeer goed van haar, dat zij dit deed, want het duurde niet lang, of zij vond inderdaad een half doorweekten brief onder den derden rozestruik in de tweede rij; deze sprak reeds duidelijker:

Adres: Aan de Eenige, mij alleen bewuste.
Ziel van mijn aanwezen!!

„List omgeeft ons; ik weet, dat de vijand mij gadeslaat; — — lafhartige Spion, ik belach u! Heb geen vrees, geliefde! ik bevrijd ons. — Eene vermetele daad zal aan onze liefde eene hooge vlucht geven. Morgennamiddag om 2 uren, als de draak slaapt, die mijnen schat bewaakt, verwacht ik het teeken met den zakdoek; ik ben dan bij de meststrooiers op het braakland achter de watersloot: een drievoudig gefluit op den krukstok zal u lokken. En al zou ook de hel barsten, — ik heb 't gezworen — altijd de

Uwe.”

Toen de domineesvrouw dit gelezen had, was zij geheel en al buiten zich zelve. „Die...! Die...! O, jou goddelooze bengel! Als de draak slaapt, daarmee meent die lummel mij! Maar wacht! ik zal je lokken, en al barst de hel ook niet, er zal je toch iets om de ooren kletsen, als ik je eerst maar heb!”

Den anderen dag vóór klokke twee stond de domineesvrouw van de canapé op en ging in den tuin. De kamerdeur had gekraakt, en haar dominé had de

plaatsdeur hooren dichtmaken; hij stond alzoo op en keek uit het venster, wat zijne lieve vrouw op dit ongewone uur in den achtertuin te doen had, want haar tijd van dutten was anders tot klokke drie. Hij zag haar achter een boschje staan, en daar stond zij en wuifde altijd door met haren zakdoek in de lucht.

„Zij wenkt Hawermann misschien,” zeide hij en ging weder liggen. Zij had echter haar neefje slechts een vriendschappelijk teeken willen geven, dat zij hem wat dichter bij de ooren kon komen. Maar hij kwam niet, en geen drievoudig gefluit liet zich hooren. — Verbazend verdrietig begaf zij zich weder naar hare kamer, en toen het koffietijd was, en haar dominé haar vroeg, wat zij in den tuin te wenken had gehad, toen geraakte zij zóó in verlegenheid, dat zij, — helaas! ik moet het bekennen, — dat ze loog, niettegenstaande zij eene domineesvrouw was; zij zeide, dat zij zoo benauwd was geweest, en maar eens wat frissche lucht had willen scheppen.

Den derden dag vond zij weder een brief:

Adres: Aan de mijne, mij door het lot bestemde.

„Zon van mijn donker binnenste!

Kent gij helsche kwalen? — Ik heb ze verduurd, eergisterennamiddag om 2 uren, bij het meststrooien. — De lucht was zuiver, de vijand was bij 't klaver inbrengen, en uw zakdoek wuifde gelijk eene van mijne vroegere tuimelduiven in de balsamische luchten; juist was ik klaar om ons afgesproken drievoudig gefluit te laten hooren, toen die oude os, die Bräsig, bij mij kwam staan en mij een geheel klokkenuur lang over den mest onderhield. Toen hij weg was, vloog ik naar de sloot, maar larie! de tijd was u zeker te lang gevallen, en gij waart weg. — Maar, hoor nu! Hedenavond precies op klokslag halfnegen, als ik mijn zure melk

gegeten heb, ben ik op de bewuste randewoe-plaats; 't is vandaag Zaterdag; de dominé maakt zijn preek en de draak schuurt; de gelegenheid is gunstig, en de vlierboom verbergt ons dáár (Schiller). Wacht maar, weldra rust gij ook (Goethe) in de armen van uwen aanbidders, die alles wat hem dierbaar is, zou kunnen verkoopen, om u daarvoor iets te koopen, wat u dierbaar is.

O, Wederzien! gij lacht mij aan,
Nu wil ik zóó lang slapen gaan;
'k Wil al mijn smachten, al mijn denken
In Lethe's stillen stroom doen zwenken;
En zie ik mijn liefje dan weder,
En rukken mij de golven niet neder,
Dan zeg ik, liefje! ik ga,
Ik weet dat ik morgen weêr voor u sta!

(Het begin is van mij zelven, het middelste van Schiller en het slot van een zekeren Anonymus, die ook veel geschreven heeft, wat echter door mij toepasselijk gemaakt is op ons geval).

Met kwalen van vurig verlangen,
de Uwe."

„Neen!” riep de kleine domineesvrouw, toen zij dit fabrikaat gelezen had, — „dat loopt dan toch de spuigaten uit! — Wel, wel! mijne lieve zuster, gij hebt een fraaie plant opgekweekt, en zij draagt ook al zeer aardige vruchten. — Maar daar moeten dan toch andere menschen tusschenbeide komen, en mij dunkt, ik ben als tante dan toch de naaste er toe. En dat wil ik!” riep zij overluid en stampte met den voet, en ik zou wel eens willen zien, wie mij dat zou beletten!”

„Ik voor mijn persoon niet, lieve juffrouw!” zeide Bräsig, die onverhoeds van achter de bijenkorven te voorschijn trad.

„Hebt gij wellicht geluisterd, Bräsig?’ vroeg de domineesvrouw, nog zeer knorrig. — „Luisteren?’ vroeg Bräsig. „Ik luister nooit; ik houd mijn ooren maar open, en dan hoor ik wat, en ’k houd mijn oogen open en dan zie ik wat. Per exempel, nu zie ik, dat gij helsch in de r a v a g e zijt.” — „Ja, maar een engel zou bij zoo’n historie wild kunnen worden.” — „Nu, juffrouw, de engelen met hunne vleugels zullen toch wel wild genoeg zijn, die behoeven we niet hierheen in t e c o m m a n d e e r e n, als we iets wilds willen zien, want ik geloof dat hier dichtbij, in Pumpelhagen, de poppen aan ’t dansen zijn.” — „Mijn hemel, heeft Frits misschien weêr . . . ?” — „Neen, dat zeg ik niet,” antwoordde Bräsig, „ik weet ook niet, wat het is; maar er is wat.” — „Hoe zoo dan?’ — „Hoor, juffrouw! — Hawermann is verdrietig, en dan kunt ge er op rekenen, dat er een onaangename omstandigheid in de lucht zit. — Ziet gij, voor een dag of acht kom ik naar Pumpelhagen, terwijl hij veel met hooi en ook met koolzaad maaïen te doen had, en ik zeg: „Goê’n morgen!” zeg ik. — „Goên morgen!” zegt hij. — „Karel,” zeg ik, en ik wil wat zeggen; daar zegt hij: Hebt gij mijn Tridelfitz niet gezien?’ — „Ja,” zeg ik. — „Waar?’ — „In de groote watersloot zit hij,” zeg ik. — „Hebt gij den jongenheer Von Rambow niet gezien?’ vraagt hij. — „Die zit in de volgende sloot heel dicht bij hem,” zeg ik. — „Wat doen zij daar?’ vraagt hij. — „Ze spelen daar,” zeg ik. — „Gij zijt zeker niet recht frisch,” zegt hij, „in dezen drukken tijd, en dan spelen?’ — „Ja, Karel,” zeg ik, „en ik heb ook meê gespeeld.” — „Wat hebt gij dan gespeeld?’ — vraagt hij. — „Kiekeboe” hebben we gespeeld, Karel. Kijk! dien ik je windhond noem, die gluurde over den rand van de sloot altijd naar Gurlitz toe, en dien ’k je edelman noem, die gluurde weer naar den windhond, en ik

gluurde uit den mergelkuil weêr naar die beiden, en, zoodra er een zich omkeerde, dan doken wij weg, en zoo zaten wij en gluurden en doken heel voorzichtig, totdat mij de zaak begon te vervelen en ik op den edelman losging: „Goê'n dag!” zeg ik. — „Goê'n dag!” zegt hij. — „Neem me niet kwalijk,” zeg ik, „wat hebt gij hier voor eene e k o n o m i s c h e bezigheid?” — „Ik,” zegt hij en stottert, „ik wou maar eens naar onze erwten zien, of zij zich goed vastgezet hebben.” — „Hm!” zeg ik, „zóó?” zeg ik, „na!” zeg ik — „goê'n dag!” zeg ik en ik ga op den windhond los, — gij neemt het immers niet kwalijk, juffrouw, zóó noem ik altijd uw heer neef.” — „Neen, volstrekt niet!” zeide de domineesvrouw daar tusschen in; zij noemde hem nog gansch anders. — „Goê'n dag!” zeg ik alzo, „wat voert gij hier toch uit?” — „Och, niks niemendal,” zeide hij en droop af als een schooljongen „ik keek maar eens naar onze erwten!” — „Karel,” zei ik tot Hawermann, „als je erwten van 't aankijken zich aan de staken vastzetten, dan heb je een twintigvoudigen oogst.” De koekoek mag 't weten,” zei hij, erg verdrietig, „ze doen alle beiden niets dan dwaasheden; den jongen heer herken ik dezen zomer niet meer; hij loopt als in een droom rond en vergeet alles, en de andere domme bengel is luier dan lui.” — Gij neemt het Hawermann toch niet kwalijk, juffrouw, dat hij „domme bengel” tegen uwen heer neef zeide?” — „Heere bewaar me,” zeide de domineesvrouw, „Hawermann heeft gelijk.”

„Ziet gij, dat was nu vóór een dag of acht; maar nu ga ik gisterenmorgen met mijn hengelroe voor dag en dauw het huis uit en wil toch eens zien, of de baars niet aanbijt: wat zie ik? uwen heer neef, den windhond; hij gaat ongegeneerd hier den tuin in en komt er na een poosje weêr uit; en achter hem sluipt de edelman, altijd tusschen de haagdorens en langs de slooten

alsof hij op een vos loerde, en toen hij mijn' plek, waar ik dat alles kon opnemen, voorbij was, toen ging ik hen ook achterna, en zoo gingen wij in een wijden boog, in een groot spazium, uit elkander om het geheele dorp henen, terwijl een ieder van ons alleen hem zag, die voor hem ging, wat voor mij verduiveld grappig was. — Morgen gaat het weër aan den gang; en als gij, juffrouw, plezier aan zóówat hebt, of de domeneer soms, dan kunt gij immers mij weër achterna loopen; want Hawermann zegt, hij wil de zaak partout grondig onderzoeken, zoodat hij er nu al driemaal achter geloopt heeft." — „Ik bedank vriendelijk voor dat genoeg," zeide de domineesvrouw, „ik heb al plezier genoeg van deze historie gehad. — Kunt gij een geheim bewaren, Bräsig?" — „Als eene zeef, waar een gat in is." — „Neen, laat nu die gekheid achterwege. Kunt gij zwijgen?" — „Onbeschaamd," antwoordde Bräsig, en daarbij sloeg hij zich met de hand op zijn mondwerk, zoo krachtig, dat hij, zoo een ander 't gedaan had, hem niet vriendelijk zou aangezien hebben. „Nu, hoor dan eens toe," sprak de domineesvrouw, en zij vertelde hem wat zij wist.

„Hoe! dat is dan toch een rechte domme bengel, uw neef!" riep Bräsig uit, en de domineesvrouw las hem nu de brieven voor. — „Wel, juffrouw, waar haalt die lummel toch zulke spreekmanieren vandaan; ja, hij is dom, maar zijne geschriften zijn in 't geheel zoo dom niet, dat heeft eene behoorlijke tourneurs." En toen de domineesvrouw nu van den draak las, lachte Bräsig helder uit de borst, en zeide: „Juffrouw, daar meent hij u meê." — „Dat weet ik," was het gemelijke antwoord, „maar hier, de os in den derden brief, dat zijt gij, en wij hebben elkaar dus niets te verwijten. — Nu is de zaak enkel deze, Bräsig, ik moet den slungel vóór mij hebben, dat ik hem eens behoorlijk kapittelen kan." — „Juist. En niets is

gemakkelijker dan dat. Ziet gij, wij beiden, gij en ik, houden ons hier achter den tuin op, om klokke acht; klokke halfnegen nemen wij Louise en zetten haar in de watersloot, en gij zult zien, dan komt hij er op af, als de beer op den honig, en zoodra hij nu beginnen wil te likken, dan komen wij beiden voor den dag en grijpen hem." — „Och, Bräsig, gij zijt niet recht wijs. Als ik de zaak aan de klok hangen wil, dan heb ik u niet noodig, 't zou immers het grootste ongeluk wezen, als Louise er iets van gewaarwerd; ook Hawermann en zelfs mijn dominé mogen er niets van merken." — „Hm, hm! sprak Bräsig, „dan... dan... Halt! nu weet ik het: dan moet gij, Juffrouw! u verduiveld dun maken, en gij moet Louises goed aantrekken en gij moet op het randewoe gaan, en als hij dan komt en bij u gaat zitten en wil u kareseeren, dan pakt gij hem dadelijk om zijn middel, zóó, met dezen greep, totdat ik aankom," en daarbij had hij de kleine domineesvrouw bijna hard aangepakt. — „Gij zijt onverstandig, Bräsig!" — „Ja, dat zegt gij nu, Juffrouw, maar, als hij zijne geliefde niet in de sloot ziet zitten, gaat hij er niet in, en als wij hem niet met eene overrompeling pakken, dan kunnen wij hem nafluiten, want hij is een duivelsche langbeenige, dunribbige hond, en wij kunnen vergeefs achter hem loopen blazen met onze korte beenen en onze kompleetigheid" — Dat was zeker wel waar, maar neen! Zij zou naar een rendez-vous gaan? Bräsig moest wel stapelgek zijn, en waar zou zij Louises kleëren vandaan halen? — Maar Bräsig liet haar geen rust; hij hield het haar voor, dat zij immers maar eene samenkomst met haar eigen heer neef had, en dat zij, als ze op den rand van de sloot ging zitten, immers alleen Louises doek en haar Italiaanschen stroohoed noodig had. „Maar gij moet het randewoe zittende houden: want, als gij

staat, dan ziet hij dadelijk, dat gij een voet kleiner zijt dan Louise, en dat gij in de dikte een voet brandhout meer hebt." — Eindelijk — — liet onze goede domineesvrouw zich daartoe overhalen, en toen zij tegen acht uren met Louises hoed en doek de achterdeur uitging, zeide dominé Behrens, die, vervuld met de gedachte aan zijne preek, bij 't venster stond: „Mijn hemel, wat wil Regina met Louises hoed en doek gaan doen? — En daar komt waarlijk Bräsig ook het priëel uit. — Nu, hij zal wel binnenkomen, als hij wat van mij hebben wil; — maar wonderlijk is het toch!”

De domineesvrouw ging op al het mogelijke gewapend, met Bräsig het tuinpad langs; zij maakte het tuinhek open, en toen zij nu alleen het hek uitging, terwijl Bräsig binnen in den tuin bleef en zich als een groote kikvorsch achter de heg in een hoek neerzette, werd zij voor de eerste maal een weinig bevreesd. „Brasig,” zeide zij, „ga verder met mij, tot bij de sloot, wij zitten te ver van elkander, want, als ik hem gepakt heb, dan moet ge heel dicht bij de hand zijn.” — „Mijnentwege ook goed,” sprak Bräsig, en hij ging de domineesvrouw achterna, tot dicht aan de sloot.

Zulke soort van slooten, als de watersloot was, zullen nu bijna nergens meer te vinden zijn, daar zij alle door het draineeren onnoodig worden; maar ieder landman kent ze nog van vroegeren tijd: zestien, tot twintig voet breed aan den rand, en van onderen heel smal; links en rechts hier en daar met doornstruiken begroeid; bijna altijd droog, slechts in het vóór- en najaar met ongeveer anderhalf voet water; maar menigmaal ook des zomers, na een zwaar onweder en regen. Dit was nu heden het geval. — „Brasig,” zeide de kleine domineesvrouw, „ga hier achter het doornboschje liggen, dicht bij mij, dat gij mij dadelijk te hulp kunt komen.” — „Wel, waarom niet? Mijnentwege,” antwoordde Bräsig. —

„Maar, Juffrouw, gij moet een wachtwoord bedenken, waarop ik losbreken kan.” „Ja zoo! — Ja, dat is noodig, — maar wat? — Wacht eens! Als ik roep: De Filistijnen over u! dan springt gij op hem los.” — „Mooi zoo, juffrouw.”

„Goede hemel,” zeide zij bij zich zelve, „ik kom mij zelve inderdaad als eene Delila voor. 's Avonds om halfnegen, tot een rendez-vous besteld! — Op mijne jaren! Ach, wat ik als jong meisje verfoeid zou hebben, dat moet ik nu op mijn ouden dag doen! — Bräsig! — Hijg toch niet zoo vreeselijk, dat kan men immers wel een kwartier ver hooren. — En dat alles om dien jongen, om dien sakkermetschen jongen! — Goede hemel, als mijn dominé dat wist! — Bräsig, waarom lacht gij? Ik verzoek, dat gij dat domme lachen laat!” — „Wel, juffrouw, ik lach niet.” — „Ja, gij lacht wel, ik heb u duidelijk hooren lachen.” — „Ik heb uit verveling maar een beetje gegeeuwd.” — „En bij zulk eene geschiedenis kunt gij geeuwen? Ik sidder aan handen en voeten. O, gij heillooze deugniet! Waartoe hebt gij mij gebracht! En ik kan 't aan niemand anders zeggen, ik moet het zelve uitmaken. Bräsig is mij door God gezonden.” Eensklaps riep Bräsig — en dat moest fluisteren beteekenen, maar 't klonk zóó, alsof van verre de wilde eend schreeuwt: „Juffrouw, rek u zoo lang uit als het kind van Louwerens ¹⁾ en maak u heel dun van lijf, en neem eene verliefde, verlegene houding aan, want daar komt hij aan over den berg; ik zie hem tegen den avondhemel.” — En het hart van de kleine domineesvrouw popelde, en haar toorn ontvlamde tegen den jongen, en de schaamte over haren toestand deed haar als vuur gloeien, en zij zou zeker

---

¹⁾ „Het kind van Louwerens” is eene soort van figuur, zooals bij ons de lange pop in de poppenkast.

VERT.

weggeloopt zijn, als Bräsig niet wederom gelachen had, en zij wilde toch toonen, dat zij de zaak ernstig opnam.

Ditmaal echter had Bräsig werkelijk gelachen, want achter de eerste zwarte gedaante, die over den berg kwam, volgde een tweede, en daarachter weêr een derde, en hij grinnikte achter zijn doornboschje heimelijk bij zich zelve: „Zoo! Nu is Karel Hawermann er ook bij; nu is de heele Pumpelhager en t s p e k s j o o n op de been, en zij willen mogelijk eens kijken, hoe de erwten er 's avonds in 't donker uitzien. — Nou, dat wordt me dan toch een k e m e e d i e! — De domineesvrouw zag de anderen niet, zij zag slechts haren lieven neef, die ijlings op haar toekwam. Hij liep over de brug en langs den rand der sloot, en nam een sprong van een paar voet en omvatte zijne lieve tante, met den uitroep: „Teêrgeliefde engel!” — „Wacht jou rekel!” riep zij terug, en met den greep, haar door Bräsig geleerd, pakte zij hem; juist niet om zijn middel, maar boven in den kraag van zijn jas, en riep met luider stemme: „de Filistijnen over u!” en de Filistijn Bräsig krabbelde overeind — alle duivels! zijn voet sliep! — maar dat kon niet helpen. Hij hinkte op het eene been den kant langs, en wilde op Frits, over den halven slootrand toespringen, hij deed het ook; maar het ééne been zei tot de honderd-tachtig pond, die het in een zwaai dragen moest: dáár pas ik voor! Bräsig viel achterover in een doornstruik, tuimelde, en schoot als een ongeluksklomp in het anderhalf voet hooge slootwater. Daar zat hij nu voorloopig geheel stram en stijf, alsof hij nog in zijne waterkunst was en een zitbad nam. Ook Frits stond stokstijf en was ook in een bad, — doch dat was een stortbad, en hij stond mooi onder den straal van de krachtige uitdrukkingen zijner lieve tante, die op hem losbruisten en suisden, en

„Wacht jou rekel!” riep zij terug, en met den greep, haar door Bräsig geleerd, pakte zij hem; juist niet om zijn middel, maar boven in den kraag van zijn jas, en riep met luider stemme: „de Filistijnen over u!” en de Filistijn Bräsig krabbelde overeind — alle duivels! zijn voet sliep! — maar dat kon niet helpen. Hij hinkte op het eene been den kant langs, en wilde op Frits, over den halven slootrand toespringen, hij deed het ook; maar het ééne been zei tot de honderd-tachtig pond, die het in een zwaai dragen moest: dáár pas ik voor! Bräsig viel achterover in een doornstruik, tuimelde, en schoot als een ongeluksklomp in het anderhalf voet hooge slootwater.

Bladz. 300.

altijd eindigden met de woorden: „Nu heeft de draak je toch, mijn jongetje! Nu heeft de draak je toch!” — „En nu komt de os er bij!” brulde Bräsigt, die zich langzamerhand had opgekrabbeld en ook op hem aanstootte. Maar ook Frits was tot bezinning gekomen, rukte zich van zijne tante los en zou wel ontsnapt zijn, zoo hem niet, dwars over de sloot, een nieuwe vijand in den weg was gekomen. Dat was Frans, en het duurde niet lang, toen was Hawermann er ook bij, en toen de domineesvrouw zich van den schrik hierover nauwelijks hersteld had, toen stond haar dominé ook voor haar en vroeg: „Om Gods wil, Regina, wat is dit? Wat beteekent dit? Wat voert gij toch uit?”

De kleine domineesvrouw was geheel uit het veld geslagen, maar Bräsigt nog lang niet, ofschoon het er uitzag, alsof hij van anderen in louter stroomend water was veranderd, en nu zoo van lieverlede zijne geheele oplossing te gemoet ging. „E n t f a a m s t e windhond!” riep hij en gaf Frits een paar stompen onder de korte ribben, „om jou moet ik mij 't vervloekte podagra weér op den hals halen! Maar nu zullen allen het toch te weten krijgen, wat voor een verduivelde J e z u i e t e r gij zijt.” —

„Hawermann, hij....” — „Om 's hemels wil!” riep de domineesvrouw, die zich bij dit opkomende onweder spoedig herstelde, en sprong er tusschen in: „Niemand mag naar Bräsigt luisteren! Hawermann, mijnheer Von Rambow, ik bid u, gaat gerust naar huis, de historie is ten einde; zij is geheel ten einde, en wat nog niet ten einde is, dat brengt mijn dominé ten einde; 't is eene familiezaak, eene eenvoudige familiezaak. — Niet waar, Frits, jongenlief? — 't Is eene familiezaak, die eigenlijk alleen ons beiden iets aangaat. — Maar, kom nu, mijn kind! Wij willen 't mijn dominé toch vertellen. Adieu, mijnheer Von Rambow! Adieu, Hawer-

mann! Frits komt u spoedig na. — Bräsig, kom mede, gij moet u dadelijk te bed leggen.”

En zoo dreef zij het gezelschap uit elkander. De twee, die niets mochten weten, gingen ieder voor zich zelve, 't hoofd schuddende, naar huis: Hawermann was verdrietig over het onverklaarbare gedrag van zijne beide jonge lieden, en dat hij er niet achter kon komen; Frans was meer dan wantrouwend over de geheele geschiedenis, want hij had heel goed Louises hoed en doek, zelfs in de halve duisternis, herkend, en 't moest met Louise in verband staan, maar 't rechte kon hij er ook niet van begrijpen.

Frits was geheel onthutst; vóór hem uit ging de dominé met zijne vrouw, en zij vertelde onder toorn en smartgevoel den samenhang. De stoet ging naar de pastorie, en daar de misdadiger wel vermoeden kon, dat het daar niet malsch met hem zou afloopen, herstelde hij zich in zóóverre, dat hij pogingen aanwendde, om op den loop te gaan; maar Bräsig drong zich zoo stevig tegen hem aan, dat hij zich uiterlijk wel moest schikken; des te heviger echter kookte en bruiste het inwendig bij hem, en toen Bräsig aan de domineesvrouw vroeg, wie het geweest was, die zoo ter goeder ure tusschenbeide was gekomen, en de domineesvrouw den naam van Frans noemde, toen stond Frits stil, en balde de vuist over de erwten heen naar het Braakland toe, in de richting van Pumpelhagen, en riep uit: „Verraden ben ik, en zij moet verkocht worden; aan den jonker moet zij verkocht worden!” — „Jongen!” riep de domineesvrouw hem toe, „wil je je schreeuweleelijken mond houden!” — „Stil, Regina!” sprak de dominé, die zoo tamelijk wist, wat er gaande was, „ga naar binnen en zorg, dat Bräsig te bed komt; ik zal hier een paar woorden met Frits spreken.”

Dat geschiedde, en zooveel verstand als Frits in 't

geheel in staat was, in zich op te nemen, werd hem nu door den ouden dominé in alle bedaardheid en vriendelijkheid bijgebracht; maar in een vol vat gaat slechts juist zooveel schoone wijn in, als de gisting er schuim en gist uitstoot, en terwijl de dominé er nu altijd zachtkens in trechterde, schuimde het uit het stopgat weêr weg, en Frits dacht, zijne eigene betrekkingen hadden tegen zijn geluk samengespannen, en zij hielden den rijken jonker voor beter dan hun eigen zusterskind.

En in de huisgang was 't bijna evenzóó gesteld; met dat onderscheid, dat het vat, waar de domineesvrouw voor stond, niet schuimde, neen! 't lekte; dat was enkel Bräsig, die niet naar bed wilde. „Dat zou 'k niet kunnen, juffrouw,” zeide hij, „'k zou 't wel kunnen, maar ik mag niet, dewijl ik naar Rexow moet. Juffrouw Nuszler heeft mij de order geschreven: „dat mijne noodzakelijkheid in Rexow voorhanden is.” — Dezelfde gist, die in Frits het schuim er uit deed spuiten, — wel is waar een weinigje onzindelijk — giste in hem langzaam, maar altijd zachtjesaan verder, ofschoon dat oude vat lang in den kelder had gelegen en lek geworden was; — en toen hij ten laatste uit ontzag voor de domineesvrouw en vrouw podagra toch in bed geccomplimenteerd was, draaiden zich zijne gedachten om dezelfde spil, waarom die van Frits zich draaiden, toen hij op den erwtenakker weder een heldhaftig besluit in den grond stampte: „Er van afzien wilde hij! Er van afzien! — Maar dien ellendigen jonker zal de henker halen!”

DE RTIENDE HOOFDSTUK.

Wanneer iemand uit een domineesbed in domineeskleeren komt, Waarom Bräsig de geheele wereld aan zijn hart drukken wilde, en waarom het onder hem kraakte. Hoe Hawermann zich om eene zaak bekommerde, die hem eigenlijk volstrekt niet aanging. Waarom Jong' Jochem en Jong' Bauschan elkaar aankeken, en welk een einde dat nam voor Jong' Bauschan, en welk een einde voor het eerste deel van deze geschiedenis.

Den anderen morgen — 't was Zondagmorgen — ontwaakte Bräsig en lag en rekte zich nog een weinig uit in dat zachte bed. „Een plezier,” sprak hij bij zich zelve, „wat ik mij anders van mijn levensdagen niet heb kunnen vergunnen, maar dat mij wel aanstaat. — 't Is ook maar veel door de nieuwigheid, want op den duur staat het iemand toch tegen.” En hij wilde juist opstaan, toen het dienstmeisje van de domineesvrouw zachtjes de deur in kwam sluipen, met een greep zijne kleederen wegpakte en daarmee heenging, doch hem in de plaats daarvan een zwarte jas, een zwarte broek en een zwart vest over een stoel hing.

„Hoho,” zeide hij lachende en bekeek de zwarte montering, — „'t is Zondag, en 't is in eene pastorie ook; zij zullen toch niet meenen, dat ik vandaag preëken moet?” Hij lichtte het ééne stuk na het andere op en zeide eindelijk: „Nu begrijp ik je! 't Is maar wegens de sloot van gisteren, wegens de nattigheid en de drekigheid van mijne eigene k o n s t u m e s, dat ik het mij nu in die van den domeneer gemakkelijk moet maken. — Nu, komaan dan maar!” — Maar zóó fiks ging dat niet, en 't had niets van gemakkelijheid; met de lengte ging het opperbest, maar in de breedte vond hij in dominé's pantalon maar ternauwernood huisvesting;

van het vest waren de onderste knopen absoluut niet toe te krijgen en toen hij de jas wilde aantrekken, begon het tusschen de schouderbladen leelijk te kraken, en de armen stonden hem van het lijf af, alsof hij op dezen Zondagmorgen gereed was, de geheele wereld aan zijn trouw hart te drukken.

Zóó kwam hij nu bij de domineesvrouw beneden in de kamer, met de beenen naar buiten, wat sedert zijne pensioneerig zijne gewone wijze van gaan was, maar nu ook met de armen buitenwaarts; en de domineesvrouw moest hardop lachen, doch vloog achter de koffietafel terug, toen Bräsigt haar met die opene armen te gemoet kwam, als zoude zij het eerste offer van zijne wereldomhelzing worden.

„Blijf mij van 't lijf, Bräsigt!” riep zij. „Had ik dat maar kunnen denken, dat de goede kleëren van mijn dominé zich zoo afschuwelijk aan uw ongeschikt lichaam zouden voordoen, dan zoudt gij tot vanmiddag in bed hebben moeten blijven, want zóó lang zal het duren, eer de uwe gewasschen en gedroogd zijn.” — „Hoho!” antwoordde Bräsigt lachende, „alzoó daarom! En ik heb mij al ingebeeld, dat gij mij de domeneerskleedij gezonden hadt, omdat ik u toch op het rande woe van dezen morgen liefelijker onder de oogen mocht komen.” — „Hoor eens, Bräsigt,” zeide de domineesvrouw driftig, terwijl zij vuurrood in 't aangezicht werd, „ik verzoek u zulke zinspelingen achterwege te laten! En wanneer gij in de buurt rondgaat, — gij hebt tegenwoordig immers den geheelen dag niets anders te doen, dan vertelsels van den één bij den ander over te babbelen, — en gij vertelt de geschiedenis van gisteravond en van het rampzalige rendez-vous, dan zijn wij kwade vrienden.” — „Waarde juffrouw, hoe zou ik!” riep Bräsigt en rukte met zijne wijd uitgebreide armen weër op de domineesvrouw aan, zoodat zij weder ach-

ter de tafel stoof. — „Nu, wees toch niet bang voor mij, ik ben toch immers geen Jezuieter!” — „Neen, Bräsig, een oude heiden zijt gij, maar een Jezuiet niet. — Eigenlijk moest Hawermann de zaak weten, mijn dominé zegt het zelf. Maar als hij er naar vraagt, laat gij mij buiten 't spel; als de Pomuchelskopps het geval vernamen, zou ik de ongelukkigste vrouw van de wereld zijn. — Och! och! En ik heb het toch enkel uit een goed hart voor dat onschuldige kind gedaan, Bräsig.” — „Dat hebt gij ook, juffrouw,” sprak Bräsig recht trouwhartig, „en tob er daarom maar niet meer over; want ziet gij, als Karel Hawermann mij vraagt, hoe gij daar tusschen gekomen zijt, dan zeg ik, dat gij mij zelve op ra n d e w o e besteld hadt.” — „U? Schaamt gij u niet?” — „Nu juffrouw, ben ik niet evenzoo goed als de windhond? En passen onze jaren niet beter te zamen?” En daarbij zag Bräsig er zoo onschuldig uit, alsof hij het beste middel ter opheldering had voorgeslagen, wat denkbaar was. — De domineesvrouw zag hem ernstig in het eerlijke gelaat en vouwde hare handen heel eerbiedig over hare maag, zeggende: „Brasig, ik geloof u. — Maar, Bräsig, lieve Bräsig, schik het alles ten goede. — En — en — kom nu en drink een kop koffie en ga zitten,” en daarbij vatte zij hem bij één van de stijve armen en draaide hem naar de koffietafel heen, zooals een molenaar een beweegbaren molen naar den wind draait.

„Mooi zoo!” zeide Bräsig, en hij nam de koffie aan en hield die in den stijven arm van zich af, alsof hij een kunstenaar was en de kop honderd pond woog, en hij dien voor het geëerbiedigd publiek in de lucht hield; hij wilde ook gaan zitten, doch daar kwam hij niet toe, want toen hij zijne knieën gebogen had, begon het te kraken, en hij vloog overeind, — was 't nu de domineesstoel of de domineesbroek, hij wist het

niet; hij dronk echter zijne koffie staande uit en zeide: „Dat was gansch parti égal, want tijd had hij toch niet, hij moest naar juffrouw Nuszler wegens den brief.” — En hoe de domineesvrouw ook mocht bidden, dat hij toch eerst zou afwachten, dat zijne eigene kleêren droog waren, het hielp haarniets; de enkele wensch van juffrouw Nuszler was voor hem een bevel, dat in het notitieboek van zijn geweten was opgeschreven, en zoo zeilde hij dan af en zweefde op de lange, zwarte vlerken van de domineeskleedij in den zomermorgen voort naar Poppelhagen en Rexow, langzaam en zwaar, als een groote kraai, die proeven nam in de vliegkunst.

Voorloopig kwam hij slechts tot Poppelhagen; dáár werd hij door Hawermann aangeropen, die over de tuinheg heenzag: „Mijn hemel, Zacharias, wat ziet ge er uit!” — „Omstandigheden, Karel, louter omstandigheden. Zooals ge weet, ben ik gisteren in de sloot gevallen; maar tijd heb ik niet, ik moet naar je zuster.” — „Bräsig, de zaak bij mijne zuster zal wel meer tijd hebben, dan mijne zaak heeft; ik heb in de laatste dagen wel gemerkt, dat er achter mijn rug iets plaats heeft, wat ik niet merken mag. Dat was nu ook minder; maar sedert gisteravond weet ik, dat de domeneer en de domeneersvrouw ook van die historie afweten, en als die menschen tegenover mij wat verbergen willen, dan weet ik ook, dat het alleen uit hun goed hart voortkomt.” — „Waarachtig, Karel, alleen uit een goed hart,” viel Bräsig hem in de rede. — „Voorzeker, Bräsig, en van wantrouwen weet mijne ziel ook niets; maar sedert eenigen tijd heeft de gedachte mij zwaar op de ziel gedrukt, dat het eene zaak moet zijn, die mij zeer van nabij aangaat. — Wat hebt gij gisteravond met die zaak te doen gehad?” — „Ik, Karel, ik heb enkel met de domineesvrouw een randewoe in de watersloot gehad.” — „Wat heeft de domeneer daarbij noodig

gehad?" — „Karel, van hem hebben wij zelve niets geweten, die heeft ons verrast." — „Wat heeft de heer Von Rambow dáár te doen gehad?" — „Die heeft uwen windhond bij den kraag gepakt en mij vermoedelijk in de sloot gesmeten." — „Wat heeft Frits Triddelfitz met die geschiedenis te maken gehad?" vroeg Hawermann nu, vreeselijk dringend. — „En wat heeft Louises hoed en doek met die zaak te maken?" — „Verder niets, Karel, als dat die de domeneersvrouw volstrekt niet pasten, omdat de domeneersvrouw er veel te dik voor was." — „Zacharias," zeide Hawermann en reikte hem de hand over de heg toe, — „dit zijn uitvluchten. Wilt gij 't mij niet zeggen — wij zijn toch immers zulke oude vrienden — of moogt gij 't mij niet zeggen?" — — „Karel, — de duivel hale de heele rande woe-historie!" riep Bräsig, en daarbij drukte hij Hawermanns hand over de heg heen en schudde ze zoo lang in de hooge brandnetels, die bij de heg groeiden, dat zij beiden achteruittrokken. „Karel, ik zeg het je, — de domeneer wil 't je immers zelf zeggen, waarom ik niet? Jouw Frits Triddelfitz, die vervloekte windhond, is op je verliefd, vermoedelijk wegens je vaderlijke vermaningen aan hem, en nu is zijne liefde ook op je dochter overgesprongen, want de liefde springt altijd over, per exèmpel met mij, bij je zuster en bij Mina." — „Bräsig, spreek toch ernstig!" — „Spreek ik niet ernstig, Karel, als ik van je zuster en Mina spreek?" — „Dat weet ik," zeide Hawermann en greep, in weêrwil van de brandnetels, weêr naar Bräsigs hand, „maar wat heeft Frans daarmee te maken?" — „Die is zeker ook op je verliefd van wegens je vaderlijkheid, en dat is zeker ook van jou op je dochter overgesprongen." — „Dat zou een ongeluk wezen!" riep Hawermann uit, „een groot ongeluk! En om dat weêr in orde te brengen, daar behoort een

ander toe, als ik; daar moet onze goede God helpen!" — „Dat kan ik juist niet vinden, Karel, want de jonker heeft twee landgoederen." — „Zeg niets, Zacharias, kom binnen en vertel me, wat je weet."

En toen Bräsig hem nu alles verteld had, wat hij wist, en langs het voetpad naar Rexow heenslingerde, stond Hawermann daar en zag hem na, en zeide bij zich zelve: „'t Is een goed mensch, zijn hart zit op de rechte plaats, en als ik 't vond, dan wou ik 't wel opnemen — maar.... maar!" — Hij meende echter ditmaal niet Bräsig, hij meende Frans. — —

Op dien Zondagmorgen zat Jong' Jochem om den ontbijttijd in zijn kachelhoek en in zijn leuningstoel; Mina en Lina dekten de ontbijttafel en droegen er voorzichtig de borden met ham en worst en brood en boter op, en toen alles netjes en ordelijk op de tafel stond, kwam juffrouw Nuszler zelve binnen, zette er een pan met heete gebakken eieren bij en zeide: „Zoo Jochem! laat ze niet koud worden!" en zij ging weder naar buiten om te zien, of alles daar in orde was.

De eieren pruttelden nog in de pan, — 't was recht feestelijk, — — maar Jong' Jochem verroerde zich niet. Kwam dat, omdat hij zijne pijp nog niet uithad, of was het nu, omdat hij in gedachten zat over de beide brieven, die hij op zijn schoot had liggen: kortom, hij verroerde zich niet en keek op één plekje, altijd maar op dat ééne plekje. En op dit ééne plekje, onder de kachel, heel dicht bij hem, lag Jong' Bauschan en die keek hem ook aan. Jong' Bauschan was de jongste nakomeling van die hondenfamilie, die sedert Jochems jeugd in 't huis was opgevoed en gedresseerd; — wanneer hij werd aangesproken, werd er „Bauschan" geroepen, doch wanneer er van hem werd gesproken, dan werd hij „de troonopvolger" genoemd, niet om zijnentwil, neen! om Jochems wil,

daar dit, — sedert menschegeheugenis — de eenige grap was, die hij eens, in een gelukkig oogenblik, had klaargekregen.

Alzoo, gelijk ik zeide, keken de beide jonge lui, Jong' Jochem en Jong' Bauschan, elkander aan en iedereen dacht het zijne; Jong' Jochem dacht aan de brieven, en Jong' Bauschan denkkelijk wel aan den reuk, die hem van de pan met eieren in den neus was gekomen. Jochem verroerde zich niet, maar de troonopvolger streek, na een poosje, met zijn poot over het nadenkende gezicht, zijn neus werd wat spitsner en de neusgaten snoven in de lucht rond; hij kroop onder de kachel uit, nam eene beleefde houding aan en maakte Jong' Jochem zijn compliment met den staart. Jong' Jochem verroerde zich niet, en Jong' Bauschan zag daaruit, dat alles in de gewone sleur was; hij ging aldus dichtner bij de tafel, keek eens schuins om, meer naar juffrouw Nuszler dan naar Jong' Jochem, legde zijn kop op de ontbijttafel en zoog de zaligste verwachtingen in, gelijk jonge lui dat in 't algemeen plegen te doen. Met de hoop gaat het nu evenwel een tijdlang goed, maar toch — de mensch verlangt wat wezenlijks voor zijn mond: de troonopvolger zette alzoo zijne beide pooten — alleen maar de voorpooten — op een stoel en kwam nu nader bij de tafel. Zijn neus kwam over het bord met de roode ham te land, en — nu jonge lui? — Bauschan tastte toe, juist gelijk ieder onzer in jeugdigen leeftijd, als een paar roode lippen ons aanlachten, en juist gelijk wij, was hij zelf ook op het oogenblik verlegen over zijne goddeloosheid en kroop weg, maar — — — ik moet het er bij zeggen — met de roode ham.

„Bauschan,” riep Jong' Jochem zoo doordringend als eene moeder, die over de roode lippen moet waken, doch hij verroerde zich niet; terwijl Bauschan — 't zij

dat hij als troonopvolger meende zoo'n soort van Hoogheidsrecht over al de roode lippen in zijn rijk te hebben, 't zij hij al zoo bedorven was, dat zoo'n heerlijke, heimelijke kus in 't geheel geen indruk meer op hem maakte, Jochem brutaal in 't gezicht keek, slechts zijn snoet afpoetste en likkebaardde naar meer. Jochem zag hem ook onbeschaamd in de oogen, maar hij verroerde zich niet, en na een poosje stond Bauschan weêr op een stoel, maar ditmaal ook met de achterpooten en vrat een bord vol worst op. — „Bauschan!” riep Jochem. „Mina, Bauschan vreet onze worst op!” doch hij verroerde zich niet. Maar de troonopvolger verroerde zich wel, en toen hij de worst binnen had, ging hij aan 't hoofdgerecht, aan de pan met gebakken eieren. — „Moeder! Moeder!” schreeuwde Jong' Jochem, hij vreet onze eieren op!” — Maar Jong' Bauschan had zich aan de heete pan den wijsneuzigen neus gebrand, hij sprong achteruit, stootte de pan om, nam de borrelflesch nog met zijn staart meê, en de geheele tafel bewoog zich; onze Jong' Jochem alleen bewoog zich niet; hij riep maar uit zijn hoek: „Moeder! Moeder! Die vervloekte hond! Moeder, hij vreet onze eieren op!”

„Wat brult gij toch, Jong' Jochem, in uw eigen huis!” riep iemand, die juist de deur inkwam, maar die door zijne verschijning de aandoening van Jochem nog vermeerderde. Hij liet zijne pijp van schrik uit den mond vallen, strekte zijne handen vooruit en riep: „Alle goede geesten! Domeneer, zijt gij 't? of, Bräsig, ben jij 't?”

Ja, Bräsig was het; ten minste kon iemand, als hij nauwkeuriger toezag en hem tijd gelaten werd, hem, van onderen, aan de laarzen met gele kappen, nog voor een inspektor aanzien, maar Jochem werd daartoe geen tijd gelaten, want de gedaante, die de deur inge-

komen was, had dadelijk Bauschans misdrijf bemerkt, en zocht in alle hoeken van de kamer rond naar een stevigen stok voor des troonopvolgers rug; en achter haar heen zwaaiden en vlogen een paar lange, zwarte jaspanden, en uit den hoogen, zwarten jaskraag en onder den hoogen, zwarten hoed, die half over de oogen was gegleden, blonk een vuurrood, kwaadaardig gezicht uit, even alsof een schoorsteenveger een gloeiende kool in den mond had genomen, om kinderen bang te maken. Jong' Jochem was juist wel geen kind meer, maar bang werd hij toch, hij was opgesprongen en hield zich aan de leuning van zijn stoel vast en riep altijd om den anderen: „Domeneer! — Bräsig! — Bräsig! — Domeneer!” — En de troonopvolger was nog in de kinderjaren: hij werd verschrikkelijk bang; hij liep ook in de hoeken rond en jankte en kon de kamer niet uit, want de deur was toegesprongen, en toen hem de zwarte gedaante met den gelen stok te lijf wilde, toen — nood breekt wetten — stoof hij door de vensterruiten en nam het halve venster meê op de straat.

Nu, bij zulk een geweld zouden alle dooven moeten opspringen, waarom zou dan juffrouw Nuszler het in de keuken niet hooren? En juist toen zij de deur binnen kwam loopen, schoof Bräsig met de eene hand den hoed uit de oogen en wees met de andere en den gelen stok op het gebroken venster en riep de eeuwig gedenkwaardige woorden uit: „Daar hadt gij eigenlijk door moeten springen, Jong' Jochem! Want wat begrijpt dat onverstandige cretuur van een troonopvolger daarvan? — Al die heerlijke drank!” — „Goede hemel!” riep juffrouw Nuszler daartusschen in, en hare handen gleden langs het lichaam neder, „Jochem, wat beteekent dit? — Bräsig, wat is dat? Wat ziet gij er uit!” — „Moeder,” sprak Jong' Jochem, „de hond en Bräsig. . . . Wat zal ik daar anders nog aan doen?” —

En juist toen zij de deur binnen kwam loopen, schoof Bräsigg met de eene hand den hoed uit de oogen en wees met de andere en den gelen stok op het gebroken venster en riep de eeuwig gedenkwaardige woorden uit: „Daar hadt gij eigenlijk door moeten springen. Jong' Jochem! Want wat begrijpt dat onverstandige cretuur van een troonopvolger daarvan? — Al die heerlijke drank!” — „Goede hemel! riep juffrouw Nuzler daartusschen in, en hare handen gleden langs het lichaam neder, „Jochem, wat beteekent dit? —

Bladz. 314.

„Schamen moest ge u, Jong Jochem,” riep Bräsig uit, de kamer met groote stappen op en neder loopende, zoodat de lange panden van zijn jas bijna in het heerlijke brouwsel stipten, „wie is hier baas in huis, gij of Jong' Bauschan?” — „Maar, Bräsig, waarom hebt gij u zoo zonderling verkleed?” vroeg juffrouw Nuszler. — „Zoo?” vroeg Bräsig, haar met groote oogen aanzierende, „zijt gij bij het randewoe, met de domeneersvrouw, gisteravond in de sloot gevallen, zoodat hedenmorgen de reine modder aan uw natte kleëren zit? Hebt gij gisteren een brief gekregen, dat gij hier in Rexow moet wezen voor eene familieberaadslaging? — En hoe moet ik dat maken? — Kan ik het helpen, dat onze domeneer zoo lang en zoo dundarnig is als een worm, en een wijdloopiger hoofd heeft dan ik? — Waarom heeft de domeneersvrouw mij vanmorgen in het neele konstuum van haar domeneer in gekwartierd? — Waarom hebben de oude, domme boeren mij altijd van verre, van het kerkpad af: „Goeden morgen, domeneer!” betiteld, — behalve dáárom, dat ik van goeder harte mij met de familiegeschiedenis bemoeien wilde?” — „Bräsig,” riep Jong' Jochem, „ik zweer je...” — „Zweer niet, Jong' Jochem! — Noemt ge dat eene familieberaadslaging, als de drank over den grond loopt, en ik mij hier, in domeneerskleedij, als een uilenspiegel moet aanstellen?” — „Bräsig; Bräsig!” riep juffrouw Nuszler, die den ouden vriend harer jeugd in zijn toorn niet herkende en de scherven van den grond opraapte en het tafellaken weder te recht legde, „dit is immers eene kleinigheid. — Zie maar, nu is alles weêr in orde.” Tegen de vriendelijke woorden van juffrouw Nuszler kon Bräsigs toorn het van zijn leven niet uithouden, en toen hij zich nu aan de ontbijttafel had laten noodigen en ging zitten, bromde hij nog slechts zoo wat in zich zelve: „De drommel mag het weten,

Jong' Jochem; ik heb altijd nog in de hoop geleefd, dat je met de jaren van de halzigheid bevrijd zoudt worden; maar ik zie wel: wat er grijs in is geworden, is er ook ingegroeid. — Evenwel, nochtans — — wat is er nu hier gepasseerd?"

„Wel,” zeide juffrouw Nuzler... „Wel,” zei Jong' Jochem ook, en zijne vrouw zweeg stil, want zij meende, dat Jochem werkelijk wat zeggen wilde; hij zeide echter niets, als: „'t Is al zoo, als het is.” — „Wel,” begon juffrouw Nuzler dus wederom, „gij kent Gottlieb, den zoon van den Rektor Baldrian en Jochems zuster, — een zeer vroom mensch en heel bedaard, en hij moet ook als kan e n d a a t zijne zaken goed geleerd hebben, — gij hebt hem immers hier al dikwijls gezien.” — „Ja,” sprak Bräsig, knikkende; „'t is een zeer knap jong mensch; 't is een soort van petist: hij heeft zijn haar achter de ooren gekamd, opdat hij er uit zou zien als een heilige, en hij heeft mij eens willen bekeeren, dat ik 's Zondagsmorgens niet meer uit visschen zou gaan.” — „Ja, dien meen ik. Maar hij moet er met zijn lessen nog niet geheel door zijn, en nu verzoekt de rector, dat wij hem voor eenigen tijd hier in huis zullen nemen, dat hij hier in de stilte, voor zich alleen nog de laatste geleerdheid in zijn hoofd zal studeeren, en nu wilden wij u toch eens vragen, hoe gij daarover denkt.” — „Waarom niet? De Petisten zijn stille menschen en 't eenige, wat ze over zich hebben, is het bekeeren; en gij, juffrouw Nuzler, gij zult toch wel tegen hem opgewassen zijn, en Jong' Jochem, die is immers — zóó, dat hij zich niet van mij en van Jong' Bauschan laat bekeeren.” — „Ja, dat is alles heel goed, Bräsig, maar 't leelijke eind komt nog: daar is nu nog Rudolf, de zoon van Zungen Kurz, die heeft ook op 't geestelijke gestudeerd, en is ook een zusterszoon van Jochem; of die 't nu gehoord heeft, dat de ander hier

bij ons in huis wil komen, weet ik niet, maar die schrijft nu gisteren ook aan ons, dat hij in Rostock nog al erg gezwierd had en nu hier in Rexow het noodzakelijkste wilde nastudeeren. — Nu vraag ik je! Die heeft in Rostock al de geleerde Professers en hier in Rexow alleen Jochem en mij.” — „O! dien ken ik best,” riep Bräsig uit, „’t is een drommelsche aardige kerel! Toen hij juist begon met studeeren, haalde hij me reeds een half dozijn baarzen uit het zwarte water; de kleinste woog goed anderhalf pond.”

„Wel, zoudt gij hem niet kennen! Hij was ’t immers, die Mina, toen ze op haar zesde jaar, in haar domheid, naar het ooievaarsnest^sop de dakwerkersladder geklauterd was, en nu boven stond en van plezier in de handen klapte, zoodat het ons groen en geel voor de oogen werd, weêr ongedeerd en gezond beneden bracht. Ja, bij zoo wat zal hij wel geducht bij de hand zijn; maar met het leeren wil het niet recht, en de Rector Baldrian zegt, dat hij in Rostock aan ’t vechten geweest is. — Verbeeld u, met blanke degens hebben zij daar gevochten, en hij is er middenin geweest, en dat moet alles om eene rijke, mooie koopmansdochter gekomen zijn.”

„Van wegens eene mooie koopmansdochter!” riep Bräsig. „Ja, Jong’ Jochem, van de vrouwlui komt al het ongemak.” — „Ja, Bräsig, dat zegt ge wel, maar wat zullen we nu hieraan doen?” — „Wel, wat is daarbij dan veel te overleggen? Wilt gij die twee jonge geestelijke elementen niet hebben, schrijf ze dan af; wilt gij ze hebben, schrijf ze dan aan, plaats hebt gij, en op ’t eten en drinken kan ’t niet aankomen; maar de verschotten voor de vele boeken, daar moogt ge wel op passen, want dat moet er verduiveld inhangen; en wilt gij er maar één nemen, neem dan den vechter, want wat mij voor mijn persoon betreft, ik wil duizendmaal liever met iemand vechten, dan mij van iemand laten bekeeren.”

„Ja, Bräsig, dat is alles heel mooi,” zeide juffrouw Nuszler, „maar aan Gottlieb Baldrian hebben we al geschreven en nu kunnen wij ze bij Kurz toch niet zoo voor 't hoofd stooten door hun' Rudolf af te schrijven.” — „Wel, neem ze dan alle beiden.” — „Ja, Bräsig, dat zegt gij wel! maar onze beide kleine deerntjes:... ze zijn toch al ingezegend.... Nu, Jochem, spreek jij nu!” — En Jochem begon werkelijk te spreken: „'t Is al zoo, als het is. — Kijk eens, Bräsig! Mina is toch zoo — ge weet het immers ook — als gouvernante opgevoed geworden, en mijne moeder zaliger placht altijd te zeggen: „Eene gouvernante en een kannedaat in één en 't zelfde huis, dat past niet.” — „Hoho, Jong' Jochem. Daar hoor ik je. Ge meent met vrijerijen? Daar is geen kwaad bij.” — „Neen, Bräsig,” viel juffrouw Nuszler haastig hierop in, „gooi dat niet zoo ver weg! Ik, als moeder, moet dat weten. — Zie, ik was nog niet zoo oud als die twee, toen kwam...” — Juffrouw Nuszler brak eensklaps af, want Bräsig had een vreeselijk langgerekt gezicht gezet en haar drommels vragenderwijze in de oogen gekeken. — Gelukkig was Jong' Jochem aan 't praten geraakt en zeide nu: „Bräsig, — moeder, schenk Bräsig toch eens in — Bräsig, daar kan toch wat uit ontstaan, en wat zullen wij als ouder dan daaraan doen?” — „Laat ze begaan, Jong' Jochem! Waartoe heeft onze goede God hen als jonge lieden in de wereld geplaatst? Wat hebben ze anders voor zaken, als liefdeshistories?” — „Dat is een grap van u, Bräsig,” viel juffrouw Nuszler hem in de rede, „zóó moogt gij niet over zulk eene ernstige zaak spreken, want uit een glad ei kruipt menigmaal toch een basiliskus.” — „Laat hem er uit kruipen!” riep Bräsig. — „Zóó?” vroeg juffrouw Nuszler. „Dat zegt gij. Maar ik zeg het anders. Jochem is niet van dien aard, dat hij zich met zoo iets bemoeit; wat hem betreft, kunnen al onze dienstboden verliefd

worden en gaan vrijen, en ik, — goede hemel! — ik heb altijd de handen vol werk, en 'k heb met mijn oogen vóór mij zooveel te waarschuwen, dat ik ook niet zien kan, wat er achter mijn rug gebeurt." — „Wel, waarvoor ben ik dan?' vroeg Bräsig. — „Och gij!" sprak juffrouw Nuszler zoo van ter zijde, „in zulke zaken weet gij ook niet veel raad." — „Wat!" riep Bräsig, „ik, ik, die eenmaal drie bruiden te gelijk..." Verder kwam hij niet, want juffrouw Nuszler had ook zoo'n lang gezicht gezet en hem zoo vragenderwijs aangekeken, dat hij op zijne verlegenheid het kleine borreltje zetten moest, dat juffrouw Nuszler hem had ingeschonken. „'t Is eene lastige geschiedenis!" riep hij en stond op. „En wie is er schuld aan? — Jong' Jochem!" — „Wel, Bräsig, wat zal ik daaraan doen?" „Wat? Je laat je hier van den troonopvolger het ontbijt voor je neus opvreten, je neemt hier twee geestelijke kannedaten in huis en dan weet je volstrekt geen raad! — Maar laat het maar loopen, juffrouw Nuszler, neem maar gerust de beide geestelijke jonge heeren in huis. Ik — ik pas op, ik pas op de kleine dreumesen, en op de beide sakkermementsche bengels. Den vechter, den duwèlvechter, dien neem ik voor mijne rekening; houd gij maar af en toe het oog op den bekeerder, want die is de ergste." — „Ja, 't zal dan wel moeten," zeide juffrouw Nuszler, en zij stond ook op.

En met Michaëli rukten de beide geestelijke recruten in het kwartier, en Frans vertrok naar de landhuis-houdkundige school te Eldena, en toen hij uit den Gurlitzer pastorietuin ging, toen zag hem, over de heg, op dezelfde plek, waar Frits met de boterham en de bierflesch gezeten had, een lief bekoorlijk gelaat na, en dit gelaat zag er uit als eene zijden, rozeroode geldbeurs, waaruit de laatste stuiver voor den besten vriend is uitgegeven. — —

Toen Louise dien avond in de schemering de kamer inkwam, trok de domineesvrouw dat groote, schoone meisje op haren schoot en kuste haren reinen mond en drukte het reine hart aan het hare. — Dat kunnen de vrouwen zoo natuurlijk en zoo hartelijk doen.

EINDE VAN HET EERSTE DEEL.

Verkrijgbaar bij GEBR. E. & M. COHEN, Magazijnen
van Goedkoope Boeken, te NIJMEGEN en ARNHEM.

Serie Beroemde Romans à 50 Cent per Deel.

VICTOR HUGO en EUGÈNE SUE.

EUGÈNE SUE, De Wandelende Jood, in 5 dln. *f* 2.50.

VICTOR HUGO, De Ellendigen, in 5 deelen. *f* 2.50.

EUGÈNE SUE, Martijn de Vondeling, in 5 dln. *f* 2.50.

50 Cent per flink deel. Prachtige Romans à 50 Cent.
Gebonden Exemplaren à 75 Cent per deel.

VOLLEDIGE ARABISCHE VERTELLINGEN.

1001 NACHT Bewerkt voor het Nederlandsche Volk door
GERARD KELLER. Met 3000 Illustratiën
van **Gustave Doré** e. a. te verschijnen in **65 à 75** Afleveringen
à **30 CENT**. De 1001 NACHT is in deze volledige editie geen kinderboek.

DARWIN's Biologische Meesterwerken.

DARWIN. *Ontstaan der soorten door natuurlijke teeltkeus* *f* 3.40
In stempelband *f* 3.90.

DARWIN. *Het variëeren der Huisdieren en cultuurplanten.*
2 Deelen *f* 6.80 of in 2 Stempelbanden *f* 7.80.

DARWIN. *De Afstamming van den Mensch en de Sexueele teelt-
keus.* 2 Deelen *f* 6.80 of in 2 Stempelbanden *f* 7.80.

DARWIN. *Het uitdrukken der gemoedsaandoeningen bij den Mensch
en de Dieren* *f* 3.40 of in Stempelband *f* 3.90.

Bij intekening op de volledige verzameling, 6 deelen, is
de prijs **slechts 25 Cent** per aflevering. In 60 à 65 afleveringen zal
de Collectie compleet zijn.

Dictionnaires van Calisch.

Voor elke Taal *f* 2.50.

Fransche, Duitsche en Engelsche taal.

CALISCH. Fransch — Nederlandsch en Nederlandsch — Fransch in
één band *f* 2.50.

CALISCH. Duitsch — Nederlandsch en Nederlandsch — Duitsch in
één band *f* 2.50.

CALISCH. Engelsch — Nederlandsch en Nederlandsch — Engelsch
in één band *f* 2.50.

Te zamen 6 deelen in 3 banden, dus voor elke taal compleet in één band.

Het geheele complete stel bij elkaar genomen in **3 zeer fraaie, flinke,**
soliede banden te **zamen voor slechts *f* 6.75**. De Dictionnaires
zijn groot 8o formaat, mooie druk, best papier, elk bevat 800 à 1000
pag. druks.

STANLEY *In Afrika's donkere Wildernissen.* Tochten,
Ontdekkingen en Ontmoetingen. Zijn opsporing
van en terugkeer met **EMIN-PACHA**, door hem zelf beschreven. Rijk
geïllustreerd met fraaie platen en kaarten. Met toestemming van den
schrijver in het Nederlandsch overgebracht. Compleet in 50 afleveringen
à **30 Cent**, of in 2 zware deelen à *f* 7.50.

FELIX DAHN's beroemde Historische Romans
in keurigen stijl. Uitstekende vertaling van A. J. VAN DRAGT en
SMITH KLEINE.

Gebonden in prachtbanden à f 1.50 per deel.

FELIX DAHN. *Een strijd om Rome.* Historische Roman, 3e druk, 3 deelen. Prijs van den 1^{en} druk f 14.50. De fraaie editie nu voor slechts f 3.75. Gebonden in 3 fraaie prachtbanden f 4.50.

FELIX DAHN. *Felicitas.* Historische Roman uit den tijd der volksverhuizing. Voor slechts f 1.25. Gebonden in fraaie prachtband f 1.50.

FELIX DAHN. *Odin's troost.* Een Noorsche Roman uit de elfde eeuw. 2 Deelen, voor slechts f 2.50. Gebonden in fraaie prachtbanden f 3.—

FELIX DAHN. *Zijn er Goden?* (De Sage van Skalde Halfred, den Zeeghaste). Een Noorsch verhaal uit de tiende eeuw, vertaald door F. SMITH KLEINE, f 1.25. Gebonden in fraaie prachtband voor slechts f 1.50.

FELIX DAHN. *Bissula.* Historische Roman uit den tijd der volksverhuizing (A^o 378 na Christus). 2 Deelen, voor slechts f 2.50. Gebonden in fraaie prachtbanden f 3.—

FELIX DAHN. *Gelimer.* Historische Roman uit den tijd der volksverhuizing. Twee deelen, voor slechts f 2.50. Gebonden in 2 fraaie prachtbanden f 3.—

FELIX DAHN. *Fredigundis.* Historische Roman. Twee deelen voor slechts f 2.50. Gebonden in fraaie prachtbanden f 3.—

— Bovenstaande werken van **FELIX DAHN**, 13 deelen, kosten tegelijk genomen f 14.25; gebonden in 13 fraaie prachtbanden f 17.50.

De uitmuntende werken van **MARLITT.**

MARLITT (E.) *Goud-Elsje.* 6^e Druk, keurig ingenaaid f 1.25, prachtvol gebonden f 1.75.

MARLITT (E.) *Het Heideprinsesje.* 6^e Druk, keurig ingenaaid f 1.25, prachtvol gebonden f 1.75.

MARLITT (E.) *De Rijksgravine Gisela.* 6^e Druk, keurig ingenaaid f 1.25, prachtvol gebonden f 1.75.

MARLITT (E.) *Het geheim der oude Juffrouw.* 5^e Druk, ingenaaid f 1.25, gebonden f 1.75.

MARLITT (E.) *In het huis van den Handelsraad.* 5^e Druk, ingenaaid f 1.25, gebonden f 1.75.

MARLITT (E.) *De Tweede Vrouw.* 5^e Druk, keurig ingenaaid f 1.25, prachtvol gebonden f 1.75.

MARLITT (E.) *In den Schillingshof.* 3^e Druk, keurig ingenaaid f 1.25, prachtvol gebonden f 1.75.

MARLITT (E.) *De meid van den Schout.* 4^e Druk, keurig ingenaaid f 1.25, prachtvol gebonden f 1.75.

MARLITT (E.) *Thüringer Vertellingen.* 4^e Druk, keurig ingenaaid f 1.25, prachtvol gebonden f 1.75.

MARLITT (E.) *De vrouw met de Karbonelsteenen.* 2^e Druk, keurig ingenaaid f 2.50, prachtvol gebonden f 2.90.

MARLITT (E.) *Het Uilenhuis.* (Nagelaten roman van deze begaafde schrijfster, voltooid door W. HEIMBURG). Keurig ingenaaid f 2.40, gebonden in prachtband f 2.90.

MARLITT's complete werken, 11 dln. in eens genomen, in nette omslagen f 12.—. Gebonden in 11 zeer fraaie egale prachtbanden f 16.—.

De prijs voor deze werken was vroeger ongeveer f 33 of circa f 3 per deel.

